

 LIBRI
HISTORIAE
SLOVACIAE
Artes & Litteræ
[VIII]

Slovenský ústav v Ríme
Katedra slovenských dejín Filozofickej fakulty
Univerzity Komenského v Bratislave
Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych tvorcov
žijúcich mimo územia Slovenska

Karol Strmeň – krištál na zabudnutom ostrove

Matúš Marcinčin
Karol Strmeň –
krištál'
na zabudnutom
ostrove

Post Scriptum

© Matúš Marcinčin, 2022

© Post Scriptum, 2022

Lektorovali:

Teofil Klas

Martin Kučera

Jozef M. Rydlo

Peter Tollarovič

Imrich Tóth

Na frontispise olejomaľba Jána Mráza *Karol Strmeň*,
olej na plátne, 1990, 80 x 60 cm. Literárne múzeum
Slovenskej národnej knižnice, Turčiansky Sv. Martin
(signatúra O 1122, príř. č. 44/1990)

ISBN 978-80-8218-041-4

Obsah

Básnik na výhosti	15
NA KRÍDLACH DUCHA (kontext času: tzv. slovenská katolícka moderna v dobových súvislostiach)	17
KRIŠTÁL NA ZABUDNUTOM OSTROVE (osobný kontext: dráma života v dobových súvislostiach)	33
Zlatá a zelená (expozícia)	35
Sloboda a právo viac než život (kolízia)	43
K brehom slobody (kríza)	71
V znamení Ryby (peripetia)	89
Anjelské stráne uprostred čiernych smrekov (katastrofa)	147
VYKUPOVANIE ČASU (kontext diela: medzi vlastnou tvorbou a prekladom)	169
K zámku Božích tajomstiev (poetologické východiská)	173
Predo mnou v piesku znamenie Ryby (k poetike vrcholnej zbierky)	195
Kde sa končí dúha (antológia svetovej lyriky)	211
Nezvaný hosť (konfrontácia básnika a prekladateľa)	227
Magnifikat exulanta (mariánska poézia)	241
DOTVORIŤ HOTOVÉ DIELO (aktuálny kontext: parabola života a diela)	249
OBRAZOVÁ PRÍLOHA (<i>Ladislav Vančo</i>)	255
KALENDÁRIUM ŽIVOTA A DIELA	317

DOPLNKY	327
Z rukopisnej pozostalosti	329
Prehľad knižných vydaní literárnej tvorby Karola Strmeňa	331
Súpis pôvodnej tvorby	331
Súpis prekladateľskej tvorby	332
Z literatúry o Karolovi Strmeňovi	335
Pramene a literatúra	353
Súhrny	355
Po slovensky	355
Français	357
Deutsch	360
Italiano	363
По-русски	365
English	368
O autorovi	371
Podakovanie	373
Edičná poznámka	375
Menný register	377

*Pamiatke môjho starého otca
Jozefa Marcinčina (1927 – 2014),
kňaza tajnej Cirkvi*

Omnia ad maiorem Dei gloriam

Bude to ako s človekom, ktorý sa strojil na cestu. Zavolať si sluhov a zveril im celý svoj majetok. Jednému dal päť talentov, druhému dva, tretiemu jeden, každému podľa schopností. A hneď aj odcestoval.

Ten, čo dostal päť talentov, odišiel, začal s nimi kupčiť a zarobil päť ďalších. Aj ten, čo dostal dva, zarobil ďalšie dva. Iba ten, čo dostal jeden, odišiel, vykopal jamu a ukryl pánov peniaz.

Po dlhom čase sa pán tých sluhov vrátil a kázal im vyúčtovať. Predstúpil ten, čo dostal päť talentov, predložil mu ďalších päť a povedal: „Pane, zveril si mi päť talentov. Pozri, zarobil som päť ďalších.“ Pán mu hovorí: „Dobre, sluha dobrý a verný. Bol si verný s málom, dám ti moc nad mnohým. Vojdi do radosti svojho pána!“

Predstúpil i ten, čo dostal dva talenty. Povedal: „Pane, zveril si mi dva talenty. Pozri, zarobil som ďalšie dva.“ Pán mu hovorí: „Dobre, sluha dobrý a verný. Bol si verný s málom, dám ti moc nad mnohým. Vojdi do radosti svojho pána!“

No predstúpil aj ten, čo dostal jeden talent. Povedal: „Pane, viem, že si prísny človek. Žneš, kde si nesial, a zbieraš, kde si nerozsýpal. Preto som od strachu šiel a ukryl tvoj talent v zemi. Tu máš, čo je tvoje!“ Ale jeho pán mu odsekol: „Zlý a lenivý sluha! Vedel si, že žnem, kde som nesial, a zbieram, kde som nerozsýpal. Čo si teda neuložil môj peniaz u peňazomencov? Po návrate bol by som ho dostal aj s úrokom. Vezmite mu teda talent a dajte ho tomu, čo má desať! Veď každému, kto má, sa pridá, aby mal hojne. Kto nemá, tomu vezmú i to, čo má.“

(Matúšovo evanjelium 25, 14 – 30.
Preložil Karol Strmeň, 1954)

Básnik na výhosti

Do srdca im vložil tušenie večnosti.
(Kazateľ 3, 11)

Vyrovňavanie sa s tušením večnosti tvorí samu podstatu ľudského života. Je súčasťou existencie človeka, ktorý smeruje k záverečnému zmiereniu sa so sebou samým, k nájdeniu večného pokoja. Každý človek nejakým spôsobom túži po večnosti a – povedané slovami Gilberta Keitha Chestertona (1874 – 1936) – „táto túžba je niečím, čo je samotnou dušou poézie, možno dokonca zbožnosti“.¹ Svoje definitívne naplnenie a zavŕšenie našla v teofánii, ktorú každý človek vo svojej absolútnej slobode môže prijať alebo odmietnuť. Tušenie večnosti však ostáva.

Básnici – podľahnúc svetskej mystike – tomuto nejasnému tušeniu dávajú tvar a objektivizujú jeho bytie. Literárna história nie je nič viac ani menej ako vyrovňavanie sa so zastretou intuíciou nekonečnosti.

S ňou sa v pohnutom 20. storočí vyrovnával aj básnik Karol Strmeň, ktorý už v mladom veku prorocky videl svoje miesto na výhosti – ako vypovedaný zo spoločnosti, vylúčený spomedzi ľudí. Výhost' uprostred sveta mala byť básnikovým nevyhnutným prekliatím, ale aj záchranou. Podmienkou jeho pravdivosti.

Len pár rokov predtým iný básnik, Laco Novomeský, túto skutočnosť zadefinoval slovami „svätý za dedinou“. Karol Strmeň sa stal presne v tomto duchu *básnikom na výhosti*.

Svojím životom vyhosteného básnika Strmeň predstavuje príbeh človeka, ktorý svojou exkluzívnosťou nielenže nemá obdobu v slovenských dejinách, ale pravdepodobne ani vo svete. Viac než sto rokov od jeho narodenia je najvyšší čas vrátiť Karola Strmeňa do centra slovenskej kultúry a národných dejín, kde je nepochybne jeho pravé miesto.

Chcem ukázať Strmeňov život ako naplnenie všetkých piatich dejstiev klasickej drámy či rovno tragédie, z ktorej jeho hlboká viera spravila príbeh kresťanskej nádeje. V úvodných častiach venovaných životu a dielu básnika bolo naším cieľom okrem sprítomnenia tohto neopakovateľného ľudského

¹ GILBERT KEITH CHESTERTON: *Večný človek*. Bratislava : Postoj Média, 2020, s. 128.

ho osudu ponúknuť všetkým prípadným záujemcom o osobnosť Karola Strmeňa sumarizujúci základ, tvoriaci východisko ďalších výskumov a reflexií jeho života a tvorby. Na to nadväzujú kapitoly, ktoré predstavujú sondy do vybraných čiastkových problémov spätých s jeho pôvodnou a prekladateľskou tvorbou.

Táto kniha vznikala z oduševnenia pre vec, vždy len popri niečom inom, spravidla po nociach. Nech je tak, prosím, i prijatá.

Na krídlach ducha

(kontext času: tzv. slovenská katolícka moderna
v dobových súvislostiach)

Takzvaná slovenská katolícka moderna predstavuje voľný organizačný rámec výraznej literárnej tendencie,² ktorá sa na pozadí katolicizmu spontánne sformovala v priebehu tridsiatych rokov 20. storočia neorganizovaným vstúpením niekoľkých spirituálne orientovaných básnikov – katolíckych kňazov, ku ktorým sa neskôr pridali aj laickí predstavitelia – do slovenského literárneho a kultúrneho života.

Ako akýsi prológ ku konštituovaniu sa tzv. katolíckej moderny môžeme vnímať vydanie *Almanachu 3. literárnej generácie* (1930),³ ktorá sa ešte usilovala o univerzálny prierez tvorbou mladých slovenských autorov. Rudolf Dilong potom mohol v roku 1933 už samostatne, v rámci 3. literárnej generácie, vyčleniť skupinu autorov-katolíkov a vydať *Antológiu mladej slovenskej poézie*,⁴ v ktorej mali zastúpenie básnici ako Valentín Beniak, Andrej Žarnov, Rudolf Fabry, Pavol Gašparovič Hlbina, Ján Haranta, samotný Dilong a mnohí menej známi autori.⁵ Pre tento zborník bolo príznačné len mechanické konfesiónálne príbuzenstvo autorov a prevažnosť kvantity nad kvalitou, keďže cieľom bolo skôr predstaviť čo najširší okruh katolíckych básnikov než urobiť kvalitný reprezentatívny výber z tvorby tých najlepších, pričom treba poznamenať, že ich tvorba v tom čase ešte nedosahovala neskoršie umelecké kvality. Priestorom na prezentáciu mladých autorov novej generácie bol v rokoch 1934 až 1935 časopis *Postup*, kde sa už rozlišovala tzv. náboženská (tradičná) poézia oproti čistej poézii (ako základ moderny). Modernistické tendencie našli svoje širšie uplatnenie a naplnenie až v časopise *Prameň* (1936 – 1937), ktorý združoval úzky okruh prispievateľov a predstavoval pre nich spoločný publikačný priestor. Zánik tohto periodika znamenal zároveň poslednú snahu o kolektívne verejné prezentovanie sa tejto inak neorganizovanej skupiny autorov.

Vnímanie literatúry v Dilongovej *Antológii* cez prizmu pre literatúru nie

² PETRA ZEMANOVÁ: Formovanie slovenskej katolíckej moderny ako kultúrny a literárny problém. In: *Slovenská literatúra*, roč. 39, 1992, č. 3, s. 240.

³ *Almanach 3. literárnej generácie*. [b. m.] : Literárne združenie Smer, 1930. 143 s. (Prvou bola tzv. kraskovská a druhou tzv. lukáčovsko-smrekovská literárna generácia.)

⁴ *Antológia mladej slovenskej poézie : z výberu auktorov-katolíkov*. Zost. Rudolf Dilong. Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 1933. 290 s.

⁵ Bližšie pozri v kolektívnej monografii JOZEF HVIŠČ – VILIAM MARČOK – MÁRIA BATOROVÁ – VLADIMÍR PETRIK: *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991, s. 46.

podstatného faktu – konfesijnej príslušnosti autora – vyvolalo rozporuplné reakcie na oboch stranách historicky rozčesnutej slovenskej kultúrnej obce – tak na strane katolíkov, ako aj evanjelikov. Tu treba pripomenúť, že zatiaľ čo katolíci mali po monumentálnom Jánovi Hollom medzi sebou už len autorov menšieho ohlasu, evanjelici sa mohli pýšiť celými silnými generáciami tak poetov, ako aj prozaikov (Pavol Országh Hviezdoslav, Ivan Krasko, Vladimír Roy, Janko Jesenský, Emil Boleslav Lukáč, Ján Smrek...). Aj to mohlo spôsobiť ľudsky pochopiteľnú snahu mladého františkána Rudolfa Dilonga o verejné a do určitej miery oficiálne vystúpenie katolíckych tvorcov spod tieňa veľkých evanjelických osobností. Kontroverznosť spomínanej antológie zvyrazňuje aj fakt, že napriek mnohým pozitívnym reakciám z oboch táborov negatívny postoj zaujali dokonca aj autori priamo zastúpení v Dilongovom výbere, a to konkrétne Pavol Gašparovič Hlbina a Andrej Žarnov. V každom prípade jedným zo zámerov zostavovateľa bolo, aby sa katolícka tvorba dostala na svetlo a predstavila sa svojim čitateľom, a to sa mu aj napriek mnohým nedostatkom rozličného rázu podarilo. Pritom treba dodať, že samotný Dilong odmietal vyčleňovať poéziu samu osebe z konfesijného hľadiska, naopak – snažil sa, aby poézia katolíkov (nie katolícka poézia) bola organickou súčasťou slovenskej literatúry.

Nie pozitívna skutočnosť ešte stále neprekonanej náboženskej roztrieštenosti národa sa však zvýraznila ešte aj neskôr (1936) vydaním evanjelického náprotivku k Dilongovmu výberu s názvom *K vyšším : antológia slovenskej poézie evanjelickej*⁶ v dvoch zväzkoch, ktorú zostavil básnik Emil Boleslav Lukáč. Tento zborník, rovnako na základe konfesijných kritérií, však pripravoval Lukáč pravdepodobne ešte pred Dilongom.⁷ Odpoveď na otázku, kto začal skôr, nie je jednoznačná. Tú by sme museli hľadať v zložitom komplexe historicky podmienených vzťahov príslušníkov slovenských kresťanských denominácií.

Konfesijné spory na literárnej pôde vyvrcholili nešťastnou aférou medzi Pavlom Gašparovičom Hlbínom a evanjelickým literárnym kritikom Rudom Brtáňom, na ktorého negatívnu tendenčnú recenziu na svoju poslednú zbierku *Harmonika* (1935)⁸ zareagoval Hlbina ostrými uštipačnými veršami *R. Brtáňovi*:

⁶ *K vyšším : antológia slovenskej poézie evanjelickej*. Zost. Emil Boleslav Lukáč. Liptovský Svätý Mikuláš : Tranoscius, 1936. [I.] 186 s., [II.] 312 s.

⁷ Bližšie pozri JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava : Lúč, 2002, s. 28 – 31.

⁸ PAVOL GAŠPAROVIČ HLBINA: *Harmonika*. Bratislava : Sväz slovenského študentstva, 1936. 73 s.

*Máš oslie, ale pritom bluché uši,
preto ti neznie moja Harmonika.
Krpatej, nízkej luteránskej duši
pochuti nie sú verše katolíka.*

*Nečisté oko vidí všade špinu.
Nerýpaj do baroka, zemeplaz!
Čo tebe po tom, že mám dáku vinu
a že som katolícky kňaz!*

Tento spor vyvolal záporné reakcie na oboch stranách a ešte viac a na dlhšie zvýraznil rozdvajenie Slovenska na základe náboženského svetonázoru, čo sa však vo všeobecnosti priamo v literárnych dielach neprejavovalo. Správne na túto aféru neskôr zareagoval Hlbina, keď sa vyslovil, že „náboženstvo pre svoju vznešenosť a politika pre svoju inferioritu by sa nemali miešať s literatúrou“.⁹ Preto bolo bytostnou nevyhnutnosťou hľadať také spôsoby nazerania na literárne dielo, ktoré by si všímali len jeho umelecké (ne)kvality, a nie svetonázorové zaradenie jeho autora. Takéto vnímanie a prijímanie diela nebolo dôležité len pre samotných spisovateľov, ale ešte viac pre literárnych kritikov a azda najviac pre tých, ktorým boli všetky literárne diela určené – pre čitateľov, z ktorých mnohí určite cítili, že pri stretnutí sa s tušenou večnosťou v umeleckom diele naozaj nepôjde o to, či jej autor bol katolík, evanjelik, žid, alebo bol niekto iný. V rámci týchto sporov sa zabudlo na to najdôležitejšie – že pre kresťanstvo je imanentne príznačná integrujúca univerzalita, že rozdeľovanie je ľudské, príliš ľudské.

Náboženská rozpoltenosť kultúrneho Slovenska, ktorú musíme chápať v jej historických súvislostiach a brať ako nešťastný fakt, bola len jednou vecou z mnohých, s ktorými sa musela nová – stále a až do konca neformálna – literárna skupina vyrovnávať.

Už len sám termín moderna narážal na rigidnú interpretáciu encykliky pápeža Pia X. *Pascendi Domini gregis* (1907),¹⁰ kde sa z obáv pred možnými zápornými a rozkladnými ideovými vplyvmi striktnie odmietal akýkoľvek modernizmus, čo sa automaticky mechanicky prepojilo aj na oblasť umenia a literatúry. Ak si túto skutočnosť prepojíme s faktom, že väčšina príslušníkov tzv. katolíckej moderny boli kňazi viazaní absolútnou poslušnosťou

⁹ *Tamže*, s. 61.

¹⁰ Pius X.: *Pascendi Domini gregis*. In: *Acta Apostolicae Sedis* (Romæ), zv. XL, 1907, s. 593 – 650.

magistériu Katolíckej cirkvi (tu však môžeme pokojne pripojiť aj laických zástupcov, ktorí takisto nemali rebelantské ambície voči Cirkvi), dostaneme sa k prvým vnútorným rozporom a bojom, s ktorými sa museli vyrovnávať kňazi-básnici, ak chceli tvoriť skutočnú poéziu a nezostať len pri tradičných pobožných „veršovačkách“. Snaha spájať moderné umelecké výboje s konzervatívnymi kresťanskými hodnotami preto hrozila možnými kontroverziami a potenciálnymi problémami s cirkevnou vrchnosťou, ktorá nemala potrebné kultúrne povedomie, literárne vzdelanie ani pochopenie pre akúkoľvek modernitu. Najväčšie problémy mal potenciálny vodca a hýbateľ celej skupiny katolíckych autorov – ako uvidíme ďalej –, ambiciózny Rudolf Dilong.

V tomto bode sa dostávame aj k odpovedi na otázky týkajúce sa samotného pomenovania tejto skupiny. Básnici-kňazi sa práve aj z tohto už spomínaného dôvodu nemohli nazvať „katolíckou modernou“, lebo to jednoducho nesmeli (cirkevná vrchnosť mala k nim vo všeobecnosti negatívny postoj). Z rovnakého dôvodu preto ani nedošlo k akejkolvek hlbšej integrácii tejto skupiny. Autori si mohli osvojiť len modernú poetiku a techniku, nie ideológiu (filozofiu, teológiu, vedu), nemohli (oficiálne) vystupovať ako zástancovia tej-ktorej moderny či avantgardy. Označenie tzv. slovenská „katolícka moderna“ pochádza od vtedajších publicistov, literárnych kritikov či historikov – predovšetkým z opačnej strany – evanjelických či ľavicových (davistických), keď došlo k mechanickému spojeniu určitej skupiny autorov: „Považovaní sme za katolícku modernu. Zaujímavé však: nie od katolíkov, ale od evanjelikov. Katolícka verejnosť, i cirkevná, i tá všeobecná, sa k nám nepriznáva. (...) Naše vrchnosti uznávajú za katolíckeho básnika toho, kto napíše verš do *Kráľovnej sv. ruženca* alebo do *Kalendára Spolku sv. Vojtecha*.“¹¹ Paradoxne, na strane básnikov tzv. slovenskej katolíckej moderny proti (mnohým) katolíkom a katolíckej hierarchii bol aj ľavicový básnik Laco Novomeský (1938): „Čo je to za svet, čo je to za silu, keď v nej vôbec nemajú miesta niečo znamenajúci literáti? Slovenský katolicizmus predstavovaný polmiliónovou stranou, dvoma tisícmi farármi atď. atď. nie je zvedavý na tvorbu básnikov-kňazov píšucich v mene katolicizmu a pre katolicizmus. Kde nájsť vysvetlenie tohto stavu? Nikde inde než v povahe predstaviteľov tohto katolicizmu na Slovensku. Tí nie sú zvedaví na hodnotu, na tvorbu, na myšlienku, nech by boli akokoľvek katolícke. (...) Za vlády

¹¹ RUDOLF DILONG: Slovo o našej situácii. (K povšimnutiu katolíckej vrchnosti). In: *Prameň : revue pre umenie, literatúru a kritiku* (Trnava), roč. 2, 1937, s. 226 – 228.

dnešnej reprezentácie katolicizmu na Slovensku snáď katolícky básnik na hruške neodvisne. Ale jeho básnictvo je udusené tuposťou a podpriemernosťou jeho ‚vrchnosti‘.“¹²

Pomenovanie tzv. slovenská „katolícka moderna“ sa však ujalo tak medzi literárne vzdelanými ľuďmi, ako aj medzi bežnou čitateľskou verejnosťou. V konkrétnom období socializmu malo toto označenie dokonca aj pejoratívny význam, keď sa ním zdôrazňovala nízka alebo žiadna umelecká úroveň literárnych diel spadajúcich pod tento termín. Sám Rudolf Dilong pristupoval k tomuto pomenovaniu výrazne kriticky (1937): „A vedzte, keď sa stretám s pomenovaním ‚katolícka moderna‘, vždy je mi, akoby nám špliechali do tváre veľké dávky ironie, že – ajhľa! – aj katolíci, tí tmári, tí reakcionári, vedia byť dnešným človekom, človekom dobovým.“¹³ Faktom však zostáva, že dnes má toto označenie zmysel a opodstatnenie už len ako dobovými konvenciami podmienený historický relikv, nie ako pojmovo nasýtený termín. Ako oveľa príznačnejšie, presnejšie a súčasťou manipulatívne sekularizovanou európskou spoločnosťou 21. storočia akceptovateľnejšie (odbúravajúce náboženské predsudky) a neutrálnejšie označenie jednoznačne vnímame pomenovanie spirituálna moderna, keďže tento termín sa vyhýba umelecky indiferentnej otázke konfesionalnej príslušnosti autorov a jasne vystihuje ontologický základ ich tvorby, ktorým je duchovno.

John Henry Newman (1801 – 1890) sa v diele *Idea univerzity* (1852)¹⁴ zamýšľa okrem množstva ďalších vecí aj nad otázkou vzťahu literatúry a kresťanského náboženstva. Ponúka iný pohľad – navyše z pozície neskoršieho kardinála Katolíckej cirkvi a veľkého kresťanského mysliteľa – na to, prečo nemôže objektívne jestvovať niečo ako „kresťanská literatúra“ (tobôž nie „katolícka“): „... z povahy vecí vyplýva, že ak má literatúra slúžiť na skúmanie ľudskej prirodzenosti, potom kresťanská literatúra nemôže existovať. Pokúšať sa o bezhriešnu literatúru hriešneho človeka je *contradictio in adjecto*.“¹⁵

Nič nejestvuje bez kontextu. Všetko má svoju kontinuitu a súvislosti. Toto konštatovanie platí aj pre tzv. slovenskú katolícku modernu. Ak by

¹² Porov. *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. [Výber zostavil, komentáre a vysvetlivky, medailóny a doslov napísal Milan Hamada. Kalendárium katolíckej moderny, výber z literatúry o katolíckej moderne a obrazovú prílohu pripravila Mária Sukeníková]. Bratislava : Kalligram, 2008, s. 145 – 146.

¹³ RUDOLF DILONG: Slovo o našej situácii, s. 226 – 228.

¹⁴ JOHN HENRY NEWMAN: *The idea of a university : defined and illustrated : I. In nine discourses delivered to the Catholics of Dublin : II. In occasional lectures and essays addressed to the members of the Catholic University*. London : Longmans, Green and Co., 1852. XXII, 527 s.

¹⁵ JOHN HENRY NEWMAN: *Idea univerzity*. Praha : Krystal OP, 2014, s. 192.

sme mali stručne naznačiť diachrónny aspekt zjavenia sa tohto fenoménu, tak by sme museli ísť až k základom našej duchovnej tvorby, ktorá sa začína Konštantínovým *Proglasom* a pokračuje tvorbou Jána Hollého, až po najbližšiu prehistóriu tzv. slovenskej katolíckej moderny, ktorú tvoria takí básnici ako predchodca moderny Tichomír Milkin, experimentátor s básnickou formou Dlhomír Poľský, náboženský básnik Ignác Grebáč Orlov a i. Združovali sa okolo osobnosti katolíckeho kňaza Františka Richarda Osvalda, pričom v konečnom dôsledku cieľom ich snaženia bolo dokázať, že katolíci majú vo vývine slovenskej literatúry rovnaké miesto ako evanjelici. Ich úsilie predstavuje „jeden z prvých krokov na ceste presadzovania sa katolíckej literatúry ako autonómnej a relevantnej zložky národnej literatúry“.¹⁶

Dôležitý moment nastal po vzniku Česko-Slovenskej republiky, keď sa slovenský (ale aj český a moravský) katolicizmus musel vyrovnávať so sekulárnou až protikatolíckou orientáciou nového štátu po rokoch strávených v katolíckej habsburskej monarchii. Vyrovnávanie sa s novou situáciou pri nieslo u nás na jednej strane upevňovanie tradicionalistického (národného a konzervatívneho) katolicizmu, ktorý však smeroval k uzavretosti a strnulosti a ktorý nedokázal adekvátne reflektovať ducha doby; na druhej strane približne od začiatku tridsiatych rokov 20. storočia môžeme u nás vnímať rozvinutie antitradicionalistického prúdu liberálnejšej mladšej generácie slovenských katolíkov, ktorí sa snažili prekonať tradičné úzke konfesijné obmedzenia a smerovať k univerzálnemu kresťanskému humanizmu a integrálnemu chápaniu človeka. Tvárou tohto úsilia sa stal kňaz a filozof Ladislav Hanus,¹⁷ ktorý presadzoval pluralizmus na platforme katolicizmu (od roku 1943 aj v časopise *Obroda*). Tzv. slovenská katolícka moderna je vo svojej výslednej podobe jedným z výrazných prejavov tohto procesu.¹⁸

¹⁶ PETRA ZEMANOVÁ: Formovanie slovenskej katolíckej moderny ako kultúrny a literárny problém, s. 231.

¹⁷ LADISLAV HANUS: *Pamäti svedka storočia*. Zostavil, editoval a úvodnú štúdiu napísal Július Pašteka. Bratislava : Lúč, 2006. 716 s. Pozri aj *Symbol slovenskej kultúry : zborník k storočnici Ladislava Hanusa*. Zost. Anton Baláž. Bratislava : Literárne informačné centrum; Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, [2007]. 387 s.; *Ladislav Hanus v mozaike reflexii, interpretačných dotykov a postojov : zborník príspevkov z konferencie Vedeckého ústavu Ladislava Hanusa Filozofickej fakulty Katolíckej univerzity v Ružomberku*. Zost. Monika Kekeliaková. Ružomberok : Verbum, 2010. 301 s.; *Odkaz Ladislava Hanusa dnes : konferencia SLH k 20. výročiu smrti Ladislava Hanusa*. Zost. Matúš Sitár. Bratislava : Spoločenstvo Ladislava Hanusa; Ivanka pri Dunaji : Kolégium Antona Neuwirtha, 2014. 71 s.

¹⁸ PETRA ZEMANOVÁ: Formovanie slovenskej katolíckej moderny ako kultúrny a literárny problém, s. 232.

Z ďalších katolíckych autorov, ktorí však vo svojej tvorbe nezdôrazňovali spirituálne motívy a spirituálnu rovinu, treba určite spomenúť Valentína Beniaka, slovami Karola Strmeňa „najväčšieho slovenského básnika všetkých čias“. Takisto nesmieme zabudnúť na „národného básnika“ Andreja Žarnova, ktorý zasa národné povýšil nad náboženské a ktorého spolu s Beniakom niekedy nesprávne zaraďovali ku slovenskej katolíckej moderne len na základe čisto konfesijného hľadiska.¹⁹ Berúc do úvahy spirituálnu stránku tvorby, nesmieme zabúdať ani na vplyv evanjelických básnikov (neprehliadnuteľný Pavol Országh Hviezdoslav, zo súdobých ďalej Ivan Krasko, Emil Boleslav Lukáč a i.).

Spzo hraníc Slovenska si musíme všimnúť predovšetkým českú katolícku modernu – Jakub Deml, Jan Zahradníček a i.; tvorcov českého poetizmu Vítězslava Nezvala a Jaroslava Seiferta, ďalej veľkého literárneho kritika Františka Xavera Šaldu a ďalších. Slobodná doba dala príležitosť aj vnímať a tvorivo nasledovať takých zahraničných autorov, akými boli francúzsky symbolista Paul Claudel (vyzdvihovali ho autori prvej vlny – Hlbina, Dilong, Haranta), nemecký symbolista Rainer Maria Rilke (toho akcentovali zasa autori druhej vlny – Silan, Šprinc, Strmeň), francúzski prekliati básnici Paul Verlaine a Arthur Rimbaud, ich nasledovateľ Guillaume Apollinaire či iní tvorcovia modernej európskej katolíckej poézie, ako Charles Péguy alebo Francis Jammes. Z literárnoteoretického hľadiska mali na tzv. slovenskú katolícku modernu zásadný vplyv koncepcie novotomistického, kresťanstvom inšpirovaného filozofa Jacqua Maritaina a myšlienky člena Francúzskej akadémie, historika, literárneho kritika a katolíckeho kňaza Henriho Bremonda o čistej poézii či o modlitbe a poézii, ktorým sa budeme venovať podrobnejšie v ďalšom texte.²⁰

Ak sme doteraz hovorili len o pozitívnych vzoroch, musíme vziať do úvahy aj to, že každý človek sa často môže profilovať aj negatívne, teda nielen po niekom, ale aj voči niekomu. Táto skutočnosť sa dá vzťahovať aj na jav literárnej skupiny vo vtedajšej situácii umeleckej plurality, keď sa navzájom voči sebe zadefinovali a profilovali idealistická katolícka moderna s materialistickým surrealizmom a nadrealizmom (ktorý v slovenskej literatúre vznikol o dva roky neskôr). To, že spočiatku nešlo o vzájomnú nevrážli-

¹⁹ Nejasne Beniaka zaraďujú aj naposledy vydané *Dejiny slovenskej literatúry*. Porov. IMRICH SEDLÁK: *Dejiny slovenskej literatúry II*. Martin : Matica slovenská, 2009, s. 119 – 120, porovnaj so s. 600.

²⁰ Bližšie pozri aj JÁN GAVURA: Bremondov koncept čistej poézie a slovenská katolícka moderna. In: EDITA PRÍHODOVÁ (ed.): *Kontexty a inšpirácie katolíckej moderny*. Ružomberok : Verbum, 2011, s. 103 – 118.

vošť, ale o obohacujúce súperenie, dokazujú napríklad aj vyslovene surrealistické zbierky niektorých hlavných predstaviteľov katolíckej moderny. Ide predovšetkým o Rudolfa Dilonga, ktorého zbierka *Mladý svadobník* (1936)²¹ patrí spolu s Fabryho *Uiatými rukami* (1935)²² k prvým surrealistickým básnickým zbierkam v slovenskej poézii vôbec, keď Dilong prijal surrealizmus len v básni, nie s jeho mimoliterárnymi aspektmi.

Pre úplnosť treba dodať, že každé zovšeobecnenie skrýva v sebe nebezpečenstvo omylu zo zjednodušenia.²³ Preto treba zdôrazniť tvorivú slobodu a nezávislosť každého jedného básnika a spisovateľa, špecifického a originálneho so svojim okruhom básnikov či mysliteľov, ktorí ho viac či menej ovplyvnili alebo viedli. V každom prípade tzv. slovenská katolícka moderna nebola ani epigónska, ani spiatočnícka. Bol to svojbytný umelecký fenomén, ktorý fenoménom neprestáva byť doteraz, čo je len dôkazom jej suverénnej svojrážnosti, kvalitatívnej výšky, a preto aj umeleckej nadčasovosti.

Ak sme doteraz spomínali predovšetkým mená Pavla Gašparoviča Hlbina a Rudolfa Dilonga, bolo to preto, že práve oni dvaja sú zakladateľskými a iniciačnými osobnosťami fenoménu tzv. slovenskej katolíckej moderny. Hlbina viac ako mysliteľ, Dilong viac ako tvár, obaja ako výrazní a výrazne modernistickí básnici. Ako tretí sa k nim pridáva teológ a najnáboženskejší z básnikov – Ján Haranta. Za najvýznamnejšieho predstaviteľa tzv. katolíckej moderny na Slovensku vôbec je považovaný veľký lyrik Janko Silan, za tvorcu výraznej katolíckej imaginatívnej poézie zasa Paľo Ušák Oliva. K veľkým – minimálne rozsahom diela – kňazským osobnostiam tzv. katolíckej moderny sa ešte zaraďuje aj Svetoslav Veigl. Z mladších autorov treba spomenúť aj Mikuláša Šprinca, Jána Motulka a Karola Strmeňa, pričom poslední dvaja síce nie sú kňazi, ale ani svojou tvorbou, ani jej spirituálnosťou za nimi vôbec nezaostávajú. Pre poriadok ešte treba dodať, že spolu s neoficiálne oficiálnymi predstaviteľmi tzv. katolíckej moderny (k už spomenutým môžeme ešte priradiť aj Gorazda Zvonického či Jána Okáľa) súbežne tvorilo verše s náboženskou tematikou mnoho iných básnikov či veršovníkov, ktorí sa však na umeleckej pôde výraznejšie nepresadili. Svoju literárno-kritickú činnosť spojili s autormi tzv. katolíckej moderny osobnosti ako Ján Elen Bor (Ernest Žatko), Jozef Kútnik Šmálov a i.

²¹ RUDOLF DILONG: *Mladý svadobník*. Bratislava : Sväz slovenského študentstva, 1936. 82 s.

²² RUDOLF FABRY: *Uiaté ruky*. Bratislava : Aligátor, 1935. 60 s.

²³ Znaký tzv. slovenskej katolíckej moderny prehľadne podáva PETRA ZEMANOVÁ v citovanom článku na stranách 239 – 240.

Pre správne pochopenie a zasadenie osobnosti Karola Strmeňa do kontextu tzv. slovenskej katolíckej moderny je ešte potrebné krátko sa zastaviť pri prelome v teoretických náhľadoch na poéziu, ktorý zásadne zmenil podobu tvorby príslušníkov katolíckej moderny. Pri tomto zlome zohral hlavnú úlohu literárny kritik a kňaz – spomínaný Jozef Kútnik Šmálov.

Už sme naznačili modernistické antipatie v prostredí, v ktorom sa prirodzene formovala generácia autorov tzv. katolíckej moderny. Tieto nálady postupne narastali a naberali na sile. Čo bolo vážnejšie, získavali si na svoju stranu už aj časť (katolíkom priaznivej) odbornej verejnosti. Jej tribúnou sa stal časopis *Kultúra*, najmä v období, keď sa na jeho čelo dostal predovšetkým bojovný Jozef Kútnik Šmálov, ktorý vystupoval proti akýmkoľvek modernistickým tendenciám spojeným so snahou vytvárať katolícku duchovnú tvorbu. Zo svetonázorových dôvodov zatracoval tento katolícky teológ najmä francúzsky a český surrealizmus, ako aj z nich vyrastajúci slovenský nadrealizmus, ktorý postupne upadal stále hlbšie do materializmu, aby sa napokon neslávne rozplynul v socialistickom realizme. Sám Hilbina (1936) radikálne zmenil po čase svoje náhľady na tento smer: „Surrealizmus je chvíľkový záchvat niekoľkých príslušníkov ľudského rodu. Charakterizuje ho pýcha, negácia, deštrukcia, satanizmus.“²⁴ Rovnako kriticky pristupovali k surrealizmu aj ďalší kritici, ako Ján Elen Bor alebo Jozef Felix.

V roku 1939 už Kútnik Šmálov otvorene odsudzuje surrealizmus z ideologických dôvodov, keďže „kto chce od A. Bretona dosiahnuť čestný titul surrealistu, musí najprv zložiť vyznanie viery vo Freudovu psychoanalýzu a v komunistický dialektický materializmus“.²⁵ K svetonázorovým dôvodom pripája aj umelecké dôvody, keď surrealizmus označuje za „anarchistický“ a „deštruktívny“, keď v ňom odmieta „alogickosť“ a „bezuzdne uvoľnenú imagináciu“. Surrealizmus negoval a nihilizoval všetky tradičné predstavy o poézii, čo bol dôvod, pre ktorý Kútnik Šmálov nemohol a nechcel prijať tento literárny smer na milosť.²⁶

Vznik samostatnej Slovenskej republiky (1939) a následné narastanie slovenského vlastenectva spolu so všeobecným obmedzením pluralitného charakteru kultúry a spoločnosti vôbec dodalo ešte viac sebavedomia a radikálnosti odporcom modernistických snáh na Slovensku, čo viedlo k otvorenému konfliktu s najvýraznejším predstaviteľom modernistických tendencií v tzv. slovenskej katolíckej moderne Rudolfom Dilongom. Po zdr-

²⁴ POROV, JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 88.

²⁵ *Tamže*, s. 91.

²⁶ *Tamže*, s. 91 – 102.

vujúcich, výrazne negatívne ladených kritikách svojej tvorby z katolíckej strany („výkrik z delíria tremens“; „bľabotanie človeka, ktorý sa nevie kontrolovať“²⁷) ohlásil Dilong spôsobom dilongovsky typickým odchod zo slovenskej literatúry (reálne sa nikdy neuskutočnil), čo podčiarkol vydaním zbierky *Honolulu, pieseň labute* (1939)²⁸ – básňami „na rozlúčku so slovenskou poéziou“.

Po Dilongovi prišiel na rad Pavol Gašparovič Hlbina, ktorému zasa Kút-
nik Šmálov začal vyčítať jeho poetistické tendencie a senzualistické prv-
ky v jeho poézii. Ďalej nasledoval Svetloslav Veigl, Dilongov obdivovateľ,
až nakoniec Kútник Šmálov odsúdil celú tzv. slovenskú katolícku modernu
ako škodlivú prevažne len z teologických dôvodov, keď jej vyčítal nekatolic-
kosť (sic!) a absolútne odmietol akúkoľvek autonómnosť umenia. Vo svojom
Otvorenom stanovisku k tzv. katolíckej moderne ju definitívne zatracuje: „S tzv.
katolíckou modernou bolo treba raz otvorene zúčtovať. Narobila už dosť
škody. A nechceme preda, aby skončila tak, ako skončil Rimbaud: negá-
ciou, prekliatím poézie. My poéziu ešte potrebujeme. Lenže poéziu hĺbky,
poéziu ducha. Nie výlučne poéziu sluchu a zraku! Poéziu šírky a velebného
vzopätia!“²⁹ Kritici tzv. slovenskej katolíckej moderny nepochopili to, čo už
v roku 1934 tvrdil Rudolf Dilong: „Nám náboženská poézia, vzlet a extá-
za v Bohu, pokorenie sa pred majestátnom Božstvom, milosť a dary Božie – to
všetko je životnou zložkou nášho bytia, ako je nám náboženstvo životom
samým. Lebo my sa nikdy neabstrahujeme od života víziami a predstava-
mi o Bohu, o Absolútne, toto nadprirodzené s prirodzeným u nás harmo-
nicky splyva.“³⁰

Ideologické zúčtovanie s modernosťou v katolíckej poézii a absolutizo-
vanie tradicionalistického videnia vzťahu poézie a náboženstva ovplyvni-
lo predovšetkým nastupujúcu generáciu mladých spirituálne orientovaných
autorov, ktorí vo svojej tvorbe obmedzili modernizmus, no zároveň ne-
skĺzli do skladania nábožných „veršovačiek“. Táto katolícka normalizácia
sa však v konečnom dôsledku nedotkla napríklad Rudolfa Dilonga, ktorý
si išiel stále svojou cestou. Nástup socialistickej normalizácie spôsobil ešte
ďalšie anomálie v prirodzenom vývine tzv. slovenskej katolíckej moderny.

Do veľkého rozletu a rozmachu (napriek všetkému už spomenutému)

²⁷ *Tamže*, s. 92.

²⁸ RUDOLF DILONG: *Honolulu, pieseň labute : básne*. Trnava : František Urbánek a spol., 1939. 51 s.

²⁹ POROV, JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 100.

³⁰ RUDOLF DILONG: Náboženská poézia a jej vzťahy k životu. In: *Postup*, roč. 1, 1934, č. 1, s. 8 – 9.

spirituálne orientovanej tvorby na Slovensku teda prichádza rok 1944, s ktorým sa preniesli hrôzy druhej svetovej vojny aj na dovtedy ušetrené, aj keď z každej strany okyptené územie Slovenskej republiky. Jej zánik znamenal aj koniec časov selektívnej a relatívnej slobody, zároveň ukončenie tzv. deravej totality, v literatúre koniec medzivojnového obdobia, a teda aj koniec jednej zlatej éry v slovenských literárnych dejinách. Nástup komunistického totalitarizmu sa najčastejšie zjednodušene chápe ako definitívny koniec fenoménu tzv. slovenskej katolíckej moderny. Skutočnosť je trochu zložitejšia. Napriek tomu, že mnohí spisovatelia a básnici boli nútení z rozličných dôvodov odísť do exilu (Dilong, Šprinc, Strmeň a i.), kde v ťažkých podmienkach tvorili obmedzene ďalej, časť z nich zostala v neslobodnej vlasti, aby si zvolila exil vnútorný – mlčanie (Haranta, Silan, Motulko, Zborovjan a i.). Niektorí zostali takisto, ale zapreli a zradili sami seba (Hlbina).³¹ Tradičné vnímanie existencie tzv. slovenskej katolíckej moderny sa teda končí nástupom totalitného režimu v Česko-Slovensku, definitívne rozplynutie prichádza smrťou (prípadne poslednými básnickými zbierkami) posledných exilových autorov (Strmeň – 1994; Zvonický – 1995), resp. posledného domáceho autora (Veigl – 2010). Voľnejšie vnímanie zjavu tzv. slovenskej katolíckej moderny s tzv. otvorenou perspektívou³² do panteónu jej autorov zaraďuje napríklad Vojtecha Mihálika, Viliama Turčányho a iných, aj súčasných autorov duchovnej poézie. Takéto vnímanie však nepokladáme za správne, keďže ide skôr o stotožnenie pokračovania spirituálnej línie v slovenskej poézii s historicky a osobnostne ohraničeným fenoménom tzv. slovenskej katolíckej moderny, ktorý by sme si mali strážiť ako hodnotu nevyčísliteľnej kvality a nenechať ho beztvoro rozplynúť v neurčitom čase a vo veľkom počte rôznych spisovateľov a básnikov, ktorí tvoria alebo sa snažia tvoriť v spirituálnom duchu, ale už v inej dobe, v iných súvislostiach a podmienkach. Trvanie tzv. slovenskej katolíckej moderny je historicky a osobnostne zasadené do našich dejín od roku 1932 (Hlbina: *Začarovanj krub*³³) až po rok 1945 (nútená emigrácia značnej časti autorov), resp. rok 1948 (vydanie poslednej zbierky tzv. slovenskej katolíckej moderny s príznačným názvom *Úbohá duša na zemi*³⁴ od Janka Silana). Jej doznievanie a koniec, ako sme už naznačili, môžeme symbolicky datovať do rokov

³¹ MATÚŠ MARCINČIN: Od tyrkysového Erosa k traktor. In: *Vertigo*, roč. 3, 2015, č. 2, s. 29 – 31.

³² JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, passim.

³³ PAVOL GAŠPAROVIČ HLBIANA: *Začarovanj krub*. Trnava : [nákladom vlastným, 1932]. 84 s.

³⁴ JANKO SILAN: *Úbohá duša na zemi*. Košice : Verbum, 1948. 69 s.

1994 (exilová línia v zámorí – smrť Karola Strmeňa), resp. 1995 (exilová línia v Európe – smrť Gorazda Zvonického) a potom až do roku 2010 (domáca línia – smrť Svetoslava Veigla). Jednoduché počty a relatívne nízky počet rokov trvania tohto javu v slovenskej literatúre nás môžu len naplňovať obdivom a pokorou, keď si uvedomíme, ako dokázali osobnosti tzv. slovenskej katolíckej moderny tvorivo naplniť a využiť tento krátky čas, ako tento čas – eliotovsky povedané – vykúpili.

Fenomén tzv. slovenskej katolíckej moderny tvorí zásadný literárnohistorický kontext vnímania osobnosti Karola Strmeňa, predovšetkým začiatkov a genézy jeho tvorby. Druhou stranou veci je to, že sám Strmeň necítil príslušnosť k „takzvanej“ slovenskej katolíckej moderne samej osebe (pre mechanické združovanie najrôznorodjších autorov a autoriek dokonca popieral jej jestvovanie), keďže napriek svojmu silnému kresťanskému svetonázoru poéziu chápal nadkonfesiónálne,³⁵ „v jeho prípade vždy dominovalo výsostne individuálne reflektovanie čistej poézie“.³⁶ V mene obrany originality, pôvodnosti a osobitosti každého autora odmietol „katalogizovanie“, takýchto literárnych historikov nazýval „linnéistami“: „Či si živý a či mŕtvy, ideš do katalógu ako kvietok. K nemu ti priložia pár slov, ktoré ťa majú vystihnúť od lona matky až po hrob, a už si uložený v herbári literárnom na vädnutie a blednutie a beznádejné zmiznutie. A literárny historik si mädlí ruky, ako výstižne ťa zaregistroval podľa rodu a druhu. Lebo to je hlavné: rod a druh.“³⁷

S termínom „katolícka moderna“ pokladal za nevyhnutné vyrovnáť sa hneď v úvodnom čísle exilového štvrtročníka pre slovenskú kultúru *Most*, keď už v roku 1954 vyhlásil: „Všetci sa usilujeme o pravdivú poéziu, o pravdivú bez ohľadu na módu. A chceli sme, žiaľ, aj poéziu so životným obsahom, s koreňmi v minulosti a s korunou v budúcnosti. Čo to má spoločné s módou? Či už aj byť živý je móda? (...) Pohybujeme sa ešte vždy na svojej katolíckej pôde (...) Ale my sa nemýlime: my sa poznáme a vieme, že nie sme nijaká moderna. Keď nás teda viažu vospolok, už to len strpme a plávajme spolu ako živočíchy v Noemovom korábe, kým vody neopadnú a neukáže sa, kde bola nízkosť a kde výška, kde bahno a kde ratolesť olivová.“³⁸

³⁵ Podľa PETER CABADAJ: Básnická tvorba Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 109.

³⁶ Podľa PETER CABADAJ: Básnik Karol Strmeň, alebo ostala pravda v nedopitom víne : venované nedožitej básnikovej osemdesiatke. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 117, 2001, č. 7 – 8, s. 24.

³⁷ KAROL STRMEŇ: O takzvanej katolíckej moderne. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 1, s. 38.

³⁸ *Tamže*.

V tom istom roku aj jeho dlhoročný priateľ Kornel Piaček potvrdzuje, že Strmeň sa nepokladal ani za moderného básnika a tobôž nie za príslušníka tzv. slovenskej katolíckej moderny. Sám dodáva, že Strmeňovi ide o „hodnoty, nesmrteľné hodnoty ľudského ducha, a preto to jeho úzke spojenie cez integralitu hodnoty človeka k hodnotám absolútnym – hodnotám viery v Boha“³⁹.

Zdá sa však, že neskôr termín „katolícka moderna“ pragmaticky prijal, aj keď sa s ním nezmieril. Vo svojom po anglicky napísanom prehľade slovenských literárnych dejín (1976)⁴⁰ používa tento výraz s tým, že išlo o označenie neorganizovanej skupiny autorov a pomenovanie vzniklo ako dôsledok neexistencie lepšej alternatívy. Je však možné aj to, že zahraničného čitateľa nechcel zťažovať podrobnosťami, a tak celú vec zjednodušil.

Navzdory tomuto skepticizmu k pomenovaniu však z dnešného pohľadu Strmeňovou smrťou dochádza symbolicky k viac než dôstojnému záveru, vyvrcholeniu a uzavretiu jednej – zámorskej – línie existencie (takzvanej) slovenskej katolíckej moderny.

³⁹ Práca o poézii Karola Strmeňa. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 1, s. 47.

⁴⁰ KAROL STRMEŇ: Slovak literature : a brief history. In: ANDREW CINCURA: *An anthology of Slovak literature*. Riverside CA : University Hardcovers, 1976, s. XLIX.

Krištál' na zabudnutom ostrove

(osobný kontext:
dráma života v dobových
súvislostiach)

Zlatá a zelená (expozícia)

*To boli chvíle, že i dnes ma bolia...
Raz, keď som sa tak zahľadel,
už neboli to viacej snežné polia,
lež vražedné hry zrkadiel.*

(Keď nevedel som, čo vo mne mlčí..., 1943)

Parafrázujúc slávnu Tolstého myšlienku, môžeme povedať, že všetci malí ľudia sú si navzájom podobní, každý veľký človek je veľký svojím spôsobom. Karol Strmeň bol veľkým človekom.

Znalec a sám veľká osobnosť slovenského povojnového exilu Imrich Kružliak v exilovom štvrtročníku pre slovenskú kultúru *Most*⁴¹ hovorí „o troch veľkých stĺpoch našej modernej lyriky“, ktoré sú „integrálnou súčasťou našej národnej duše: „Rád, často a myslím, že zaslúžene staviam do jednej línie našich troch básnikov: Beniaka, Strmeňa a Rúfusa. Ten prvý na dokončievajúcej púti proroka (Strmeň ho nazval ‚horiacou labuťou‘), ten druhý ako krištál na zabudnutom ostrove žije z vlastného svetla pravdy a poézie a ten tretí, osudom nahlodaný, čistý a svätý básnik musí si veršom pretierať tmu pred očami.“

Exilová publicistka Agneša Gundová-Jergová v roku 1975 na otázku, koho hodnotí z mladej generácie slovenských básnikov najvyššie, odpovedala: „Veľmi si vážim Rúfusa, jeho tvorba je náš šperk doma, ako je majster Strmeň naším šperkom tu v Spojených štátoch.“⁴²

Karol Strmeň zažil vo svojom živote pocity vyhnanca hneď dvakrát. Narodil sa 9. apríla 1921 ako Karol Adam Bekényi v rodine tesára v Slovenskom Mederi. Ako päťdesiatročný si v jednom z rozhovorov takto spomína na rodný región: „... v našom kraji niet, chvalabohu, turistických divov ani maliarskych zátiší. Ale nikde inde na Slovensku nenájdete našu zlatozelenú šírinu, ktorá sa vlní a rodí a naoko nikdy neprestáva. Viete, že Petrarca zo všetkých farieb mal najradšej kombináciu žltej a zelenej? (...) Pre mňa je okolie mojej rodnej dediny jedným z najväčších darov, ktoré mi dal Stvoriteľ – zlato-zelenou pustinou mystickej hĺbky. Keby sv. Terézia Avilská bola

⁴¹ *Most* (Cleveland OH), roč. 17, 1970, č. 1 – 2, s. 83.

⁴² AGNEŠA GUNDOVÁ-JERGOVÁ: *Putovanie za dotykom*. Cambridge ON : Priatelja Dobrej knihy, 1992, s. 200.

poznala Slovensko a hľadala, kde postaviť karmelitánsky kláštor, bola by ho postavila u nás...⁴³ Bol to kraj navonok nevábnny, ale zároveň aj kraj, ktorý bolo treba pochopiť a precítiť zvnútra a do hĺbky. Podobný videl neskôr iba v skutočnej Petrarcovej krajine, v Taliansku, ktoré sa stalo „tajnou otčínou jeho srdca“.

Slovenský Meder je dnes Palárikovo, kde sa – slovami samotného Strmeňa – hovorilo po maďarsky a štyrmi slovenskými dialektmi. Tie mali aj „štyri intonácie – a čo je rovnako dôležité – za každým stál iný životný štýl, s inými presne pocitovanými hodnotami života. Vtedy bolo Palárikovo malé univerzum (...) Od útleho detstva som cítil, že svet je jeden a šíri sa blažene medzi hviezdami a že človek je hodnota, nenahraditeľné individuum, plné tajomstva. Kľúčom k nemu je reč... A stačilo mi vedieť, že kľúčov je mnoho, ale všetky vedú k srdcu, k môjmu palárikovskému tajomstvu srdca, aby som sa vrhol na štúdium ‚cudzích rečí‘ (...) Môj domov ma naučil byť doma so všetkými ľuďmi.⁴⁴ O jeho výnimočnom cite a nadaní na jazyky svedčí aj to, že už ako trojročný plynule čítal. Neskôr si s humorom spomína na čas, keď mal deväť rokov – vtedy začal svoju básnickú „kariéru“, keď „napísal niekoľko ‚nesmrteľných básní‘, ktoré sa nezachovali“.⁴⁵ S láskou spomínal aj na svojho učiteľa Štefana Perceľa, ktorý rozprával krásnou novohradčinou a po ktorom opakoval všetko tak, ako deti zvyčajne opakujú po starej matke. „Moja láska k slovenčine je teda spojená jednak s láskou k jazyku, ktorým hovorila moja mama, a jednak – prečo by som nezložil klobúk na zem pred najväčším učiteľom, ktorého som v živote mal – s týmto skromným človekom. No a druhým veľkým mojím učiteľom bol Hviezdoslav. V piatej ľudovej som čítal Hájnikovu ženu, a celkom nič som nerozumel. Toto ma priam oslnilo. Odvtedy verím, že slovenčinou možno premietiť do sveta myšlienkových sfér vecí, ktoré sú nie každému prístupné. A predsa to tam je, keď prenikneme k podstate vecí...“⁴⁶

Slovenský Meder však po Viedenskej arbitráži z roku 1938 pripadol horthyovskému Maďarsku. Strmeň preto odmietol pokračovať v gymnaziálnych štúdiách na pomadžarčenej škole v Nových Zámkoch, ktorú navštevoval v období rokov 1932 až 1938, a prestúpil na núdzové slovenské gymnázium do Šurian, kde v roku 1940 aj úspešne zmaturoval. Napriek tomu

⁴³ AGNEŠA GUNDOVÁ-JERGOVÁ: *Putovanie za dotykom*. Martin : Vydavateľstvo Maticy slovenskej, 2003, s. 85.

⁴⁴ *Tamže*.

⁴⁵ Podľa KAROL STRMEŇ – MILAN STRAKA: Tri stretnutia (... so Slovákami v USA) : stretnutie druhé : básnik z Clevelandu. In: *Slovensko*, roč. 15, 1991, č. 4, s. 14.

⁴⁶ *Tamže*.

veľmi ťažko niesol okupáciu časti slovenského územia. Jedinou útechou mu ostávala poézia: „Keď roztvorím tie stránky poézie, ktoré ma obklopujú od Vergília, Ovídia, Shakespeara, Danteho, Petöfihho... po Nezvala, Apollinaira, Rilkeho, Valéryho, Jesenina, Fabryho a Halasa, vtedy mám chvíľe radosť a duševnej slasti – ináč som ako zakliaty, nič nevidím, keď sa dívam, nič nečujem, keď počúvam. Som smutný, mnoho trpím, precitlivelý som.“⁴⁷ Rozhodol sa, že bude žiť „aj pod mesačným svetlom, keď už slnko prestalo svietiť a je doba Pôstu“.⁴⁸

Počas gymnaziálnych štúdií ovplyvnený Rudolfom Dilongom – ako mnohí iní vo vtedajších časoch⁴⁹ – publikoval Strmeň už od roku 1935 v stredoškolskom časopise *Rozvoj* (spolu napríklad s Vojtechom Mihálikom, Miroslavom Válkom, Julom Zborovjanom a veľkým počtom ďalších študentov). Pochopiť vtedajší generačný kontext, do ktorého vstúpil mladý Karol Bekényi a v ktorom sa napriek všetkému presadil, umožňuje „telegram“, ktorý musela zverejniť redakcia v decembri 1935: „S. O. S. Redakcia volá o záchranu! Ratujte nás pred nesmiernou záplavou básní a najmä takých, ktoré by len chceli byť básňami. Stop. Topíme sa v básničkárení. Opúšťajú nás duše, lebo 30 000 kubických metrov zbytočnej básnickej sentimentality sa na nás navalilo a nové sa valia! Stop. S. O. S. Píšte prózu, úvahy, alebo nepíšte nič, vzdelávajte sa všestranne! Ak už ozaj musíte písať, píšete denníky a zápisníčky, potešujte nimi známych a milé a po maturite ich spálte! Stop. Voláme všetku *sebakritiku* z celého sveta na pomoc! Stop.“⁵⁰

V roku 1937 Strmeň zverejnil v časopise *Živena* ešte pod svojím prvým pseudonymom Borka Kelényi báseň *Zatvorené oči*, o rok neskôr pod tým istým menom napríklad aj preklad Rimbaudovej básne *Senzácia*, tentoraz

⁴⁷ JARMILA GRÁFOVÁ: Karol Strmeň a jeho písomná pozostalosť v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 150.

⁴⁸ *Tamže*.

⁴⁹ Stačí si v časopise katolíckych študentov *Rozvoj* prezrieť jeho posledné strany, na ktorých boli uverejňované odkazy hlavného redaktora (Konštantína Čulena, neskôr Jána Sedláka, krátko Jána Elena Bora) mladým autorom vo veci ich príspevkov. Časopis vychádzal v rokoch 1923 až 1944 a vydávalo ho Ústredie slovenských katolíckych študentov, resp. Spolok kolégia sv. Svorada v Bratislave. Aj tento časopis, tak ako inú katolícku tlač, staronová česko-slovenská štátna moc v roku 1945 zakázala a bol obnovený až v exile, keď ho vydávalo Združenie slovenských katolíckych študentov v zahraničí. Vydávanie obnovil v Paríži v januári roku 1948 Kornel Piaček. Miestami vydávania boli Louvain (Belgicko) a Montreal (Kanada).

⁵⁰ -R.-. Telegram. In: *Rozvoj : časopis stredoškolských študentov*, roč. 14, 1935, č. 4, s. 96.

v časopise *Slovenské pohľady*. Bola to ešte stále doba, keď sa poetika často krížila s politikou a angažovanosť básnikov prostredníctvom veršov bola úplne prirodzenou vecou, ktorej sa nevyhol ani Strmeň. Básnickú reakciu na pohnuté udalosti tridsiatych rokov 20. storočia až do 14. marca 1939, keď Snem Slovenskej krajiny vyhlásil samostatnosť Slovenska, zachytila antológia *Pred ohnivým drakom*,⁵¹ ktorej názov bol alúziou na Kuzmányho verš:

*Pred ohnivým drakom kto vlast' zacloní,
tomu moja pieseň slávou zazvoní.*⁵²

Protestom proti vyradeniu údajne až dvadsiatich troch básní z tohto výberu bolo vydanie rovnomennej antológie v zahraničí s básňami z presne opačného politického tábora.⁵³ Napriek tomu, že Karol Strmeň ani do jednej z týchto básnických kníh autorsky nezasiahol, predstavujú zásadný kontext prospešný pre porozumenie neskoršieho Strmeňovho písania angažovanej poézie, ktorá v jeho prípade netvorila len nepodstatnú epizódu v jeho básnickej tvorbe, ale tvorí integrálnu súčasť jeho umeleckého diela.

V pozostalosti Janka Silana sa nachádza list šestnásťročného Karola Bekényiho, ktorý je vzácnym a ojedinelým svedectvom o stredoškolských časoch rodiaceho sa básnika:

„Tak ako do púšte, keby som išiel, ani vianočnú kartu, ani novoročné pozdravenie som neposlal. Pekné šťastné dieťa som ja. Ale deti sú smelé. Povedia všetko na plné ústa: bol som sa korčuľovať. O čase sa tu hovoriť nedá. Dá sa tu hovoriť o zaklínaní. Listy Vaše sú zaklínadlá. A ako čudne čítať tú Jankovu vetu, že je hlúpy. To by som o sebe ani ja nepovedal. A ja sa nenávidím. Pripadalo mi to, ako keď sv. František Borgiáš, nesúc sviňu, bol prekvapený otázkou: Ako to, že vy nesiete sviňu? A on odpovie: Čo na tom divného, keď sviňa nesie sviňu? Áno, až takto asketicky skeptické mi to vy-

⁵¹ *Pred ohnivým drakom : poézia pohnutých časov*. Zost. Emil Boleslav Lukáč. Bratislava : Miestny odbor Matice slovenskej, 1939. 127 s. Kniha obsahuje 66 básní. Autori prítomní v antológii: Andrej Žarnov, Valentin Beniak, Emil Boleslav Lukáč, Pavol Horov, Fraňo Kráľ, Pavol Gašparovič Hlbina, Ján Kostra, Ján Doránsky, Ján Haranta, Rudolf Dilong, Ján Rob Poničan, Janko Jesenský, Ludovít Ondrejov, Sláva Manicová, Anton Prídavok, František Hečko, Vladimír Rolko, Štefan Žáry, Maša Halamová, Ladislav Novomeský, Alexander Pockody a Ladislav Hohoš.

⁵² *Tamže*, s. 122.

⁵³ *Pred ohnivým drakom : z básní odbojného Slovenska*. [Zost. Juraj Slávik.] Londýn : Kruh priateľov československej knihy, 1941. 100 s. Kniha obsahuje 58 anonymných básní.

zerá. Teraz sa mám dobre. Vidieť to na mojej nedbalosti. Som zvedavý, či tieto čarbaniny po mne prečítate. Vlastne prečo Vám pišem. Chcem Vás uistiť, že sa na Vás nezabúda a že Vás stále spaľujem slnkom rozpomienok. Dnes je tak pekne. Pekne, že až hrôza je tu sedieť a písať. U nás sa už jarilo a ja som preložil Mallarmého verš: Jar a prešlo to. Teraz je zima a tak pekne, že je to až prozaické. Koniec koncov som i ja len celkom prozaický galgan. Tak mi je dobre, tak mi je dobre. Ako kvapke dažďa na javorovom lístku. Ako slnku. (...) Čo nájdete v mojich veršoch? Zvedavý som, až neslušne zvedavý. Rád by som Vás potešil krásou, ale je jej tak málo, dakedy ju zachytím v jemnosti, ale vtedy nepíšem verše, ale rozprávam sa s dakým, kto je mi drahý, alebo list pišem alebo sa modlím. Len verše nepíšem. Už neviem, čo Vám mám napísať. Chcem Vás len uistiť, že som na Vás nezabudol, i keď Vám pišem málokedy. Kvetina, ktorá odkvitla, alebo nebude ani kvitnúť, na slnko nezabúda. Ani vyschlý potok nezabudne na more. Som len taký ako mesiac na dne vyschnutého neba. Na dne vyschnutej nebeskej hladiny. Verím, že bude jaro. Ono znamenalo pre mňa vždy znovuoobrodienie a objavovanie. (...) Vtedy je tak pekne. Farebná vrtuľa slnka sa točí a lúka sa podperuje kvietím. I táto veta chcela byť pekná a nemôže, lebo „šťastné dieťa“ ešte nevykvitlo. Mám teraz jedinú inšpirátorku, Bohorodičku. Ostatné verše sú napísané viac zo slušnosti ako z lásky. To však sa nemá povedať. Deti vyblabocú všetko. Včera som rozbil vázu. Povedali mi, že som ako malé decko. Ináč: dnešný môj list mal by znieť takto: Pozdravujem, mám sa výborne, Karol. (...) Ja som celý taký čudný blázon.⁵⁴

Ako dvadsaťročný trochu pootvoril dvere svojej duše v básni *Izba Karola Bekényiho*. Už tu sa tvorbou nápadne odlišuje od svojich vrstovníkov, ktorých verše boli o poznanie jednoduchšie:

*tu vyhasnuté oči strážiš
trblietaš sa mi do tvári
počkaj len ešte presvedčíš sa
že tu prekliatie rybári
ved' tieto miesta z orientu
po nebi riekou pustené
sú celé celé z aksametu
nevidíš ho tu na stene
nevidíš lebo chvíle bolia*

⁵⁴ List Karola Strmeňa Jankovi Silanovi z 2. februára 1938 (Slovenská národná knižnica – Literárny archív, sign. 210 K 4, ďalej len LA SNK).

*trblietajú sa do tvári
nehľad' cez okno uvidíš ma
jak ma blesk stesku ožiari⁵⁵*

V časopisecky publikovaných veršoch sa Bekényi ukazoval ako nádej-
ný básnik s formujúcou sa poetikou. Vydanie prvej zbierky veršov bolo len
otázkou času. Ako mladý študent sa hľadal niekde medzi surrealizmom
a poetizmom. Prechádzal od kratších foriem k rozsiahlejším (pod vplyvom
Valentína Beniaka), vďaka Rilkemu sa učil umeniu sonetu. Atmosféra Beké-
nyiho juvenilných básní je často ozvenou francúzskych symbolistov:

*do sklených ihál spustila si vlasy
cez rosný závoj prší deň
v tom objímaní sama nebola si
svietila hviezdna pochodňa*

*okolo tvojej hlavy lístie z duba
uniká večer do tóní
zasnene hľadiš hore na boluba
na perne pieseň dozvoní*

*trstina nočná zakrvácaná si
polnocou víno robené
do sklených ihál spustila si vlasy
predáva zlaté hrebene*

*predala zlatú konvu rána skorej
pre rozbrieždené záveje
vyliaty obeň duše tvojej chorej
na mliečnu cestu nádeje⁵⁶*

To sa však už nachádzal v maďarskom Ostrihome spolu so svojím spo-
lužiakom zo šurianskeho gymnázia, básnikom a prekladateľom Teofilom
Gazdíkom. Oboch ich tam privedla v roku 1940 nádej, že ako študenti ka-

⁵⁵ KAROL BEKÉNYI [Karol Strmeň]: Izba Karola Bekényiho. In: *Rozvoj : časopis stredoškolských študentov*, roč. 17, 1941, č. 8, s. 176.

⁵⁶ KAROL BEKÉNYI [Karol Strmeň]: Úzkosť. In: *Rozvoj : časopis stredoškolských študentov*, roč. 17, 1941, č. 8, s. 180.

tolíckej teológie a bohoslovci nebudú takí vystavení národnostnej diskriminácii v novovzniknutej politickej situácii. Strmeň na dlh odkúpil od Gazdika jeho knižnicu a splácal ju neskoršími autorskými honorármi. Práve vzácna seminárna knižnica sa mu v Ostrihome páčila najviac. Zaumienil si dostať slovenské a české knihy z nej do matičného múzea na Slovensko.⁵⁷ Strmeň však na bohosloví vydržal len do roku 1942, keď zároveň uverejnil aj cyklus piatich básní *Z ostrihomskeho seminára*. Tie sa stali neskôr súčasťou jeho básnického debutu.

Prvou čitateľkou Strmeňových básní bola však jeho jednoduchá mama Mária Bekényiová. Ešte v roku 1971 vravel: „Moja mama je poetka, ja som iba ozvena. Ako študent som jej čítal verše, ktoré predpokladali znalosti, aké dnes nečakám ani od svojich najlepších žiakov na univerzite. Počúvala ma, čudovala sa a občas zasiahla (...) Šalda, ktorého *Zápisník* viem aj po rokoch naspamäť, ma nenaučil viac ako moja mama.“⁵⁸

⁵⁷ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 1. decembra 1941 (LA SNK, sign. 164 I 24).

⁵⁸ In: AGNEŠA GUNDOVÁ-JERGOVÁ: *Putovanie za dotykom*, 1992, s. 107 – 108.

Sloboda a právo viac než život (kolízia)

*Keď do ulíc sa lejú dažde smrti
v akvárium sa menia všetky zakvitnuté štvrti
Nič nemá útulku je po kráse a po ruchu
lámp svetlo červené sa plazí v blate po bruchu
Všetko sa deje naporychlo
Všetky ruky sa kladú na srdečnú krajinu kde picblo
Tam vnútri kvitnú iné báje iné parky spieva iné vtáča
a osvetlená veža do tmy kráča
Tu vonku Duša žobroní a dlaň a prsty otrčí
Hrá kolozvat a šumi prameň umrlčí
(Výhost, 1943)*

V nasledujúcich rokoch Strmeňovi vychádzajú básne, preklady, eseje a literárnokritické príspevky v periodikách *Kultúra*, *Slovenské pohľady*, *Elán*, *Rozvoj*, *Smer*, *Obroda*, *Svätá rodina* a i. Niektoré Strmeňove básne sa našli aj v pozostalosti Jána Smreka, ktorý mnohé z nich uverejnil v časopise *Elán*. Ešte pod menom Karol Bekényi viedol korešpondenciu i s Jankom Silanom, ktorému zasielal svoje verše a kritiku. Už v tom čase v ňom môžeme vidieť mimoriadne ambiciózneho adepta básnickej a prekladateľskej činnosti s výnimočným záberom a rozhľadom. Od roku 1939 môžeme Strmeňa spájať aj so *Slovenskými pohľadmi*, ktoré začali publikovať jeho preklady a od roku 1941 i jeho vlastné verše. Práve básňou *Za hranicu*, uverejnenou v tomto roku prvý raz, vstúpil do slovenskej literatúry už ako Karol Strmeň:

*Sľa zlatorezy na papradí
keď ligocú sa úplne
v tej búrke čo ich kvárit' hľadí
i v zlomkoch tubej úslné*

*sú predsa znakom toho zisku
čo na zlomenom listeni
zná tajit' v daždi vrúcnosť blízku
a odraz vďačných zistení*

*tak v tebe láska rozdvojená
strie stále horšie obmeny
až napokon nič neznamená*

*že usvedčí ťa z vrúcnych činov
môj obraz v tebe zdvojený
stá obraz tváre nad hladinou.*⁵⁹

Na toto obdobie sa viaže začiatok Strmeňovej spolupráce s literárnym vedcom Stanislavom Mečiarom, ktorý zodpovedal za *Slovenské pohľady*. Vtedy sa prekladová tvorba považovala za rovnocennú a integrálnu súčasť pôvodnej tvorby. Toto presvedčenie si Karol Strmeň zachoval až do svojej smrti. Mečiar hneď rozpoznal veľký básnický talent, po celý čas bol veľkým podporovateľom mladého študenta a otváral mu brány aj do iných redakcií v čase, keď Strmeň študoval za hranicami v Ostrihome. Zaradil ho k najlepším vtedajším slovenským prekladateľom a mimoriadne oceňoval jeho rukopisy (aj pôvodnej tvorby). Postupne ich vzťah prerástol do priateľstva (od roku 1944 si už v listoch tykali) a ich vzájomná korešpondencia sa stávala otvorenejšou.

Už v roku 1939 uvažoval nad vydaním antológie francúzskej lyriky v Knižnici Slovenských pohľadov, pre ktorú chcel z množstva svojich prekladov pôvodne vybrať približne tridsať najlepších. Neskôr objem postupne rástol, nasledovať mali antológie z maďarskej, holandskej, nemeckej, anglickej, talianskej a ruskej lyriky, keďže mal nazhromaždených mnoho prekladov z týchto literatúr. Strmeň sa pred Mečiarom v liste ešte zo Slovenského Medera uviedol vskutku poeticky: „Mal som veľa-veľa naprekladaných veršov, znepokojovala ma tá hárba, nad ktorou sa klenula hviezdna obloha. Prinesená z cudziny svietila azda ešte intenzívnejšie nad slovenskou zemou. Hvezdár pozná lepšie kvalitu prenesených hviezd, stálic i padavíc, ako človek so slabými dlaňami, na ktorých ju prenáša. Dnes je u hvezdára. Môj svet, ktorý je poéziou. A ruže, ktoré kvitnú pri východe a západe slnc. Prekladal som opatrne, možno voľne príliš. A to by bolo zle. (...) Zápasím s cudzími anjelmi a nepoddávam sa. (...) Mám veľa plánov, veľa rojčenia. Čo uskutočním, neviem. Niekedy prsty samy omodrajú pri dotyku o kúzelné pečati. A v takých prstoch neudrží zrkadla. (...) Žijem pre Slovensko, píšem

⁵⁹ KAROL STRMEŇ: Za hranicu. In: *Slovenské pohľady*, roč. 57, 1941, č. 7 – 8, s. 436.

pre Slovensko a nemám zmyslu bez Slovenska. Kiež by som mohol niečím prispieť k jeho výstavbe!⁶⁰

Mečiar túto iniciatívu uvítal, no keďže antológia s pracovným názvom *Vražby* (ktorý sa mu nepáčil pre jeho dvojzmyselnosť⁶¹) sa predbežne končila Valérym, odporučil ju doplniť o modernú francúzsku poéziu a až tak pripraviť na vydanie. To sa stalo realitou v apríli 1940, keď prekladateľ uvažoval už len nad Maritainovými *Otázkami poézie* a Valéryho *Otázkami básnictva* ako vhodnými štúdiami do antológie, pretože oba texty pokladal za fenomenálne. Okrem toho mal Strmeň začiatkom roka 1941 pripravené na vydanie preklady Stefana Georgeho. Konkrétne išlo o zbierku *Rok duše*, ktorú považoval za jeho najkrajšiu a ktorá mala predbežne nahrádzať sľúbenú antológiu z nemeckej lyriky. Vydanie sa stále odkladalo pre problémy s autorskými právami. V auguste toho istého roka mal prichystané aj preklady poézie Rainera Mariu Rilkeho, a to *Sonety Orfeovi*, spolu s výberom jeho básní. Mladému Strmeňovi nechýbalo oduševnenie pre prácu: „Chcem mať také preklady, ktoré vyprsknú ako garaj zo skaly a tečú ďalej studené a čisté. Strežú na kvety, ale strhnú z nich len lupene.“⁶² Z nadšenia sa však nedalo vyžiť. Vzájomná korešpondencia medzi študentom Bekényim a Mečiarom je svedkom existenčných problémov mladého básnika, ktorý často nemá ani na poštovné, prípadne prosí, aby honoráre za uverejnené básne a preklady boli zasielané priamo jeho veriteľom: „Lebo mám zaplatiť účet, ktorý mi ide nad hlavu: a som ako poľné ľalie a vtáky, neoriem, nesejem... A čo je tiež pravda: ani nespávam od starostí.“⁶³ Svoje malé prostriedky dáva do nákupu kníh, mnohokrát za ne rovno vymení i honoráre, inokedy prosí v ťažkej finančnej situácii o preddavky: „Peniaze som zase pomíňal a tešil by som sa veľmi, keby ste ma opäť vypomohli.“⁶⁴ Alebo na inom mieste: „Veľmi by som sa tešil, keby ste mi ráčili poslať dáky preddavok, bo už je tak, že z jednej tvrdze do druhej prichodím. (...) Škrie ma to večné vytĺkanie, ale nemôžem inak.“⁶⁵

⁶⁰ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 8. decembra 1939 (LA SNK, sign. 164 I 24).

⁶¹ List Stanislava Mečiara Karolovi Strmeňovi z 20. januára 1943 (LA SNK, sign. 164 R 31).

⁶² List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 26. novembra 1940 (LA SNK, sign. 164 I 24).

⁶³ *Tamže*.

⁶⁴ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 5. novembra 1942 (LA SNK, sign. 164 I 24).

⁶⁵ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 11. januára 1943 (LA SNK, sign. 164 I 24).

Z veľkých edičných plánov nakoniec zišlo a po mnohých peripetiách až v roku 1943 vychádza výber z Rilkeho pod názvom *Obraz na vázach*.⁶⁶ Pôvodne zamýšľaný názov *Z/Do hĺbky noci* Strmeňovi vyhovorili priatelia.

Jozef Mihalkovič ešte bezmála po polstoročí vyzdvihuje toto vydanie Rilkeho básní: „Strmeňovi sa v nich podarilo rozohrať naozaj s bravúrou charakteristické škály rilkeovských reflexií o živote, o Bohu, bytí, o veciach zeme a ľudí do podmanivej podoby završenia a zaokrúhlenosti dikcie. Presne sa nepamätám, (...) no impulz iste vzišiel od básnických kolegov a priateľov, medzi ktorými sa Strmeňovo prekladateľské umenie nepripomínalo, pokiaľ viem, inakšie ako s rešpektom. Nebolo prečo nesúhlasíť, *Sonety Orfeovi* v Strmeňovom podaní je čítanie, to je ešte i dnes čítanie, ktoré možno merať najvyššími kritériami. (...) Úprimne som ho obdivoval, čudoval som sa jeho rečovým manipuláciám ako nepredvídateľným letovým obratom roja škorcov, načrtávaným samoznakmi Strmeňovej úzkostlivej, pre mňa tak trochu starosvetskej, no neobyčajne kultivovanej slovenčiny.“⁶⁷ Rozsiahla antológia francúzskej lyriky, na ktorej Strmeň spolupracoval s Pavlom Gašparovičom Hlbinom, aj napriek veľkej snahe Janka Silana vydať ju ešte aspoň v rokoch 1946 – 1947 či viacerých pokusoch Hlbinu až do jeho smrti v roku 1974,⁶⁸ ostala iba v rukopisnej podobe, pod názvom *Pramene*.

Seminaristická nádej národnostnej rovnosti sa ukázala ako neoprávnená, keď slovenským bohoslovcom predstavení zakázali rozprávať sa medzi sebou po slovensky, a preto už po dvoch ročníkoch (v roku 1942) Strmeň z Ostrihomu nedobrovoľne odchádza – z teologických štúdií je vylúčený.⁶⁹ Aj úradne si mení priezvisko z Bekényi na Strmeň, údajne preto, aby sa Maďarom vyslovovalo čím ťažšie.⁷⁰ Dokonca odmieta aj prekladať z maďarči-

⁶⁶ RAINER MARIA RILKE: *Obraz na vázach : výbor z poézie*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1944. 127 s.

⁶⁷ JOZEF MIHALKOVIČ: Ako nepredvídateľný letový obrat roja škorcov. In: *Revue svetovej literatúry*, roč. 28, 1992, č. 6, s. 77.

⁶⁸ Hlbina antológiu prepracoval v spolupráci s ďalším z prekladateľov Jánom Frátrikom, no vydanie tejto knihy aj tak neprešlo cenzúrou a nikdy nebolo povolené aj napriek tomu, že rukopis sa už nachádzal vo vydavateľstve Tatran. Podľa T. TEPLICKÁ: *Pramene*. In: *Jašíkove Kysuce 2019*. Čadca : Kysucká knižnica v Čadci, 2019, s. 80 – 81. Pravdepodobne kompletný rukopis (dohromady 278 strán) sa nachádza v LA SNK v Martine (sign. 169 O 11).

⁶⁹ POROV. IMRICH KRUŽLIAK: *Úteky z tiesne : v tóni dvoch totalít*. Bratislava : Vydavateľstvo Spolku slovenských spisovateľov, 2003, s. 70.

⁷⁰ JÚLIUS PAŠTEKA: *Takto som ich poznal*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015, s. 135.

ny, kým sa politická situácia nezmení.⁷¹ Už v liste z roku 1940 opisuje osud slovenského národa na okupovaných územiach ako ťaživú noc: „Nemožno prespať tú strašnú noc, ktorá je tu. (...) Noc nášho menšinového zúfalého osudu. Jeden typický zvrät: ‚Vybolíme sa?‘ Nieкто sa prebolí do smrti.“⁷² Končiac list, ako veľkú smelosť v týchto okolnostiach opisuje použitie pozdravu „Na stráž!“.

Od roku 1943 preto začína študovať na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave filozofiu a slovenský jazyk.⁷³ Tu žil v študentskom domove Svoradov, hniezde slovenskej katolíckej inteligencie, a tu i nadviazal blízke priateľské vzťahy s osobnosťami ako Janko Silan, Rudolf Dilong, Valentín Beniak, Andrej Žarnov, Ján Motulko, Mikuláš Šprinc a i.

Medzitým sa mladý Strmeň v novembri 1941 zúčastnil na zjazde slovenskej inteligencie, ktorý do Trenčianskych Teplíc zvolal minister vnútra Alexander Mach – slovami filozofa Ladislava Hanusa, jedného z účastníkov – „hýbadlo slovenskej katolíckej inteligencie“.⁷⁴ Mach, uvedomujúc si nesporný význam kultúry pre každý národ, sa aktívne snažil budovať intelektuálnu elitu mladého štátu a všestranne ju podporovať. Okrem už spomenutých sa medzi účastníkmi nachádzali napríklad i Jozef Kútnik Šmálov, Janko Švec Slavkovian, Ferdinand Hoffmann či Milo Urban.

Pravdepodobne na jeseň 1943 sa na Svoradove spoznáva s legendárnym chorvátskym jezuitom, profesorom teológie Tomislavom Poglajenom Kolakovičom, ktorý na Slovensku založil spoločenstvo Rodina. Toto spoločenstvo prorocky pripravovalo miestnu Katolícku cirkev na obdobie komunistickej totality a stálo za vznikom neskoršieho katolíckeho disentu u nás (Silvester Krčméry, Vladimír Jukl, Anton Neuwirth a i.). Z pohľadu potenciálnej príslušnosti mladého Karola Strmeňa k Rodine treba poznamenať, že toto hnutie bolo nielen protikomunistické, ale aj protifašistické. Sám Kolakovič mal k prvej Slovenskej republike rezervovaný postoj, ktorý čiastočne stál aj za jeho účasťou na Povstaní v roku 1944. Jedinú, ale o to podstatnejšiu zmienku o Strmeňovi v tejto súvislosti nájdeme v anglických pamätiach exulanta Ľubomíra Gleimana, ktorý o ňom píše, že nebol „zúrivým na-

⁷¹ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi zo 4. júla 1944 (LA SNK, sign. 164 I 24).

⁷² List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 26. novembra 1940 (LA SNK, sign. 164 I 24).

⁷³ Vo svojom anglickom životopise uvádza popri štúdiu filozofie namiesto slovenčiny cirkevnoslovenský jazyk. (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.)

⁷⁴ LADISLAV HANUS: *Pamäti svedka storočia*, s. 270.

cionalistom“ (a rabid nationalist) a bol členom „Kolakovícovho podzemia“ (Kolakovíc underground).⁷⁵ Zdá sa však, že v prípade Strmeňa určite nešlo o aktívne členstvo, skôr možno len o účasť na niektorých stretnutiach. Vedúce osobnosti Rodiny Strmeňa totiž ako člena tohto hnutia nikdy nespomínali⁷⁶ a podobne sa o ňom v tejto súvislosti nedá nájsť žiadna zmienka ani v relevantnej literatúre.⁷⁷

Zato prekladateľ Mikuláš Gacek ho vo svojich denníkových zápiskoch spomína.⁷⁸ Prvýkrát pri zázname zo 6. februára 1943, keď v Národnom divadle prebiehala prezentácia víťazných inscenácií divadelných ochotníkov. Strmeň sa pridol do lôž, kde okrem autora spomienok sedel i básnik Valentín Beniak a minister Alexander Mach, zhodou okolností rodák zo Slovenského Medera, čelný predstaviteľ radikálneho krídla Hlinkovej slovenskej ľudovej strany. Ten ich po divadelnom predstavení pozval do hotela Carlton, kde spolu debatovali o Senecovej *Epistole 90*, ktorú v Okálovom preklade uverejnili *Slovenské pohľady*. Reč prišla i na politiku, na nemecký tlak a Machove postoje. Stretnutie sa skončilo o pol druhej v noci. Strmeň ešte pred odchodom na Svoradov prijal od Macha, hlavného veliteľa Hlinkových gárd, pokyny vo veci publikovania jedného článku v *Gardistovi*.⁷⁹ Dvadsiateho druhého marca toho istého roka sa spolu zúčastnili na prednáške Ladislava Hanusa o priateľstve, po ktorej minister Mach opäť pozval

⁷⁵ LUBOMIR GLEIMAN: *The Maelstrom : A Pilgrim's Story of Dissent and Survival in the Twentieth Century*. Bloomington IN : Author House Publishing, [2011], s. 138.

⁷⁶ Podľa e-mailovej komunikácie s Františkom Mikloškom (30. mája 2021).

⁷⁷ Pozri napr. FRANTIŠEK MIKLOŠKO: *Nebudete ich môcť rozvrátiť : z osudov Katolíckej cirkvi na Slovensku v rokoch 1943 – 1989*. Bratislava : Archa, 1991. 283 s.

⁷⁸ Jozef M. Kirschbaum spomína tento denník Karolovi Strmeňovi už v liste z 12. októbra 1989 z Toronta (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006) ako publikáciu, ktorú už videl pripravenú v tlačiarni na vydanie. Na vydanie ju pripravil František Vnuk, ktorý k nej vypracoval aj poznámkový aparát. Kniha však nakoniec nebola v zahraničí vydaná. Jej tlač zastavil jeden jezuita, ktorého pohoršila stať, kde sa autor zápiskov negatívne vyjadril o kňazoch. Až v roku 1996 vyšla kniha na Slovensku. V Strmeňovej pozostalosti v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice sa zachovali dve strany (s dátumami 26. a 27. 12. 1943) z pripravovaného kanadského vydania, ktoré potvrdzujú, že na Slovensku vyšli Gacekove denníkové zápisky skrátene (minimálne o riadky osobného charakteru, ktoré napríklad potvrdzujú Strmeňov blízky vzťah k celej Gacekovej rodine) a bez poznámkového aparátu, čo je veľká škoda.

⁷⁹ MIKULÁŠ GACEK – ZORA KRAMEROVÁ: *Surová býva vše pravda života : denníkové zápisky z rokov 1937 – 1944*. Dolný Kubín : Peter Huba, 1996, s. 173 – 174.

vybranú spoločnosť, kde nechýbal ani Karol Strmeň, na pohár vína do hotela Savoy. Valentín Beniak sa zdôveril autorovi denníka, že Mach sa musí z času na čas niekomu vyžalovať, pretože vo „farizejskej Bratislave“ sa cíti veľmi opustený.⁸⁰

Strmeň sa pravidelne zúčastňoval na kaviarenskom živote bratislavských umelcov (povestné viechy), ktorý obohacovali rôzne divadelné predstavenia a hudobné koncerty. Okrem už spomenutých Gaceka a Beniaka sa stretával napríklad aj s Mikulášom Šprincom, Jozefom Kútnikom Šmálovom, Jánom Elenom Borom, Jozefom Cincíkom, Jankom Borodáčom a mnohými inými. Po ďalšom takomto stretnutí, ktoré bolo tentoraz 28. marca 1943 v kaviarni Luxor na Štúrovej ulici, kde Alexander Mach nadiktoval Strmeňovi na uverejnenie do *Gardistu* niekoľko slov o premiére Stodolovej hry *Mravci a svrčkovia*, si Mikuláš Gacek do denníka zapísal: „Karol Strmeň! Aký mohutný duch blkoce v tomto krehkom tele. Jeho jasnobelasé oči sa vedia rozhorieť, až sa bojíš, aby vnútorná páľava neroztavila slabé telo. Ruky veľmi jemné, detsky úzke a priezračné. Bude z neho jeden z pilierov slovenskej kultúry, ako si to dnes predstavujeme? Má bystrý, prenikavý postreh, je vzdelaný, jeho verše prezrádzajú suverénneho ducha. Danteho prekladá z originálu. Hotový zázrak. A akou slovenčinou!“⁸¹

Na kritickú recenziu o spomenutej premiére v *Gardistovi* prišla reakcia prostredníctvom článku *Svrček sa ozval* uverejneného v *Národných novinách*, pod ktorý sa podpísala štvorica Felix, Chorvát, Rapoš, Mrlían. O sebavedomí mladého Strmeňa svedčí to, že sa nebál pustiť do polemiky aj proti takejto presile. V tom čase bol pritom v redakcii iba približne jeden mesiac. Súčasťou jeho odpovede bola aj časť o poslaní umenia v národe, ktorú doplnil priamo Alexander Mach.⁸² V kontexte tradovanej Machovej politickej povesti je pozoruhodné, že si vytvoril veľmi blízke vzťahy s predstaviteľmi slovenskej kultúry (a to bez ohľadu na konfesiu či politické presvedčenie). Navyše okolo seba sústredil dôverný kruh intelektuálov,⁸³ ku ktorým patrili aj študent a žurnalista Karol Strmeň. Vo svojich denníkoch z väzenia ich Mach nazýva „bližší priatelia“, vyzdvihuje ich charakter a vymenúva ich v tomto poradí: „Valentín Beniak, Milo Urban, Mikuláš Gacek, Karol Str-

⁸⁰ *Tamže*, s. 192.

⁸¹ *Tamže*, s. 197.

⁸² *Tamže*, s. 199, 202.

⁸³ Svedectvo podáva napríklad Ladislav Hanus vo svojich memoároch s názvom *Pamäti svedka storočia*, s. 269 – 271. Existenciu takéhoto kruhu najbližších potvrdzuje vo svojich denníkových zápiskoch i sám ALEXANDER MACH: *Pred rozsudkom : denníky 1945 – 47*. Bratislava : Marenčin PT, 2017, s. 244.

meň, Jožo Ambruš, Fero Šubík-Žarnov, Kútnik-Šmálov, Dr. L. Hanus, Rudo Dilong, Dr. Jožo Cincík, Mikuláš Šprinc, František Hrušovský, historik, Jožo Cieker, Konšto Čulen, Ján Okál, Dr. Stano Mečiar a vôbec matičiari Hronského smeru...“⁸⁴ O blízkom vzťahu k Strmeňovi svedčí aj to, že Mach päť dní pred svojou smrťou – už ťažko dýchajúc – v poslednom rozhovore⁸⁵ dáva okrem iných pozdravovať hneď na druhom mieste Karola Strmeňa, „ktorý je teraz v Amerike a je jedným z našich najväčších literátov“.⁸⁶

Spomenutá divadelná premiéra Stodolovej hry sa konala v apríli 1943. Jún toho istého roka priniesol zasa spor medzi Emilom Boleslavom Lukáčom (a časopisom *Tvorba*) a Karolom Strmeňom (*Gardista*). V prípade išlo o román maďarského spisovateľa Józsefa Nyirőa *Uz Bencze*. Na pôvodnú pochvalnú Lukáčovu recenziu kriticky zareagoval Strmeň, ktorý voči knihe vzniesol viacero výhrad. To malo za následok Lukáčovu žiadosť, aby sa ho verejne zastal *Spolok slovenských spisovateľov*, ktorý o veci rokoval na zasadnutí 23. júna, ale aj na svojich ďalších stretnutiach. Neskôr neuspokojený Lukáč dokonca verejne vyslovil podozrenie, že „pán Bekényi-Strmeň“ je Maďar, resp. maďarón, čím ho chcel podľa všetkého kompromitovať.⁸⁷

Strmeň počas vysokoškolských štúdií pracoval pod vedením Mila Urbana ako redaktor kultúrnej rubriky *Gardistu*, a to od svojho príchodu na Slovensko z Ostrihoma v roku 1942 fakticky až do jeho zániku. Pôvodne novinár Mach v novembri 1940 zmenil týždenník *Gardista* na denník,⁸⁸ aby mal priamy dosah na vyvažovanie mediálneho okruhu prezidenta Jozefa Tisa.

Ladislav Hanus vo svojich pamätiach upozorňuje na to, že treba rozhodne veľmi rozlišovať Hlinkove gardy ako organizáciu a *Gardistu* ako redakciu. „Ten názov *Gardista* mýli. *Gardista* je naozaj odíózný názov. Lebo garda nehrala zvlášť dobrú rolu na Slovensku ako organizácia. Ale tieto noviny s gardou vôbec nesúviseli, len mali tento názov, hovorím dosť odíózny. Ale boli to výborné noviny, vo výborných rukách. Možno povedať, že Milo Urban bol prvý dôverník Šaňa Macha. Jeho noviny mali oveľa vyš-

⁸⁴ ALEXANDER MACH: *Z ďalekých ciest : fragmenty z memoárov*. 2., dopl. a oprav. vyd. Martin : Matica slovenská, 2009, s. 70 – 72.

⁸⁵ Rozhovor 10. októbra 1980 viedli a zaznamenávali Viliam (Vilo) Kovár a Alfréd (Dodo) Engelmann. Výňatky boli prvýkrát publikované až v citovanej Machovej knihe *Z ďalekých ciest : fragmenty z memoárov*.

⁸⁶ ALEXANDER MACH: *Z ďalekých ciest : fragmenty z memoárov*, s. 326.

⁸⁷ MIKULÁŠ GACEK – ZORA KRAMEROVÁ: *Surová býva vše pravda života...*, s. 208, 234.

⁸⁸ Okrem šéfredaktora Mila Urbana pre denník písali napríklad Valentín Beniak, Mikuláš Gacek, Jozef Ambruš, Tido J. Gašpar, Andrej Žarnov, Stanislav Mečiar, Ján Kostra, Ján Smrek a mnohí iní.

šiu úroveň ako *Slovák*. Boli moderné, pohotové, bystré, na všetko reagovali. To nebol ‚revolverový plátok‘, polemický, ale seriózne noviny, aj keď ostré. Tam aj kultúru registrovali a tam je vidieť, to vyšlo práve od Mila Urbana.“⁸⁹

Aj vďaka Strmeňovej vynikajúcej literárnej erudícii jeho kultúrna rubrika pozitívne vplývala na domáci literárny vývoj, keď sa stala fórom, na ktorom sa s veľkým rozhľadom polemicky diskutovalo o aktuálnych kultúrno-literárnych otázkach v slovenskej a svetovej literatúre. Zatiaľ čo v *Gardistovi* uverejňoval predovšetkým slovenských a svetových katolíckych autorov, v *Slovenských pohľadoch* (kmeňový spolupracovník od roku 1943) išiel do oveľa širších a nadkonfesijných či nadskupinových dimenzií. Jeho veľkolepé literárne ambície, ktoré ho sprevádzali celý život, stáli za jeho mimoriadnou literárnou produktívnosťou, ktorá bola jednoznačne európsky a svetovo orientovaná a rznými krokmi prekračovala tradičné slovenské prahy a obmedzenia – veď už v rokoch 1942 – 1943 časopisecky uverejňuje preklad šiestich spevov z Danteho *Božskej komédie* a okrem toho aj niektoré básne Francisa Jammesa, Arthura Rimbauda a takisto napríklad aj *Mesto pri mori* Edgara Allana Poea.

Za Danteho ho tvrdo kritizuje Július Pašteka, keď hovorí, že sa „viac než do pôvodiny prizeral do Georgeho, Vrchlického a ešte i akéhosi chorvátskeho prekladu, a v dôsledku toho často neprekladal Danteho, ale ho len fušoval a falšoval“.⁹⁰ Pri spevoch z *Božskej komédie* hodnotí preklad ako „nepresný, zavše nezrozumiteľný v priamej významovej rovine aj nebásnický“, v negatívnej kritike pokračuje aj pri preklade Danteho *Nového života*,⁹¹ ktorý je podľa neho „v prozaických pasážach studeno abstraktný, vo veršovaných partiách zbavený vyššieho básnického lesku, najmä neemocionálny, bez intenzívnej hlbkovej vibrácie pôvodiny“.⁹² A navyše pri Strmeňovom premenovaní vznešenej pani Beatrice na Blaženu zvoláva: „To je nedovolená úchyľka!“⁹³

Úplne iný názor predostiera Ján Okál, keď si s odstupom mnohých desaťročí spomína na Strmeňove preklady z Danteho: „... bolo to také pre-

⁸⁹ LADISLAV HANUS: *Pamäti svedka storočia*, s. 269.

⁹⁰ JÚLIUS PAŠTEKA: V očakávaní prekladu Božskej komédie. In: *Lud*, roč. 2, 1949, č. 204, s. 4, a č. 205, s. 4. POPOV. JÚLIUS PAŠTEKA: *Dotyky s básnikom Dantom*. Bratislava : Lúč, 2014, s. 23.

⁹¹ DANTE ALIGHIERI: *Nový život*. Ružomberok : Obroda, 1943. 116 s.

⁹² JÚLIUS PAŠTEKA: Dlhá Danteho cesta k nám. In: *Slovenské pohľady*, roč. 104, 1988, č. 112 – 119. POPOV. JÚLIUS PAŠTEKA: *Dotyky s básnikom Dantom*, s. 83 – 84.

⁹³ JÚLIUS PAŠTEKA: Básnik „sladkého nového štýlu“. Rkp. 1959. Postskriptum, 2013. In: JÚLIUS PAŠTEKA: *Dotyky s básnikom Dantom*, s. 46.

krásne, keď som kedysi v lete roku 1939 v Matici dostal čerstvé číslo *Slovenských pohľadov* a tam si prečítal spev či dva z Danteho Pekla. Predtým som z toho čítal nejaké ukážky v čítanke a neviem si ani predstaviť nič strašnejšieho ako tie čítankové preklady. Ešte aj Vajanského ukážka tercíny bola tak nasilu usúkaná, že som ani neveril, že by sa z toho dala spraviť dobrá báseň. O opaku ma presvedčili tie prvé spevy a potom som už dychtivo čakal na ďalšie a ďalšie.⁹⁴

Sám Strmeň vtedy pri prekladaní Danteho píše: „Peklo má toľko brán riešení ako egyptské Téby“.⁹⁵ Popritom sám pracoval na vlastnom *Chóre mŕtvych*: „Uznám, je zlý, nešťastný, zahorknutý, je to zamietnutý život na ústach ľudu, ktorý ho darmo pýta. Struska bohatého života marí sa v ňom ako túžba po stratenom slnečnom svete. V konároch stromov ľutujúci, chladom priškrtení a utopení pred všetkým – sľachia zatratenci po krásnom májovom dni srdc. Odstránení z lásky a zo všetkých kvalít života, a to už ako veľkí vlastníci, zatiaľ čo nenarodení v mojom ‚Chóre nenarodených‘, podobne túžiaci, sú nemajetní, skrivodliví protipól stratených. Ide tu o čiastku cyklu, ktorý chystám ako oslavu plného života. (...) Je to umenie flagelantské, horké a zimomrivé, ale z takého vzišlo života; je popierajúce v duchu a vraždiace, ale tak je len dôsledným zavŕšením cesty k hraniciam a nemôžem ináč písať...“⁹⁶ Reakcia redaktora *Slovenských pohľadov* bola takisto veľavravná: „Chór mŕtvych mi stále po chrbáte chodí a mrazí ma, taký je tuhý, až príšerný miestami. Nie je to vplyv pekelných obrazov?“⁹⁷

Spolu s Ladislavom Hanusom, Jozefom Kútnikom Šmálovom a Belom Froncom založili v Ružomberku už spomínaný časopis – mesačník *Obroda* (Strmeň bol redaktorom edície Problémy) a rovnomenne vydavateľstvo (september 1943), kde mu vychádzajú tri knižné preklady (spomínaný Dante – *Nový život*, 1943⁹⁸; Mihai Eminescu – *Výber z poézie*, 1943⁹⁹; Edgar Allan Poe – *Havran*, 1944¹⁰⁰, s ilustráciami Ľudovíta Fullu). Redakčne zostavil súbor literárnych a spoločenských článkov, úvah a príhovorov Valentína Beniaka s názvom *Sebe i vám* (1943) a ako editor pripravil na vydanie Hanusovu *Roz-*

⁹⁴ List Jána Okáľa Karolovi Strmeňovi z 31. marca 1981 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁹⁵ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 29. januára 1943 (LA SNK, sign. 164 I 24).

⁹⁶ *Tamže*.

⁹⁷ List Stanislava Mečiara Karolovi Strmeňovi z 20. januára 1943 (LA SNK, sign. 164 R 31).

⁹⁸ DANTE ALIGHIERI: *Nový život*. Ružomberok : Obroda, 1943. 116 s.

⁹⁹ MIHAI EMINESCU: *Výber z poézie*. Ružomberok : Obroda, 1943. 62 s.

¹⁰⁰ EDGAR ALLAN POE: *Havran*. Ružomberok : Obroda, 1944. 21 s.

pravu o kultúrnosti (1944). Práve časopis *Obroda* a v ňom Strmeňova rubrika *Brána*, ktorá mala slúžiť recepcii zahraničnej literatúry, boli základmi jeho neskoršieho obdivuhodného prekladateľského programu. Mladý básnik pokladal poznanie cudzej literatúry za nevyhnutný predpoklad skutočnej syntézy domácej literárnej tvorby vo vzťahu k jej svetovosti a miestu vo svetovej literatúre. Jeho prekladateľská tvorba mala „význam osobného programu – duchovného i metodického. Na prekladateľskej reinterpretácii Rilkeho, Poea, Danteho si Strmeň zdokonaľoval techniku a cit pre reflexívne myslenie o estetických a filozofických kategóriách literárnej tvorby“.¹⁰¹ Sám bol autorom pôsobivých esejí. K vlastnému danteovskému prekladateľskému úsiliu napísal text *Dante Alighieri*, v ktorom sa už v tomto mladom veku prejavuje ako jeho znalec a navyše aj ako originálny štylista: „Aká priepasť je medzi horúčkrovným a pritom tichým básnikom *Nového života* a jedovatým, erupčivým básnikom *Komédie*. Medzi zasnívanosťou *Nového života*, ktorá má iste svoje čaro, i keď sa nám zdá niekedy nemiestne preexponovaná, a medzi jadrnými sylogizmami politického rebelanta, autora *Monarchie*.“¹⁰²

Naberajúc sebedovomie, nebál sa púšťať do polemík a obhajovať svoje nazeranie na podstatu a funkciu umenia. V liste Stanislavovi Mečiarovi bojuje za smerovanie *Slovenských pohľadov* rznymi slovami, ktorými sa ostro vyhradzuje voči článku Dominika Tatarku: „... únik do snovosti je jedným prejavom neschopnosti zaujať stanovisko k najväčším otázkam zmyslu života, teda zápor (...) Ja viem len jednu cestu spasenia, cestu návratu k hodnotám, ktoré sa vyklbili z umenia postupom vnikania liberalizmu do tvorby, cestu návratu k pevnému ontologizmu, k jednotiacemu svetovému názoru.“¹⁰³

Na druhej strane ostával pokorný a prejavoval snahu ďalej sa zdokonaľovať aj vďaka Mečiarovej spätnej väzbe, ktorú si mimoriadne cenil: „Nemôžem vedieť, či sa Vám moje veci pozdajú, ale ak nie, prosím, aby ste mi to vždy napísali bez vytáčok. Je to v záujme i môjho vývoja, aby som nemusel rásť ako drevo v lese. Ak mi nepoviete pravdu Vy, pán redaktor, povedia mi ju raz iní, čo mi, tuze príznivé nebude, aby som Tablica citoval. Viem, kam idem a čo chcem, ale dobre je vedieť, ako to vidí pozorovateľ zvonka.“¹⁰⁴

¹⁰¹ JOZEF HVIŠČ: Karol Strmeň. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, roč. 37, 1990/1991, č. 8, s. 240.

¹⁰² KAROL STRMEŇ: Dante Alighieri. In: *Obroda*, roč. 1, 1943, č. 4, s. 179 – 182.

¹⁰³ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 22. apríla 1943 (LA SNK, sign. 164 I 24).

¹⁰⁴ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi zo 4. apríla 1943 (LA SNK, sign. 164 I 24).

Špecifické postavenie v Strmeňovej prekladovej tvorbe zaujíma výber dvadsiatich štyroch básní veľkého rumunského novoromantika Mihaia Eminesca, ktorému predchádzali časopisecky vydané básne iného rumunského básnika – kresťanského tradicionalistu Nichifora Crainica. Štyridsiate roky 20. storočia priniesli znásobenie kontaktov medzi slovenskou a rumunskou literatúrou, čoho dôsledkom bola aj (čo je v celej Strmeňovej tvorbe výnimočná situácia) politicko-literárna objednávka preložiť výber z Eminescovej tvorby. K tejto zákazke sa dvadsaťdvaročný prekladateľský talent Strmeň dostal po tom, čo túto ponuku Valentína Beniaka odmietol Ivan Krasko, priekopník prekladov Eminescovej poézie do slovenčiny. Aj keď ju prijal s nevôľou, výsledok jeho dvojmesačného prekladateľského úsilia stojí za to a právom môže Július Pašteka povedať o Strmeňovi, že „predstavil nám Eminesca“.

A to aj napriek spočiatku negatívnym reakciám tak zo strany nábožensky orientovaných kritikov (Hanus, Kútnik Šmálov – prekážal im morálny profil Eminesca), ako aj zo strany Ivana Kraska, ktorý spočiatku tieto preklady hodnotil ako „veľmi neúspešné“, resp. sa k nim neskôr vyjadroval dosť kriticky. Na opačnej strane stál veľký čitateľský úspech tohto výberu z (najmä) ľúbostnej lyriky Eminesca a napríklad aj názor Viliama Turčányho, ktorý Strmeňove preklady vyzdvihol (najmä z formálnej stránky) dokonca aj nad preklady Ivana Kraska.¹⁰⁵ Tu treba dodať, že objektívne Strmeň priniesol Eminesca v oveľa širšom tematickom a tvarovom zábere než Krasko.

Karola Strmeňa nepochybne výrazne formoval rozmach slovenského umeleckého prekladu pred rokom 1945 a sám sa na ňom podstatnou mierou podieľal. Keď sa v roku 1946 konala v Prahe výstava „Slovenská kniha“, na ktorej prevažovali knihy vydané počas krátkeho trvania slovenskej samostatnosti, český literárny kritik, prekladateľ a filológ Jiří Pistorius musel s prekvapením poznamenať: „Zaujímavá pro nás byla podrobná probírka překladů. Zaujímavá vším: výběrem, poměrně velikým počtem, zájmem a konečně i tím, jak liberální byla cenzura za doby t. zv. slovenského státu. Imponuje, s jakou chutí dohánějí nás Slováci v překladech světových literatur a v mnohém dokonce předhánějí.“¹⁰⁶

¹⁰⁵ JÚLIUS PAŠTEKA: Predstavil nám Eminesca. In: MIHAI EMINESCU: *Ďaleko od teba*. Bratislava : Petrus, 1999, s. 64 – 73.

¹⁰⁶ Jiří Pistorius (*Kritický měsíčník*, 1947, č. 1 – 2, s. 52) podľa FRANTIŠEK VNUK: Sedem úrodných roků slovenské literatury (1938 – 1945). In: *Literární almanach Slováků v Americe* (Middletown PA), roč. 14, 1966, s. 27.

Čo sa týka vydávania kníh, Strmeň neostal len pri prekladoch. Už v polovici roka 1943 mu vychádza v edícii *Slovenská jednota* jeho básnický debut – zbierka *Výžinok života*,¹⁰⁷ na ktorú sa pripravoval systematickou prekladateľskou činnosťou. Mikuláš Šprinc túto zbierku „intelektualistického rázu“, v ktorej sa Strmeň prejavil ako básnik s vlastným „ontologizmom“, privítal slovami: „V nesmiernej záplave poetického braku, ktorý zo dňa na deň čoraz viac ohrozuje dobrý a zdravý zmysel pre dobrú a zdravú poéziu, tieto verše Karola Strmeňa sú ako čisté zrno, preosiate na riečici dozrievania a trepezlivého preciedzania a kryštalizovania všetkého, čo videl, cítil, miloval a strácal a získal“ (1943).¹⁰⁸

Na druhej strane ju negatívne hodnotil Michal Chorváth, ktorému prekážala jej významová zastretosť a zložitá vyjadrovanie, čo naznačovalo rilkeovské a hviezdoslavovské vplyvy v Strmeňovej prvotine. Július Pašteka dokonca hovorí o „rébusovitej poézii“,¹⁰⁹ čo však mohlo byť aj dôsledkom toho, že dielo vyšlo v okupovaných Košiciach a vyžadovalo si určitú mieru kódovania proti maďarskej cenzúre.

Samotné vydanie neprebehlo bez cudzích zásahov: „Maďarský cenzor zasiahol kruto, niektoré verše priamo zohydnil. Mám z toho poučenie pre budúce prípady. (...) Šprinc napísal kritiku z akéhosi pašovaného výtlačku, ktorý som videl aj ja len po jeho kritike.“¹¹⁰

Neskôr knihu zhodnotil Kornel Piaček, ktorý v nej videl nielen skrytý, zastretý protest proti maďarskej okupácii, ale zároveň i svedčenie básnikovho srdca, v ktorom ako ústrednú emóciu identifikoval úzkosť. Cez ňu videl Piaček spojitosť tak s básnikmi Rainerom Mariom Rilkom či Geraldom Manleyom Hopkinsom, ako aj s francúzskym existencialistickým prozaikom Albertom Camusom.¹¹¹ V spätnom pohľade sa dá hovoriť aj o originálnom vyrovnávaní sa s tvorbou Jána Kostru cez jeho ukotvenosť v prostredí slovenského vidieka a národa vôbec, pričom Strmeň sa mal považovať za jeho barda a na rozdiel od univerzalizujúceho Kostru ho mal partikularizovať a monumentalizovať.¹¹²

¹⁰⁷ KAROL STRMEŇ: *Výžinok života*. Kassa : vlastným nákladom, 1943. 79 s.

¹⁰⁸ MIKULÁŠ ŠPRINC: ... *za lásku sa neplatí*. Martin : Matica slovenská, 2002, s. 83.

¹⁰⁹ JÚLIUS PAŠTEKA: Strmeňove rozlety a úteky. In: KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I*. Bratislava : Petrus, 1999, s. 11.

¹¹⁰ List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 9. októbra 1943 (LA SNK, sign. 164 I 24).

¹¹¹ Porov. Práca o poézii Karola Strmeňa. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 1, s. 47.

¹¹² Podľa MILOŠ TOMČIK: Kontúry prekladovej tvorby Karola Strmeňa. In: *Slavica slovaca*, roč. 26, 1991, č. 4, s. 268.

Doba sa nemohla neodraziť v Strmeňových veršoch:

*Blesk pára čierne brucho neba
a škaredo sa rehotá.*

*Mat' čelo v dlaniach utonuté,
znať, o čom biedi nemota,
byť zúfaniaми preliačený
a neveriť, že ráno vyčká,
kým zájde táto polovička
zabudnutého života.¹¹³*

Napriek všetkému sa však jeho prvá básnická zbierka končí nádejou a veľkým odhodlaním:

*Môj prvý žiaľ sa bezo stopy stráca
a vykúpenie znamená mi práca,
má pevný cieľ a nevidala zrád:
som perlu hádzal, padla kocka bracia
a, chvála Bohu, nevidel som pád.*

*Keď rad-radom ma vypierali domy,
už ani trochu ľúto nebolo mi,
tak mocný bol ten nevidaný cit.
Deň vstával ako zakvitnuté stromy
a všetko sa mu privorávalo: žiť!¹¹⁴*

Po rokoch sa k Strmeňovej pôvodnej tvorbe v tej dobe vracia Ján Okál: „... až mi dych zastavilo, keď raz, tuším z Tatier, priniesol Mach niekoľko veršov a dal mi ich, aby som ich dal do nedelnej kultúrnej rubriky *Gardistu*, ktorú som vtedy robil. Tak som sa s Tebou stretol ako s lyrikom. A pokladám to skoro za zázrak, vlastne nie skoro, ale celkom, že som za tie roky mal možnosť sledovať Tvoju tvorbu. Je to veľký dar, nielen dar nadania, ktorý si Ty dostal, ako skôr dar, ktorý my cez Teba dostávame.“¹¹⁵

¹¹³ KAROL STRMEŇ: Blesk pára čierne brucho neba... In: *Testament : poézia I.*, s. 91.

¹¹⁴ KAROL STRMEŇ: Môj prvý žiaľ sa bezo stopy stráca... In: *Testament : poézia I.*, s. 93.

¹¹⁵ List Jána Okála Karolovi Strmeňovi z 31. marca 1981 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírástkové číslo 3641/2006).

Už na Vianoce 1943, po vskutku ešte krátko trvajúcej bratislavskej skúsenosti, takto Strmeňa hodnotí Mikuláš Gacek vo svojom denníku: „Karol Strmeň – literát, aký má byť. V *Pohladoch* ho trefne nazvali ‚dobrým pracovníkom literárnym‘. Všestranne vzdelaný, nadovšetko pozná svoju špeciálnosť. Vie francúzsky, taliansky, anglicky, maďarsky, nemecky. O ňom môžeš spoľahlivo súdiť, že je na vrchole súčasnosti. Našu i svetovú literatúru pozná natoľko, že čo sám stvorí, to bude nové, nikdy u nás nebývalé. Zdá sa byť chladným racionalistom a si prekvapený, koľko srdca je v jeho veršoch zo stránky formálnej dokonalých. Čo nám zo Strmeňa ešte vyrastie, ak nám ho Boh zachová? Vonkajškom až priezračný. Z bledej, chudorľavej tváre svietia len belasé oči, vždy trochu posmešné a podozrievajúce. Dnes bol v reči vyrovnanjší ako obyčajne. Hovoril plynne, nenáhľivo, vše si mu predtým ani nerozumel, čo tak prehltať slová...“¹¹⁶

Ak bolo treba, vedel byť Gacek vo svojich súkromných zápiskoch aj kritický. Začiatkom apríla 1944 si poznamenal: „O Strmeňovi som rozmýšľal... V časopise *Slovenský rozhlas* čítam jeho prednášku O chudobnej žene – Leona Bloy. Aké je to farárske, kazateľské! Budem mu musieť naznačiť: my od neho očakávame viac! Cirkevníckárstvo, zázraky, ktoré obrátia ľudí na pravú vieru, náboženské výlevy... Pokladám ho za schopnejšieho. Dobre i to. Ale v umeleckej forme!“¹¹⁷

Osemnásteho mája 1944 sa bol Strmeň prejsť spolu s Ladislavom Hanusom, Mikulášom Šprincom a Mikulášom Gacekom na bratislavskú Koliibu. Cestou viedli rozhovory o literatúre, boľševizme... Zhodli sa na tom, že sa blížila veľké zmeny, ktoré spájali s definitívnym stiahnutím sa Vojtecha Tuku z postu predsedu vlády, s očakávanými demisiami ministrov hospodárstva a dopravy.¹¹⁸ Podľa všetkého v tom čase vôbec ani v náznakoch netušili, že veľké zmeny síce nastanú – ale za úplne iných okolností, ktoré si v tej chvíli nevedeli pravdepodobne ani predstaviť, no ktoré sa začali stávať realitou už v najbližších dňoch, keď vývoj na frontoch nútil uvažovať nad tým, čo nastane po vojne.

Na rok 1944 Strmeň pripravoval vydanie ďalšej básnickej zbierky *Bojovník*, ktorou sa chcel dôstojne zaradiť k prúdu a tradícii slovenskej národne orientovanej poézie – no bez oportunistických ambícií. Mali ju tvoriť prevažne časopisecky publikované texty a mala mať dve časti – *Čo zostáva* (13 básní) a *Bojovník* (22 básní). Z pripravovanej zbierky sa však vplyvom

¹¹⁶ MIKULÁŠ GACEK – ZORA KRAMEROVÁ: *Surová býva vše pravda života...*, s. 251.

¹¹⁷ *Tamže*, s. 264.

¹¹⁸ *Tamže*, s. 269.

vojnových udalostí podarilo vydať len rozsiahlejšiu báseň *Testament*¹¹⁹ (november 1944), s venovaním „bojovníkom otčiny, ktorí viac ako život milujú slobodu a právo“.¹²⁰ V nej úzkosť nadobudla jasné kontúry strachu o budúcnosť národa. Otvorene sa postavil za koncepciu samostatného slovenského štátu, pričom odmietal kompromisné postoje niektorých iných predstaviteľov spisovateľskej obce (Emil Boleslav Lukáč, Janko Jesenský).

Bol to už úplne iný Strmeň než predtým a úplne iné boli i jeho verše:

*Krv moju čiernu múti var,
neležím chorý na posteli,
ja, Karol Strmeň, proletár,
ktorý sa trápil život celý,
ktorý sa chystal do boja
a nepocítil, ako rastie
rozdeľovanie pokoja,
pretože zradil svoje šťastie,
ktorý má srdce ako dýka,
a je to srdce odboja,
zaťaté srdce bojovníka.*¹²¹

K najdôležitejším udalostiam roku 1944 nepochybne patrilo ozbrojené povstanie z 29. augusta, na ktoré zareagoval šéf Úradu propagandy Tido J. Gašpar, keď už v septembri sformuloval útočný a tvrdý ohlas proti povstaniu, ktorý mali podpísať význačné osobnosti kultúry ako verejný prejav podpory slovenskej vlády. Karol Strmeň 25. septembra 1944 v rozhovore s Mikulášom Gacekom v tejto súvislosti povedal: „Ja som za štát, hotový som zaň bojovať do poslednej guľky, ale pre mňa je to vec prirodzená, za ktorú by bolo smiešne slovami manifestovať. Doktorí celkom iste zo zásady osvedčenie nepodpíšu. A na tamtej strane tiež môžu podobné osvedčenia požadovať. Nezosmiešnil by sme sa? A za terajšiu vládu sa osvedčovať?“¹²²

¹¹⁹ KAROL STRMEŇ: *Testament*. Bratislava : Hlavné veliteľstvo Hlinkovej mládeže, 1944. 13 s. KAROL STRMEŇ: *Testament*. Detroit MI : Priatelia dobrej knihy, 1978. 15 s.

¹²⁰ Strojopisná podoba zbierky spolu s vlastnoručnými opravami sa zachovala v pozostalosti Janka Silana. Neskôr vyšla v prvom zväzku výberu z diela Karola Strmeňa, ktoré pre vydavateľstvo Petrus pripravil Július Pašteka (1999 – 2001).

¹²¹ KAROL STRMEŇ: Bojovník (úryvok). In: *Testament : poézia I.*, s. 168.

¹²² MIKULÁŠ GACEK – ZORA KRAMEROVÁ: *Surová býva vše pravda života...*, s. 314.

Časť spisovateľov podobne ako Strmeň odmietala takto agresívne štylizované formulácie,¹²³ a preto z iniciatívy Jána Smreka, Emila Boleslava Lukáča a Jána Poničana pripravila k 2. októbru všeobecný a umiernený *Oblas slovenských spisovateľov*, ktorý mal vyjadriť poľutovanie nad aktuálnym stavom Slovenska. Myšlienka sa začala realizovať 30. septembra v atmosfére, ktorá sa silno dotkla aj Mikuláša Gaceka: „Predsa len sú na svete veci veľké a sväté. Jediný mocný poryv citu to bol, čo nás v tie chvíle spájal. I Lukáč i Smrek súhlasne prikyvovali každému Strmeňovmu slovu. Strmeň a Poničan sa zhodli. Poničan celkom zabudol na ostrú, nenávistnú kritiku Petra Žalku (Strmeňa)... Lukáč, Smrek, Chrobák hovorili v úplnej zhode so mnou a s Beniakom o samostatnosti slovenského národa.“¹²⁴

Deň nato text *Oblasu* zredigoval Lukáč na základe jedného Beniakovho a druhého Strmeňovho konceptu, v deň vydania manifestu ho v kancelárii ministra Macha upravil ešte i Smrek, svoje poznámky pridal i sám minister.¹²⁵

Zámerné sa zdôrazňoval apolitický postoj signatárov, ktorí sa nechceli miešať do „vírov politických“. Spolu so Strmeňom ho podpísalo štrnásť členov Spolku slovenských spisovateľov ako prejav politickej umiernenosti.¹²⁶ Sám Strmeň považoval udalosti z augusta 1944 za omyl. Na druhej strane odmietal a kritizoval dobové zvalovanie viny na evanjelikov pri každej novej príležitosti, považoval to za krátkozraké a úzkoprsé.¹²⁷

V polovici októbra 1944 posielala Mikulášovi Gacekovi preklad Valéryho básne *Had*¹²⁸ s venovaním: „Keď som tento preklad robil, myslel som, že ho pripíšem tebe, môj Mikuláš. A hoci ho teraz pre tento osudný stav nášho národa a našej kultúry nemôžem nikde uverejniť, prijmi ho v takomto skromnom vydaní.“¹²⁹

Adresát pri čítaní týchto veršov pociťoval „nevýslovnú rozkoš“ nad su-

¹²³ Napríklad na stretnutí Spolku slovenských spisovateľov 30. septembra 1944, na ktorom sa zúčastnili: Beniak, Zúbek, Strmeň, Lukáč, Smrek, Bartek, Poničan, Podolínsky-Izakovič, Chrobák. Blížšie pozri MIKULÁŠ GACEK – ZORA KRAMEROVÁ: *Surová býva vše pravda života...*, s. 318 – 319.

¹²⁴ *Tamže*, s. 318.

¹²⁵ *Tamže*.

¹²⁶ Podľa RÓBERT LETZ: Verejné angažovanie sa Henricha Bartka s osobitným zreteľom na jeho aktivity vo Vedeckej spoločnosti pre zahraničných Slovákov. In: *Henrich Bartek v slovenskej jazykovede a kultúre : súbor štúdií*. Prichystali Ján Kačala a Jozef M. Rydlo. Bratislava : Post Scriptum, 2017, s. 55.

¹²⁷ MIKULÁŠ GACEK – ZORA KRAMEROVÁ: *Surová býva vše pravda života...*, s. 314.

¹²⁸ List Karola Strmeňa Mikulášovi Gacekovi z 13. októbra 1943 (LA SNK, sign. 115 F 11).

¹²⁹ MIKULÁŠ GACEK – ZORA KRAMEROVÁ: *Surová býva vše pravda života...*, s. 334.

gestívnosťou poetickej reči, jeho duch sa odpútal od všetkej telesnosti, píše o okúsení „drahocenného nektáru čistej poézie“, ktorý pozdvihol ducha do takých výšin, že „i pach krvi, i hukot bombardérov, i zloba a pomstychtivosť ľudí, aj ich odveký sen o šťastí splýva v jedinú utišujúcu harmóniu“.¹³⁰ Gacek si do denníka prepisuje aj záver prekladu Valéryho básne:

*Had kolísavý v belasom
si vrtko hvízdam, vrtko vskutku,
že božej sláve predsa som
ukázal triumf svojho smútku...
Stačí, že v ľstivom vanutí
vie nádej na plod bez chuti
rozbesniť v ľudoch toľké vášne...
Smäd, dvíhajúci o mnoho,
po čisté bytie skvie sa strašne
všemobúcnosťou n i č o h o...¹³¹*

Ešte v roku 1970 sa Strmeň práve v korešpondencii s Mikulášom Gacekom opäť vracia k prepracovávanému prekladu tejto Valéryho básne: „Čo tam treba meniť! Až sa mi hlava krúti. Lenže nemusím začínať od samého začiatku. Prekladanie je nie každodenný kríž, je to akýsi následný, nepredvídaný kríž: dočasné víťazstvo, ktoré si po rokoch priznáva porážku.“¹³²

V nedatovanom liste Stanislavovi Mečiarovi z jesene 1944 Strmeň otvorene priznáva: „Úplne sme zničení kultúrne po tomto údere. Nikde sa nemôžeš ozvať. Mám niekoľko boľavých veršov, dnes niet to kam dávať. Táto krajina dnes nepotrebuje básnikov. Keď sa išlo k sláve a víťazstvu, vítala básnikov a recitovala ich práce, dnes sme všetci vo výhosti, svätí za dedinou. Páni sa starajú o svoje emigrácie, ľud hľadá mimikry, len my tu sami so svojím duchom. Ani jesenných obligátnych pastierskych ohňov niet, všade pavučiny a mrazy.“¹³³

Ani na troskách prvého slovenského štátu však Strmeň nepodľahol pokúšeniu písať prvoplánovú prorežimovú poéziu, nenechal sa uniesť prázd-

¹³⁰ *Tamže.*

¹³¹ Toto je zároveň posledná zmienka o Karolovi Strmeňovi v denníkových záznamoch Mikuláša Gacka, ktoré sa končia 5. novembrom 1944.

¹³² List Karola Strmeňa Mikulášovi Gacekovi z 20. apríla 1970 (LA SNK, sign. 115 F 11).

¹³³ Nedatovaný list Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z jesene 1944 (LA SNK, sign. 164 I 24).

nym prepiatym vlastenectvom a neupadol do schematizmu. Na sklonku roka 1944 píše: „Sám sa nechcem nechať viesť citmi nenávisť ani zaslepenej lásky k niektorému národu. Moje krédo, ktorého sa nikdy, ak nechcem rozbiť svoju osobnosť, nevzdám, je moje kresťanstvo a západná kultúrna postać. To je všetko.“¹³⁴ Zostal verný kresťanskému humanizmu a univerzalizmu, udržal si nadhľad nad politickou a straníckou tendenčnosťou a napísal zbierku skutočne vlasteneckých básní bez zbytočného pátosu a sentimentalitu, básní, ktoré dvíhajú národné povedomie i hrdosť. Sám o básni *Testament* napísal tieto slová: „Báseň som napísal na jednej vidieckej fare, kde sú briežky a vŕšky. Keď sa človek zhora díva na široké planiny a symetrické polia (...) cíti, aká je krásna táto zem a svätá naša úloha v nej.“¹³⁵ Tieto verše sa už pod vplyvom Valentína Beniaka (a pravdepodobne aj so zreteľom na potenciálny a zrejme aj chcený širší okruh čitateľov) vyznačujú väčšou zrozumiteľnosťou a ľudovosťou. Ako sme už uviedli, pôvodná zbierka *Bojovník* sa našla v strojopisnej podobe s autorovými vlastnoručnými opravami v pozostalosti Janka Silana.

S Jankom Silanom viedol čulú korešpondenciu Mikuláš Šprinc, ktorý v svojich listoch spomína aj svojho priateľa Karola Strmeňa, vďaka čomu ho môžeme spoznať aj ako človeka z mäsa a krvi. Vo februári 1944 píše: „Na večierku novej poézie (...) recitovala jedna študentka Tvoju báseň *Keď v Tatrách prší*. Ale tak úboho reprodukovala Tvoj stesk, že Strmeň, Kostra i ja chveli sme sa od zlosti.“

V liste datovanom 18. júna toho istého roka s nadhľadom opisuje napätú situáciu po bombardovaní Bratislavy: „... vzpurný Karol Strmeň, ktorý sa vadí vždy a všade a s každým, len tak, že nedoplatil na svoje trucovitosti. Nechcel sa dať vyhodiť z Astorky, kde práve raňajkoval ako pán o desiatej. Napokon ho násilím vyhodili a dvadsať krokov za ním vybuchla mína. A kade utekal do redakcie, všade padali pumy. Skončil potom v Štefánke pod bránou, ale privítal ho kúdol čierneho dymu, lebo na dvor v tom dome padla bomba. Má celú kožu a robí si zrejme vtipy zo svojej psej situácie...“¹³⁶

Podľa poznámok Jána E. Bora k chystanej knihe rozhovorov *Spisovatelja zblízka* mala v roku 1944 Strmeňovi vyjsť v Spolku svätého Vojtecha v Tr-

¹³⁴ Podľa JARMILA GRÁFOVÁ: Karol Strmeň a jeho písomná pozostalosť v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 149.

¹³⁵ *Tamže*, s. 151.

¹³⁶ JÚLIUS PAŠTEKA: Exilový autor Mikuláš Šprinc (Informačný vstup do jeho života a tvorby). In: MIKULÁŠ ŠPRINC: *Do večna tečie moja rieka*. Prešov : Vydavateľstvo Michala Vaška, 2003, s. 45 – 46.

nave antológia z európskej lyriky s názvom *Bohatstvo zeme*.¹³⁷ Tento zámer sa však neuskutočnil. Podobne v edičnom pláne Knižnice Slovenských pohľadov rátal Stanislav Mečiar v roku 1945 i so zbierkou Strmeňovej pôvodnej poézie, ktorá mala vyjsť pod názvom *Testament*. Ten však z obáv pred neistou budúcnosťou zveril svoje básne Belovi Froncovi, ktorému na jar 1945 písal: „Keď Ti teda zbierku posielam, zverujem Ti ju ako testamentum (...) svojej vernosti k tejto vlasti (...) Možno je to nereálna prosba: ale predsa Ťa prosím, aby si podnikol všetko, žeby dlho neležala. Dovtedy by prípadne mohli byť Rusi v Bratislave a to by mojej zbierke nemuselo prospieť.“¹³⁸

Január 1945 sa spája aj s dlho nezvestnou zbierkou Strmeňových básní *Slovenská tragédia* (v Strmeňovej pozostalosti zachovaná s alúziou na Danteho pod názvom *Božská tragédia*). V nej si prostredníctvom hlavnej postavy Danteho Alighieriho, ktorého sprevádza rímsky básnik Vergílius, v štyroch častiach (*Úvodné slovo, Nebo, Očistec, Peklo*) s humorným nadhľadom, ale aj so satirou a sarkazmom podáva osobnosti slovenského verejného života v štýle Záborského *Faustiády* : *fantastickej brdinskej básne*. Podobnosť je nielen v samej myšlienke paródie vrcholného diela svetovej literatúry, ale aj v celkovom štýle predhovoru k obom poémam. Strmeň takto predznamenáva tón celého svojho rozsiahleho cyklu tercín: „Tvoja Excelencia, slovutný pán Lektor! Božskú tragédiu, ktorúžto hrdinskú báseň v ruke máš, veľmi si ucti, lebo z vynikajúcej ona vyšla hlavy. Jej napísaním zaoberal sa chýrny onen rodák z Florencie, talianskeho mesta, rečený Dante. Dotyčný veľa cestujúc, aj slovenskú krajinu zhliadol, kde zachvátený duchom prorockým, ako pútnikom často sa stáva, do vytrženého sna upadol, čím jemu ako spiacemu mnohé zázračné veci ukázané boli. I povstanúc zo sna, ako uvádzajú životopisci, zvolal: Ajhľa, krajina krásna, o tebe budem písať. Aj písal. Toto je exodus čiže pôvodné započatie našej slávnej hrdinskej poémy, ktorej veľkoleposť obecne už vo svete je ohlásená, čo je dobré. I tvrdia životopisci, že učiniac veľké spevy tejto básne, dotyčný dostal nový vytržený sen, kde uzrel seba vo večnej sláve, akožto Bohom oslávenú osobu. Tí, ktorí spali pri ňom blízko, videli veľkú žiaru a počuli tento hlas, ktorý hovoril: Božská tragédia je najlepšou básňou sveta a tým všetky iné básne pred ňou i po nej napísané na čítanie zbytočnými činí. Kto by ich predsa čítal, v to počítajúc aj istú dotyčnému Dantemu pripisovanú Božskú komédiu, pravý dar pek-

¹³⁷ JÁN E. BOR [Ernest Žatko]: *Spisovatelia zblížka*. Rkp., 145 jd. (LA SNK, sign. 249 I 1).

¹³⁸ Podľa JARMILA GRÁFOVÁ: Karol Strmeň a jeho písomná pozostalosť v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 151.

ného ducha stratí a viacej nenalézne.¹³⁹ Kto by čakal prvoplánové vyrovnávanie si osobných účtov, ostane prekvapený. Tercíny sú písané seabaironicky, dá sa povedať, že autor preberá perspektívu nepriateľa a útočí na vlastných, dokonca aj na seba samého.

Strmeň vo svojej parodickej básnickej skladbe do troch posmrtných priestorov rozmiestňuje sedemdesiatsedem konkrétnych mien predstaviteľov vtedajšieho politického a kultúrneho života a k tomu navyše aj tri skupiny osôb (bratislavskí univerzitní profesori, gardisti, členovia Slovenského klubu). Oproti skutočnému Dantemu Strmeň mení poradie priestorov a rozprávača necháva vstúpiť najprv do neba, potom do očistca a až nakoniec do pekla. Zatiaľ čo nebeskú blaženosť si užívajú mnohí odporcovia slovenskej štátnosti, v očistci trpia duše dočasne len preto, aby sa raz mohli očistené dostať – do pekla, čo je paradox. Karol Strmeň v *Božskej tragédii* podáva dejiny zobrazené na princípe paradoxu, ktorý všetko obracia hore nohami. História sa mu mení na antirozprávku. Zdá sa, akoby básnicky vyjadril podobné pocity ako neveriaci Jozef Cíger-Hronský, keď vo *Svete na Trasovisku* písal onú známu pasáž: „Nie, v dejinách na to príkladu niet. Niet na to príkladu, aby národ povstával proti svojmu vlastnému štátu, aby si niekto podpaľoval dom, v ktorom sa mu žilo dobre, za ktorým dlho túžil a ktorý si napokon ťažko vydobyl, postavil a zariadil. To nie je možné!“¹⁴⁰ K vízii pekla sa Strmeň dostáva už v úvodnom speve a preňho sa stáva miestom význačnosti:

*Keď takto vravíš, dobre ti to sekne.
Opýtal som sa celkom posmelený:
„A koho, prosím, uvidíme v pekle?“*

*Budú to chlapi, alebo snáď ženy?
Budú to deti ministrov a kráľov?“
Odpovedal mi: „Budeš prekvapený.“*

*Uvidíš tých, čo milovali váľov
slobodienky a národného dobra.“
(...)*

¹³⁹ DANTE ALIGHIERI (Karol Strmeň). *Božská tragédia*. Rkp. (LA SNK, sign. 210 AK 22).

¹⁴⁰ JOZEF CÍGER-HRONSKÝ: *Svet na Trasovisku : román*. Whiting IN : Ján J. Lach, 1960, s. 280. [Knižnica Literárneho almanachu Slovák v Amerike, zv. 2.] Pozri aj JOZEF CÍGER-HRONSKÝ: *Svet na Trasovisku*. Martin : Matica slovenská, 1991, s. 249.

„V tej ríši takých ľudí odmenili,
čo za slovenský štát si pohli gamby
a vynaložiť išli všetky sily,

aby si každý uctil tie ich hanby.
Fuj, fuj im, plujem na nich všetky sliny,
tercíny píšuc pri plamienku lampy.“¹⁴¹

V duchu tejto optiky sa nepochybne rozumie, že v *Nebi* – plnom luteránov – Dante stretáva napríklad guvernéra Slovenskej národnej banky Imricha Karvaša, ale aj spisovateľov Margitu Figuli, Dominika Tatarku, Jána Bodeneka, kritika Alexandra Matušku či básnika a prozaika Janka Jesenského spolu s prekladateľkou Zorou Jesenskou. Oddelenú izbu v nebi dostal „poetický cisár“ Ján Smrek, z diaľky bolo počuť Laca Novomeského, spomenutý bol i Ján Poničan. Samostatný priestor si vyslúžili divadelníci (Janko Boroďáč, Ján Jamnický...). A mnohé ďalšie, dnes už menej známe osobnosti, no každá z nich dostala svoj ironický komentár a argument, prečo sa dostala až do pomyselného slovenského neba.

Pri putovaní *Očistcom* Dante spolu s Vergíliom zahliadnu i Karola Strmeňa:

*Ach, videl som vás, nacistickí svätí,
videl som, ako oblak osublíny
tým smerom najviac trhá sa a tratí,*

*keď v oleji sa škvratil Geraldini,
videl som, ako Strmeň veľkohubý
mňa prekladať tam začal z maďarčiny.*¹⁴²

Veľký priestor v *Očistci* patrí Alexandrovi Machovi, ktorý na tomto mieste práve číta Novomeského zbierku *Svätý za dedinou*. Okrem známych básnikov konformných s vtedajším režimom (Valentín Beniak, Andrej Žarnov a i.) či dnes už menej známych hercov zaujme i (v rukopise vyškrtnuté) konštatovanie, že v očistci skončili tí, ktorí *nechceli vládu generála Viesta*,¹⁴³ teda

¹⁴¹ DANTE ALIGHIERI (Karol Strmeň): *Božská tragédia*. Rkp. (LA SNK, sign. 210 AK 22.)

¹⁴² *Tamže*.

¹⁴³ *Tamže*.

postavili sa proti ozbrojeným udalostiam z konca augusta 1944 a nasledujúcich mesiacov.

S očakávaním nasleduje posledná záhrobná ríša, a to *Peklo*. Dante s Vergíliom medzi prvými stretávajú publicistu Jozefa Pauča, filozofa Štefana Polakoviča, prozaika Tida J. Gašpara či politikov Jozefa Siváka, Júliusa Stana, Mikuláša Pružinského, Štefana Tisa a ďalších. Osobitné miesto patrí stretnutiu s prezidentom Jozefom Tisom:

*Čože mám pridať k týmto slávnym vetám?
Prázdne sú slová pochvalné i vzteklé.
Nie je dost jasné, keď sa v mukách zmietam,*

*že prezidenta nájsť som musel v pekle?
Pod nohami mal rozpálené ražne
a škvaril sa vám, piekol ako vekle.¹⁴⁴*

Po *Testamente* aj rozsiahly tercínový cyklus *Božská tragédia* zásadným spôsobom pomáha dotvoriť obraz Strmeňa ako tvorcu angažovanej poézie, ktorému bol cudzí akýkoľvek oportunizmus a svojmu presvedčeniu ostal verný aj pri ohrození vlastnej existencie. S písaním angažovaných básní Strmeň neprestal ani v najbližších rokoch.

Iný charakter má však epická poéma *Holuby* zo začiatku roka 1945, z ktorej sa zachovali len úvodné časti. Prvýkrát bola uverejnená až v roku 1974 v exilovom časopise *Most* – aj to len jej prvý spev, ďalšie tri sa našli v Strmeňovej pozostalosti.¹⁴⁵ Je možné, že dokončená bola, iba sa nezachovala v úplnosti.¹⁴⁶ Autor tu rozohráva paralelné príbehy dvoch mužov – exulanta Petra a utečenca z koncentračného tábora Jaroslava. Oba osobitné osudy spája zopár veršov:

*Kam sa to večne uteká?
Aké nás to len pudia tresty?
Nenájde človek človeka
a zbytočné sú všetky cesty.*

¹⁴⁴ *Tamže*.

¹⁴⁵ Pozri KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I.*, s. 183 – 212.

¹⁴⁶ O mnoho rokov neskôr dostal Karol Strmeň list od Jozefa M. Kirschbauma: „Kedysi dávno napísal si epickú báseň *Holuby*. Máš originál? S nevšedným záujmom a pôžitkom som si ju včera prečítal.“ (List z 11. novembra 1977; LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.)

*Aj do večnosti beží sám
cez veku svojho hnilú mláku
a jeho srdce je len rák
na okne tohto mdlého vlaku.*¹⁴⁷

Strmeň však zachádza ďalej a ide až za povrch tragických príbehov oboch protagonistov poémy. Zoči-voči vrcholiacej druhej svetovej vojne sa ponára do metafyziky a pýta sa, aký je pôvod zla v ľudskej duši. Jaroslav po úteku z koncentračného tábora zahrdúsi nevinného človeka, aby ho obral o šatstvo, vyhnanca Petra pri stretnutí s neznámou ženou na železničnej stanici (vyčkáva Jaroslava) premôže zmyselnosť:

*Nezvíril sa to iba prach,
z oblúka ruže v bielu dráhu
sa lupienkami sypal nach
a Peter bozkal ružu nahú.*

*Nenasýtený dievčeniec
bozkával s vášnivost'ou zhubnou
voňavý krehký semenec
bez oslnivej pýchy lupňov.*¹⁴⁸

V posledných dopísaných veršoch sa bezmenná žena – obeť zla, prepájajúca osudy oboch mužov, pýta, čo sa to deje so svetom skazeným hriechom a ovládnutým diablom. Prosí Krista, aby ju obmyl vodou zo svojho boku, keď leží zlomená pri nohách kríža. Július Pašteka v súvislosti s ústredným problémom skladby *Holuby* kladie otázku vo vzťahu k oboch chlapom: „Skadiaľ sa v nich to zlo berie? Je – vzhľadom na dejiny – metahistorické? Vzhľadom na človeka – metafyzické? Básnik Strmeň, vzdelaný aj poučený teologicky, mohol takto vidieť veci, augustínovsky.“¹⁴⁹

V roku 1945 mala vyjsť aj antológia vlasteneckej poézie *Krv a slzy* v redakcii Mikuláša Šprinca a pravdepodobne i Karola Strmeňa: „Dohodli sme sa, že vydáme spoločnú knihu (...). Budú v nej básne, bude v nej

¹⁴⁷ Pozri KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I.*, s. 191 – 192, resp. 199 – 200.

Posledný verš je z Petrovho príbehu, v Jaroslavovom sú slová „tohto mdlého“ nahradené výrazom „bežiacoho“. Paralelné časti pokračujú modifikované aj v ďalších štyroch veršoch.

¹⁴⁸ *Tamže*, s. 194.

¹⁴⁹ *Tamže*, s. 16.

próza a všetko to, čo sa zrodilo z tohto veľkého smútku a nádeje tragickej jesene 1944. Mala to byť kniha napísaná ozaj zo slz a krvi každého z nás. Kto nás odsúdi za to, že sme svoje pero máčali do krvi svojho srdca, do jeho horkosti, do jeho bolesti a nádeje proti všetkej nádeji?¹⁵⁰ Bezpečnostné orgány novonastoleného režimu vydanie už vysádzanej knihy znemožnili. Naopak, všetkým prispievateľom hrozilo vyšetrovanie a väzenie, keďže do exilu okrem Šprinca a Strmeňa z jej autorov odišiel už iba Rudolf Dilong.

Denník *Slovák* na základe vysielania benešovského londýnskeho rozhlasu 29. novembra 1944 o 8. hodine a 10. minúte priniesol 2. decembra túto správu: „Slovenská národná rada v Banskej Bystrici doporučila rozsudok smrti pre 38 zločincov (...) Alexy, Ambruš, Bakoš, Bartek, Beniák, Bor, Branický, Cincík, Čulen, Dilong, Droppa, Faguľa, Gacek, Gašpar, Gavorníková, Geraldini, Hanus, Hoffmann, J. Hrušovský, F. Hrušovský, Chrobák, Jánsky (L. Kiss), Javor (V. Ries), Kostra, Lukáč, Mečiar, Polakovič, Pöstenyi, Prídavok, Rusko, Sedlák, Strmeň, Smrek, Šmálov, Šprinc, Urban, Zúbek, Žarnov.“¹⁵¹ „Zločincov“ (sic!) bolo dohromady štyridsať – Jozef Ciger-Hronský a Matúš Kavec boli už medzičasom uväznení. Predposledný deň roka v liste Stanislavovi Mečiarovi Strmeň píše rozhodujúce slová: „... aj keď to na nás kráča, treba stáť na úvrati. Kvôli výhľadu, ale aj pre zaujatie lepšieho bojového postavenia. (...) Tí, ktorých požíera samolúbosť i zbabelosť, pre ktorú utekajú od spravodlivej veci, museli vždy vidieť v Tvojich slovách dráždenie. Dnes, keď my pozeráme čisto (čo priam rovno smrti do očí), oni kapú v svojej zbabelosti. Ale štát to vydrží.“¹⁵²

Ďalej v tom istom liste spomína svoju báseň *Testament*: „... posielam Ti báseň, ktorá vyšla skromne (...), chudobne. Tí kamaráti, ktorým je venovaná, nepotrebujú však glanc. Napísal som ju tiež v bojovom postavení, v úzkosti a so zaťatým srdcom. Je v nej len bolesť, ale moje srdce má aj blen odporu, že zrádzajú básnici čias minulých a ministri – mocipáni tohto sveta. Všetci majú falošné nádeje. (...) Tieto nádeje im podpílija korene. Viem obdivovať komunistov, ktorí bojujú za víťazstvo svojej Myšlienky. Statoční sú iste aj partizáni, ktorí s nasadením vlastného života vyhadzujú mosty a ničia majetky v cudzej krajine. Lebo tu ide vždy o hrdlo. Ale je zbabelosť,

¹⁵⁰ MIKULÁŠ ŠPRINC: ... *za lásku sa neplatí*, s. 99.

¹⁵¹ Národná rada netají, že chcela vyvraždiť slovenských spisovateľov. In: *Slovák*, roč. 26, 2. 12. 1944, s. 3.

¹⁵² List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 30. januára 1944 (LA SNK, sign. 164 I 24).

ktorá je už lotrovstvo. (...) Ako voš pod chrastou mlčia dnes všetci básnici. Azda preto, že nesúhlasia a protestujú? Zbabelosť požrala hrdinské srdcia. Ja osobne nepotrebujem ‚Testament‘, nemám ani pozemské majetky (...) Potrebujú však záveť pevcovia, ktorí zachrípli, hoci prv boli hlasní. Čas ich však dvojako súdiť nebude. Bohovia môžu mať dve tváre, básnik má len jednu. K novému roku blahoželania? Mohol by to byť ironický úsmev nad časom. Nie statky si želáme, ale silu vydržať to všade so statočným srdcom. Dal by Boh, aby sme to mohli vydržať na Slovensku. Emigrácia je vždy tragická; som však vždy pripravený prijať radšej takúto tragédiu, ako tragédiu zapretia seba samého. (...) Nech teda krútia hlavami, máme jasný cieľ. A raz to jedno pokolenie porozumie.“¹⁵³

Tak ako mnohí iní, aj Karol Strmeň sa nakoniec z existenčných dôvodov musel rozhodnúť pre ťažký útek zo Slovenska (opäť pred dokončením univerzitných štúdií), pre ešte ťažšie prvé roky v emigrácii, aby sa z neho v exile stala pozoruhodná slovenská osobnosť svetového formátu. V súvislosti s jeho útekem zo Slovenska sa v dokumentoch stretne s jeho členstvom v organizácii Hlinkova mládež, konkrétne v 8. (spravodajskej) sekcii veliteľstva. Spolu s ďalšími siedmimi mužmi si 16. januára 1945 pripájajú slivovicou a bielym vínom, vedomí si nezvratnosti postupu sovietskych vojsk: „Na západ!“ Na druhý deň Strmeň hovorí, že treba urobiť všetko preto, „aby mohla prežiť a zachrániť sa idea slovenskej štátnosti vo veľmi nepriateľskom a zradnom svete“.¹⁵⁴ Strmeň zodpovedal za vytvorenie finančných rezerv na predpokladanú exilovú činnosť ich spravodajskej sekcii tým, že mal na starosti výmenu slovenských korún za švajčiarske franky. Strmeňov priateľ a spolužiak z Nových Zámok Jozef Vicen¹⁵⁵ zasa zabezpečoval výrobu falošných dokladov. Vo februári a marci Strmeň a iní už ako súčasť Slovenskej tajnej ochrany zorganizovali tri štrnásťdňové spravodajské kurzy pre vysokoškolákov ako prípravu na činnosť z emigrácie.¹⁵⁶

Dňa 14. marca 1945, na výročie vzniku samostatného Slovenska, Karol Strmeň uverejnil ešte stále v *Gardistovi* báseň, v ktorej sa nachádzali i tieto verše:

¹⁵³ *Tamže*.

¹⁵⁴ In: LUBOMIR GLEIMAN: *The Maelstrom : a Pilgrim's Story of Dissent and Survival in the Twentieth Century*, s. 136.

¹⁵⁵ POZIJ JOZEF VICEN: *Vo víroch rokov 1938 – 1988*. Bratislava : Lúč, 1999. 488 s.

¹⁵⁶ MICHAL MILLA: *Hlinkova mládež 1938 – 1945*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2008, s. 149.

*Nie! Aj keď padne celý svet
a všetko, čo je živé, skape,
pre našu pravdu smrti niet
a hoci v márnom, biednom zdrape,
vždy víťazná a krvavá,
vždy ako symbol voľnej zeme
biť bude naša zástava
a k životu sa prebryzieme!*¹⁵⁷

Neskôr sa presunuli z Bratislavy do stálej Vyššej vodcovskej školy Hlinkovej mládeže v Moravskom Svätom Jáne. Tu Strmeň spolu s Františkom Chajmom a inými dostali úlohu evakuovať jeden z dvoch profesionálnych vysieláčov do Rakúska, aby cez druhý, domáci vysieláč zabezpečovali spojenie Slovenska s jeho exilovou vládou, v tom čase už v rakúskom Kremsmünsteri. Pravdepodobne panika z rýchleho postupu Červenej armády však spôsobila, že vysieláč spolu so svojim sprievodom sa ocitol vo vlaku smerujúcom cez územie Česka najskôr do Nemecka. Nočný letecký útok na vlak neďaleko Plzne úplne zničil aj vysieláč, pričom jeden zo šrapnelov Strmeňovi zlomil nohu. Tu mu zhorel nielen preklad Danteho *Pekla*, ale aj jeho vlastné básne – za niektorými z nich („verbálny Matisse“) mu bolo ešte dlho ľúto, pretože: „Ten tón som už nikdy viac neuhádol.“¹⁵⁸

V tom čase ešte nemal ani dvadsaťštyri rokov –

*ja nadovšetko milujem ťa, zem,
zem slovenská, raj potokov a vršín,
nech príde, čo chce, všetko prijať chcem,
len nech sa teba ako byľka držím,*

*tebe ja ani s krvavými ústami
nepoviem: zlá si, lubajúca báje,
len nech vždy v duši hučia mi
hlboké čierne báje...*¹⁵⁹

¹⁵⁷ Citované podľa FRANTIŠEK VNUK: *Mat' svoj štát znamená život : politická biografía Alexandra Macha*. Cleveland OH : Slovenský ústav, 1987, s. 314. Porov. aj FRANTIŠEK VNUK: *Mat' svoj štát znamená život : politická biografía Alexandra Macha*. Bratislava : Odkaz a Ozveny, 1991 s. 314.

¹⁵⁸ Podľa AGOSTINO VISCO: *Literárne dielo : slovakistické state slovenského exulanta v Taliansku*. Zost. Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri historiar, 2008, zv. 1, s. 155.

¹⁵⁹ KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I.*, s. 97.

Po mnohých rokoch sa Karola Strmeňa pri určitej vhodnej príležitosti spýtal na jeho politickú činnosť v rokoch 1943 až 1945 historik František Vnuk, ktorý vedel od Kornela Piačeka, že Strmeň bol v tomto smere veľmi aktívny. Zaujímal ho najmä otázka jeho činnosti vo Vodcovskej škole Hlinkovej mládeže. Strmeň sa krátko odmlčal a potom odpovedal: „Let the sleeping dogs lie.“¹⁶⁰ Nechajme spiacich psov ležať.

¹⁶⁰ Podľa osobnej korešpondencie s Františkom Vnukom (5. júna 2021).

K brehom slobody (kríza)

*Fontána rozkokošený hrebeň živých kohútov
omývajú moje hriechy
keď ako žobrák s ranenými nohami
bozkávam nohy Petrove
a nad hukotom čiernej električky
tichúčko zimne
stá konvalinky cengajú mi kľúče
(Rímsky verš, cca 1946)*

Nestor slovenského exilu Jozef Čiger-Hronský takto vyjadril dôvody svojho nedobrovoľného odchodu zo Slovenska: „Utekať, hoci aj na kraj sveta, zhyznúť radšej v priekope popri ceste hladom, ale utekať pred touto hrôzou, týmto neľudským besnením, s ktorým som sa nikdy nestretol ani v rokoch prvej svetovej vojny na fronte. Toto je peklo nenávisti a zloby. Slováci, čo sa im ústa penia krvilačnosťou. Kamarát môj, preč, hocikde, hoci aj do africkej džungle, lebo aj divá zver má viacej citu, než majú títo ľudia.“¹⁶¹ Môžeme len predpokladať, že Karol Strmeň odchádzal z vlasti s podobnými pocitmi.

Básnik a Strmeňov dlhoročný priateľ Mikuláš Šprinc spísal svoje spomienky na toto obdobie v knihe pod názvom *K slobodným pobrežiam*, ktorá vyšla prvýkrát v roku 1949 v pensylvánskom Scrantone v USA. Šprincov príbeh (rámcovaný rozprávaním spomienok na brehu jazera Erie americkému profesorovi histórie) sa začína poslednými dňami trvania Slovenskej republiky, násilným obsadením Slovenska vojskami Sovietskeho zväzu, pokračuje opisom úteku autora a Rudolfa Dilonga (ktorý však nie je v celej knihe nikde priamo spomenutý menom) do exilu. Z hľadiska našej témy je dôležité, že v Nemecku sa obaja emigranti stretávajú aj s Karolom Strmeňom, ktorý sa k nim pripája na ďalšej ceste do Ríma a stáva sa súčasťou Šprincových zápiskov o ťažkom živote slovenských politických utečencov

¹⁶¹ Podľa KONŠTANTÍN ČULEN: Posledné posedenie s Jozefom Čigrom-Hronským. In: *Pamiatke Jozefa Čigra-Hronského*. [Zost. Jozef Paučo.] Middletown PA : Slovák v Amerike, 1960, s. 27. Pozri aj KONŠTANTÍN ČULEN: *Posledné posedenia*. Zost. František Michalovič a František Vnuk. Martin : Matica slovenská, Slovenský historický ústav MS, 2004. 304 s.

počas prvých mesiacov po skončení druhej svetovej vojny a predovšetkým po rozdelení Európy železnou oponou na dva mocenské bloky.

Strmeňa sprevádzal počas celej cesty do Ríma neznámy muž, ktorého meno sa z bezpečnostných dôvodov nikde nespomínalo, no uchovávalo sa v rodinnej tradícii.¹⁶² Bol ním jeho vtedajší najlepší priateľ a rovesník, absolvent trenčianskeho gymnázia a študent právnickej fakulty Slovenskej univerzity Kornel Piaček, s ktorým si udržal dôverný vzťah aj potom, keď Piaček odišiel do kanadského Montrealu. Z pohľadu Strmeňových zastretých politických aktivít treba poznamenať, že absolvent Vyššej vodcovskej školy Hlinkovej mládeže Piaček¹⁶³ bol najprv ešte na území Slovenska od novembra 1944 členom spravodajskej skupiny Hlásky,¹⁶⁴ ktorej úlohou bolo odhaľovať osoby angažujúce sa v Povstaní z konca augusta toho roka (Piaček sa spolupodieľal na vytváraní siete informátorov). Po úteku zo Slovenska bol v Rakúsku istý čas vedúcim skupiny Slovenského revolučného odboja vo francúzskej okupačnej zóne a aj v neskorších mesiacoch sa aktívne zúčastňoval na jeho činnosti,¹⁶⁵ okrem iného tajne prevádzal predstaviteľov slovenského politického exilu z rakúskych území do Talianska. Nateraz nie je známe, že by sa Karol Strmeň v exile aj napriek blízkeму vzťahu s Piačekom¹⁶⁶ akýmkoľvek spôsobom angažoval v týchto politických veciach. Oproti tomu na Slovensku spolupracovali v rámci už spomenutej Slovenskej tajnej ochrany.¹⁶⁷

Útek zo Slovenska znamenal útek do neznáma, komplikovaný faktom, že slovenskí emigranti nemali priznaný štatút utečenca (povojnové Česko-

¹⁶² Podľa zvukovej nahrávky z leta 2017, kde Kristína a Peter Strmeňovci spomínajú na svojho starého otca Karola Sidora a otca Karola Strmeňa. Rozhovor viedol ich syn, resp. synovec Gary spolu so svojou manželkou Nicole (archív autora).

¹⁶³ MICHAL MILLA: *Hlinkova mládež 1938 – 1945*, s. 67, 68, 134, 145.

¹⁶⁴ VLADIMÍR VARINSKÝ: Protikomunistické aktivity profesora Kolakoviča a jeho „Rodiny“. In: *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe : zborník z medzinárodnej konferencie Bratislava 14. – 16. novembra 2011*. Zost. Peter Jašek. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2012, s. 29.

¹⁶⁵ JÁN BOBÁK: Slovenský revolučný odboj a počiatky organizovaného protikomunistického odboja v zahraničí v rokoch 1945 – 1947. In: *Protikomunistický odboj v strednej a východnej Európe : zborník z medzinárodnej konferencie Bratislava 14. – 16. novembra 2011*, s. 664, 666, 673, 689.

¹⁶⁶ Ten bol okrem iného miništrantom prezidenta Jozefa Tisu v Bánovciach nad Bebravou. Podľa KORNEL PIAČEK: Vydržali by sme pohľad prezidenta Dr. Jozefa Tisu? In: *Kanadský Slovák* (Toronto), roč. 41, 2. 4. 1982, s. 4 – 5.

¹⁶⁷ MICHAL MILLA: *Hlinkova mládež 1938 – 1945*, s. 149.

-Slovensko bolo na strane víťazných mocností), čo ich vo vyhľadovaných a vojnou zničených krajinách odrezalo od akejkolvek humanitárnej pomoci. Materiálny, často až extrémny nedostatok sa v prítomnosti niesol ešte ťažšie pri pohľade na ťaživé perspektívy slovenských exulantov. Predovšetkým tých spisovateľov, básnikov, literárnych vedcov, ktorých jediným nástrojom obživy bolo slovenské slovo. Slovo, ktorému v zahraničí nemal kto porozumieť. Slovo, ktoré bolo z hľadiska vyriešenia existenčných problémov v exile zbytočné.

O ťažkých myšlienkach našich spisovateľov výstižne hovorí aj proletársky básnik a prozaik Ján Okál, ktorý musel takisto nútene emigrovať: „Básnik? Dobré, som básnik, ak môže byť básnikom človek, ktorý už roky nepíše, lebo reči, v ktorej plynuli jeho verše, nerozumie nikto na stá kilometrov; ak môže byť básnikom človek, ktorý len v duši má napísanú bolesť, ktorá tu nikoho netrápi... Hej, som básnik, ak sú ešte veršami tie tajomné znaky, vyryté v tomto žulovom obelisku. A vy dobre viete, že to, čo bolo kedysi veršami, nie je viac nimi, lebo nikto ich už nevie prečítať, nikto im nerozumie, ničie srdce už nerozohrejú a sú nemé. Vo svojej fantastickej podobe sú nezmyselnejšie ako ten kameň, do ktorého sú vtesané. Nuž povedzte, sú to ešte verše, sú to ešte básne...? Hej, vždy mám možnosť návratu. Ved' aj ten kamenný obelisk môžu raz preniesť na brehy Nílu. Len jedno je nemožné. Nemožné, aby mu tam po takej dlhej neprítomnosti zasa porozumeli.“¹⁶⁸ Karol Strmeň bol v tomto výnimka. Za optimistickejšie horizonty svojej nejasnej budúcnosti vo vyhnanstve vďačil svojim mimoriadnym jazykovým znalostiam, znamenajúcim výraznú výhodu oproti ostatným Slovákom, ktorí boli so slovenčinou vo svete stratení. Už v Rakúsku Strmeň pomáhal slovenským utečencom, keď im v angličtine vypisoval dokumenty pre komunikáciu s predstaviteľmi americkej armády, ktoré im slúžili na prechod do Bavorska. Dôležitá je zmienka¹⁶⁹ o tom, že po 8. máji 1945 prišiel spolu s Viliamom Konom zo Salzburgu do Kremsmünsteru, kde sa v tom čase nachádzali predstavitelia slovenskej exilovej vlády na čele s predsedom vlády Štefanom Tisom. Tam ich informoval o zamýšľanom postupe Spojencov proti slovenským emigrantom a predovšetkým o plánovaných repatriáciách utečencov, čím na pravú mieru uviedol príliš optimistické vyhliadky slovenských exulantov v Rakúsku.

¹⁶⁸ Citované podľa PETER CABADAJ: *Slovenský literárny exil*. Martin : Matica slovenská, 2002, s. 70.

¹⁶⁹ JÁN OKÁL: *Výpredaj ľudskosti*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2002, s. 102. Pôvodné vydanie: JÁN OKÁL: *Leto na Traune*. Cambridge ON : Dobrá kniha, 1986. 279 s.

Mikuláš Šprinc sa so Strmeňom stretáva na bavorskom vidieku, kde na jednotlivých sedliackych usadlostiach bola roztrúsená po rodinách a dvoch skoro celá intelektuálna elita, ktorá ušla zo Slovenska. „Boli už horúce augustové dni, keď som raz našiel vo svojej izbe lístok napísaný známym písmom. Kde sa vzal, tam sa vzal, prišiel na Baumburg Karol Strmeň, starý dobrý kamarát, básnik a spolubojovník z bratislavských kultúrnych bojov. (...) Vezme ma vrah cez hranice do Rakúska a potom pôjdeme do Talianska.“¹⁷⁰ Pod baumburskou bránou Strmeň vyrozprával svojmu priateľovi, „ako zostal kdesi na stanici iba v košeli, ich vlak v noci zbombardovali, ako prežil bombardovanie v akejsi jame so zlomenou nohou, vyliečil sa a o barlách prišiel do Rakúska. Teraz je francúzskym tlmočníkom. Dostali od Francúzov aj akési priepustky na prekročenie hraníc.“¹⁷¹ Bombardovanie vlaku sa odohralo v Plzni, kde mu nohu zlomil šrapnel – tu prišiel Strmeň o svoj kompletný preklad Danteho *Pekla*. Ani priepustky vo vojnu rozvrátených krajinách neznamenali, že cesta bude bezpečná a pokojná. Okrem toho všade sledili tajní česko-slovenskí repatriační agenti (Šprinc ich nazýva „kopovmi“), ktorí doslova unášali utečencov späť do vlasti, kde zúril nástup ľudovej demokracie. Pri nich nepomohli žiadne priepustky, preto z tohto hľadiska nebolo vhodné prekračovať hranice na oficiálnych miestach. Strmeň s tromi spoločníkmi po namáhavej a nebezpečnej ceste nakoniec prekročili zelenú hranicu v Alpách, aby sa dostali do Innsbrucku v Rakúsku – krajine hladu. Neuveriteľná bieda, neskutočný hlad a mnoho násilne odvláčených Slovákov nedávali na výber – treba sa buď pokúsiť dostať za každú cenu ďalej do Talianska, alebo sa vrátiť späť do Nemecka a tam sa uvidí. Nelegálne prekročiť rakúsko-talianske hranice bolo skoro nemožné a život ohrozujúce.

V tom čase predstavitelia slovenského exilu v Bavorsku nevedeli o prvej väčšej skupine Slovákov, ktorí z Rakúska prekročili Alpy a prišli do Ríma už v lete 1945. Boli to napospol samí mladí študenti. Ale Karol Strmeň „... vedel o prechode svojich vrstovníkov do Talianska a sám nadviazal styky s niektorými emigrantskými vodcami iných národov, ktorí mali potrebné spojenia medzi predstaviteľmi okupačných vrchností. Úspešný pokus o prechod sa urobil veľmi diskrétno, čo bolo možné už aj preto, že o Strmeňovej návšteve v Bavorsku málokto vedel a kto vedel, ten bol presvedče-

¹⁷⁰ MIKULÁŠ ŠPRINC: *K slobodným pobrežiam*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2004, s. 117. Pôvodné vydanie: MIKULÁŠ ŠPRINC: *K slobodným pobrežiam*. Scranton PA : Obrana Press, 1949. 323 s.

¹⁷¹ *Tamže*, s. 117.

ný, že sa Strmeň do Rakúska vráti. Keď sa odrazu stratil aj Mikuláš Šprinc, všeobecne panovala mienka, že dostal miesto na niektorej vzdialenejšej fare a musel nastúpiť tak rýchlo, že na lúčenie nezostal čas.¹⁷²

Mikuláš Šprinc bol v tom čase ešte stále právoplatným generálnym tajomníkom Ústrednej charity na Slovensku. Ako kňazovi sa mu podarilo vybaviť si aj povolenia od dvoch nemeckých biskupov vykonávať oficiálne kňazskú službu. Situácia Slovákov v exile bola neúnosná. Ako sme už spomínali, Slováci nemali priznaný štatút politických utečencov, preto nemali nárok na nič – okrem sústredenia do koncentračných táborov a následnej repatriácie do fakticky socialistického Česko-Slovenska. Mnohí radšej ukončili svoj život samovraždou, ako by sa mali nechať odvliecť do vlasti, kde ich čakal komunistický teror. Šprinc sa aj preto rozhodol dostať do Vatikánu, aby z pozície svojej funkcie upozornil na zlú humanitárnu a ľudskú stránku slovenských utečencov. Status kňaza mu v tom mal byť veľmi nápomocný, ale to nestačilo. Zvyšok ostal na pleciach Karola Strmeňa, ktorého si zvolil za svojho tajomníka a tlmočníka. Ten využil svoju jazykovú zdatnosť a za pár dní dokázal to, na čo mnohí čakali mesiace – pozháňať všetky potrebné povolenia na vycestovanie do Talianska – vo francúzštine, taliančine, angličtine. Ak Šprinc hovorí o Rakúsku ako o „krajine hladu“, o Taliansku hovorí ako o „zemi krásnej a požehnanej“. Aj keď bolo zničene rovnako ako Rakúsko, aj keď ich tam čakali takisto veľké útrapy a bieda. Čakala ich však aj iná atmosféra – a splnenie snov: „Teda do Talianska! Do zeme, o ktorej som celú mladosť sníval, ktorej básnikov som miloval, ktorej hudobníkov som rád počúval, ktorej reč som sa dobrovoľne učil. (...) Nech je požehnané i toto vyhnanstvo, ktoré ma tam vedie.“¹⁷³

Bombardovaním zničená krajina Danteho a Petrarca očarúvala oboch básnikov a naplňala ich nadšením natoľko, že zabúdali na materiálny nedostatok. Aj na to, že cestovať museli len spolu s chudákmi, a predsa šťastlivcami, ktorým sa podarilo akosi prepchať na nešťastníkmi ovešané nákladné vagóny vlakov, ktoré chodili, kedy chceli, a pokiaľ mohli. Obom však neostávalo nič iné len veriť, že naozaj všetky cesty povedú do Ríma. Zo snov ich však vytrhlo jedno ráno, keď mokří od rosy zistili, že im v noci ktosi ukradol ich kufrík. Na tom by nebolo nič až také zlé, keby tým nestratili všetko – aj svoju vlastnú identitu, svoje vlastné mená. V kufríku to

¹⁷² JÁN OKÁE: *Jozef G. Cincík – pútnik dvoch svetov*. Martin : Vydavateľstvo Maticy slovenskej, 2003, s. 82 – 83. Pôvodné vydanie: JÁN OKÁE: *Jozef G. Cincík – pútnik dvoch svetov*. Cambridge ON : Dobrá kniha, 1980. 131 s.

¹⁷³ MIKULÁŠ ŠPRINC: *K slobodným pobrežiam*, 2004, s. 132.

tiž mali všetky svoje doklady, rodné listy, vysvedčenia z univerzity, povolenia... Dnes si už asi nevieme predstaviť všetky dosahy tejto nešťastnej udalosti v krajine, kde vládol povojnový zmätok a väčšia či menšia svojvôľa – „Hľadeli sme do prázdna ako chudobný človek, ktorý sa díva na čmudiacu rumoviská svojho domu, na svoju dlhoročnú prácu, ktorá sa zmenila na prach a popol. Neboli sme schopní ani veľkého hnevu. Ostalo nám to, čo sme mali na sebe. (...) Buď blahoslavená, sestra Chudoba, ktorá sa vlečieš po emigrantských cestách! Boli sme pre teba možno ešte veľmi bohatí, ale ty si žiarlivá na lásku vyvolených.“¹⁷⁴ Možno ešte neuveriteľnejšie je to, že aj v týchto kritických chvíľach dokazoval Strmeň, že poézia je skutočne jeho vášňou. Neprestával písať vlastné básne,¹⁷⁵ prekladal Shakespearovho *Benátkeho kupca*, pracoval na už spomínanej poéme *Holuby*...

Večné mesto ich privítalo spolu s ďalšími tisícami utečencov. Prvú noc strávili na dlažbe jedného z mnohých rímskych námestí: „Kto vie, či vôbec počul posledné slovo. Spal horeznačky v čiernom prachu s torbou pod hlavou a s tvárou unavenou na smrť. Lúto mi ho bolo po dvoch hodinách zobudiť. Spi len, však ja toho znesiem ešte viac ako tvoje telo, krehké a priesvitné, do ktorého chodí iba spávať veľká umelecká duša jedného z najnadanejších slovenských básnikov mladého pokolenia. Si emigrantom vlastne už dávno. Skúsil si teror v Maďarsku (...). Našiel si ako utečenec z Maďarska priateľstvo a pohostinstvo Slovenskej republiky. Ale ani tu si nemohol zostať. Hľadel si smrti do tváre pri nočnom bombardovaní a statočne si hladoval v Rakúsku. Napísal si nesmrteľný básnický *Testament* pred smrťou Slovenskej republiky a pokolenia ho budú čítať ako evanjelium slovenského vlastenectva.“¹⁷⁶

V Ríme sa im hneď podarilo stretnúť s vyslancom vo Vatikáne Karolom Sidorom, ktorý ich prijal s veľkým záujmom a pozornosťou, veď nakoniec Šprinc a Strmeň boli vôbec prví Slováci, ktorým sa podarilo dostať do Ríma po obsadení Slovenska sovietskymi vojskami. Karol Strmeň sa Sidorovi ponúkol – aj keď po zranení ešte kríval – že je ochotný vrátiť sa späť na Slovensko, aby do Talianska priviedol jeho manželku a šesť detí, čím by riskoval svoj vlastný život. Namiesto neho to však urobili v civile oblečení dôstoj-

¹⁷⁴ *Tamže*, s. 142.

¹⁷⁵ Časť z jeho básní napísaných okolo roku 1945 na Slovensku a v zahraničí pod pseudonymom Peter Pustovník sa zachovala v pozostalosti Vojtecha Mihálíka, resp. Janka Silana. Spomenuté v edičnej poznámke druhej časti Strmeňovho súborného diela *Strieborná legenda : poézia II.* (s. 303).

¹⁷⁶ MIKULÁŠ ŠPRINC: *K slobodným pobrežiam*, 2004, s. 145 – 146.

níci spojeneckej armády poľského generála Władysława Andersa. Strmeňa celý život mrzelo, že ho vtedy nevzali so sebou – aj preto, že medzi zachránenými členmi Sidorovej rodiny bola aj dcéra Oľga Mária, onedlho Strmeňova manželka, ktorá vysoko oceňovala jeho šľachetné gesto.¹⁷⁷

Ale úplne prvým stretnutím Oľgy Sidorovej s Karolom Strmeňom ešte pred ich osobným zoznámením bolo čítanie jeho veľkého *Testamentu*, ktorý sa jej, ako aj mnohým ďalším navždy zapísal do duše – a dojal ju až do tej miery, že zatúžila spoznať onoho mladého básnika. O sile, ktorú v sebe niesol Strmeňov *Testament*, najlepšie svedčí i to, že keď po mnohých rokoch Kornel Piaček nostalgicky sníval o spoločnom stretnutí známych exulantov na svojej chate v Kanade, nezabudol dodať:

„Večer pri knihe, tak ako kedysi, zopakoval by som si *Testament* – a recitoval by som si ho tak schuti. A keď sme pri *Testamente*, nemáš kópiu? Neviem svoju pohľadať. Kedysi som si spravil 3-4 preklepy. Kde sa podeli, neviem (...) Práve minulý piatok sme Ťa spomínali a ja som mu [ich spoločnému známemu – pozn. autora] predniesol malé ukážky z *Testamentu*. Bol nadšený a zaprisahal ma, aby som mu ho zohnal.“¹⁷⁸

O päť rokov nato sa opäť vynárajú spomienky na tú istú báseň z dní pred dávnym útekem z vlasti: „Spomínam na naše krásne večery, keď sme sa prechádzali na dunajskom pobreží. Spomínam si na Tvoj prvý preklad *Havrana*, spomínam na noci, čo sme spolu presedeli a i na noci neistoty a spomínam si na zrodenie *Testamentu*.“¹⁷⁹

Podobne v ďalšom liste, kde sa Ján Okál' rozpisuje o organizovaní večierkov slovenskej poézie v zámorí, nachádzame znovu spomenutý *Testament*: „Pošli mi, prosím Ťa, *Testament*. Ty jeden, veď si mi ani exemplár neposlal, ani jezuiti mi neposlali, lebo je to len Tvoja vec, a tak nemám Tvoju najrecitovanejšiu vec naporúdzi.“¹⁸⁰

A o dva roky, keď je v Montreale hosťom Piačekovcov, znovu sa vracajú k tejto básni, o ktorej môžeme povedať, že sa stala symbolom a svedectvom jednej generácie, ktorá sa musela vzdať svojej vlasti: „Dozvedel som sa po-

¹⁷⁷ Pozri OĽGA STRMEŇOVÁ: So slovenským srdcom v exile : na spoločný život v emigrácii spomína pani Oľga, manželka básnika Karola Strmeňa. In: *Slovensko*, roč. 22, 1998, č. 1, s. 18 – 20.

¹⁷⁸ List Karolovi Strmeňovi zo 4. mája 1976 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

¹⁷⁹ List Karolovi Strmeňovi zo 7. apríla 1981 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

¹⁸⁰ List Karolovi Strmeňovi z 10. augusta 1978 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

drobnosti, ako si písal *Testament*, a hodne, hodne z toho krásneho obdobia, keď mládež bola ešte hotová na obeť a adventúru.¹⁸¹

To všetko však bola ešte ďaleká budúcnosť, o ktorej mali vtedajší utečenci nepochybne úplne iné predstavy.

Diplomat Sidor sprostredkoval pre Mikuláša Šprinca prijatie aj vo Vatikáne, čoho výsledkom bolo, že Šprinc sa stal mimoriadnym pápežským delegátom pre slovenských utečencov a po čase potrebných príprav odcestoval na čele pomoci späť do miest, kde sa nachádzali slovenskí emigranti. Strmeň ostáva v Ríme síce v spoločenstve slovenských exulantov, ale rovnako ako oni aj on odkázaný na chudobnú pomoc pre chudobných. V tomto čase ešte využíva svoju znalosť taliančiny a sprevádza mnohých slovenských exulantov pri nekonečnom chodení po úradoch, aby im pomohol vybaviť povolenia na pobyt („permesso di soggiorno“), pasy alebo aj víza na vycestovanie do zahraničia či také prozaické veci, ako lístky do pápežskej menzy. V Ríme sa stretáva aj s Jozefom Vicenom, ktorý vo svojich spomienkach opisuje okrem Strmeňovej pomoci emigrantom aj jeho realistické politické názory na situáciu v prvých mesiacoch po vojne, pričom dodáva, že z „básnickej trojky na najvyššej úrovni“ iba on sa zaujímal o politiku, na rozdiel od Dilonga so Šprincom,¹⁸² čo však nereflektuje realitu – minimálne Dilong bol politicky mimoriadne aktívny.

Sila ducha v neľahkých podmienkach sa ukázala aj v bežnom živote vojnových utečencov.¹⁸³ V spoločenstve najmä s juhoslovanskými (Chorvát Antun Bonifačić) a talianskymi (slavista Luigi Salvini) spisovateľmi sa stretávali, aby mohli besedovať o literatúre, aby si navzájom predstavovali svoju tvorbu. V súvislosti so Strmeňom za zmienku stojí neskorší obyvateľ Argentíny – slovinský polyglot Tine Debeljak, ktorý v tom čase do svojej rodnej reči prekladal Danteho *Božskú komédiu*. Spolu si porovnávali významné Danteho verše v ich vlastnom slovenskom a slovinskom preklade. („Boli sme voči sebe úctivo ukrutní... Podotýkam, v najväčšej úcte a láske.“)¹⁸⁴ Do rozhovorov sa často erudovane zapájal spomínaný Salvini, čoho vyústením boli diskusie, ktoré boli pre ostatných poslucháčov často strhujúce.¹⁸⁵

¹⁸¹ List Karolovi Strmeňovi z 24. marca 1980 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírástkové číslo 3641/2006).

¹⁸² JOZEF VICEN: *Vo výročí rokov 1938 – 1988*, s. 172 – 187.

¹⁸³ Bližšie pozri AGOSTINO VISCO: Slovenskí básnici v povojnovom Ríme. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 28, 1981, č. 1 – 2, s. 79 – 85.

¹⁸⁴ POROV. AGOSTINO VISCO: *Literárne dielo : slovakistické state slovenského exulanta v Taliansku*, zv. 1, s. 152.

¹⁸⁵ Bližšie pozri JÁN OKÁE: *Jozef G. Cincík – pútnik dvoch svetov*. Martin : Matica slovenská, 2003, s. 101.

Literáti sa však neprestávali venovať aj tvorbe. V tom čase Strmeň často navštevoval Národnú knižnicu v Ríme a okrem nej aj Pápežský orientálny inštitút, keďže ho v tomto čase veľmi zaujímala perzština. Vo svojom anglickom životopise uvádza aj výskumnú činnosť na Americkej akadémii v Ríme v rokoch 1945 až 1947. Pomedzi to neprestával písať a prekladať básne, „skrčený do kľbka na svojej posteli“.¹⁸⁶ Na inom mieste sa stretávame s tým, že „básnik Strmeň sa krčil na akejsi debne a prekladal Danteho a Shakespeara“.¹⁸⁷ Šprinc vo svojich spomienkach spomedzi všetkého zvyrazňuje *Portugalské sonety* od Elizabeth Barrettovej-Browningovej. Azda pre Strmeňov vzťah s Oľgou Sidorovou, ktorá síce v Bratislave bývala neďaleko Svoradova, no stretli sa až v Ríme. Neskôr túto domnienku Šprinc aj potvrdzuje a násobí: „... keď Strmeň je teraz zaľúbený do Oľgy a niet s ním ani reči? Nechal už aj Danteho *Peklo* a sedí nad Browningovej ľúbostnými sonetmi.“¹⁸⁸ Šprinc nemal úplnú pravdu, Strmeň nenechal Danteho ležať – naopak, pri spoločných prechádzkach s Oľgou po rímskych pahorkoch, uliciach a záhradách jej čítal práve čerstvo preložené ukážky z *Pekla* a dokonca i nový preklad Poeovho *Havrana*. No ju predsa len väčšmi zaujali jeho preklady spomínaných Browningovej sonetov či jej báseň *Ako ťa ľúbim*. Strmeň by bol zaprel sám seba, ak by nebol pridal aj svoje básne, ktorým pri editovaní výberu z jeho diela dal Július Pašteka príznačný názov *Ruža v srdci muža*.¹⁸⁹

V básňach, ktoré sa zachovali z čias jeho rímskeho pobytu, je zväčša tematizovaná láska. Ako Petrarca, ako Dante, aj Strmeň našiel v Taliansku svoju múzu:

*V kampani Ríma, na piesčine páliacej
schúlený k tebe šeptám lásku svoju.*

*Jedni z nás padli: známy výstrel do tyla,
iných zas honia ako psa.
Nevyhybajme boju,
aj ja len drsným vavrínom
brozivej muky venčiť dávam sa
z tvojich rúk, Oľga.*

¹⁸⁶ MIKULÁŠ ŠPRINC: *K slobodným pobrežiam*, 2004, s. 213, 225.

¹⁸⁷ AGOSTINO VISCO: Slovenskí básnici v povojnovom Ríme, s. 84.

¹⁸⁸ MIKULÁŠ ŠPRINC: *K slobodným pobrežiam*, 2004, s. 233.

¹⁸⁹ KAROL STRMEŇ: *Strieborná legenda : poézia II*. Bratislava : Petrus, 2000, s. 21.

*Za obežníkom ozýva sa výstrel.
Príviň sa ku mne, krásna moja žena,
rezeda vonia.*¹⁹⁰

V rokoch svojho rímskeho pobytu spoznal len okolie Večného mesta a mesto Assisi, ktoré sa mu stalo vzácnym. Po vybavení „affidavitu“, úradnej pozvánky do Spojených štátov amerických s možnosťou legálnej práce, sa v septembri 1946 Karol Strmeň a Oľga Sidorová zasnúbili a hneď nato 28. novembra v Kaplnke Sviatosti oltárnej Chrámu sv. Petra vo Vatikáne aj zosobášili v prítomnosti generálneho asistenta rehole konventuálnych františkánov (minoritov) Slováka Alexandra Chrappu a generálneho asistenta jezuitov Slovinca Antona Prešerena. Ihneď po svadbe sa zúčastnili na mimoriadnej súkromnej audiencii u Svätého Otca Pia XII., ktorý ich požehnal a daroval im ružence. Na svadbe sa okrem Slovákov zúčastnili aj Taliani (o. i. aj manželka jedného z vtedajších ministrov), Poliáci, Rusi, Slovinci a dvaja americkí dôstojníci.¹⁹¹

Medzičasom sa Slováci v exile rozdelili na základe postojov k otázke ďalšej budúcnosti Slovenska či Slovenskej republiky na dve krídla – jedno na čele s niekdajším ministrom Ferdinandom Ďurčanským a druhé na čele s Karolom Sidorom. Politické nezhody rozdelili aj slovenskú spisovateľskú komunitu v exile, čoho dôkazom zostáva aj vydanie zborníka *Vo vyhnanstve : zborník slovenských utečencov* (1947), kde sa zhromaždila exilová tvorba slovenských spisovateľov a básnikov – ale iba z prvého krídla (Rudolf Dilong, Stanislav Mečiar...). Ešte v tom istom roku sa ozýva aj druhá skupina a v redakcii Mikuláša Šprinca a s predhovorom Karola Sidora vydáva vlastný zborník *Nádej víťazná : zborník slovenských spisovateľov v emigrácii o literatúre, vede a umení*, kde už napríklad okrem Jozefa Cígera-Hronského (*Predavač talizmanov...*) a iných publikoval svojich sedem básní spolu s niekoľkými článkami a so spomínaným prekladom *Portugalských sonetov* aj Karol Strmeň.¹⁹² Paradoxné je, že oba zborníky vznikli v Taliansku, ale vyšli až v Spojených štátoch amerických a boli vytlačené v rovnej tlačiarňi Michala Bosáka v Scrantone v americkej Pensylvánii.

¹⁹⁰ KAROL STRMEŇ: Príviň sa ku mne. In: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 63.

¹⁹¹ Na základe listu Karola Sidora Františkovi Dubošovi. Podľa BEÁTA KATREBOVÁ BLEHOVÁ: *Slovenská emigrácia v Taliansku v rokoch 1945 – 1950*. Bratislava; Rím : Slovenský historický ústav v Ríme, 2019, s. 34.

¹⁹² Tento obsiahly zborník zhabali príslušníci Štátnej bezpečnosti pri domovej prehliadke u Janka Silana ako zakázanú literatúru. Bližšie pozri JANKO SILAN: *Dom opustenosti* [súborné dielo Janka Silana, 5. zväzok]. Bratislava : Lúč, 1997, s. 51.

Ešte rok predtým však trojica básnikov Rudolf Dilong, Ján Okál' a Karol Strmeň vydáva v Ríme spoločnú útlu zbierku dvadsiatich villonovských balád pod názvom *Kumssty aneb we werssich wypsání jak se statky a brdla uchrání azs do sweta skonání czili twuj pruwodce stále werny na den wssedny i nedelny jakosz i na Páne swátky pro dítky, otce i matky kroz werssowníka wyteczného Syna Piusa Horiczku nazwaného kazatele Slowa Bozšího za temnoty nassistické trápeného (Drukowáno v Austrálii literami widowy Diogenesa. Léta Páne MDCC-CCXXXVI)*,¹⁹³ v ktorej posmešne ironizujú predovšetkým slovenských evanjelikov ako zodpovedných za augustové povstanie a následný zánik samostatného slovenského štátu. Názov bol vytlačený švabachom a parodoval diela evanjelických spisovateľov protireformačného obdobia. O mnohom vypovedá už tiráž: „Toto špalíkové vydanie KUMŠTU kazatele Syna Piusa Horiczku vyšlo v 2 000 exemplároch ako dôverné čítanie evanjelickej mládeže, pre presbyterov, seniorov, cirkevných inšpektorov a podobných orov. Výnimočne toto vydanie nevyšlo nákladom Tranoscia, ale v Austrálii, z pochopiteľných príčin. Prvých 200 exemplárov vyšlo na similjapane, viazané v koži sprostých katolíkov, ktorí padli počas povstania. Čítajte a odpisujte v Pánu!“¹⁹⁴

Básnická zbierka predstavuje surovú angažovanú poéziu, ktorá miestami prekvapuje svojím spôsobom až prízemnými témami (napr. *Kumšt v mlze se stratiti* alebo Sidorom nepovolený *Kumšt dostať národ do riti*, ktorého autorom bol Rudolf Dilong a ktorý sa do vydania nedostal). Ide o otvorenú, priamu a bezprostrednú reakciu na zánik prvej Slovenskej republiky, bez kalkulácií. Je to jasný politický pamflet, zároveň aj prejav vzdoru a odhodlania. Napríklad úvodná strofa básne *Kumšt brdlá rezati*, ktorej autorom by vzhľadom na poetiku ostatných básní mohol byť práve Karol Strmeň:

*Katolík nemá práva žiadne,
skade sa ešte u nás berie?
Nesmie mať v štáte miesto vláadne,*

¹⁹³ Zbierka vyšla v Ríme v rozsahu 21 strán, bez uvedenia vydavateľstva. Bola vytlačená v roku 1946 v rímskej tlačiarňi Pio X., kde sa v tomto povojnovom období tlačili aj iné slovaciká, napr. niektoré memorandá, rezolúcie a vyhlásenia Slovenského akčného/oslobodzovacieho výboru, Slovenskej národnej rady v zahraničí. Neskôr sa tu tlačil aj mesačník *Rím*.

¹⁹⁴ Porov. *Kultúra*, roč. 8, 2005, č. 14, s. 6 – 7. Pozri aj PETER CABADAJ: Rudolf Dilong ako satirik : pokus o poodhalenie menej známej básnikovej tváre. In: *Rudolf Dilong (1905 – 1986) : zborník o živote a diele k básnikovej storočnici*. Zost. Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri Historiæ, 2009, s. 330 – 337.

*sto bohov jemu do matere!
Ten život nie je vecou drabou,
to ovca z prašivého krdla,
zavážte, bratia, svojou váhou
a katolíkom režte brdlá.*

Tematicky podobná je aj báseň *Kumšt katolíky páliť* (refrén: *Len upálený katolík je dobrý*) a *Kumšt správne se narodiť* (refrén: *Len nenarod sa z katolíckej matky*). Celú zbierku sprevádza ostrá irónia, parodická forma ju ešte znásobuje, verše sú bodavé a priame. Autori sa takýmto spôsobom vyrovnávali s potláčanou vnútornou agresivitou proti nepriateľovi, ktorého vinia zo zrady na národe a zničenia štátu, zároveň však aj s vlastnou bezmocnosťou. Vypomáhali si krajinou formou humoru, ironickým výsmechom. Spolu s Dilongovými dielami *Kyjak na Beneša* alebo *Daváj, daváj* tak vytvorili originálnu básnickú reakciu na vtedajšie dianie.

V tom istom roku bola vydaná aj prakticky úplne neznáma a zabudnutá exilová zbierka poézie *Básne nepreverených* (1946),¹⁹⁵ ktorá odráža smútok lyrického subjektu nad vlastným osudom i tragédiou národa. Jej existenciu z dostupných prameňov potvrdzuje iba František Vnuk, ktorý si ju v súvislosti so Strmeňom zapamätal ako „skromné emigrantské vydanie veršov z prvých rokov v exile“.¹⁹⁶ V tiráži je uvedené, že vychádza ako 23. zväzok Knižnice Slovenského revolučného odboja s tým, že ju priamo v Bratislave vytlačilo „Povereníctvo pre informácie, tentoraz so súhlasom samého povereníka“. Údaje v tiráži treba brať s odstupom, sú myslené zjavne ironicky a nezodpovedajú realite. Knižnicu redigoval Dr. Ján Sekera, čo bol pseudonym Jozefa Pauča, ktorý na túto zbierku upozornil historika Vnuka približne v polovici šesťdesiatych rokov. Útla zbierka bola vydaná na necelých štyridsiatich stranách v Mníchove a obsahuje osemnásť básní pod rozličnými pseudonymami (XYZ, Mojmir Zvon, C, D, L, Z, Slovenský križiak... Tisovec...).

¹⁹⁵ *Básne nepreverených*. Zost. Dr. Ján Sekera. Bratislava : Povereníctvo pre informácie, 1946. 38 s. Publikácia vyšla cyklostylom v Mníchove v roku 1946.

¹⁹⁶ FRANTIŠEK VNUK: Sedemnást neúrodných rokov : náčrt dejín slovenskej literatúry v rokoch 1945 – 1962. In: *Literárny almanach Slovák v Amerike* (Middletown PA), roč. 13, 1965, s. 280. Informácia je dostupná aj v jubilejnom zborníku FRANTIŠEK VNUK: *Slovakia and Slovaks in the Twentieth Century : Historical Essays and Studies*. Edited by Jozef M. Rydlo. Bratislava : Post Scriptum, 2021, s. 514. Citát je z osobnej korešpondencie s Františkom Vnukom (3. mája 2021).

František Vnuk prvýkrát držal v rukách túto knižku až v roku 1971, keď sa zúčastnil na Valnom zhromaždení Svetového kongresu Slovákov v Toronte, a pri tejto príležitosti navštívil aj svojich známych v USA, o. i. Viliama P. Mihaloviča v Clevelande, ktorý mu umožnil vidieť mnoho kníh z prvých rokov slovenského exilu po druhej svetovej vojne. Na základe spomínaných informácií Vnuk považoval za jediného autora celej zbierky práve Strmeňa. V súčasnosti je o tom presvedčený naďalej, aj keď priznáva, že s určitosťou to tvrdiť nemôže. Kornel Piaček naznačuje, že Strmeň mal mať len určitý podiel na tejto básnickej zbierke, čo je v tejto veci rozhodujúca autorita.¹⁹⁷ Istota panuje podľa Vnuka len v tom, že za autorom prvých siedmich básní, a teda za šifrou XYZ, sa má bez pochyb skrývať Karol Strmeň, keďže pod touto značkou údajne v rokoch 1946 až 1950 uverejnil viacero iných básní. Ostatné pseudonymy a značky sa pritom v zahraničnej exilovej literatúre na iných miestach už neobjavujú.¹⁹⁸ Aj lektúra básní vie die skôr k potvrdeniu Piačekovho názoru. Básne autora XYZ sa svojou poetikou odlišujú od zvyšku zbierky. Navyše sú aj o poznanie ostrejšie a bystrejšie než ostatné.

Lyrický subjekt Strmeňových siedmich *Básní nepreverených* sám seba identifikuje týmito slovami:

*Vychytávaný ako zver
a nemajúci chleba,
jeden z tých, čo sa neboja,
ja som dnes básnik porazených,
básnik odboja,
a preto nemám ani mena,
nemám ani rodiny,
vo vrecku nosím odistený revolver...*¹⁹⁹

Na inom mieste o sebe píše ako o *prorokovi vášnivom*, ktorý uteká z *jaslyne s horiacimi vlasmi* a kričí, *čujúc veky budúce*.²⁰⁰

Oproti pamfletickému a parodickému rázu *Kumsstov...* táto básnická

¹⁹⁷ Porov. Práca o poézii Karola Strmeňa. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 1, s. 47. Vzhľadom na to, že v tomto prípade ide len o krátku recenziu Piačekovej montrealkej univerzitnej práce, konečné slovo by mal mať práve tento Piačekov akademický text písaný po francúzsky.

¹⁹⁸ Podľa osobnej korešpondencie s Františkom Vnukom (2. júna 2021).

¹⁹⁹ XYZ [Karol Strmeň]: Spoveď. In: *Básne nepreverených*. [Mníchov, 1946], s. 7.

²⁰⁰ XYZ [Karol Strmeň]: Slovenská rapsódia. In: *Básne nepreverených*, s. 1.

zbierka obsahuje angažovanú poéziu úplne iného druhu. Prináša vypäto nacionálne až revolučné verše. Zo Strmeňových básní cítiť, ako lyrickým subjektom lomcujú nezvládnuté emócie pokorenia a zničenia slovenskej štátnosti. Ich ostrie je namierené proti politickým hrobárom samostatného Slovenska (Beneš, Stalin), ale aj proti tým, ktorí z nejakého dôvodu zapreli samých seba²⁰¹ alebo oportunisticky zradili aj svoje kresťanstvo.²⁰² Z umelecky najhodnotnejších je hneď úvodná báseň *Slovenská rapsódia*, ktorá otvára celú zbierku:

*Nemyslieť na nič, opovrhnuť uznaním,
nie pre veniec,
ten šliapem,
oči mi horia,
nervy sa mi trasú,
jak automat bijú blesky mojich hodín.*²⁰³

Nepreverené básne predovšetkým nepreveril čas. Sú dielom trýznivého okamihu, autentickým a jedinečným svedectvom vnútorného sveta básnika, ktorý hlboko prežíva tragédiu vlastného národa. V skutočne útľom zošitku sú verše vytlačené v surovom stave zrodu, predstavujú spontánny výkrik, sú plné vrúcneho citu a nefalšovaných emócií.

²⁰¹ *Obuškom ruským nepišem,
pán usoplený Reisel,
a Stalin, to je pre mňa milión,
pán vrtichvostík Smrek!
Hej,
milión sľz a hnisajúcich vredov,
milión žien, ktorým odrezali prsia,
milión preklínaní v ústach žobrákových...*
Zo Strmeňovej básne *Spoveď*. In: *Básne nepreverených*, s. 7 – 8.

²⁰² *Čo nás, súdruh, do Krista?
Hanba mu! Je fašista!
Živio, kto ho pohani:
robia to už kresťani,
na Hradčany stúpajú,
s Judášom sa ľúbajú
(...)
Cirkev leží nahatá,
veriaci spia v pokoji,
Kristus kape na hnoji.*
Zo Strmeňovej básne *Nová pesnička*. In: *Básne nepreverených*, s. 13 – 14.

²⁰³ XYZ [Karol Strmeň]: *Slovenská rapsódia*. In: *Básne nepreverených*, s. 1.

Pri oboch spomenutých básnických zbierkach bola anonymita tvorcov pragmatickým riešením situácie, keď česko-slovenské úrady ešte stále vyvíjali snahy o repatriáciu určitých utečencov za každú cenu, bez ohľadu na spôsob. Karol Strmeň sa však k spoluautorstvu týchto dvoch zbierok nikdy oficiálne nepriznával ani neskôr. Vo viacerých verziách svojich životopisov,²⁰⁴ kde uvádzal aj svoju básnickú tvorbu, ich takisto nespomenul.

Ak sme o Šprincovej knihe *K slobodným pobrežiam*²⁰⁵ vraveli ako o umelecky písanom diele, tak jeho pendanty dokumentárnejšieho a faktografickejšieho rázu môžeme nájsť v memoároch Jána Okála s názvami *Výpredaj ľudskosti* a *Leto na Traunne*. V prvom uvedenom spise nájdeme aj pasáž o výsostnom postavení Šprinca a Strmeňa v slovenskej rímskej komunite: „V bývalej kuchyni mali svoje sídlo najväzenejší členovia tohto slovenského spoločenstva – básnici Mikuláš Šprinc a Karol Strmeň. (...) ... tvorili vlastnú skupinu nie preto, že by sa od ostatných odťahovali, ale mali spoločné literárne záujmy a skúsenosti, a nie na poslednom mieste aj preto, že neprišli do Talianska s ostatnými obyvateľmi Via Reno, ale sami, a pretože to bola cesta plná dobrodružstiev a dramatických príhod, spojila ich na celý život v nerozlučnom priateľstve. U básnikov takéhoto rozdielneho štýlu, temperamentu a inšpiračných zdrojov je takéto blízke priateľstvo skoro výnimkou a nebyť tých spoločných podujatí a osudov už doma, ale najmä v emigrácii, nikdy by nebolo vzniklo a tým menej udržalo sa.“²⁰⁶ Polarizácia slovenskej spoločnosti v Ríme viedla nakoniec k tomu, že Strmeň so Šprincom a Jozefom G. Cincíkom sa ubytovali sami v tom istom dome. Tieto priateľské vzťahy sa po niekoľkých rokoch obnovili v Spojených štátoch amerických a vydržali až do ich smrti.

Leto roku 1946 prinieslo zasa pre Mikuláša Šprinca možnosť konečne sa dostať k vytúženým „slobodným pobrežiam“, ale zároveň aj nevyhnutnosť rozlúčenia sa s Karolom Strmeňom: „Smutno je nám. Ťažko sa hovoriť. Ale načo hovoriť? Hádám by sme aj plakali, keby sme sa nehanbili. Putovali sme sem až z Bavorska. Mali sme spoločné záujmy a záľuby. Priateľstvo z Bratislavy teraz posvätila bieda a hlad. Delili sme sa s každým grošom, s každým kúskom chleba. Moja košeľa bola aj jeho košeľou a jeho kabát mojím kabátom. Biedu a zúfalstvo sme premáhali poéziou, ktorá žiarila nad našou chudobou a oblažovala naše opustené dni. Keď sme nema-

²⁰⁴ Uložené v LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.

²⁰⁵ MIKULÁŠ ŠPRINC: *K slobodným pobrežiam*. Scranton PA : Obrana Press, 1949. 321 s.

²⁰⁶ JÁN OKÁL: *Výpredaj ľudskosti*. Cambridge ON : Priatelia dobrej knihy, 1989, s. 85.

li čo ješť, nejedli sme a naše priateľstvo ľudské i literárne kvitlo ako biely kvet na čiernych poliach mizérie a vyhnanstva. (...) Vydrž a o rok prídeš za mnou.²⁰⁷

Stalo sa. Dňa 2. júna 1947 Oľga a Karol Strmeňovci dostali zásluhou aktivity Petra Jurčáka, predsedu Slovenskej ligy v USA, americké víza a 12. júna už odišli spolu s historikom Františkom Hrušovským a jeho manželkou loďou Saturnia z Neapola do Spojených štátov amerických. V zozname cestujúcich mali pri kolónke „štátna príslušnosť“ napísané „stateless“ (bez štátnej príslušnosti), Slovensko však mali uvedené ako krajinu pôvodu spolu s miestami narodenia. Ako dôvod pozvania do USA bolo uvedené „profesor“ a „jeho manželka“.²⁰⁸ V deň odchodu sa ešte boli v Ríme, priamo na Námestí svätého Petra, rozlúčiť s Jozefom Cígerom-Hronským. Spoločná fotografia ostala Strmeňovi ako pamiatka na dlhé diskusie o živote a literatúre z rímskeho Gianicola, keď „zapadalo slnko“. Vďaka nim mohol neskôr Strmeň pochopiť veľké vnútorné preporodenie Hronského po jeho úteku z vlasti.²⁰⁹

Do Večného mesta sa vrátil až po dlhom čase – počas Svätého roka 1975, keď navštívil hrob Torquata Tassa v Kostole San Onofrio na rímskom Gianicole, ale pozrel si aj Florenciu, Benátky a Padovu.²¹⁰

Krátko pred odchodom z Talianska ťažko zasiahla Strmeňa a s ním i ďalších slovenských exulantov²¹¹ správa, že 18. apríla 1947 bol v Bratislave popravený prvý slovenský prezident Jozef Tiso. Bez toho, aby zaznelo meno, pohnutý Karol Strmeň píše báseň *Obeť* a (naivne) verí, že práve ona bude tým momentom, ktorý zjednotí slovenský národ:

*Ó, temná slučka, vavrín nášho kňaza,
stiahni nás všetkých pokorených spolu,
aby sme boli bratmi do večnosti
a mali tisíc srdc, lež jednu vôľu...*²¹²

²⁰⁷ MIKULÁŠ ŠPRINC: *K slobodným pobrežiam*, 2004, s. 254.

²⁰⁸ Informácie sme získali z historických materiálov The Statue of Liberty – Ellis Island Foundation, Inc., zverejnených na stránke: <https://www.statueofliberty.org/>.

²⁰⁹ POZRI KAROL STRMEŇ: Zapadalo slnko. In: JOZEF CÍGER-HRONSKÝ: *Predavač talizmanov Liberius Gaius*. [Galt ON] : Dobrá kniha, 1972, s. 77 – 79.

²¹⁰ POROV. AGOSTINO VISCO: *Literárne dielo : slovakistické state slovenského exulanta v Taliansku*, zv. 1, s. 151.

²¹¹ POZRI napríklad antológiu *Prvý prezident v slovenskej poézii : antológia básní*. Zost. Pavol Holeštiak a Peter Kubica. Čadca : Vzlet, 2004. 216 s.

²¹² KAROL STRMEŇ: *Obeť*. In: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 163.

Pod označením XYZ sa zachovala aj pôvodná verzia tejto básne ešte s priamym názvom *Tiso*,²¹³ čo okrem iného potvrdzuje, že aj iné básne písané pod touto značkou sú Strmeňove. Porovnanie oboch textov je zaujímavým dokladom nielen o procese vzniku básne, ale aj o vplyve mimoliterárnych skutočností na výslednú podobu básne a rozhodovaní sa autora, v akom pomere má prepojiť poetiku s politikou. Posun od *Tisa* k *Obeti* je predovšetkým ústupom od explicitnosti, čo sa netýka len názvu. V pôvodnej verzii sa napríklad okrem predsedu súdu Ivana Daxnera menovite spomínajú i traja Tisovi žalobcovia (Strmeň už potom pod svojím menom nespomína žiadne konkrétne meno a básni tak dáva všeobecnejšie vyznenie):

*Blaboslavený taký zločinec;
trojica káže: Rigan, Šujan, Rašla,
na tejto zemi moc i bašta pravá.
Na nich sa dŕva, menom Trojice
pozdvihol kríž a zradcov požehnáva.*²¹⁴

Spätné obzretie sa za touto rímskou dobou nás dovedie k Okál'ovým slovám: „Pre Karola Strmeňa to bolo obdobie prudkého tvorivého výbuchu, keď najmä pod vplyvom katastrofálnych zmien na Slovensku vznikli skladby ako jeho *Testament* a ďalšie svedectvá veľkého otrasu, ktorým prešiel. Ale bolo to aj obdobie, keď tvoril svoju intímnu lyriku takej intenzity, že keby ju aj publikoval, bola by neuveriteľná v porovnaní so všetkým, čo od tých čias napísal. Už to je strata, že Strmeň doteraz tieto verše nepublikoval, ale väčšia strata, ak ich ani nezachoval.“²¹⁵

²¹³ Nachádza sa v antológii *Prvý prezident v slovenskej poézii* na stranách 198 až 201. Zostavovatelia si popri ostatných viac než 120 básňach nevšimli, že ide len o variant tej istej básne, ktorú pod názvom *Obet'* a pod Strmeňovým menom zverejnili už na stranách 52 až 55. Žiaľ, pri básni *Tiso* nie sú uvedené bibliografické údaje zdroja, z ktorého čerpali.

²¹⁴ XYZ [Karol Strmeň]: *Tiso*. In: *Prvý prezident v slovenskej poézii*, s. 199.

²¹⁵ JÁN OKÁL: *Výpredaj ľudskosti*, s. 85 – 86.

V znamení Ryby (peripetia)

*Srdce je prudšie, so živlami splyva
a horúčavou opája ma júl.
Bud', život, piesňou vo vetre a labkou
zelenou vôňou levandúľ!
Blč, duša moja, ako slepý mak!
Viem, čo som chcel, a stalo sa mi tak.
(Poludnie, 1955)*

V liste z USA zo 4. decembra 1947 reaguje Mikuláš Šprinc na dávnejší list Janka Silana (písaný ešte do Talianska), v ktorom mu prikazuje, aby sa postaral o mladého Karola Strmeňa: „Som tak rád, keď som dnes ráno čítal Tvoj list, že aspoň jeden Tvoj rozkaz som splnil. Karol je tu. Minule som bol u neho štyri dni... Keby raz, ešte raz, hoc ostatný raz, keby sme sa tak zišli a potom by sme si zaspievali. (...) Jediné potešenie, keď sa zídeme s Karolom a odvážime sa bohémčiť, je čítať si básne – nevyliciteľne chorí chorobou, s ktorou možno dlho žiť a na ktorú sa nepredpisujú žiadne lieky – v krajine slobody.“²¹⁶

Strmeň priniesol Šprincovi Silanovu najnovšiu básnickú zbierku *Piesne zo Ždiaru*,²¹⁷ ten mu za to daroval čísla časopisu *Verbum s Igricovým svätým hnevom* od Valentína Beniaka. V tomto poslednom zachovanom Šprincovom liste Jankovi Silanovi sa nakoniec píše, že „keď budem bohatší, zložím sa Ti s Karolom na cestu...“²¹⁸

Medzi dokumentmi Strmeňovej pozostalosti sa nachádza aj rozsiahly fragment listu, ktorý napísal práve Jankovi Silanovi na Slovensko. Napriek tomu, že úvod listu aj s jeho datovaním je stratený, zmienka o Silanovej básnickej zbierke *Úbohá duša na zemi*,²¹⁹ vydanéj v roku 1948, bezpečne umiestňuje tento list do mesiacov po jej vydaní. Ide o vzácne svedectvo dialógu medzi dvomi veľkými básnikmi, ktorý má úplne iné kvality než bežná korešpondencia medzi dvomi ľuďmi, hoci i blízskymi priateľmi. Strmeň a Silan sa stretávajú v atmosfére kresťanského existencializmu práve v prežívaní

²¹⁶ MIKULÁŠ ŠPRINC: *Do večna tečie moja rieka*, s. 52.

²¹⁷ JANKO SILAN: *Piesne zo Ždiaru*. Košice : Verbum, 1947. 91 s.

²¹⁸ *Tamže*.

²¹⁹ JANKO SILAN: *Úbohá duša na zemi*. Košice : Verbum, 1948. 69 s.

pocitu onej úbohosti duše na zemi. Tento list umožňuje viac ako čokoľvek iné otvorene a priamo nahliadnúť do Strmeňovho vnútra a je vzácnym svedectvom o básnikovom myslení v tomto období:

„Teraz sa, Janko môj, rozhovorme o každodennej práci. Na nej vidieť najviac, že je nám daná ako trest.

Ale ty, či už sedíš v spovednici, či už sa učíš nedeľnú kázeň, alebo ideš so svojou hrubou palicou slúžiť omšu do susednej dediny, môžeš v tom vidieť len jedno: naplnenie duchovného poslania. Tam sa ľudská obeta zapája priamo do nadprirodzena; štepíš Božiu záhradu a roznášaš Boha. Ale vraj každá obeta je rovnaká; človek musí nechať kus zo seba a oddať vtedy, keď mu najťažšie padne. Každá obeta je nepríjemná.

Myslím však, že najťažšie je byť obetovaný pre nerozum. Mučeník padne a pritom si spieva aleluja. Ja však tu stojím so svojou obetou sám a akoľvek hľadám svojím malým rozumom jej poslanie: nevidím ho nikde. Možno je to tragédia bezvýznamnosti, ktorá je tieňom ľudskej márnosti. Alebo je to priamo tragédia, ktorá spočíva v srdci týchto našich biednych ľudských vecí.

Deň čo deň prepisovať listy ženičiek, ktoré sa chvália, že mali dobrú hostinu; deň čo deň spočívať nad cudzími osudmi, pričom vidíš z nich len povrch. Ale títo čitatelia sú už vyškolení: cenia si iba svoje slovo. Tu nie si vychovávateľom ani poradcom. Musíš byť nižšie ako oni, aby si vedel pochopiť a aspoň rezignovanie prijať, že je správny takýto kolobeh. Kult márnosti. Zdôrazňovanie vlastných osôb. Je to akoby človek sedel v podivnej spovednici, kam celý deň idú rady nevinných hovoriť, že mali zakáľačku alebo že orechová torta sa robí tak a tak. Groteskný obraz. Uspokojení odchádzajú baránkovia a zlomený sedí spovedník.

Kto videl život, pochopí všeličo: vie, že každý človek má seba vo svojom srdci ako ružu, ktorá odkvitne len v hodine smrti. Nejakto tak je to s tou ružou, že jej lupene sú v istom zmysle jediným okrášlením našej bytosti. Je i možnosť odtráhať ich, i možnosť položiť ich pod nohy Božie. Obyčajne tento svet hovorí o nich, že sú iba jediným dôkazom toho, že aj vonku môžu kvitnú ruže. (...)

Lebo kto sa ponízuje, zostupuje. Poníženosť sa stáva nutnosťou. Celkom sa stratí jedno tajomstvo; mnohí ho síce i tak v tejto modernej dobe už nechápu a básnikom zostáva tiež len ako stará metafora: tajomstvo ticha, keď vták dvíha krídla. Let môže byť závrtný i fádny. Tajomstvo ostane len toto napínanie a otváranie krídel. Ale kto vojde do kletky, stratil všetky možnosti. Ty isto povieš, že najsilnejšie je otváranie krídel, ktoré sa deje v srdci. A máš pravdu.

Tak mne potom zostáva len jedna možnosť. Alebo príde toto moje se-
baponíženie ako dobrovoľný stav, alebo bude cestou, na ktorej sa musíš
vzoprieť a hľadať. Ako som ti povedal, ťažko je byť otrokom cudzej már-
nomyselnosti. Žiada pre seba celého človeka. (...) Moloch každodennosti.

Máločo si tak často hovorím, ako slovo ‚predsa‘. Je to, Janko môj, slovo
vôle, ktoré sa rozpráva so sebaponížením. Mne povedali, aby som na všet-
ko, čo bolo a čo je mi drahé v srdci, zabudol a stal sa dobrovoľným otro-
kom. Vtedy vraj budem šťastný. Nikdy nebudem šťastný, ak zabijem svoju
dušu. Nezniesol by som dívať sa na svoju tvár. Rozbil by som všetky zr-
kadlá. Ani sa nemusíš báť, že by sa to stalo. Vnútorňý zákon v človeku nedo-
volí takúto samovraždu duše. Srdce vždy bude pišťať ako vtáča za tým, čo
mu patrí. Odtiaľ to slovo ‚predsa‘. Bez neho by nebol možný život alebo ak
hej, v krajine slobody stal by sa tvoj priateľ takým servilným niemandom,
ako sú osobnosti, ktoré prijali leninovské chápanie slobody v zmysle pod-
kladania sa nevyhnutnému. Oči majú a nevidia, uši majú a nepočujú. (...)

Dnes som veľa trpel, Janko. Čítal som potom tvoju zbierku o úbohej
duši na zemi. Porozumel som toto tvoje priznávanie k jednoduchej prav-
de, aj tú slobodnú prostotu vážna. Keď som sa učil písať verše, napísal som
v útlej mladosti:

*Keby som nebol telesný
a len tak padlý medzi sny...*

Ale to nie je riešenie, to je únik. Ty si si volil osobnú cestu: prijímať a vo
všetkom hľadať dobré. Nájdene dobro pozdvíhovať do vyššej roviny, a tak
sa radovať medzi vecami v Bohu, ‚aj keď‘ ma dajú do áreštu. To je tvoja slo-
boda vo väzení a mala by to byť aj naša. Lenže je niečo medzi nami. Možno
sa tragicky mýlime, ale v tejto situácii chceme vychádzať – z dávania. Ča-
kajú od nás nádej, ktorú nemáme; úspech, ktorý sotva dosiahneme; radosť
z budúceho krajšieho života, ktorú máme tušiť v tejto všeobecnej trpkosti.
Preto pozeráme sa na ľudstvo s novým romantizmom lásky a chceme ešte
raz a navždy vedieť, či je humanizmus ozaj len prázdne slovo pre týchto
tvorov s mozgom, pre nás, keď plačeme a nevieme ani veriť vlastným snom.

Cynizmus je nad nami i nad tebou. Cynizmus mocných, opitých prí-
ležitosťou rozhodovať vtedy, keď musíme (my i ty) len prispôsobovať svo-
je ideály k ich pohybom na šachovnici. Moc strašne opíja a s pravdou je to
u mocných všelijako. Preto sa tebe smejú pisálkovia, nám hlásatelia servi-
lizmu so svätožiarou.

Tento svet treba rozbiť.

A jediná možnosť rozbiť ho dobre, toť sväté rozbíjačstvo lásky. Čo ty voláš svätosťou v oblasti krásy, nazvime teraz spravodlivosťou v pomere medzi národmi. A medzi ľuďmi. Spievaš o vlasti, zarosenej a trpiacej. Spievajme o takom svete. Kto sa chce s niekým stretnúť, vždy sa stretne. Mali by sme sa stretnúť mnohí – v mene spravodlivosti.

Teba také veci ako Spojené štáty európske nezaujímajú; najviac ako Gestalt, obraz viacerých duší. Pre nás je to silná nádej napriek beznádeji, lebo inak by sme si museli priznať, že sme stroskotanci v nenávratne. Ja sám sa sužujem niekedy nad tým, že ani stroskotanci nechcú spravodlivosť. To je kliatba moci: aj keď len tušia, že budú mať moc, alebo že môžu mať aj moc nad inými, nepripustia spravodlivosť. Z nacionalizmu sa stala tlama, ktorá požíra všetko, čo je sväté. Chladný-Hanuš hovoril o „láske“ k národu; v dnešnom nacionalizme trčí osten pažravosti. Najstrašnejšia je pažravosť malých, ktorí túžia po pohltení ešte menších. Nenasýtia sa nimi a opakujú sa Ezopova bájka o žabe. Ale národy sa nepoučia. Nejestvujú lekcie pre národy. Je len železná prítomnosť a duch, ktorého v nich zobudili strojcovia minulosti. Stalo sa skoro všeobecným robiť niečo zlé iným a nájsť si na to súhlas u mocnejších ako škodca. Nastáva všeobecné stroskotanie mravných princípov. Včerajsie dané slová sú dnes dôkazom, že neboli myslené vážne. Chýba mravný nexus vo vzťahoch medzinárodných a ľudských. To je strašné dedičstvo, ktoré si odnesieme do všetkých útvarov, kde budú európske národy žiť, chtiac-nehtiac.

Toto nie je odsúdenie vládnucich, ktorí robia svoje výčiny so súhlasom Boha nesúhlasiaceho. Oddajme sa snu:

My, všetci malí v Európe a vo svete, obnovíme humanizmus; nie vzdušný a ozdobný (ktorý sa volá: reálny), ako ho chcel Masaryk, ale humanizmus založený na etických hodnotách, čo Masaryk volá v „Ideáloch humanitných“ cirkvičkárstvom. Všetci naši z duchovného poľa, ktorí nezapredali svoju dušu, budú ako apoštoli tohto zlepšovania človeka. Oproti mocným, oproti tyranom a ich malým quislingom budeme volať po práve a svätosti. Urobíme si hniezdo na Slovensku. Neublížime nikomu a nikomu dobré meno nevezmeme. Pre našich vysávačov budeme mať súcit. Proti pažravosti postavíme askézu našich domácností. Proti realite a takzv. politickej nutnosti postavíme nezmyselnosť pravdy. Nebudeme vzdorovať, aby to bolelo našich tyranov. Lebo aj oni boli kedysi ľuďmi ako my. Nebudeme vrieskať a ukazovať vlastné rany, nové i staré, ale pôjdeme mlčky ako svedectvo veku budúceho.

Gándhí? Nie, Janko, to nie je Gándhí. To je tvoj priateľ, ktorý sa bojí o toľko statočných ľudí a vidí vence na hlave podliakov. Korunovanie pod-

liactva je najstrašnejšie víťazstvo určené k pádu. Ale tento svet a my, ľudia, nie sme ani dobrí, ani zlí. Sme len ako nezaštepená záhrada. (...)

Sebaponíženie chcem teda prijať ako nevyhnutnosť. Ale zostanem len taký ako plavec, ktorý vie, že vlny sú slané a breh ožiareny.

V spovedniciach a pastorácii otvára sa ti tajomstvo života. Vieš najlepšie, že zlo korení od zavrátenia potného údely práce. Teraz sa niekde usmievaš a myslíš si, že sa hrozím práce. Každý sa jej hrozí v istom zmysle, konečne, je to trest tela. Aby si ma porozumel, dodávam skromne, že tu ide o zbytočnú prácu. Naozaj, je to sifyfovstvo: stojím v blate a kameň sa deň za dňom skotúľa. Bez výdychu, bez zmyslu, bez niečoho, čo by oprávňovalo kameň na takéto ľahké skotúľanie. Anjeli pritom spievajú a hnojisko sveta páchne.

Smrť by mi mohla raz povedať: ‚Tento človek robil a nebolo to potrebné. Zhromažďoval márnotratosť do mysle nadutcov. Pri tomto stratil seba a nie je už dlhý čas, čím ho menovali anjeli. Obetoval sa na svoj vlastný výsmech.‘

Ale ja by som jej mohol povedať len toľko: ‚Chránil sa a pod kabátom nosieval kytice. Bok, ktorý rátal čas, vie dobre, prečo toľko pukov zvädlo.‘

Ostatne, aj toto moje poníženie ustanovil Pán. Nech je toto ako modlitba, ktorá mi má zachovať vnútorný kryštál, aby mohli Jeho oči pozeráť do mňa nezakalené. A ty mu, Janko, spievaj.²²⁰

Výnimočný človek, básnik a prekladateľ Karol Strmeň začína v USA ako výpomocný redaktor v novinách Michala Bosáka ml. *Slovenská obrana*. Noviny vychádzali raz týždenne na ôsmich až desiatich stranách v Scrantone v Pensylvánii, kde po príchode z Európy s rodinou žil. Boli to jednoduché, ľudové noviny. Jeho práca spočívala v prepisovaní a gramaticko-štylistickej úprave článkov prispievateľov, v občasnom písaní krátkych správ a v prekladaní reklám. Listy do redakcie boli písané väčšinou vo východoslovenskom nárečí. Strmeň mal na ne odpovedať a tie zaujímavejšie po úprave aj uverejniť. Jeden z čitateľov sa mu dokonca ospravedlňoval, že píše po šarišsky preto, lebo po „česky“ nevie. Toto zamestnanie mu nevyhovovalo a nenapĺňalo ho šťastím.²²¹

Okrem toho si našiel prácu aj ako učiteľ slovenského jazyka a literatúry na Wilkes College v pensylvánskom meste Wilkes-Barre (1948 – 1950). Už v prvom roku svojho pôsobenia tu v angličtine vydáva literárnovednú

²²⁰ Z neúplne zachovaného listu Karola Strmeňa Jankovi Silanovi. Datovanie nezachované, pravopis prispôsobený dnešnému jazykovému úzu (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

²²¹ Podľa spomienok Františka Vnuka z rozhovorov s Karolom Strmeňom (osobná korešpondencia, 5. júna 2021).

prácu *Súčasná slovenská poézia* v gescii Americkej asociácie učiteľov slovenských a východoeurópskych jazykov (AATSEL²²²). K členstvu v tejto organizácii neskôr pribudne aj vstup do Americkej asociácie učiteľov francúzštiny (AATF²²³).

Spolu s Michalom Bosákom ml. a ďalšími exilovými osobnosťami zastupujúcimi Slovenskú ligu (napr. predseda Peter P. Jurčák, ktorý osobne zariadil možnosť príchodu Strmeňovcov z Talianska do USA, a i.) sa 10. mája 1948 na schôdzke v pensylvánskom Scrantone v hoteli Jermyn stretol s predsedom Demokratickej strany Jozefom Lettrichom, brigádnym generálom Jánom Ambrušom a synom niekdajšieho ministerského predsedu Milana Hodžu Fedorom Hodžom. Cieľom stretnutia amerických Slovákov s pofebruárovou emigráciou z roku 1948 bolo vyjasnenie si vzájomných postojov nielen z pohľadu minulosti, ale aj o predstavách budúceho štátoprávneho postavenia Slovenska. Na tomto mieste aktívne vystúpil aj Karol Strmeň, hovoriac o rôznych antagonizmoch medzi stredoeurópskymi národmi, čím sa jednoznačne staval za slovenskú štátnosť a odmietol myšlienky o stredoeurópskej federácii.²²⁴ Aj keď nie je známy presný výsledok tejto schôdze, predstavitelia Slovenskej ligy odmietli uznať legitimitu Česko-Slovenskej republiky.²²⁵

V archíve bývalej Štátnej bezpečnosti sa nachádza správa o liste z 20. januára 1951,²²⁶ ktorý písal Strmeň bývalému diplomatovi Jozefovi A. Mikušovi do Paríža a ktorý sa dostal do nepovolaných rúk represívnych zložiek česko-slovenského režimu (rukou písané poznámky k listu pochádzajú už z 24. januára). Obsahom listu sú rokovania, ktoré viedol Sidor s Jozefom Lettrichom vo veci zjednotenia slovenského politického exilu a ktoré sa skončili neúspešne. Konkrétne dôvody nie sú predbežne známe. Strmeň opísal Mikušovi situáciu, ktorá vtedy ešte vyzerala nádejne, a inštruoval ho k aktivitám vo francúzskom prostredí.

Štvrtstoročie nato tieto časy s odstupom zhodnotil Strmeňov priateľ

²²² V rámci AATSEL-u napríklad ešte v roku 1957 vydal po anglicky prácu *Ivan Krasko a počiatky symbolizmu v strednej Európe*.

²²³ V rámci AATF-u napríklad v roku 1969 vydáva prácu *Jazykové problémy u Paula Claudela*.

²²⁴ Milan Hodža už v roku 1942 vydal v Londýne knihu *Federation in Central Europe*.

²²⁵ Bližšie pozri BEÁTA KATREBOVÁ BLEHOVÁ: *Slovenská emigrácia v Taliansku v rokoch 1945 – 1950*, s. 41 – 44.

²²⁶ List sa v súčasnosti nachádza v Ústave pamäti národa v Bratislave pri dokumentoch archívneho fondu I. správy ZNB pod registračným číslom 12291 v rámci zväzku, ktorý sa týka pofebruárovej emigrácie.

Ľubo Gleiman ako „povojnový aktivizmus, často malicherný z perspektívy mocenskej politickej reality“. ²²⁷

V súkromí žil Strmeň spolu s manželkou iba veľmi skromne. Jeho vtedajší plat stačil na jednu izbu s malou kuchynkou bez pitnej vody či len umývadla a kúpeľnou spoločnou pre všetkých nájomníkov (aj to len so studenou vodou). Vybavenie bytu tvoril stôl, dve stoličky, štyri taniere a dva hrnce. Oľga Strmeňová si na týchto päť rokov spomína ako na smutný čas, ktorý im spríjemňoval len ich syn Peter Karol (1947 – 2020) či občasné návštevy ²²⁸ Mikuláša Šprinca z Clevelandu, ktoré pre nich boli „duševnými hodami“, keď sa mohli spolu rozprávať o Slovensku a o poézii. ²²⁹ Aj preto mohli už v roku 1950 vydať spoločnú básnickú zbierku *Putovné piesne*, ²³⁰ v ktorej Strmeňovi vyšiel súbor lyricko-reflexívnej poézie *Strieborná legenda*. Mikuláš Šprinc o nej povedal: „... intímna lyrika *Striebornej legendy* je doteraz najsilnejšia a ľudsky najkrajšia v slovenskej poézii.“ ²³¹ Ešte predtým ju na tom istom mieste charakterizuje ako „srdce básnika medzi mlynskými kameňmi bolesti a lásky, nádeje a sna, svetla a temnoty...“. K tomu Kornel Piaček dodáva, že v Strmeňovom prípade nešlo o Lukáčovu lásku neláskavú alebo o bezstarostnú lásku Jána Smreka, ale o lásku korunovanú samým Stvoriteľom. Zároveň predpokladá, že zbierka by za iných okolností vyšla v troch samostatných vydaniach, kde by boli lyrické, nacionalistické a univerzalistické básne. ²³² Ján Okál v liste blahoželá básnikovi k veršom a dodáva: „Ty ani nevieš, koľko radosti mi už spravili a myslím, že na dlhý čas mi ešte budú každodenným breviárom. Sám najlepšie vieš, ako málo je tu poézie – aspoň tej napísanej – a potom naozaj dobrá americká poézia je mi ešte stále nedostupná pre rečové ťažkosti. Keby však bolo akokoľvek a anglický jazyk ovládal by som dokonale, jednako iba v slovenskej poézii nájdeme si dušu.“ ²³³

²²⁷ V liste Karolovi Strmeňovi z 21. decembra 1976 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

²²⁸ Počas jedného z týchto scrantonských stretnutí sa zrodila myšlienka vydávania časopisu *Most*.

²²⁹ Pozri OĽGA STRMEŇOVÁ: So slovenským srdcom v exile : na spoločný život v emigrácii spomína pani Oľga, manželka básnika Karola Strmeňa, s. 19.

²³⁰ MIKULÁŠ ŠPRINC – KAROL STRMEŇ: *Putovné piesne : básne*. Scranton PA : Obrana Press, 1950. 188 s. Strmeňova časť *Strieborná legenda* sa nachádza na s. 95 až 185.

²³¹ JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 512.

²³² Porov. Práca o poézii Karola Strmeňa. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 1, s. 47.

²³³ List Jána Okála Karolovi Strmeňovi z 18. apríla 1950 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

Básnik svoju zbierku uvádza jednoznačným mottom, ktoré hovorí za všetko:

Vlast'. Prečo vlast'?

*Ako dnes cítiš s hrôzou, že si mal
závratne rád, že s nežnosťou si pozeral
na prvé kvety...*

*Ľahko, nadpozemsky ľahko byť vtákom,
hniezdom, ktoré dlho čakalo, ťažko však
nosiť úplnejšie bytie, keď vidíš prázdne
oslnené azúry.*²³⁴

Píše sa rok 1950 a spomienky sú ešte príliš živé:

*Mám bratov všade, bratov v nadchýnaní
i omyloch. Niektorých zavraždili.
Kto mi dnes povie: mlč? Mój blas sa trasie
bolestnou prosbou zakríknutej sily.*

*Keby som mlčal, nie som hoden duše,
klnú ma slzy, čo sa v hrdle trasú.
A preto spievam. Cez tie slzy spievam
o láske, napriek ukrutnému času.*²³⁵

Skoro vôbec sa nevie o Strmeňovej pôvodnej dramatickej tvorbe. Stretnúť sa dá so zmienkou o jeho prvom dramatickom pokuse s názvom *Krvavý kríž* z roku 1950²³⁶, ktorý vydal tlačou pod pseudonymom Milan Novák.²³⁷ Jednoduchá tragédia v troch dejstvách sa odohráva v roku 1949 na pozadí

²³⁴ KAROL STRMEŇ: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 72.

²³⁵ *Tamže*, s. 132.

²³⁶ MILAN NOVÁK: *Krvavý kríž*. Montreal QY, b. v., 1950. 58 s. Edícia Rozvoj, č. 1. Všetky práva späť s touto hrou malo Ústredie slovenského katolíckeho študentstva, ktoré zastupoval Kornel Piaček. Každé „predvedenie“ hry bolo spolpatnené sumou 10 dolárov.

²³⁷ Pravdepodobne jediný originálny exemplár tejto divadelnej hry v súčasnosti existuje v USA v univerzitnej knižnici na University of Minnesota v Minneapolis MN. Knižnici ho v máji 1970 daroval Michal Bosák mladší.

slovenského boja za zachovanie štátnej samostatnosti a za náboženskú slobodu proti československým (a ruským) komunistom. Je rámcovaná veršovanými prehovormi personifikovanej Bolesti v prológu, resp. Nádeje v epilógu. Autor v úvodnej poznámke upozorňuje na to, že „najväčší pozor treba dať na to, že obecnosť sa nesmie cez celú hru ani raz zasmiať. Aj scény, ktoré by k tomu nechápavého diváka ľahko zviadli, treba hrať vždy tak, aby to, čo sa odohráva na javisku, skôr bolelo ako rozosmialo. Neslobodno zabúdať, že najdôležitejšou ‚postavou‘ tejto hry je kríž, preto režisérovi, hercom a autorovi nezaškodí vôbec skromnosť, umiernenosť a zbožná láska.“²³⁸ Tragédia sa odohráva vo vzťahovom trojuholníku medzi bratmi Petrom a Pavlom Hlavatými a Jiřím Borošházim, prototypom oportunistického zradcu. Sujetovo nenáročná hra plná závažných myšlienok o nenávisti v človeku ukazuje zmysel obetovania vlastného života, keď krv zavraždeného Petra zafarbí veľký kríž v centre miestnosti. Vykúpenie vlastnou krvou prináša Nádej (a s ňou Lásku a Slobodu). Krvavý kríž sa stáva symbolom osudu vzdorujúceho Slovenska, ktoré si chce aj za cenu veľkých obetí zaslúžiť nádej na lepšiu budúcnosť. Zmienka o hre hovorí o „slabej melodráme“, ktorá vychádzala z celkového posadnutia emigrantov nostalgiou za minulosťou. O jej ochotníckom uvedení v Montreale mal písať týždenník *Kanadský Slovák* na začiatku päťdesiatych rokov 20. storočia. V redakcii poznali skutočné meno autora, čo neskôr potvrdil aj Strmeňov priateľ Kornel Piaček, ktorý navyše v spomínanej inscenácii aj účinkoval.²³⁹ Ten bol zároveň aj vydavateľom časopisu *Rozvoj*, ktorý sporadicky vydával i divadelné hry ako cyklostylové rozmožneniny a stál aj za vydaním tohto Strmeňovho dramatického debutu. Okrem toho často verejne recitoval ukážky z básnickej tvorby svojho priateľa a so spolupracovníkmi tieto umelecké prednesy i nahrával na pásky a šíril ďalej. Aj vďaka Piačkovej neúnavnosti Strmeňova poézia bola a ostávala ustavične živá: „Karol môj, nemôžeš a nevieš si predstaviť, čo Tvoje verše spravili z tunajších ľudí. A nielen z recitátorov. Pospolití ľudia sa dovedajú, kedy budeme mať zasa ďalší večer poézie. Očaril si ich.“²⁴⁰

²³⁸ MILAN NOVÁK: *Krvavý kríž*, s. 2.

²³⁹ Porov. FRANTIŠEK VNUK: Sedemnást neúrodných rokov: náčrt dejín slovenskej literatúry v rokoch 1945 – 1962, s. 276 – 285. Ďalšie dochované uvedenie *Krvavého kríža* sa konalo v roku 1953 v meste Milwaukee v americkom Wisconsin na počesť 33. kongresu Slovenskej ligy v Amerike (podľa MILAN NOVÁK: *Krvavý kríž : hra zo súčasného Slovenska v 3 dejstvách*. Bulletin k divadelnej premiére ochotníckeho divadelného krúžku Slovakia, konane 26. 4. 1953 v Milwaukee WI. Réžia: Rudolf Macanek).

²⁴⁰ List Karolovi Strmeňovi zo 7. apríla 1981 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

Pôvodne právnik Piaček na Université de Montréal už v roku 1954 obhájil 121-stranovú záverečnú prácu *Karol Strmeň, représentant typique de la poésie moderne slovaque* [Karol Strmeň, typický predstaviteľ modernej slovenskej poézie].²⁴¹ Práve v nej venoval osobitnú pozornosť Strmeňovej dramatickej tvorbe. Svoje reflexie uzatvoril konštatovaním, že v Strmeňovi rastie ďalší klasik slovenskej drámy, čo sa však z neskoršieho pohľadu ukázalo ako nepodstatnené. Pritom v tej dobe Piaček neváhal napísať, že Strmeňovu dramatickú tvorbu charakterizuje „jasnosť a pôsobivosť javiskovej reči, charakterizovanie postáv, hĺbka myšlienok, dramatickosť deja a spád hry“ s tým, že to všetko poukazuje na dramatika veľkých kvalít.

Z pohľadu dnešného poznania Strmeňovho diela sú trochu prekvapivé slová Jána Okáľa z listu Strmeňovi z apríla 1950: „Tvoje presedlanie na dramatickú literatúru ma neprekvapuje, naopak – pokladám ho za prirodzené. A myslím, že ešte dlho, veľmi dlho budeš tejto robote verný. Je krásna a plnšia, než ktorákoľvek iná. Uvidíš však, že severskí autori budú iba dočasnou láskou. A keď už aj zo Shakespeara preložíš všetko, čo hodno preložiť, vrátiš sa až ku gréckym autorom a neodlepíš sa od nich.“²⁴²

Faktom je, že dráma sa pravdepodobne z objektívnych príčin postupne sama dostala na perifériu Strmeňovho autorského záujmu či už vo sfére pôvodnej, alebo aj prekladovej tvorby. Na druhej strane najmä autorova rukopisná pozostalosť naznačuje, že Strmeň si vzťah k divadelným hrám udržal po celý život, čomu možno pomáhalo aj jestvovanie Maison slovaque v Montreale (kde sa hrávali aj divadelné predstavenia), kde žila Sidorova rodina a kde podnikal Kornel Piaček.

To, čo je pri celej Strmeňovej exilovej tvorbe dôležité poznamenať, je jeho nezmeravenie v prázdnej sentimentalite a nostalgickom nacionalizme zahľadenom do minulosti s tragickým nádychom, pri ktorom skončili mnohí exiloví autori stratiaci kontakt s domovom. Strmeň pokračoval v kvalitatívnom vzostupe svojej tvorby v súzvuku vlastnej a prekladovej literatúry. Jeho ustavičná snaha o vlastné zdokonaľovanie spôsobila aj to, že napriek dlhoročnej odlúčenosti od Slovenska, rodiny a priateľov Strmeňova slovenčina neustrnula, ale vyvíjala sa ďalej vzostupným smerom a stala sa jazykom, ktorý dokázal jeho zásluhou priniesť do slovenskej literatúry skvosty svetovej literatúry na najvyššej úrovni. Na tomto mieste môžeme pozname-

²⁴¹ KORNEL OTTO PIAČEK: *Karol Strmeň, représentant typique de la poésie moderne slovaque*. Montréal : Université de Montréal, 1954. 121 s.

²⁴² List Karolovi Strmeňovi z 25. apríla 1950 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

nať, že Strmeňov geniálny cit pre jazyk sa prejavil aj v tom, že podľa niektorých zdrojov sám aktívne ovládal až trinásť jazykov a prekladal dokonca z dvadsiatich troch európskych a ázijských jazykov (!),²⁴³ čo ho robí vskutku osobnosťou celosvetového formátu, jazykovým fenoménom, mimoriadnym znalcom svetovej literatúry a jedným z najvýznamnejších slovenských majstrov slova vôbec. Pritom vo svojom životopise z roku 1971 uvádza, že plynule ovláda ešte iba osem jazykov²⁴⁴ a čítať vie v ďalších siedmich, resp. až ôsmich jazykoch.²⁴⁵ Oproti už spomenutému počtu dvadsiatich troch jazykov sám uvádza navyše ešte provensálcínu a dokonca i cirkevnoslovenský jazyk, čo by mohlo zaokrúhliť jeho jazykové znalosti na obdivuhodné číslo dvadsaťpäť.

Mýtus o Amerike ako krajine slobody a neobmedzených možností pre schopných sa v prípade príbehu Karola Strmeňa stal skutočnosťou. Po piatich ťažkých rokoch v Scrantone sa Strmeňovci už aj s dcérou Kristínou Monikou (1952 – 2020) presťahovali v júli 1952 do Clevelandu v štáte Ohio, kde pre nich nastali lepšie časy. Opát slovenského benediktínskeho kláštora sv. Andreja Svorada Teodor J. Kojiš pozval Strmeňa učiť latinský a francúzsky jazyk na benediktínskej vyššej škole (neskôr pribudli aj nemčina a ruština), kde už okrem iných vyučoval aj historik František Hrušovský či básnik Mikuláš Šprinc. Tu zotrval do roku 1966, keď sa stal vysokoškolským asistentom. V rokoch 1974 až 1975 bol hlavným zodpovedným členom autorského kolektívu, ktorý mal vďaka clevelandskému kultúrnemu grantu spracovať formou monografie prítomnosť slovenskej komunity v meste.

Súčasne s príchodom do Clevelandu Strmeň postupne prevzal na 38 rokov aj funkciu hlavného redaktora v slovenskom náboženskom mesačníku *Ave Maria* (1957, posledné číslo vyšlo ešte v decembri 1994 po jeho smrti). Túto úlohu bral mimoriadne zodpovedne: „Neviem, kedy ma Boh povolá

²⁴³ Angličtina, bengálcina, dánčina, flámčina, francúzština, hebrejčina, holandčina, chorváččina, japončina, klasická čínština, latinčina, maďarčina, nemčina, nórčina, poľština, portugalčina, rumunčina, ruština, slovinčina, stará gréčtina, španielčina, švédčina, taliančina. Podľa MARINA ČARNOGURSKÁ: V poézii ide o život. In: *Kultúrny život*, roč. 2, 2001, č. 49, s. 10. Iné zdroje uvádzajú len dvadsaťjeden jazykov (bez výpočtu): MÁRIA CHOVANCOVÁ: *Karol Strmeň : [životopis]*. Komárno : Komárňanské tlačiarne, 1998, s. 36; JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 509; JÚLIUS PAŠTEKA: *Takto som ich poznal*, s. 137.

²⁴⁴ V tomto poradí: francúzština, angličtina, nemčina, taliančina, latinčina, slovenčina, čeština a maďarčina.

²⁴⁵ Konkrétne: v španielčine, švédčine, poľštine, chorváčtine, rumunčine, ruštine a provensálcine. V inej verzii (anglickej i francúzskej) svojho životopisu uvádza pri pasívne ovládaných jazykoch aj cirkevnoslovenský jazyk.

z tohto sveta; duchovné veci nie sú mi hračkou; povinnosť je predom mnou – a naoko neliterárna. *Ave Maria* musí stoj čo stoj hovoriť ľuďom do srdca všetko to, čo (na celkom inej intelektuálnej rovine) všetci cítíme a chceme zachovať. Naši starí ľudia sú ako žobráci Boží, majú neraz nielen dokonalú chudobu ekonomicko-somatickú, ale aj chudobu oveľa vážnejšiu a svojím činom svätejšiu: chudobu umu a srdca osvetleného umom. Vymierajú, ale majú umrieť so smädcom, ktorý im nikto v živote neutíšil, nezmiernil a ani len nevysvetlil? Nemyslíš tak ako ja, že je hriech mať nazberaný poklad a nedať z neho najbiednejším? (...) Moja najsvätejšia a najvážnejšia úloha na svete, celkom skrytá pred svetom, je to, čo robím pre *Ave Mariu*.²⁴⁶

V pôsobnosti slovenských benediktínov vzniklo v Clevelande významné zahraničné stredisko Slovákov s bohatou knižnicou, dokumentáciou a dobrými vydavateľskými možnosťami. Už v apríli 1950 písal Strmeňovi Ján Okál,²⁴⁷ že reverend Ján Lach²⁴⁸ uvažuje o založení Slovenského kultúrneho inštitútu v Clevelande, keďže v USA sa v tom čase nachádzalo už dosť silných osobností, ktoré by inštitúcii takéhoto formátu dali patričnú úroveň. Nakoniec až v septembri 1952 kňazi Teodor J. Kojiš a Andrej Pír, kňaz a básnik Mikuláš Šprinc, historik František Hrušovský, maliar Jozef G. Cincík a básnik Karol Strmeň založili Slovenský ústav v Clevelande,²⁴⁹ vďaka ktorému sa toto mesto stalo centrom amerických Slovákov. Strmeň sa stal na istý čas jeho tajomníkom. V tom istom roku prichádza do Clevelandu bývalý česko-slovenský a potom slovenský diplomat a šéf diplomatického protokolu Jozef A. Mikuš,²⁵⁰ ktorý si spomína, že po stretnutí s rodinou „nasledovali posedenia so slovenským Parnasom v Amerike: Mikulášom Šprincom, Jozefom Cincíkom a Karolom Strmeňom, ktorí boli

²⁴⁶ List Karola Strmeňa Rudolfovi Dilongovi z 6. decembra 1968 (LS SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

²⁴⁷ List z 25. apríla 1950 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

²⁴⁸ Cenné spomienky na organizovanie kultúrneho života slovenskej emigrácie v USA ponúka mecén slovenskej slobodnej kultúry – slovenský katolícky farár v meste Whiting IN. Pozri JÁN J. LACH: Služba slovenskej kultúre. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 3, 1956, č. 1, s. 32.

²⁴⁹ O založení bližšie pozri Slovenský ústav v Clevelande. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 2, 1955, č. 2, s. 54 – 62.

²⁵⁰ Jeho manželka Renée Perréal Mikuš preložila vybrané básne Miloša Klimenta Mlynaroviča, Rudolfa Dilonga, Karola Strmeňa, Andreja Žarnova, Janka Silana a Mikuláša Šprinca do francúzštiny [Poètes slovaques contemporains. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 3, 1956, s. 35 – 38]. Tie vyšli neskôr aj knižne ako súčasť spomienok Jozefa Mikuša *Môj život s Renée*, ktoré zostavil Jozef M. Rydlo (Bratislava : Lúč, 2002. 160 s.). V prípade Strmeňa išlo o báseň *Anneau nuptial* (Snubný prsteň).

odišli zo Slovenska v 1945 a prešli tiež svojou kalváriou. Akoby v nás bilo to isté srdce. Hlavou nám vírili tie isté myšlienky“.²⁵¹ Na konci roka 1953 spolu s Mikulášom Šprincom a Milošom K. Mlynarovičom založili s podporou reverenda Jána Lacha (prostredníctvom Kultúrneho fondu Petra J. Jurčáka) najvýznamnejší a najreprezentatívnejší slovenský exilový časopis *Most*, s podtitulom štvrťročník pre slovenskú kultúru; neskôr vychádzal raz za polrok. S prvotnou ideou založiť takéto periodikum prišiel práve Karol Strmeň, ktorý mal „priateľov pohnať k činu“ a podľa vlastných slov sa stal sivou eminenciou časopisu. Neskôr spomína, že ho zakladali „mladí ako májová rosa“, ale zároveň „chudobní ako kostolné myši“: „Línia *Mosta* bola nám jasná od začiatku a nikdy sme sa od nej neodchýlili. *Most* mal byť vizitkou našej kultúrnej a ľudskej výšky a súčasne mostom klenúcim sa nad priepastami vražedného času ako pevná duchovná pôda.“²⁵²

Úvodné číslo *Mosta* uviedol jeho hlavný redaktor Šprinc takto: „*Most* vychádza v čiernych rokoch slovenského národa, keď na jeho koreň priložili sekeru a pretínajú jeho životné tepny; keď surovým terorom vytrhujú mu jeho osobitné kresťanské a slovenské srdce; keď bezohľadne nivočia všetko, čo tvorilo vyše tisícročný obsah jeho dejín; keď chcú nahradiť toto srdce bohapustým mechanizmom, poháňaným iba strachom.“²⁵³ Strmeň bol jeho pravidelným prispievateľom či už ako autor vlastnej a prekladovej poézie, alebo literárny kritik exilovej literatúry (poézie). Príležitostne písal aj texty esejistického charakteru. Slovenská komunita v Clevelande stojí aj za založením Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí (1. januára 1956)²⁵⁴ a neskôr i Bernolákovej kultúrnej základiny (1961), v ktorých sa Str-

²⁵¹ JOZEF A. MIKUŠ: *Pamäti slovenského diplomata*. Middletown PA : Jednota, 1978, s. 329.

²⁵² KAROL STRMEŇ: Čo-to o Moste. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 40, 1995, č. 1 – 4, s. 25 – 26.

²⁵³ MIKULÁŠ ŠPRINC: Na cestu. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 1, s. 1. Pozri aj VILIAM JABLONICKÝ: Mikuláš Šprinc ako šéf/redaktor štvrťročníka *Most*. In: *Piráti krásy : [zborník štúdií z odborného seminára, ktorý sa konal 11. novembra 2014 na Fakulte stredoeurópskych štúdií Univerzity Konštantína Filozofa v Nitre pri príležitosti 100. výročia narodenia troch významných osobností, patriacich do umeleckého zoskupenia autorov slovenskej katolíckej moderny – básnikov a kňazov Pavla Ušáka Olivu, Janka Silana a Mikuláša Šprinca]*. Zost. Mária Bátorová a Ján Gallik. Nitra : Univerzita Konštantína Filozofa v Nitre, Fakulta stredoeurópskych štúdií, Ústav stredoeurópskych jazykov a kultúr, 2015, s. 83 – 96.

²⁵⁴ Pozri napr. LUBICA BARTALSKÁ: Účasť Andreja Žarnova na organizovaní Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí (SSSU). In: *Andrej Žarnov (1903 – 1982) : zborník o živote a diele univerzitného profesora MUDr. Františka Šubíka*. Zost. Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri Historiæ, 2008, s. 137 – 142.

meň takisto angažoval. Pri príležitosti ustanovenia Spolku bol za čestného predsedu zvolený niekdajší doživotný správca Matice slovenskej prozaik Jozef Číger-Hronský. Na dekrét o tomto jeho vyznamenaní sa v úvode píše: „Slovenskí kultúrni pracovníci, ktorí po tragédii svojej vlasti v rozličných končinách sveta našli novú životnú postać, aj ďaleko od svojej ujarmenej domoviny chcú pokračovať v tvorbe, ktorá by pred tvárou slobodného sveta vzdala svedectvo o duchovnej výške a mravnej sile slovenského národa.“²⁵⁵ S touto formuláciou sa okrem iných²⁵⁶ stotožnil aj Karol Strmeň, čo potvrdil svojím podpisom. Na druhej strane veľmi ho bolelo, že sa preto rozišiel so Stanislavom Mečiarom, ktorý so vznikom časopisu nesúhlasil. S trpkými pochybnosťami uvažoval aj nad tým, ako raz životy a dielo exulantov budú hodnotiť „vrtichovstvárske výklady historiografov“.²⁵⁷

Niekoľko týždňov pred opustením Pensylvánie, na konci mája 1952, keď už mali všetko zbalené v škatuliach, našiel si Strmeň čas napísať ešte odpoveď Kornelovi Piačekovi na jeho skorší list. Okrem osobných vecí tam pôsobivo opisuje vnútorné pocity vyhnanca v situácii, keď ešte všetky okolnosti opustenia vlasti boli dostatočne čerstvé. V liste sa výrazným spôsobom zdôrazňuje a zosobňuje existencia zla, s ktorou mal Strmeň ešte stále živé skúsenosti. Najprv však spomína kňazov a rehoľníčky, ktorí sú vystavení veľkej skúške Cirkvi v totalitnom Česko-Slovensku, čo svedčí o stálom záujme o domáce dianie. Až potom sa pýta: „Čo sa deje na Slovensku a na celom svete s cirkvou Božou! A kde sme my, Kornel môj, na ktorej strane sme my? Pijeme z kalicha mučeníkov, alebo z kalicha Satana a tých, čo prenasledujú nášho Pána v Satanovom zastúpení?“²⁵⁸

V ďalšej časti listu prechádza k vlastnému postaveniu exulanta v prvých rokoch v Spojených štátoch: „Hej, sme vystavení skúške; takejto skúške nebolo vystavené možno ani jedno slovenské pokolenie. Sme v emigrácii ponížení, zbavení pocitu ľudskej dôstojnosti a hoci nádej na nebesá nám nemôže odňať nik, časnú nádej nám odníma svet deň čo deň. Takýto život nie je hodný závidenia. Naše dni sú ako blen a naša budúcnosť sotva bude iná. A to je tá skúška. Boh nám podáva čiastku z kalicha našich mučení-

²⁵⁵ Dokument bol zverejnený v štvrťročníku *Most* (Cleveland OH), roč. 3, 1956, č. 1, s. 11. V tom istom čísle boli na stranách 46 až 47 zverejnené aj stanovky Spolku.

²⁵⁶ Ďalší podpísaní sú: Andrej Žarnov, Mikuláš Šprinc, Miloš K. Mlynarovič, Ján J. Lach a František Hrušovský.

²⁵⁷ List Karola Strmeňa Mikulášovi Gacekovi a Viliamovi Kovárovi z 10. mája 1969 (LA SNK, sign. 115 F 11).

²⁵⁸ List Karola Strmeňa Kornelovi Piačekovi z 30. mája 1952 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

kov; i my môžeme odsotiť Božiu ruku a hľadať potešenie v Satanových mámeniach: vo svojom tele, v pýche, robení hádok, úkladov a kdečom; niečo sa vždy nájde (...) celý náš emigrantský život je veľkým dňom kresťanskej skúšky a súd nad nami sa už začal.²⁵⁹

Dňa 1. novembra 1954 získal Karol Strmeň občianstvo Spojených štátov amerických.

Život slovenských emigrantov v Clevelande vypĺňali prednášky, slovenské divadelné predstavenia, večerné kurzy slovenčiny, pôsobil tu slovenský spevokol, ale napríklad aj hodinové rozhlasové vysielanie v slovenčine vďaka redaktorom Mikulášovi Šprincovi, Františkovi Hrušovskému, Andrejovi Pírovi a aj Karolovi Strmeňovi. V ďalšom období Karol Strmeň príležitostne obohacoval – striktno anonymne – literárnymi programami vysielanie rádii Hlas Ameriky a Slobodná Európa. V spomienkach sa zachoval aj taký detail, že Strmeň sa odmietal naučiť šoférovať, tvrdil, že k tomu nemá žiaden vzťah. Keď si po čase predsa len kúpili auto, šoférovala ho jeho manželka Oľga.²⁶⁰ Strmeňovo rozhodnutie sa nikdy nezmenilo.

Niečo o súkromnom živote Karola Strmeňa a pocitoch exulantov vôbec sa môžeme dozvedieť z dosiaľ knižne nevydaných *Listov z Coral* (1951 – 1952),²⁶¹ ktoré mu písal Mikuláš Šprinc ako črty o životných osudoch slovenských baníkov v pensylvánskych mestách Coral, Graceton a Josephine. V auguste 1950 sa končí list takto: „Hľa, Karol, kytica poľných kvetov, ktoré rastú popri našich emigrantských cestách. Ako doteraz všetko, i tieto kvety položme na zbúraný a krvovo postriekaný oltár našej nesmrteľnej slovenskej vlasti. Keď nič iného nemožno robiť, robme aspoň to.“

V inom liste píše o Strmeňovom preklade *Cigánskych romanci* F. G. Lorcua, ktoré síce boli pripravené do tlače, nakoniec si však našli len troch čitateľov (okrem oboch básnikov aj Oľgu Strmeňovú) a skončili v Šprincovej ohňovzdornej železnej skrinke v Clevelande. S trpkým povzdychom dodáva: „Čo by sme si nenapísali knihy jeden druhému, neprečítali si ich a potom zavreli do našich stolíkov.“

Ďalej píše okrem iného o kúpeľni Strmeňovcov, kde pod zrkadlom bol vždy pripichnutý na stenu hárok papiera s Oľgíny odkazom: „Drahý Karol, pamätaj, že máš dokončiť tieto diela.“ Nasledoval zoznam vtedy jedenástich vlastných alebo prekladových diel. V tom čase si spolu čítavali zo

²⁵⁹ *Tamže*.

²⁶⁰ VILIAM P. MIHALOVIČ: *Oživené spomienky*. Podľa rozprávania Viliama Mihaloviča spracovala Ľubica Bartalská. Bratislava : Lúč, 2003, s. 98 – 99.

²⁶¹ MIKULÁŠ ŠPRINC: ... *za lásku sa neplatí*, s. 142 – 145.

Strmeňovej drámy *Pribina*, z jeho prekladov Claudela, Strindberga, Goetheho, Eliota a iných. Mnoho viet venuje Šprinc ťažkému údely spisovateľa, ktorý nemá pre koho písať, ktorý musí žiť v biede... „Nedotknuté kráľovstvo poézie a literatúry“, do ktorého unikali po večeroch cez ťažké dni, sa stalo druhým veľkým zmyslom ich existencie. V dušiach nosili veľkú túžbu po Slovensku, chceli vrátiť národu to, čo do nich investoval a čo oni vnímali ako svoj veľký dlh voči slovenskej krajine a jej obyvateľom: „A preto len dokonč svojich jedenásť rozrobených diel, dokonč Pribinu a dokonč Danteho, dokonč Fausta, dokonč Strindberga, dokonč celého Shakespeara. Dokončme všetko, čo v srdci máme; i keď na všetkom bude bozk horký úzkosti, v ktorej nám treba žiť, ktorú nám treba dýchať.“

Spomínaný rozpracovaný preklad *Fausta* z úplného začiatku päťdesiatych rokov 20. storočia sa zachoval v rukopisnej pozostalosti len vo fragmentárnej podobe. Časť z neho – ukážka *Valpurginej noci* – však bola publikovaná zásluhou výskumu Jána Čakaneka v roku 2020²⁶² a zásadným spôsobom „zmenila mapu faustovských prekladov na Slovensku“. ²⁶³ Na základe ďalších detailných analýz Čakanek oceňuje prekladateľovu málo vídanú intuíciu, profesionálny cit pre rýmy a naturalizáciu, zmysel pre komunikatívnosť a plasticitu prekladu či jemnosť pri výbere slov a vôbec pri významovej rovine: „Akiste len vďaka svojej teologickej intuícii a silnému osobnému vzťahu k transcendentnu Strmeň s úctyhodnou variabilitou pracuje aj so symbolikou svetla a tmy, ktorá je pre celú drámu *Faust* fundamentálna.“²⁶⁴

Nakoniec Čakanek uzatvára: „Konceptne si Strmeň volí cestu kreolizácie a funkčnej ekvivalencie. V súlade s Goetheho verzoológiou tvorí nápadité, nie vždy čisté rýmy. Lexikálne jednotky vyberá primerane komunikačnej situácii, v dialogických pasážach má veta prirodzený spád a civilný tón. Unikátnym javom sú intratextové väzby, ktorými Strmeň prehlbuje sémantické podložie originálu. Tu je jeho preklad kongeniálny, ak nie geniálnejší než originál.“²⁶⁵ Považuje za veľké „kultúrne fiasko“, že Strmeňovým prekladom z germanofónnych literatúr sa doteraz nikto nevenoval: „O to

²⁶² JOHANN WOLFGANG GOETHE: Valpurgina noc. Prel. Karol Strmeň. In: *Fraktál*, roč. 3, 2020, č. 4, s. 70 – 80.

²⁶³ JÁN ČAKANEK – DUŠAN TEPLAN: Goetheho Faust v preklade Karola Strmeňa. „Mení to mapu faustovských prekladov na Slovensku...“. In: *Fraktál*, roč. 3, 2020, č. 4, s. 65 – 69.

²⁶⁴ JÁN ČAKANEK: Slovenský preklad Goetheho Fausta v rukopisnej pozostalosti Karola Strmeňa. In: *Slovenské divadlo : revue dramatických umení*, roč. 69, 2021, č. 4, s. 12.

²⁶⁵ *Tamže*, s. 13.

viac, že Strmeňov Faust sa spomedzi všetkých slovenských prekladov ukazuje ako najvydarenejší. Kým z Hviezdoslavovho cítiť Hviezdoslava, z Dedinského Dedinského a z Richterovho Richtera, v Strmeňovom preklade cítiť Goetheho.²⁶⁶

Medzitým v rokoch 1953 a 1954 Strmeň študoval na John Carroll University v štáte Ohio pedagogické vedy, v roku 1956 dosiahol titul Magister Artium (Master of Arts, M. A.) v románskej filológii na Western Reserve University v Clevelande s francúzsky písanou prácou *Introduction à la cosmologie de Paul Claudel* [Úvod do kozmológie Paula Claudela] pod vedením Dr. Roberta Kretcha, PhD. (a v tom istom odbore v roku 1960 aj licenciát). V tom istom roku 1956 získal aj členstvo v prestížnej Spoločnosti vynikajúcich lingvistov cudzích jazykov Phi Sigma Iota²⁶⁷ a okrem toho aj v Société Honoraire de Français (The French National Honor Society) pre študentov francúzskeho jazyka s excelentnými vzdelávacími výsledkami. Na kongrese Asociácie učiteľov moderných jazykov (Modern Language Teachers Association) predniesol 4. mája 1957 na Ohio State University prednášku s názvom *Trendy v modernej poézii* (Trends in modern Poetry). Navyše bol aj členom Centra pre spisovateľov v exile Medzinárodného PEN klubu, ktorého sídlo bolo v Londýne.

A aby toho nebolo málo, redigoval aj týždenník pre Cleveland a okolie *Slovenské noviny* (1952 – 1959). Noviny mali štyri strany, z toho tri po slovensky a jednu po anglicky. Sám publikoval v periodikách *Ave Maria*, *Bulletin Svetového kongresu Slovákov*, *Černákov odkaz*, *Dobryj pastier*, *Hlasy z Ríma/Slovenské hlasy z Ríma*, *Horizont*, *Jednota*, *Kanadský Slovák*, *Katolícky Sokol*, *Literárny almanach Slováka v Amerike*, *Most*, *Rozhlady*, *Rozvoj*, *Slobodné Slovensko*, *Slovák v Amerike*, *Slovenská obrana* atď.

V časopise *Most* si môžeme prečítať aj takúto krátku Strmeňovu poznámku: „Práca patrí nám, sláva Bohu (chvalabohu, že v emigrácii rozumný človek ani len nepomyslí na slávu) a kritikovi prislúcha povinnosť precizovať a hovoriť jasne. To je jeho úloha i honor. My čakajme v bázni Božej. (...) Boh nám nedal vznášať sa do výšok ‚s ratolesťou rozkvetu‘, no udelil nám púšť, na ktorej musíme vypestovať kvety a zabúdať na zjavenie sa génirov a fatamorgán.“²⁶⁸

²⁶⁶ Čakanekovo konštatovanie podľa rukopisnej verzie citovanej štúdie, ktoré v tejto podobe nakoniec nebolo v revue *Slovenské divadlo* publikované (archív autora).

²⁶⁷ Hneď v roku 1957 na konferenciu tejto organizácie napísal v angličtine prácu *Theory of Translation* [Teória prekladu].

²⁶⁸ KAROL STRMEŇ. Kavky a škorce. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 2, 1955, č. 1, s. 40.

Najmenej preskúmanou stránkou Strmeňovej tvorby je jeho príležitostná esejistika. V úvodnom ročníku časopisu *Most* zverejnil napríklad text s názvom *Masový človek a kultúra*,²⁶⁹ kde sa zaoberá súvisom medzi masovým vedomím a otázkami kultúrnej budúcnosti, vzťahom medzi masou a vtedajším umením a v neposlednom rade možnosťami tvorivej, a pritom efektívnej práce – teda takej, ktorá nemala zľaviť z vysokých nárokov, a predsa mala mať dosah na čo najširšie vrstvy. Masových ľudí vidí ako dehumanizovaných a zdôrazňuje, že všetky možnosti skutočného konania človeka závisia predovšetkým od osobného boja ľudského individua proti masovosti v ňom samom. V závere sa stotožňuje s myšlienkami nemeckého filozofa Romana Guardiniho, ktorý na prvom mieste vyzdvihoval potrebu kontemplatívneho postoja, aby všetky činy vychádzali z vnútornej duševnej rovnováhy, a potom potrebu askézy, ktorá aj najmenšiu vec prikazuje vykonať tak, ako sa má vykonať podľa pravdy. „To je pravý opak zjavu, ktorý vytvoril moderný spôsob života: opak zhonu a nedočkavosti, opak úsilia o úspech a viditeľné dôsledky činu, a, pravda, aj opak akéhokoľvek fanatizmu. Ostatné je vecou nádeje.“²⁷⁰

Naše nedávne výskumy²⁷¹ umiestňujú približne do rokov 1945 až 1956 Strmeňovu prekladateľskú aktivitu v oblasti Shakespearových drám (*Benátsky kupec*, *Hamlet*, *Romeo a Júlia*, *Othello* a *Macbeth*). Tie však nikdy nevyšli knižne, len v roku 1951 Rádio Slobodná Európa²⁷² uviedlo svoje slovenské kultúrne vysielanie rozhlasovou adaptáciou Shakespearovej tragédie *Macbeth* v Strmeňovom preklade. Analýza troch fragmentárne zachovaných prekladov Shakespeara naznačuje, že za iných okolností by zaujali viac než dôstojné miesto v dlhom zozname slovenských prekladov Shakespearových drám – a to nielen v porovnaní so súdobými prekladmi Zory Jesenskej. Strmeňovo zaujatie Williamom Shakespearom sa tak navonok

²⁶⁹ KAROL STRMEŇ. *Masový človek a kultúra*. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 4, s. 29 – 33.

²⁷⁰ *Tamže*, s. 33.

²⁷¹ MATÚŠ MARCINČIN: *Shakespearova dramatická tvorba v slovenských prekladoch* : dizertačná práca. Košice : Filozofická fakulta UPJŠ, 2016. 127 s. + 101 s. prílohy; MATÚŠ MARCINČIN: *Slovenský Shakespeare v americkom exile*. In: *Slovenské divadlo : revue dramatických umení*, roč. 65, 2017, č. 1, s. 4 – 21.

²⁷² Imrich Kružliak uvádza, že bývalý diplomat Štefan Osuský sa v tomto čase snažil presadiť do slovenskej redakcie Rádia Slobodná Európa o. i. aj Karola Strmeňa. Podľa IMRICH KRUŽLIAK: *Rádio Slobodná Európa a Slováci*. In: *Slovenský povojnový exil : zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 342; preberá aj JOZEF ŠPETKO: *Človek v sieťach : slovenské slovo z rozhlasovej stanice Slobodná Európa*. Bratislava : Kalligram, 2005, s. 289.

prejavilo najmä v prekladoch jeho *Sonetov*, keď postupne publikoval niektoré z nich.²⁷³

Humornejšiu stránku osobnosti Karola Strmeňa na jednom mieste sprítomňujú ďalšie zápisky Mikuláša Šprinca,²⁷⁴ ktorý sa pred dlhšou cestou na ranč vo Wyomingu ocitol v nemocnici v štáte Illinois, kde mu prišiel list, v ktorom si ho Strmeň priateľsky doberá – ako inak, básňou:

*Poéta istý, nespokojný s nami,
pobral sa v lete radšej za teľcami;
no prv, než uzrel opravdivé teľa,
pocítil, že má v sebe nepriateľa:
cigaretovú veľkú stigmú tela.*

Envoi:

Nefajči, ak chceš uzrieť teliec veľa.

Oľga Strmeňová neskôr zverejnila aj iné z básní, ktoré patrili Šprincovi a ktoré sú krásnym svedectvom skutočného priateľstva dvoch básnikov, ktorých spájal nielen spoločný osud exulantov – krátky text *Z básnickej techniky*:

*Čítal som verš, čo zvonil zlatou mincou
a opájal ma, tešil celú zimu.
Vedel som, že je môj, no kvôli rýmu
rád odprisabám, že bol Šprincov.²⁷⁵*

V Strmeňovej pozostalosti sa pre zmenu našiel lístok s datovaním „29. IV. 1961“ a s Oľginými veršami,²⁷⁶ ktoré napísala „Karolovi do denníka“. Svoju báseň a zároveň krehké lyrické svedectvo uvádza slovami „Pamiatka na jeden smutný večer“:

²⁷³ Vzťahu Karola Strmeňa a Williama Shakespeara sa podrobne venujem v chystanej monografii *Slovenský Shakespeare v americkom exile*, ktorá má tvoriť voľné pokračovanie tejto knihy. Pozri aj MATÚŠ MARCINČIN: Svet vidí v tebe skvost a ozdobu : Shakespeareove Sonety v preklade Karola Strmeňa. In: *Vertigo*, roč. IX., 2021, č. 1 – 2, s. 18 – 25.

²⁷⁴ MIKULÁŠ ŠPRINC: *Cesty a osudy*. Cleveland OH : Slovenský ústav, 1957, s. 74 – 75.

²⁷⁵ ĽUBICA BARTALSKÁ: Verš, čo zvonil... In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 112, 1996, č. 7 – 8, s. 266.

²⁷⁶ Už v liste Jána Okála Karolovi Strmeňovi z 18. apríla 1950 pisateľ oceňuje literárnu tvorbu jeho manželky Oľgy, s ktorou sa stretol v *Kanadskom Slovákovi* (Toronto). (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.)

*Hľadela do noci – na prázdno
čakala svojho muža
ako ten muškát na obločnom ráme
túžiaci za brieždením
nemo a odovzdane...*

*na nebi chvel sa mesiac
bolo mu asi zima
od toľkých clivôt v nadpriestrannej kráse
aké ho hradby držia?
zase a zase... zase.²⁷⁷*

V krátkom odkaze manželke Kornela Piačeka Blanke Strmeň niečo naznačil zo svojho vzťahu s Oľgou aj mimo veršov: „Prosím ťa, povedz Kornelovi, aby si ťa vážil. Láska nie je dost. Je načase, aby prijal nadvládu – nie päste, ale láskavej rúčky, ľahšej a jemnejšej ako slávičie pierko. Neprezraď ma, že aj ja mám doma taký istý prípad. A preto som stále lepší, hoci to na mne nevidieť.“²⁷⁸

Päťdesiate roky 20. storočia sa v Strmeňovej prekladateľskej tvorbe vyznačujú príklonom k náboženskej či nábožensky ladenej literatúre. Určite najvýznamnejším počinom z týchto rokov je preklad *Nového zákona Pána nášho Ježiša Krista*,²⁷⁹ pre ktorý sa Strmeň rozhodol sám preto, že „čítanie slova Božieho je pre veriaceho katolíka každodennou duševnou stravou a posilou a slovenská rodina len ťažko sa vie zaobísť bez Písma svätého, ktoré vždy zdobilo slovenský stôl.“²⁸⁰ Pri prekladaní na základe kritické-

²⁷⁷ LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.

²⁷⁸ List Karola Strmeňa Kornelovi Piačekovi z 24. júna 1986 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

²⁷⁹ *Nový zákon Pána nášho Ježiša Krista*. Preložil Karol Strmeň, člen Slovenského ústavu pri opátstve sv. Andreja-Svorada v Clevelande. Scranton PA : Bosak Publications, 1954. 945 s. Nihil obstat: Teodor G. Kojiš OSB, opát (9. 8. 1954), imprimatur: Henrik T. Klonowski, biskup (12. 8. 1954). Poďakovanie za spoluprácu a konečnú redakciu adresoval biblištovi Viliamovi Pavlovskému SJ z Ríma, Mikulášovi Šprincovi (porovnával preklad s originálnymi textmi a navrhoval úpravy), ďalej Andrejovi Pírovi, Františkovi Hrušovskému, Milošovi K. Mlynarovičovi. Autorom kresby na titulnej strane bol Viliam Krusoe. V tom čase sa zaoberal myšlienkou preložiť z hebrejčiny aj starozákonné žalmy. Podarilo sa mu zrealizovať asi päťdesiat prekladov, ktoré však neskôr všetky spálil. Preklady niektorých žalmov uvedených v antológii *Návštevy* (1972) pochádzajú z neskoršieho obdobia.

²⁸⁰ *Tamže*, s. V.

ho vydania latinskej tzv. Klementskej Vulgáty a s prihliadnutím na grécky text sa snažil o štylistickú jasnosť, jednoduchosť a prístupnosť výrazov, preto jeho preklad zostáva doteraz svieži a pôsobivý, aj keď na Slovensku neznámy. Pracoval na ňom tri roky, spočiatku len pre osobnú potrebu a ako jazykové i duchovné cvičenie („sväté exercíciom“²⁸¹). Podstatným dôvodom boli aj výhrady k jestvujúcim slovenským prekladom. Vo svojom anglickom životopise²⁸² uvádza, že prekladal z jazyka *koiné*, t. j. helenistickej gréčtiny.

Predhovor k vydaniu *Nového zákona* datoval v Clevelande k sviatku Nanebovzatia Panny Márie (15. august) a uzatvára ho týmito slovami: „Podľa ľudských síl usiloval som sa vykonať túto prácu čo najlepšie i čo do presného vystihnutia pôvodiny i čo do írečitosti našej slovenskej reči. Pokorne prosím Boha, aby moju ľudskú nedostatočnosť nahradil láskavosťou svojej milosti. Kiež by každého úprimne veriaceho čitateľa tohto prekladu viedol a po cestách večného spasenia sprevádzal ten istý Duch Svätý, ktorý nadchol a od omylu chránil svätých pisateľov posolstva Božieho.“²⁸³ Teológ Štefan Náhalka vyzdvihol, že týmto prekladom²⁸⁴ sa Slováci v zahraničí dôstojne zaradili medzi slovenské pokolenia, ktoré „pri riešení generačných úloh siahajú po Písme svätom v primeranom rúchu“.²⁸⁵

Keď Karol Strmeň preložil v americkom exile *Nový zákon*, mal tridsaťtri rokov. Kristove roky.

Zaujímavý a nie bežný názor na Strmeňovu pôvodnú a prekladovú tvorbu, najmä na ich hodnotu z pohľadu transcendentna, v tomto období prezentuje Mikuláš Šprinc, keď si spomína na leto v roku 1954: „Neposlúchol som radu Karola Strmeňa, aby som nechal to františkánstvo a písal o chrobákoch, o stromoch a vtákoch. Čokoľvek, čo sa mi dostane pod pero. Ani on v Jozafátskom údolí nebude šermovať s poéziou, ale s modlitebnou knihou *Príd, Pane Ježišu*²⁸⁶ a s prekladom *Nového zákona*. Všetky jeho preklady z profánnej poézie nevyrovňajú sa jeho prekladu *Hodíniek nepoškvrnené-*

²⁸¹ List Karola Strmeňa Mikulášovi Gacekovi z 20. apríla 1970 (LA SNK, sign. 115 F 11).

²⁸² LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.

²⁸³ *Nový zákon Pána nášho Ježiša Krista*, s. VI.

²⁸⁴ Na Strmeňov preklad *Nového zákona* zareagoval Štefan Náhalka biblistickou rozpravou. Pozri ŠTEFAN NÁHALKA: Kniha kníh v slovenskej kultúre : nad novým prekladom Písma svätého Nového zákona. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 2, 1955, č. 1, s. 30 – 35.

²⁸⁵ *Tamže*, s. 35.

²⁸⁶ *Príd, Pane Ježišu* : katolícka modlitebná knižka. Scranton PA : Obrana Press, 1957. 615 + XXV s.

*ho počatia, Stabat Mater Dolorosa a Lauda Sion.*²⁸⁷ Na vysvetlenie dodajme, že Šprincova narážka na Jozafátske údolie odkazuje na starozákonný spis proroka Joela, ktorý v súvislosti s týmto údolím hovorí o poslednom súde.²⁸⁸ O mnoho rokov neskôr Strmeň v spolupráci s kňazom Imrichom G. Fuzym pripravoval aj modlitebnú knižku pre mladých, ktorú dal do súladu so svojím vlastným dielom cez pomerne prekvapujúce hodnotenie: „Ja sa nazdávam, že dobre zostavená knižka pre mládež je tisíc ráz dôležitejšia ako všetka moja poézia a veda.“²⁸⁹ Spoluprácu si zopakovali aj o pár rokov, a to pri vydaní knihy *Srdce večnej lásky*.²⁹⁰ Z korešpondencie s Kornelom Piačekom²⁹¹ vyplýva, že minimálne od roku 1951 pracoval aj na preklade *Rímskeho misála*.

Medzičasom bol na Karola Strmeňa založený doma v Česko-Slovensku 22. júla 1959 tzv. agentúrno-pátrací zväzok Štátnej bezpečnosti,²⁹² ktorý (používajúc jeden z básnikových pseudonymov) Strmeňa uvádza pod krycím menom „Pustovník“. Ako miesto pobytu bolo nesprávne uvedené „Kanada“. Strmeň bol zaradený do oblasti záujmu „HŠLS“ s odôvodnením, že je aktívne činný v ľudáckej emigrácii. Cieľom takýchto zväzkov bolo zvyčajne zistiť, či dotýčny emigrant nevykonáva v zahraničí nejakú protištátnu činnosť, resp. či nie je v kontakte s osobami v Česko-Slovensku a nenabáda ich k nejakej takejto činnosti namierenej proti socialistickému zriadeniu. Strmeňov zväzok bol však po Nežnej revolúcii veľmi rýchlo – už 7. decembra 1989 (!) – skartovaný. Jeho korešpondencia bola skartovaná už 12. mája 1980. Zo všetkého sa zachoval len zoznam správ, z ktorého sa však okrem iného dajú dozvedieť mená ľudí, ktorí boli nasadení na sledovanie členov Strmeňovej rodiny a rovnako aj príbuzných jeho manželky Oľgy Sidorovej na Slovensku. Štátna bezpečnosť už v roku 1961 konštatovala, že Strmeň nevyvíja žiadnu nepriateľskú činnosť, ktorá by smerovala na Slovensko, pre-

²⁸⁷ MIKULÁŠ ŠPRINC: Františkánske leto 1954. In: *Literárny almanach Slovák v Amerike* (Middletown PA), roč. 24, 1975, s. 172.

²⁸⁸ „... zhromaždím všetky národy, zavediem ich do Jozafátskeho údolia a budem sa tam s nimi pravotiť.“ (*Joel* 4, 2)

²⁸⁹ List Karola Strmeňa. Pripravil M. L. Úvod Ladislav Lajčiak. In: *Literárny (dvoj)tyždenník*, roč. 17, 2004, č. 34 – 35, s. 8.

²⁹⁰ IMRICH FUZY – KAROL STRMEŇ: *Srdce večnej lásky*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1978. 301 s. Kniha vyšla v štyroch vydaniach (2. vyd. – 1978, 3. vyd. – 1979, 4. vyd. – 1980).

²⁹¹ List Karolovi Strmeňovi zo 6. novembra 1951 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

²⁹² Ide o zväzok uložený v archíve Ústavu pamäti národa v Bratislave pod signatúrou KS ZNB S ŠTB Bratislava, reg. č. 2498 (Karol Strmeň), krycie meno „Pustovník“.

to bol jeho zväzok uložený v septembri toho istého roka do archívu na desať rokov. V dôvodovej správe z 19. septembra 1961 sa píše, že agentúrno-pátrací zväzok bol založený v júli 1959 na „ľudáckeho emigranta“ Karola Strmeňa, ktorý sa v emigrácii oženil s dcérou „ľudáckeho emigranta“ Karola Sidora a pôsobil ako asistent na univerzite v americkom meste Cleveland. Je zaznamenané, že jeho manželka Oľga Sidorová udržiavala písomný styk so svojou tetou Emíliou Kasanickou a krstnou mamou Kristínou Čarnogurskou (manželkou politika a redaktora Pavla Čarnogurského).

Dôkazom dlhodobého záujmu vtedajších štátnych orgánov o osobu Karola Strmeňa a jeho kontakty s rodinou sú napríklad aj spomienky príbuzných, ktorí si uchovávajú v pamäti okrem iného aj to, že niektorí mladí muži z ich rodiny boli v rámci základnej vojenskej služby vypočúvaní vo veci ich strýka Karola, resp. všeobecne príbuzného, ktorý utiekol z ľudovo-demokratickej vlasti. V každom prípade platilo, že nikto z nich nesmel slúžiť v pohraničnej posádke, a ak sa tam nedopatrením aj ocitol, následne bol prevelený do vnútrozemia.

Až v roku 1963 vychádza Strmeňova ďalšia básnická zbierka *Čakajú nivy jar*,²⁹³ ktorú venoval „básnikom a priateľom poézie“. V oblasti poetiky už badať vplyvy jeho širokého literárneho rozhľadu. „Vymanil sa spod domácich literárnych vplyvov, nelyrizuje, skôr prozaizuje a scivilňuje svoje básne; zároveň akoby smeroval k samofunkčnosti poézie; potláča vzťahy k objektívnej realite, ktorú pôvodne ‚reprodukoval‘ či ‚sugeroval‘, dáva prednosť vytváraniu paralelnej, autonómnej ‚estetckej reality‘ z jazykového materiálu.“²⁹⁴

Pri recenzovaní tejto zbierky Imrich Kružliak poznamenáva, že „Strmeň je vari najväčším modernizátorom poézie medzi slovenskými básnikmi v slobodnom svete. A súčasne aj najsvetovejší básnik, čo dokazujú najmä jeho preklady zo svetových básnikov, ktoré dosiaľ zostávajú väčšinou v rukopisoch. Až raz bude niekto slobodne hodnotiť tvorbu našich exilových básnikov, užasne nad jej rozsahom, lebo to, čo bolo publikované, je len nepatrné torzo z toho, čo je tu dávno pripravené.“²⁹⁵

Na základe zbierky *Čakajú nivy jar* ešte tri roky po jej vydaní môže kritik povedať, že Strmeň poéziu „dýcha a žije, vyhrabáva z hlušiny tušenia a tmy. Je to básnik náročný, jeden z najnáročnejších. (...) Nehovorí hlasne, kde šepot je adekvátny, nevypracúva a neunavuje detailom, kde postačí len

²⁹³ KAROL STRMEŇ: *Čakajú nivy jar*. Cleveland : Slovenský ústav, 1963. 64 s.

²⁹⁴ JÚLIUS PAŠTEKA: Emigrácia ako údel a prístav. In: KAROL STRMEŇ: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 15 – 16.

²⁹⁵ IMRICH KRUŽLIAK: Karol Strmeň: Čakajú nivy jar. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 11, 1964, č. 1 – 2, s. 84.

nádych, nepresycuje farebnosť, kde skromná a asketická paleta je údernejšia. (...) Veľa je v nich nové a nepredvídané, novátorské a v slovenskej poézii neznáme a nevyskúšané. (...) ... slová povedané v čase, keď slovenčina, zmätená a slúžiaca, stratila na domácej pôde nielen kontakt s pravdou, ale strácala i cudnosť a krásu, bez ktorých poézia nemôže žiť.²⁹⁶

Z titulnej básne zbierky cítiť nádej a počuť doteraz nepoznané tóny:

*Akýsi modrý hlas hovorí o predjari
obloha sa čistí belejú riedke chmáry*

*Čakajú nivy jar strom stíhly vycivený
sám ako emigrant rozmýšľa o zeleni*

*a trnie pri ceste čo vedie k raju
cerí sa naježené vrabce čvirikajú*

*na stá ich čviriká čviriká do úmoru
do vytrženia prinášajú horu²⁹⁷*

Napriek tomu posledná báseň celého rozsiahleho súboru je ešte stále svedkom básnikových pochybností a neistoty vo vzťahu k zmyslu vecí:

*Kvety som sadiť, štúple, vyberané
semienka; žmolil som to požehnanie
z papierového vrečka. Olga ich
z jesene pozberala z plstených,
napolo čiernych kvetných hlavíčiek
a teraz mi ich podáva jak liek
na bezradnosť. No čo keď naša zem
je štrk a maz? Ako ja veriť smiem,
že vzídu? A keď vzídu, z čoho nám
vyčaria náruživý farboklam
a z čoho vôňu duše? Proti vôli
posadil som i polial. Už i boli
úfať a nečakať len nové kríže.*

²⁹⁶ FERÓ ZOBOR: Básnik, ktorý pretrvá. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 13, 1966, č. 3 – 4, s. 102 – 103.

²⁹⁷ KAROL STRMEŇ: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 260.

*Zapadá slnko, vlastnú krv si líže
a zem je teplá. Divy nečakám,
no sem-tam azda vzíde slepý mak.
Čo sejem, sejem. Prijmite ma tak.*²⁹⁸

Pri veľkom tisícstom výročí príchodu Konštantína a Metoda na Veľkú Moravu Mikuláš Šprinc zredigoval zborník dvanástich exilových autorov pod názvom *Zdravica sv. Cyrilovi a Metodovi*,²⁹⁹ v ktorom mal Karol Strmeň päť básní, neskoršie uvádzaných pod spoločným názvom *Palmy a žalmy cyrilo-metodské*.³⁰⁰

*Iskoni bĕ Slovo i Slovo bĕ u Boga i Bog bĕ Slovo,
zvelebujeme ťa dedičstvo Cyrilovo, dedičstvo Metodovo.*³⁰¹

Kresťanské a národné bolo to, čo Strmeňa stále spájalo so Slovenskom. Ani v týchto básňach však neprepadol pokušeniu sentimentalizovať zahľadený do minulosti, ale práve naopak – cyrilo-metodskú tematiku výsostne aktualizoval.

*... chudobný, tichý, poníženy k putám;
on vtedy hlad má, keď ja iba pôst.
O Metodovi rozmýšľam a hútam
a Vojtaššák je moja skutočnosť.*³⁰²

V tom istom roku Slovenský ústav v Clevelande vydal duchovnú skladbu *Žalm cyrilo-metodský* s hudbou skladateľa a organistu Jozefa Ďuriša na text Karola Strmeňa, čo nebola jeho prvá skúsenosť podobného rázu.³⁰³

Dva roky nato si Strmeň splnil aj svoj dávny sen a zároveň naplnil jed-

²⁹⁸ KAROL STRMEŇ: Kvety som sadil. In: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 302.

²⁹⁹ *Zdravica sv. Cyrilovi a Metodovi : verše*. Rím : Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, 1963. 73 s. Lýra, zv. 1. Autorsky prispeli: Rudolf Dilong, Ján L. Doránsky, Pavol Hrtus Jurina, Miloš Kliment Mlynarovič, Karol Strmeň, Mikuláš Šprinc, Dominik Valko, František Zobor, Jožo Zvonár-Tieň, Gorazd Zvonický, Andrej Žarnov, Marián Žiar.

³⁰⁰ Pod týmto názvom publikované in: KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III*. Bratislava : Petrus, 2001, s. 39 – 51.

³⁰¹ KAROL STRMEŇ: Žalm cyrilo-metodský. In: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 48.

³⁰² KAROL STRMEŇ: Metod. In: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 45.

³⁰³ JÚLIUS GAŠPARÍK – KAROL STRMEŇ: *Ó, bratia, veľký div sa stal... (O filii et filiae)*. [Rím : Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, 1961]. 4 s.

nu zo svojich životných výziev – pri sedemstom výročí tohto fenomenálneho diela ako prvý vydal slovenský preklad *Pekla z Božskej komédie* Danteho Alighierioho a sám k nemu vypracoval aj komentár.³⁰⁴ Stal sa tak doteraz iba jedným zo štyroch Slovákov, ktorí neodolali vábeniu Danteho *Pekla* a preložili ho celé – spolu s Andrejom Kubinom (po jeho úmrtí na cholera bol však preklad spálený), Viliamom Turčánym a Andrejom Žarnovom.³⁰⁵ Je však jediný, kto prekladal úplne sám, bez pomoci filológa. Je známe, že Turčány pracoval v dvojici s erudovaným romanistom Jozefom Felixom, Žarnov zasa spolupracoval so znalcom taliančiny (ale aj spolupracovníkom Štátnej bezpečnosti) Mikulášom Pažitkom, definitívna podoba jeho prekladu vznikla s pomocou básnika Gorazda Zvonického. (Strmeň mal podľa vlastných slov v roku 1975 preložený už aj *Očisťec*, ktorému chýbala len záverečná apretácia.³⁰⁶ Preklad sa však zachoval iba v rukopisných fragmentoch. Plány vydať celú *Božskú komédiu* v Strmeňovom preklade a s ilustráciami Jozef Cincíka padli po nečakanej smrti Štefana Náhaluku, integrujúcej osobnosti slovenského exilu, v marci 1975 v Ríme.)

Sám Strmeň sa o svojom prekladaní Danteho vyjadril ako o práci na „svojom treťom, v niektorých prípadoch až piatom preklade *Pekla*. Všetko som nechal bežať, nič iné ma nezaujíma a mám súčasne pocit sily i slabosti (...) Svet Danteho *Pekla* je svet radikálnej reality, svet ostrých hrán a prudkých kontrastov, hotové kráľovstvo zmyslov. Len tak je možný jeho jasný a prísny poriadok, istá až karteziánska precíznosť a harmónia v disharmónii“.³⁰⁷ V eseji *Marginálie k prekladu Danteho* takto predstavuje svoj prekladateľský program: „Toto je môj sen: opakovať Danteho slová v takej slovenčine, ktorá by bola ľudovo živá (volgare) a zároveň ľahulinko vrtká ako seabavedomá tanečnica. To však znamená nielen prekladať, ale tvoriť nový estetický

³⁰⁴ DANTE ALIGHIERI: *Peklo*. Preložil Karol Strmeň. Ilustroval Jozef G. Cincík. Úvodnú štúdiu napísal Prof. Arturo Cronia, direktor Ústavu slovenskej filológie Univerzity v Padove. Cleveland; Roma; München : Slovenský ústav, 1965. 293 s. Zaujímavú písomnú korešpondenciu týkajúcu sa prekladania Danteho sprostredkúva AGOSTINO VISCO: *Literárne dielo : slovakistické state slovenského exulanta v Taliansku*, zv. 1, s. 148 – 163.

³⁰⁵ POROV. JÚLIUS PAŠTEKA: Dlhá Danteho cesta k nám. In: *Slovenské pohľady*, roč. 104, 1988, č. 112 – 119. POROV. JÚLIUS PAŠTEKA: *Dotyky s básnikom Dantom*, s. 82.

³⁰⁶ List Karola Strmeňa Jozefovi M. Rydlovi z 24. októbra 1975 (archív autora).

³⁰⁷ KAROL STRMEŇ in: *Most* (Cleveland OH, č. 1 – 2, 1965) podľa IMRICH KRUŽLIAK: Slovenská festa di Dante. In: IMRICH KRUŽLIAK: *Živé stopy*. Cambridge ON : Priatelia dobrej knihy, 1975, s. 242.

kánon slovenského jazyka.³⁰⁸ Strmeň práve v súvislosti s Dantom a jeho *Peklom* zastával názor, že „preklad je dielo také jedinečné ako originál“.³⁰⁹

Renomovaný taliansky profesor slavistiky a riaditeľ Ústavu slovanskej filológie na univerzite v Padove Arturo Cronia v predslove k Strmeňovmu prekladu *Pekla* prekladateľa nazýva „slovenským Mallarmém“, ktorý v Dantem „ukájal svoje estetické extázy“, a popritom hovorí: „So zdesením spomínam na neblahé následky poslednej svetovej vojny aj v kráľovstve Múz, ktoré je pokojamilovné a dobré. Tak Karol Strmeň videl v bombardovaní zničený svoj vzácny rukopis prekladu *Pekla* (...) Karol Strmeň je anima degna veľkej danteovskej rodiny. Básnik pôvodistý a svižný, ktorý je doma u majstrov ako Rilke, Cocteau, Claudel, Valéry, George a Mallarmé, veľmi včas začul túžbu po poznaní a osvojení si Danteho. S mladistvým zápalom študoval taliančinu z Danteho: keď v roku 1945 prišiel do Talianska – mal 24 rokov –, hovoril Danteho rečou, ktorej sa všetci nemálo čudovali. Zato Dante prešiel mu do krvi. (...) Je to vzletné, patetické dielo, ‚apokalyptický Dante‘ ako tlmočník kresťanského ‚univerzalizmu‘.“³¹⁰ Strmeňov preklad bol v exile prijatý nadmieru pozitívne. Tlačový orgán Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí, štvrťročník *Most* (1965), celú svoju poslednú stranu venoval inzercii na toto dielo pod veľkým titulom „Najväčšie básnické dielo všetkých čias – Danteho *Božská komédia* – v slovenčine!“ Aj tu sa uvádzajú slová profesora Croniu: „Tu naozaj básnik prekladá básnika. (...) Máme tu bezpochyby najlepší slovenský preklad *Božskej komédie*. Je to nevšedná udalosť v slovenskej literatúre, lebo ako Dante vo vyhnanstve napísal svoje božské dielo, tak Karol Strmeň v cudzine spravil svoju božskú robotu. Utrpenie sa tak premieňa v neskonnosť.“³¹¹ Časopis *Hlasy z Ríma* v tom čase priniesol aj stručný prehľad ohlasov na tento preklad Danteho *Pekla* v talianskej tlači. Konkrétne v denníku *L’Avennire d’Italia* išlo o už spomínanú štúdiu Artura Croniu, ktorú uviedli podtitulkom: „Preklad Karola Strmeňa, skôr básnický než doslovný, dbá na zmysel i výraz pôvodiny. Rukopis prvého prekladu bol zničený cez vojnu. Osudy, aké mala *Divina*

³⁰⁸ KAROL STRMEŇ: Marginálie k prekladu Danteho. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 12, 1965, č. 1 – 2, s. 10.

³⁰⁹ Podľa listu Jána Okála Karolovi Strmeňovi z 10. augusta 1978 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³¹⁰ ARTURO CRONIA: Dôstojná úcta Slovákov k „vznešenému pevcovi“. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 12, 1965, č. 1 – 2, s. 3. Porov. aj IMRICH KRUŽLIAK: „Jeden svätý je viac než masa“ : k nedožitým 80. narodeninám Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 112.

³¹¹ Porov. aj ARTURO CRONIA: Dôstojná úcta Slovákov k „vznešenému pevcovi“, s. 4.

Commedia a ostatné diela Alighieriho.“ Vo vatikánskom denníku *L’Osservatore Romano* zasa autor označený ako „S.“ v obširnom texte uviedol: „Rok siedmej dantovskej storočnice bude v slovenskej literatúre dejinný. Priniesol totiž prvý úplný preklad *Pekla* do tejto slovanskej reči všeobecne tak málo známej. A nebude iste bez zvláštneho dejinného symbolizmu, že dielo vyšlo v Padove, ktorá je spojená mnohými spomienkami tak s najväčším florentským básnikom, ako aj so slovanskými národmi východnej a strednej Európy.“ Autor dielo hodnotí ako „dôstojné, súčasne vážne i elegantné, pravý literárny a umelecký pomník, ktorý ctí mladú slovenskú literatúru“.³¹²

V prípade Strmeňovho prekladu *Pekla* ide o dielo, ktoré sa doteraz stretlo s najväčšou literárnovednou reflexiou z celej jeho prekladovej tvorby, k čomu nepochybne prispela aj existencia „konkurenčných“ prekladov, čo je vždy – najmä pri dielach takéhoto formátu – v každej literatúre vysoko žiaduci jav.

V domácom prostredí sa dočkal miernej kritiky, keď popri uznaní jeho nesporného talentu a ľudovosti reči sa mu vyčítalo, že zrozumiteľnosť prekladu povýšil nad hĺbokosť originálu (zanedbajúc podrobnú interpretáciu), prípadne že jeho verš nemá eufonické kvality Turčányho prebásnenia.³¹³ Strmeňova reakcia sa zachovala v jeho súkromnej korešpondencii: „... uverejnil som aj fragmenty o prekladaní Danteho; sú úmyselne nenáročné.“³¹⁴ Ktosi z nich vyčítal, že som proti erudícii. Ako môžem byť proti erudícii, keď som z povolania *homo doctus*? (...) erudícia a poézia nie sú rodné sestry. A (...) nežijú ,na jednej kuchyni“.

V kritike Strmeňových prekladov Danteho pokračoval aj Július Pašteka, ktorý akoby Turčányho a Felixovmu prekladu dal vo vzťahu k *Božskej komédii* až hodnotu akéhosi prekladateľského kánonu a z tohto titulu odmietal Strmeňov preklad (napríklad ako „umelecky nevýstižný a básnicky nevýrazný“³¹⁵), aj keď objektívnejšie by bolo asi povedať, že sa nestotožnil s jeho

³¹² [MILAN S. ŽURICA]: Talianska tlač o slovenskom preklade Danteho *Pekla*. In: *Hlasy z Ríma*, roč. 15, 1966, č. 3, s. 25.

³¹³ ANTON VANTUGH: Další slovenský preklad Danteho *Pekla*. In: *Slovenské pohľady*, roč. 82, 1966, č. 7, s. 134. Priama Strmeňova reakcia sa nachádza aj v jeho texte „Zo zápisníka prekladateľa“, kde hovorí predovšetkým o neporozumení kritika jeho koncepcii prekladu, keď mu pripisuje názory, ktoré nemajú s jeho postojom k poézii nič spoločné. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 13, 1966, č. 3 – 4, s. 153 – 157.

³¹⁴ Pravdepodobne narážka na „Marginálie k prekladu Danteho“. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 12, 1965, č. 1 – 2, s. 10 – 13.

³¹⁵ Pozri JÚLIUS PAŠTEKA: Dlhá Danteho cesta k nám, 1988. Postskriptum, 2004. In: JÚLIUS PAŠTEKA: *Dotyky s básnikom Dantem*, s. 94.

prekladateľskou koncepciou. Veľkej kritike podrobil aj ilustrácie Jozefa Cincíka, ktoré sú podľa Pašteku „vyslovene ‚nepoetické‘. Vhodnejšie by boli do nejakého humoristicko-satirického časopisu, nie do vydania velebnej stredovekej veľbásne“.³¹⁶ Ostrého odsúdenia sa dočkal i „neuveriteľne chabý komentár“.³¹⁷ Treba povedať, že profesorovi Paštekoví chýbali na objektívne posúdenie tohto diela aj relevantné vedomosti o tom, za akých náročných podmienok vznikali vydania literárnych diel slovenských exulantov v zahraničí. Aj Strmeňov historický preklad *Pekla* bol kompromisným vydaním, keď pre nedostatok finančných prostriedkov sa redukovala nielen grafická stránka a počet ilustrácií, ale pre obmedzený počet strán aj rozsah prekladateľovho komentára. V každom prípade nakoniec ešte v roku 2013 Pašteka aspoň čiastočne Strmeňa rehabilituje: „Máme tri preklady *Pekla* – Turčányho, Strmeňa, Žarnova. Osobitne treba vyzdvihnúť Karola Strmeňa (...). V predfelixovskom období on má najväčšiu zásluhu na sprítomňovaní Danteho v slovenskom literárnom kontexte, v domácom i zahraničnom, prekladal ho, písal o ňom, propagoval ho, zaslúžil sa o jeho kult.“³¹⁸

Porovnaniu prekladov *Pekla* z dielne Turčányho, Žarnova a Strmeňa z pohľadu veršovej organizácie sa venoval Ján Zambor.³¹⁹ Strmeňovu verziu vidí vo vzťahu k rytmickej pravidelnosti ako najmenej dôslednú (klasickú), čo vníma ako prostriedok oživenia prekladu. To sa týka aj jeho rýmovo-rytmických charakteristík, samotné rýmy sú nekonvenčné a sú organickou súčasťou prirodzene plynúceho verša. Aj Zambor zdôrazňuje u Strmeňa dôraz na zrozumiteľnosť verša, na jeho prirodzenú dikciu: „Strmeňov preklad možno súčasne označiť za invenčný. Prináša veľa moderne znejúcej pôsobiwej poézie. Nie je taký presný ako Turčányho (...). Významovú presnosť Strmeň niekedy obetuje pregnantnej prirodzenej vete. Dojem spontánnosti, ktorý preklad vyvoláva, je jeho príťažlivou hodnotou.“³²⁰ Naznačuje však aj to, že na niektorých miestach sa prejavuje prekladateľov nedostatočný kontakt so živou slovenčinou. V tejto súvislosti k prekvapujúcemu zisteniu dospela Dagmar Sabolová – z lexikálneho hľadiska porovnala tento Strmeňov preklad s jeho zbierkou *Znamenie Ryby*, ktorá vznikala približne v tom is-

³¹⁶ JÚLIUS PAŠTEKA: Po danteovských stopách doma i v zahraničí. In: JÚLIUS PAŠTEKA: *Dotyky s básnikom Danteom*, s. 132.

³¹⁷ Porov. *Tamže*, s. 134.

³¹⁸ JÚLIUS PAŠTEKA: Danteovské spomínanie. In: JÚLIUS PAŠTEKA: *Dotyky s básnikom Danteom*, s. 159.

³¹⁹ JÁN ZAMBOR: O troch slovenských prekladoch Danteho *Pekla*. In: *Romboid*, roč. 43, 2008, č. 3, s. 30 – 42.

³²⁰ *Tamže*, s. 40.

tom čase: „Je takmer nepochopiteľné, ako môžu pochádzať z toho istého pera ako preklad, akoby nepatrili tomu istému idiolektu – básnika a prekladateľa. Tento rozdiel potvrdzuje všeobecne rozšírený názor, že práca prekladateľa s jazykom je úplne iného charakteru než práca tvorca pôvodného textu.“³²¹

Ján Zambor svoje porovnanie troch prekladov nakoniec uzatvára tým, že základným prekladom Danteho *Pekla* sa stal u nás zaslúžene preklad Viliama Turčányho a Jozefa Felixa, napriek tomu však tvrdí, že zvyšné dva preklady – Strmeňov a Žarnovov – aj tak predstavujú prínos a je dobré, že jestvujú.

V texte *Zo zápisníka prekladateľa*³²² Strmeň okrem iného reaguje aj na domácu kritiku jeho danteovského prekladu („... preto, že mi ide o ‚svetlo poriadku‘, je môj Dante taký, aký je a nie iný.“³²³). V úvode si dovoľí aj jeden aforizmus, ktorý dokumentuje jeho stály nadhľad nad vecou: „Všetko je preložiteľné, lebo všetko je preložiteľné zle.“³²⁴ Keď sa však po rokoch v spomienkach vracia k tomuto svojmu prekladu, dáva ho do vzťahu so svojím životom emigranta: „Dante mi dal viac, ako som tušil. Nezmenil som sa, ale našiel som spolupútnika, ktorý ma mohol varovať na každom kroku.“³²⁵

V tomto čase sa Strmeň opätovne stretáva s Rudolfom Dilongom, ktorý prichádza do USA v roku 1965 z argentínskeho exilu: „To bol vulkán, ktorý sypal zo seba a nebolo ho možné zastaviť.“³²⁶ O Strmeňovej vážnosti a rešpekte v umeleckých kruhoch dobre vypovedá to, že o šesťnásť rokov starší Dilong sa tu čiastočne dostáva pod jeho vplyv, čo v konečnom dôsledku znamená zmenu v Dilongovej literárnej orientácii a príklon k avantgardným smerom.³²⁷ Strmeňova snaha pohnúť Dilonga, aby prešiel od voľných improvizácií k cizelovaniu myšlienky i tvaru, však nebola úspešná, čo ukazujú nielen zachované útržky z ich vzájomnej korešpondencie, ale najmä Dilongova neochabujúca básnická (nad)produktívnosť: „Karolko drahý, Ty si huncút, prečo ma trápiš! Nič sa Ti nepáči, čo píšem. Vždy vymýšľaš a ni-

³²¹ DAGMAR SABOLOVÁ: Preklady Danteho *Pekla* na Slovensku a v exile. In: *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku II*. Zostavila Katarína Kenížová Bednárová. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1994, s. 196.

³²² KAROL STRMEŇ: *Zo zápisníka prekladateľa*. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 13, 1966, č. 3 – 4, s. 153 – 157.

³²³ *Tamže*, s. 154.

³²⁴ *Tamže*, s. 153.

³²⁵ KAROL STRMEŇ – MILAN STRAKA: Tri stretnutia (... so Slovákmi v USA), s. 15.

³²⁶ *Tamže*.

³²⁷ JÚLIUS PAŠTEKA: Cestami steskov : obdobie 1946 – 1986. In: DILONG RUDOLF: *Cesty a stesky : literárne dielo II*. Bratislava : Petrus, 2002, s. 29.

kdy nie si spokojný. Karolko, Ty si huncút! (...) Nechce sa mi už nič robiť. Konečne Ty sám píšeš, že je to diera do sveta – nič viac.³²⁸

Alebo ešte o zopár týždňov neskôr: „Tebe to posielam už teraz aj preto, aby si mi pomohol, aby si mi dal ohňa, elánu, inšpirácie. Ak povieš, že to zle píšem, prestanem hneď písať. (Ale vtedy by som Ťa zabil!) Ak povieš, že sa Ti to ako-tak páči, budem to písať ešte krajšie. To je prvá fáza diela. Pomôž mi, povzbud' ma, oprav ma, poukáž na miesta, kde Ti to hlucho znie, kde to vrzgá.“³²⁹

Dilongov rešpekt bol zjavný: „Ak je zle napísané, zahodím ho. To závisí od Tvojho slova. Ty máš vkus čertovsko-anjelský a vieš posúdiť, čo je báseň. Súď a nešetri ma!“³³⁰

Strmeň veľmi často privádzal svojou kritikou Dilonga do stavov zúfalstva: „Si muž hrôzy a strachu! Neušetříš ani tých, čo Ťa milujú i v pustej jeseni. Budem hľadiet polepšiť sa.“³³¹

Zakaždým sa však u Dilonga vracajú chvíle veľkého tvorivého vzopätia, mnohokrát ohlasuje svoju vrcholnú zbierku, živí v sebe nádej pozitívneho hodnotenia od Strmeňa: „Karolko, pracujem na Tvoje želanie, píšem to najkrajšie o Bohu vo veršoch. Titul knihy je: Vidím otvorené nebo. Plačem od radosti, lebo nie som sám, Ty si pri mne. Ak sa mi podarí vrcholné dielo, budem povďačný aj pani Olge.“³³²

Strmeň mal pritom o Dilongovej poézii vysokú mienku, dokonca pracoval na preklade výberu z jeho tvorby do francúzštiny.³³³ V jednom z listov sa svojmu františkánskemu priateľovi prihovára týmito slovami:

„Poviem ti úprimne, čo máš robiť, aj keď sa na mňa nahneváš. Veľa som rozmýšľal o tom, čo ti teraz poviem. Mám pocit, že všetko svoje, čo je v tebe básnické, silné, fluidno-mocné chceš vyjadriť ako básnik, pričom zabúdaš, že SI BÁSNIK a nebásnikom nikdy nebudeš a ani nemôžeš byť. NEVERÍŠ JEDNODUCHÉMU SLOVU, všetko chceš meniť (a meníš) na

³²⁸ List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi z 19. februára 1967 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³²⁹ List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi zo 14. marca 1967 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³³⁰ List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi z 23. septembra 1968 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³³¹ List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi z 3. novembra 1969 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³³² List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi z 26. februára 1976 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³³³ List Karola Strmeňa Rudolfovi Dilongovi z 20. januára 1970 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

bretonovské metafory. Žiješ v pralese metafor, zamotávaš sa do závojev. A to sú, Rudko môj, modly. Orol boží, staň sa nám aspoň občas škovránkom.³³⁴

V zaujímavom dialógu dvoch básnikov z exilového *Mosta* Dilong trochu poodkrýva pozadie ich vzájomnej komunikácie, ktorá bola otvorená a priama: „V korešpondencii sme ako decká. Aj krik robíme, aj štu-cháme jeden do druhého, i tešíme sa všetkému, čo tvorí naše spoločné záujmy.“³³⁵

Jednou z Dilongových túžob bolo aj to, aby mu Strmeň zostavil reprezentatívny výber z jeho exilovej básnickej tvorby. Z listov je zjavné, že postupom času sa stal od Strmeňa svojím spôsobom až závislým, pravidelne s ním konzultoval svoju básnickú tvorbu, čo sa menej často stávalo i v opačnom garde.

Neskôr, v roku 1966, dosiahol Strmeň po licenciáte aj doktorát z filozofie pod vedením profesora Jacqua Lusseyrana, absolventa Sorbonny a francúzskeho emigranta, ktorý prežil internáciu v nacistickom koncentračnom tábore v Buchenwalde a v roku 1958 sa vystaňoval do Spojených štátov amerických, kde pôsobil na univerzitách vo Virgínii, v Ohiu a na Havaji. S týmto smerovaním Strmeňovho života nie veľmi súhlasil Rudolf Dilong: „Veľmi sa trápim pre Teba. Načo Ti bol doktorát? Na to, aby si sa zašantročil a zodral po univerzitách? Tak už nebudeš básnikom? Kto ma tu ešte poteší? Miko, ten je dost skúpy a chodí krky lámať po Amerike, jeleňov zabíja, harmoniky vyrába a jeden pre druhého nemáme času. Karolko zlatý, neza-budni, že máš aj písať.“³³⁶

V tom čase sa Strmeň zaujímal aj o metodológiu výučby cudzieho jazyka a kreatívneho písania, o francúzsku literatúru vo všeobecnosti, no špeciálne aj o vývoj francúzskeho postsymbolizmu. A, samozrejme, aj o Danteho. Okrem toho sa venoval aj otázkam vtedajšieho humanistického myslenia. Napríklad v roku 1963 vystúpil na medzinárodnom kongrese organizácie Pax Romana v New Yorku s príspevkom *Problémy kresťanskeho humanizmu*.

Po úspešnom obhájení doktorskej dizertácie na Cleveland State University sa v tom istom roku 1966 stal učiteľom francúzštiny, latinčiny, ruštiny

³³⁴ List Karola Strmeňa Rudolfovi Dilongovi z konca apríla 1982 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³³⁵ KAROL STRMEŇ – RUDOLF DILONG: Rozhovor s Rudolfom Dilongom. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 16, 1969, č. 3 – 4, s. 131.

³³⁶ List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi z 3. januára 1967 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

a komparatívnej literatúry. Potom pribudla aj taliančina, ktorej katedru založil, pričom na nej vyučoval až do roku 1990. Často zastupoval aj profesora nemeckého jazyka a vyučoval aj anglický jazyk. V roku 1975, keď sa mal stať univerzitným profesorom, vydal o ňom svedectvo pred vedením univerzity Jozef M. Kirschbaum z Kanady, keď v anglickom odporúčaní okrem iného o Strmeňovi píše: „Intelektuáli jeho schopností, bezúhonnosti a obetavosti sú dnes zriedkaví. Jeho vedomosti o svetovej literatúre, jazykoch a kultúrach si zaslúžia obdiv. V jeho osobnom živote mu niet čo vytknúť, jeho povest' bola vždy vynikajúca. (...) Počas svojho dlhoročného pôsobenia na kanadských univerzitách som nestretol lepšie kvalifikovaného kandidáta na miesto profesora ako Dr. Strmeňa.“³³⁷ Vymenovanie za univerzitného profesora sa považovalo za úspech celej slovenskej diaspóry. Zoznam kurzov, ktoré ako vysokoškolský profesor zabezpečoval, potvrdzuje, že jeho záber bol celosvetový a z profesionálneho pohľadu komplexný. Lingvistický talent a záujem potvrdil aj tým, že bol konzultantom doktorskej dizertácie Johna Michaela Kochika *Flektivna morfológia spisovnej slovenčiny : popisná analýza*, obhájenej v roku 1971 na Pittsburskej univerzite. Na univerzite v Detroiti vydal prácu *Postsymbolizmus v slovenskej literatúre* (1973). Na Clevelandskej univerzite si získal meno skutočne univerzálného človeka s neuveriteľne všestranným záberom, ktorý reprezentoval slovenskú kultúru a vzdelanosť na medzinárodnej úrovni. Obracali sa naňho s prosbou o pomoc v prípade ktoréhokoľvek európskeho jazyka. Navyše bol členom, príp. vedúcim množstva rôznych univerzitných komisií a projektov (nielen v USA, ale napríklad aj na *Université Laval* v kanadskom Quebecu). Počas jeho pôsobenia ho univerzita poctila ocenením „Vynikajúci profesor“, neskôr (1993) ho vymenovala za svojho emeritného profesora (Professor Emeritus of Modern Languages) – za mimoriadne zásluhy.

Sám to všetko už po pätnástich rokoch práce na vysokej škole (v rámci súkromnej korešpondencie) zhodnotil s humorom, keď napísal, že na univerzite má „povešť polyhistora (a slabý plat)“.³³⁸

Keď v roku 1967 František Vnuk zostavoval sumár *Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby*, o Karolovi Strmeňovi mohol spokojne napísať, že je to „popredný predstaviteľ modernej slovenskej poézie, je básnik vzácneho talentu, usilovnosti a erudície. Osvedčil sa nielen ako básnik a prvotriedny

³³⁷ List Jozefa M. Kirschbauma profesorovi Clevelandskej univerzity B. A. Beatiemu zo 6. januára 1975 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³³⁸ List Karola Strmeňa. Pripravil M. L., s. 8.

prekladateľ, ale aj ako horlivý a vytrvalý pracovník na poli novinárskom, kultúrnom a organizačnom“.³³⁹ Toto zhrnutie prichádza prorocky pred veľkým zlomom, ktorým sa stala noc z 20. na 21. augusta 1968 a následná okupácia Česko-Slovenska vojskami Varšavskej zmluvy. Bolo by naivné domnievať sa, že slovenských exulantov táto správa zasiahla menej ako obyvatelov domoviny.³⁴⁰ Všeobecný zmar akýchkoľvek nádejí tvrdo zasiahol aj Karola Strmeňa a opäť v ňom nanovo rozozvučal tóny angažovanej poézie. Jeho básň *Augustová elégia*³⁴¹ patrí k najsilnejším svedectvám zapísaným slovenskou rukou:

*Odvrbnite ma radšej,
prejdite mlčky nado mnou,
nedbajte na pútnika
a na materské trnie v jeho duši,
vy za mňa
povedzte NIE,
posad'te mŕtvym kríže, kvety vynechajte,
na všetky hradby a múry
napíšte NIE,
a kde sa dvaja stretnete,
do prachu z prachu biednych otcov našich
kreslite tiché
znamenie Ryby.³⁴²*

Obeťou okupácie Česko-Slovenska sa pravdepodobne stala aj Strmeňova nevydaná básnická zbierka *Spojené nádoby* s podtitulom *Zápisník* (pôvodne *Zlomky zo zápisníkov*). V jeho pozostalosti sa nachádza rukou načrtnutý úvodný list tejto zbierky, ktorý počítal s vydaním knihy v roku 1968 v rámci Slovenského ústavu, s miestom vydania Cleveland a Rím. V rukopise tak ostalo bezmála sto básní, mnohé len vo fragmentárnej podobe. Najstaršia pochádza ešte z roku 1950, vznik väčšiny ostatných však môžeme s veľkou

³³⁹ FRANTIŠEK VNUK: Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), roč. 16, 1967, s. 229.

³⁴⁰ Výrečným svedectvom je aj antológia sto deviatich básní od šesťdesiatjeden autorov *Dvadsaťprvý : august 1968 v tvorbe slovenských spisovateľov*. Zost. Jozef M. Rydlo. Martin : Matica slovenská, 1993. 206 s.

³⁴¹ Pôvodne uverejnená v časopise *Most* (Cleveland OH), roč. 15, 1968, č. 3 – 4, s. 99 – 102.

³⁴² KAROL STRMEŇ: Augustová elégia. In: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 174.

pravdepodobnosťou zaradiť do obdobia šesťdesiatych rokov. Kvalita, rozsah a tematická rôznorodosť zachovaných veršov (a to, že Strmeň rukopisy napriek svojmu zvyku za celé tie roky nezničil) naznačujú, že slovenská literatúra prišla o hodnotnú básnickú zbierku. Motivicky sa básnik pohybuje medzi Bohom a ľuďmi, Bohom a prírodou, vyrovnáva sa s podstatou poézie, strateným domovom, konkrétnymi ľuďmi... Zdá sa, že toto sú tie *spojené nádoby*, skutočnosti, s ktorými je básnik bytostne spätý a vnútorne ich veľmi silno prežíva. V žiadnej inej Strmeňovej zbierke nenájdeme intímnu duchovnú lyriku takej sily, ako práve tu. Nikdy predtým ani potom už Strmeň až tak neotvoril svoje srdce a svoju dušu. Práve tu sú jeho básne najviac modlitbami:

*Toto je z hrobu láska, Pane Bože,
ako je z hrobu steblo žibľavy,
neverne verná, ohnívá jak vlčie lože
v pasci a ako plameň tajne pichľavý,*

*čo z lásky a vlastne mimo lásky
zažal sa v tele jemne vzrušenom.
Toto je ľúbosť, Pane, ktorá masky
nepozná ani nechce znáť, pretože som*

*tá maska vlastne ja, iba ty nevieš,
poľahky nechceš vedieť, kde sme zašli
a čo nás čaká. Ak sa ti páči, prednes,*

*čo protivá mne máš. A nedbám ja
a nechcem dbať. Veď sme sa, Pane, našli
v zimničnej jame nemilovania.³⁴³*

Karol Strmeň sa sám štylizoval do postavy dona Quijota.³⁴⁴ Tejto svojej role venoval minimálne dve básne s označením *Sonety pri Quijotovi*, ktoré sú vzácnym a veľavravným svedectvom o vlastnej reflexii básnika a pohľade na zmysel jeho tvorby v tomto období:

³⁴³ KAROL STRMEŇ. Toto je z hrobu láska, Pane Bože... In: *Spojené nádoby*, 1968. Rkp. (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.)

³⁴⁴ Pred ním tak spravil napríklad Valentín Beniak v básni *Don Quijot pod Tatrami*. In: *Pred ohnivým drakom : poézia pobnutých časov*, s. 29.

(1)
*Sonety bláznivého Quijota,
vraj dona (tak ma uisťuje veda).
Verše a v nich aj moja clivota,
čo každej sa takej tiesni sponedá,*

*snívanie, vzbura, obzor ďaleký
et cetera... to nie som ja,
vedome jem ja trípky vedomia,
sen odmietajúć... náreky*

*nad tým, čo som bol a čo mal
a mohol som byť, nebyť vražby času,
neplačem nad sebou, necítim žiaľ,*

*brudou mi nezmiata, pravdy ma viažu
a vedomá moja sláva, moja sláva, moja bieda
a viem, čo dá sa dnes a či sa nedá.*

(2)
*V šľapajach dona Quijota
vznikali tieto námesačné básne,
ktorým sa ticho chichotá,
ale nie ten, kto chápe, že je krásne,*

*keď básnik nespráva sa buržoázne
jak odrastok, keď na múr záchoda
také sa niečo vykreslievať dá,
čo nedožil a nedomyslel vlastne.*

*A rozumie sa, don Quijote som ja,
to dokazuje presne moja tóna,
keď podľa najlepšieho vedomia
k nej domyslíte si aj môjho koňa.*

*Mal som ja Sanča Panzu, ale on
čítal, čo čítal, a je proti básnikom.*

Nedá sa s určitosťou povedať, čo stálo za tým, že autor zbierku nevydal, ale zároveň ju i zachoval a nezničil. Je však naozaj veľmi pravdepodobné, že udalosti z augusta 1968 Strmeňom tak otriasli, že nebol už potom schopný otvoriť sa svetu až do hĺbky a intimity *Spojených nádob*. Dá sa povedať, že svojím spôsobom sa uzavrel, no na druhej strane sa nedokázal definitívne rozlúčiť s veršami, v ktorých odkryl svoju osobnosť a ktoré preňho predstavovali určitú formu denníkových záznamov, čo naznačuje aj podnázov cyklu *Zápisník*. V porovnaní s touto zbierkou je pre jeho ďalšiu básnickú tvorbu príznačný už väčší odstup medzi básnikom a lyrickým subjektom básne, zároveň aj výraznejší odstup od objektívnej reality. Podľa všetkého okupačné vojská nepochovali nadľho len nádej v Česko-Slovensku, ale aj sny a túžby mnohých vyhnancov ďaleko za hranicami vlasti.

V liste z roku 1969 Strmeň svoje americké začiatky opisuje spätne takto: „... po príchode do Ameriky som bol v redakcii *Obrany* prepisovateľom listov čitateľov; šesť rokov. O nervy som celkom neprišiel. Potom som presídlil do Clevelandu, kde som na tunajšej vyššej škole učil francúzštinu, nemčinu, španielčinu, latinčinu, ruštinu a slovenčinu. (...) Večerami som, obetujúc rodinu, študoval na univerzite Western Reserve, kde som po dlhých storoch dostal doktorát. A teraz som už tri roky profesorom na The Cleveland State University (...) Naša univerzita rastie a to znamená, že mi kradne čas. Nemám čas ani na listy, ani na poéziu. Už aj obstať u nás je dôkazom čohosi zázračne intelektuálneho. Ale na to sme na svete. A sme tu. Mnohí, strašne žijú.“³⁴⁵

Príležitosť na publikovanie ďalších Strmeňových veršov nastala v roku 1969 pri životnom jubileu maliara, grafika, sochára, scénografa a historika umenia Jozefa G. Cincíka. Do pripravovanej spoločnej exilovej publikácie *Odkaz*³⁴⁶ (knížne vyšla až v roku 1971) prispel Karol Strmeň cyklom jednástich básní *Tam, kde má duša rodný kraj* s úvodnou esejou a básňou *Epištola umelcovi*:

*Básnik je vždy svätým prorokom,
keď spomína a o trvalé trnie
delí sa s bratmi, čo ho pristihli
pri svojej, vtedy tajnej nádeji*

³⁴⁵ List Karola Strmeňa Mikulášovi Gacekovi a Viliamovi Kovárovi z 10. mája 1969 (LA SNK, sign. 115 F 11).

³⁴⁶ RUDOLF DILONG – JÁN OKÁĽ – KAROL STRMEŇ – MIKULÁŠ ŠPRINC: *Odkaz*. Hamilton ON : Imrich G. Fuzy, 1971. 152 s.

*a v sebe našli brot, čo krváca
 a bojí, sladký blen a rozmarín
 vždy účinný, keď súvetie si trhá
 zo srdca, keď sa vlastnej reči bojí
 myšlienka, tušiac, že sa pravdy dotkla,
 a keď je slovo meč.³⁴⁷*

Ďalšími spoluautormi boli Rudolf Dilong, Mikuláš Šprinc a Ján Okál. Aj keď išlo „o veľmi skromný prejav úcty k jubilantovi, predsa len na možnosti emigrantov je to dielko, ktoré svedčí viac svojou intenciou ako rozsahom“.³⁴⁸ V tomto čase sa Dilong opäť vyznáva z veľkého obdivu k Strmeňovmu básnickému umeniu: „Božský si Ty básnik a huncút. Vzrušuješ a dráždiš. Ja takým básnikom nikdy nebudem, a preto mi je smutno.“³⁴⁹

Podľa Imricha Kružliaka rok 1969 priniesol v tvorbe Karola Strmeňa a v živote slovenskej literatúry vôbec jednu z našich najcennejších exilových básnických zbierok, „klenot slovenskej exilovej literatúry“³⁵⁰ a „evanjelium exilového básnika“³⁵¹ – zbiereku *Znamenie Ryby*,³⁵² ktorá sa považuje za autorov umelecký a hodnotový vrchol vo sfére jeho pôvodnej tvorby. Ranokresťanská symbolika v názve naznačovala aj kresťanský humanizmus hlboko prítomný v Strmeňových veršoch. Imrich Kružliak v recenzii z roku 1970 uvádza, že práve „to je veľká poézia, kde veršami vstupujeme do tajomstva života; do podstaty vecí; kde sme nútení domýšľať to, čo básnik napovedal“.³⁵³ Táto skutočnosť zároveň tvorí estetický princíp Strmeňových básní, ktorým sa sám zaradil k postsymbolistom. Sémantickým utajovaním na-

³⁴⁷ KAROL STRMEŇ: Epištola umelcovi. In: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 178.

³⁴⁸ JÁN OKÁL: *Jozef G. Cincik – pútnik dvoch svetov*, 2004, s. 141.

³⁴⁹ List Rudolfa Dilonga Strmeňovi zo 7. októbra 1969 (Slovenská národná knižnica – Literárny archív, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

³⁵⁰ POZRI AUGUSTÍN MAŤOVČÍK: *Reprezentatívny biografický lexikón Slovenska*. Martin : Matica slovenská, 1999, s. 312.

³⁵¹ JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 517.

³⁵² KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1969. 138 s. Kniha vyšla ako 10. zväzok edície Lýra (1963 – 1988, 42 kníh). V rámci tejto edície Strmeň publikoval tak preklady (7. – Paul Claudel: *Dobré slovo*; 16. – *Návštevy 1*; 17. – *Návštevy 2*; 21. – Francesco Petrarca: *Vavrín*; 36. – Francis J. Thompson: *Nebeský chrt*; 41. – Paul Claudel: *Kantáta pre tri hlasy*), ako aj svoju pôvodnú tvorbu (10. – *Znamenie Ryby*; 27. – *Preblaboslavená*). K edícii Lýra bližšie pozri JOZEF M. RYDLO: *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 – 1989*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1989, s. 502 – 505, resp. 542 – 545.

³⁵³ POROV. JÚLIUS PAŠTEKA: Všetky cesty vedú domov. In: KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 19.

sledoval tradíciu veľkých francúzskych symbolistov na čele so Stéphanom Mallarmém, ktorý práve vo vzťahu básnikovho utajovania a čitateľovho postupného odkrývania hľadal skutočný estetický pôžitok z lyrickej básne.³⁵⁴

Rozsiahlu zbierku uzatvára báseň *Augustová elégia*, kde sa v závere spomína ono „znamenie Ryby“. To má miesto aj v samostatnej rovnomennej básni:

*Na jedno slovo
vzdal som sa tieňa.
Predo mnou v piesku
znamenie Ryby.
(...)
Líca mi horia.
Náznaky brehov,
lampy a blože.
Opakujem si
prísľuby Božie.³⁵⁵*

Znamenie Ryby mal Karol Strmeň ohňom vypálené vo svojom srdci a nikdy sa mu nespreneveril. Nestal sa hlučným agitátorom, ostal tichým a verným svedkom. Preto pre toľko jeho básní platí, že sa stali modlitbou. Strmeňove básne nadovšetko potvrdzujú Rúfusove slová, že modlitba a poézia sú sestry.

Strmeňových päťdesiat rokov života ocenil Imrich Kružliak konštatovaním, že „po Hviezdoslavovi máme v Strmeňovi prvého básnika, ktorý siaha do najvyšších sfér básnického neba“.³⁵⁶ Neoddeliteľne dáva do súladu jeho pôvodnú a prekladovú tvorbu, keď spomína Šaldov názor, podľa ktorého treba posudzovať básnika aj podľa schopnosti sprostredkovať vo vlastnej reči poéziu cudzích básnikov, a to stanovuje ako meradlo Strmeňovho básnického talentu. Nazýva ho „najintelektuálnejším slovenským básnikom vo vyhnanstve“³⁵⁷ a zaraďuje ho do rodiny básnikov-exulantov, ako Ovídius, Dante, Mickiewicz, Hugo, Heine a iní.

Toto životné jubileum bolo príležitosťou aj na určité zhrnutie, a preto Kružliak hovorí o Strmeňovi ako o básnikovi, u ktorého cítiť „požehnanie“

³⁵⁴ *Tamže*, s. 19 – 20; HUGO FRIEDRICH: *Struktura moderní lyriky*. Brno : Host, 2005, s. 113 – 128, 134 – 136.

³⁵⁵ KAROL STRMEŇ: Znamenie Ryby. In: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 107.

³⁵⁶ IMRICH KRUŽLIAK: Zdravica básnikovi. In: IMRICH KRUŽLIAK: *Živé stopy*, s. 155.

³⁵⁷ *Tamže*, s. 156.

Kraskovo a Beniakovo, pričom však ostáva naskrz pôvodný a originálny, bez koketovania s dobovo módnymi smermi ako poetizmus, surrealizmus či vitalizmus. Vždy sa snažil individuálne stvárňovať čistú poéziu. Jeho die- lo vníma ako nadčasový fenomén, ktorý by sa v čase zaradil niekde práve medzi Valentína Beniaka a Milana Rúfusa. Všetkých troch označuje za veľ- kých básnikov a čistých ľudí. Nakoniec uzatvára: „Jeho poézia nás núti pre- myšľať. To nie je hra slov a obrazov, to je myšlienka, ktorá vedie človeka za horizont času a prostredia, aby v tichosti samoty kontroloval príčinu svojej existencie a zákon svojich činov. To je čistá reč, filozofia, ktorá hľadá vnú- torný vzťah medzi slovom a vecou, aby sa v tomto procese stala stvárňujú- cou silou, čiže pravou poéziou.“³⁵⁸

V roku 1970 mu francúzska vláda udelila vysoké štátne vyznamenanie – titul *Chevalier des Palmes académiques* (Rytier akademických paliem) za zá- sluh o francúzsku literatúru. To už mal za sebou vydania prekladov „jeho excelencie kozmického veľvyslanca“³⁵⁹ Paula Claudela *Krížová cesta : básnic- ké rozjímanie*³⁶⁰ (1954) a rozsiahly výber z poézie *Dobré slovo*³⁶¹ (1968), ktorý nazval podľa biblického verša vo vlastnom preklade: „Zo srdca sa mi chr- lí dobré slovo, Kráľovi totiž spievam báseň svoju.“³⁶² Preklad dedikoval Va- lentínovi Beniakovi, ktorého nesmrteľnú *Žofiu* považoval za jedinú sestru Claudelovej múzy milostnej poézie Erato z jeho zbierky *Päť veľkých ód*.

Karol Strmeň bol nielen členom parížskej a newyorskej Spoločnosti Paula Claudela, ale aj jeho priateľ a korešpondent. Už vo svojej doktorskej dizertácii (1966), napísanej po francúzsky, sa venoval práve Claudelovým ódam (konkrétne exegéze troch z nich). V eseji *Paul Claudel a oktáva stvoren- stva* podáva strhujúcu charakteristiku veľkého francúzskeho básnika, kto- rá svedčí nielen o Strmeňovom mimoriadne blízkom vzťahu k nemu, ale aj o jeho vlastnej myšlienkovvej bravúre a štylistickom majstrovstve: „Pokúste

³⁵⁸ *Tamže*.

³⁵⁹ KAROL STRMEŇ: Paul Claudel a oktáva stvorenstva. In: PAUL CLAUDEL: *Dobré slovo*. Vybral a preložil Karol Strmeň. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968, s. 11. V roku 1969 prednesené pred študentmi Borromeo College v meste Wickliffe OH.

³⁶⁰ PAUL CLAUDEL: *Krížová cesta*. Preložil Karol Strmeň. Chicago : Slovák v Amerike, 1954. 16 s.

³⁶¹ Ide zároveň o prvú samostatnú knihu, ktorú Strmeň vydal v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme. Kompletný a podrobný súpis všetkých diel Karola Strmeňa vydaných v Ríme sa nachádza v bibliografickom diele JOZEF M. RYDLO: *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 – 1989*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1989. 734 s.

³⁶² KAROL STRMEŇ: Paul Claudel a oktáva stvorenstva. In: PAUL CLAUDEL: *Dobré slovo*, s. 12.

sa ho definovať, a ak sa neuspokojíte s dlhou sériou antitéz a antinómií, odložíte pero s nechuťou. Nie je iba kozmický, je vidiecky a komický; nie iba певcom slávnostnej oktávy stvorenstva, ale aj jeho bezútešnej nebožskosti; hlása poriadok a súčasne vzýva dravú moc víťaznej náhody; nemožno mu uprieť hĺbku mystického nazerania, a je básnikom hrešiaceho tela; čo preberie od iného, strávi a pridá do svojho organizmu, a predsa je to nie ten istý, čitateľovi už známy Claudel; objavil liturgiu a spoločenstvo veriacich, ale jeho cesta k svätosti pôsobí neraz dojmom akéhosi ťažko definovateľného, pritom však posvätného egoizmu; naoko je plný rozporov, a v skutočnosti prekypuje zdravím; nenávidí profesorov, ale neprestáva učiť a kázať; je básnikom pohybu, a kreše takmer nehybné súsošia svätých; vie byť rafinovanejší ako Mallarmé, a chváli sa, že má slamu v topánkach; taký je náš Claudel.³⁶³

O spomínanom slovenskom vydaní Claudelovej *Križovej cesty* exilový kritik poznamenal, že prekladateľ pristúpil k svojej práci s vedomím platnosti výroku sv. Pavla o tom, že litera zabíja a duch oživuje,³⁶⁴ a preto sa neviazal otrocky na francúzsky originál, ale „vystihuje priliehavo a v lapidárnych veršoch do slovenského rúcha prevádza ideove hutné stránky pôvodiny“.³⁶⁵ V krátkej recenzii kritik zaujímavo prepojil tento Strmeňov preklad s dvojkrižom na slovenskom znaku a jednotu nachádza v známom výroku „stat crux dum volvitur orbis“,³⁶⁶ čím dal tomuto poslovenčenému Claudelovmu dielu osobitú postavu v priestore slovenskej nielen exilovej kultúry a zo znaku križa a bolestnej cesty k nemu urobil symbol nádeje v neľahkých päťdesiatych rokoch tak pre tých, ktorí ostali doma v ťažkej totalite, ako aj pre exulantov, ktorí v tom čase ešte stále vo veľkej neistote hľadali svoje miesto vo svete.

K prekladom z Claudela pribudla v roku 1986 ešte aj *Kantáta pre tri hlasy*,³⁶⁷ ktorú pokladal za unikum vo svetovej literatúre aj v tvorbe samého autora. Vo svojom doslove *Slovo o Kantáte* spomína názory, že ide o vrchol Claudelovho hermetizmu či dokonca za najťažšie básnické dielo autora, čo Strmeň relativizuje, keď tvrdí, že *Kantáta* „nie je o nič ľahšia ani ťažšia ako

³⁶³ *Tamže*, s. 7.

³⁶⁴ Porov. 2 Kor 3, 6.

³⁶⁵ JOZEF VAVROVIČ: Claudelova Križová cesta. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 2, s. 41.

³⁶⁶ „Križ stojí, kým svet sa točí.“ Heslo rehoľného rádu kartuziánov založeného v roku 1084 sv. Brunom z Kolína.

³⁶⁷ PAUL CLAUDEL: *Kantáta pre tri hlasy*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1986. 97 s.

dráma *Hodvábná črievica* alebo Claudelovo haiku³⁶⁸. Samotné dielo, ktoré zaraďoval k vrcholom svojej prekladovej tvorby, hodnotí ako básnik: „Od čitateľa žiada *Kantáta* dosť vysoký stupeň chápanosti, vzdelania a intuitívneho postrehu. Všetko v nej je v ustavičnom pohybe, samá alúzia, samý únik. Je sťa krajina zaplavená vodami, ktoré sú vše ako temné hučiace more, vše ako jasné pramienky, čo vtekajú do seba a hneď sa rozpoja, ale po chvíli sa zas stretnú a napokon vtečú do akéhosi sopečného krátera, ktorý sa vynoril na nečakanom mieste.“³⁶⁹

Za blízky vzťah Karola Strmeňa ku Claudelovej *Kantáte* môže nepochybne aj jeden z jej „troch hlasov“, a to Fausta, poľská emigrantka odlúčená od svojho manžela, ktorý ostal slúžiť svojmu národu vo vlasti:

*Pre nás je ‚zajtra‘ tam, kde sa naša rozluka skončí!
A po tom netúži len on alebo ja,
v nás túži celý rozčesnutý národ!*³⁷⁰

Strmeňa a Faustu spojil ich v mnohých ohľadoch spoločný osud a vytvoril medzi nimi priam intímne puto. Poznajúc biografiu prekladateľa, niektoré verše sa nedajú vnímať bez toho, aby za nimi čitateľ nevidel samého Strmeňa:

*Slobodu omáľa každý, ale slobodu chápe
len koho zatkli, len kto im ušiel, len koho zbavili práva!
(...)
Len utečenec chápe, čo je otčina!*³⁷¹

Faustine z hĺbky srdca plynúce slová o jej poľskej domovine platia i pre srdce slovenského utečenca Strmeňa:

*V krajine medzi východom a západom,
tam, kde sa vody delia na roviny,
tam, v samom srdci Európy, je rozkrojený národ!
(...)*

³⁶⁸ KAROL STRMEŇ: Slovo o *Kantáte*. In: PAUL CLAUDEL: *Kantáta pre tri hlasy*, s. 89.

³⁶⁹ *Tamže*, s. 92.

³⁷⁰ *Tamže*, s. 39.

³⁷¹ *Tamže*, s. 38.

*A to si sám Bob prial! Bob medzi východom a západom,
od bludu po rozkol, tam, kde sa Európa rozkladá na tri časti,
chcel ustavičnú obeť a národ podľa srdca svojho!*³⁷²

V rukopise ostal preklad Claudelovej drámy *Saténová črievica*,³⁷³ o ktorej Strmeň povedal, že je to najväčšia lyrická dráma tohto storočia.³⁷⁴ Knižne vyšla až v roku 2007³⁷⁵ v redakčnej úprave Michaely Jurovskej, ktorá prekladateľovi vzdáva v edičnej poznámke veľký hold, keď okrem iných chvál píše: „Obdivovala som a obdivujem Strmeňovu neobyčajnú prekladateľskú tvorivosť a vynachádzavosť, ktorá je podložená dôvernou znalosťou obidvoch jazykov a literárnych a kultúrnych kontextov, preto nikdy nie je exhibicionisticky samoučelná a vždy je nanajvýš funkčná – onú voľnosť voči predlohe v záujme hlbokaj vernosti autorovej poetike a duchu jeho diela v súlade s duchom a prirodzenými danosťami cieľového jazyka, takže preklad pôsobí ako pôvodina. Pozoruhodné je, ako prekladateľ *Saténovej črievice* myslí v obrazoch, a myslí po slovensky, a takto francúzskeho básnika a dramatika prekladá – s obrovskou vervou a rozmachom, s citom pre rytmus versetu a jeho významovú pointu, so zmyslom pre claudelovskú farebnosť výrazu a jedinečnosť obrazu, spočívajúcu v novosti pohľadu (zorného uhla), a pritom v prekvapujúcej jednoduchosti, teda údernosti prirovania či metafory. Opäť som sa presvedčila, že dobrý preklad v podstate nestarne – starnú iba zlé, teda obrysové, formálne, povrchové a povrchné, otrocké a neohrabané preklady.“³⁷⁶ Porovnaniu jestvujúcich slovenských prekladov poézie Paula Claudela (ešte pred Švantnerovým prekladom *Piatich veľkých ód*³⁷⁷) sa venoval Ladislav Franek a zo štvorice Emil Boleslav Lukáč, Pavol Gašparovič Hilbina, Ján Haranta a Karol Strmeň ako najlepší vyzdvihuje práve Strmeňov preklad, u ktorého oceňuje rešpektovanie rôznoslabičnosti verša a syntaktické nepravidelnosti originálu. Strmeňovi sa zároveň podarilo priblížiť jazyk čo najviac typickej claudelovskej civilnosti

³⁷² *Tamže*, s. 40.

³⁷³ Preložený úryvok zo *Saténovej črievice* vyšiel v štvrtročníku *Most* (Cleveland OH), roč. 31, 1984, č. 3 – 4, s. 85 – 90.

³⁷⁴ Porov. FRANCIS JAMMES: *Čistiny v nebi*. Bratislava : Petrus, 1999. 169 s.

³⁷⁵ Kratučký úryvok Strmeň uverejnil už pri príležitosti básnikovej smrti v roku 1955 vo výbere *Z poézie Paula Claudela* v štvrtročníku *Most* (Cleveland OH), roč. 2, 1955, č. 2, s. 51 – 53), ktorým dopĺňal text Mikuláša Šprinca *Pocta Paulovi Claudelovi (tamže, s. 49 – 51)*.

³⁷⁶ PAUL CLAUDEL: *Hry*. Bratislava : Divadelný ústav, 2007, s. 604.

³⁷⁷ PAUL CLAUDEL: *Päť veľkých ód*. Bratislava : Literárna nadácia Studňa, 2013. 136 s.

a hovorovosti.³⁷⁸ Ďalej dodáva: „Strmeňova veta plynie uvoľnene v zhode s originálom. Prekladateľ správne pochopil, že podstata Claudelovej poézie spočíva v prirodzenom, jednotnom vyznení veršového celku a nie v jednotlivostiach (...) Strmeň tiahne ku konkrétnejšiemu jazykovému materiálu zodpovedajúcemu duchu slovenčiny. Je to teda posun, ktorý vyviera z poznania obidvoch jazykov, z dôsledného rozlíšenia ich skutočnej povahy i z poznania špecifiky originálu.“³⁷⁹

Spätosť Strmeňa s Claudelom podčiarkuje aj krátka báseň uverejnená v roku 1969:

*Tichý vraj, ako baránok,
– a vlk je v ríši ducha –
počujte jeho Claudela
jak spieva do slovenského ucha.*³⁸⁰

Pri Strmeňových francúzskych prekladoch spomeňme ešte knihu esejí nositeľa Nobelovej ceny za literatúru François Mauriac *V čo verím*,³⁸¹ ktorú preložil a vydal v roku 1978. Posmrtno mu už na Slovensku vyšiel výber z poézie a prózy Francisa Jammesa *Čistiny v nebi* (1999).³⁸²

Jedným z vrcholov Strmeňovej celoživotnej neúnavnej prekladateľskej aktivity bolo vydanie monumentálnej antológie zo svetovej lyrickej poézie *Návštevy* (v dvoch zväzkoch, Rím 1972)³⁸³ s výberom 225 básnikov od izraelského kráľa Dávida až po vtedajšiu súčasnosť, teda s výnimočným a reprezentatívnym výberom svetovej lyriky troch tisícročí – dodnes nedoceneným.

Skoro neznámym faktom zo Strmeňovej tvorby je jeho spoluautorstvo (oficiálne redakčná úprava) pri básnickej zbierke *Sbírám květy, sbírám*³⁸⁴ Anny Pírovéj, matky rodinného priateľa Strmeňovcov a benediktína sloven-

³⁷⁸ Podľa MONIKA KEKELIAKOVÁ: Nemaskované hlbiny liturgickej poézie.

In: *Katolícke noviny*, roč. 129, 2014, č. 21, s. 12 – 13.

³⁷⁹ LADISLAV FRANEK: *Štýl prekladu*. Bratislava : Veda, 1997, s. 89 – 90.

³⁸⁰ M. Ž.: K. S. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), roč. 17, 1969, s. 56.

³⁸¹ FRANÇOIS MAURIAC: *V čo verím*. Cambridge ON : Priatelia dobrej knihy, 1978. 111 s. Podľa oficiálnych údajov uvedených v tiráži kniha vyšla v danom roku dvakrát, s dvomi rozličnými obálkami, čo sa potom zopakovalo v roku 1993.

³⁸² FRANCIS JAMMES: *Čistiny v nebi*.

³⁸³ KAROL STRMEŇ: *Návštevy : antológia svetovej lyriky*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1972. [I.] 263 s., [II.] 271 s.

³⁸⁴ ANNA PÍROVÁ: *Sbírám květy, sbírám : poesie*. Řím : nákladem rodiny, 1973. 63 s.

ského pôvodu Andreja Píra („má ducha za 5 miliónov Slovákov“³⁸⁵), ktorému zasa pomohol s redakciou jeho vzácných spomienok na detstvo amerického Slováka v pensylvánskom meste Blandburg *Nad nami hory, pod nami bane*.³⁸⁶ O ich mimoriadne blízkom vzájomnom vzťahu svedčí aj to, že jeden z pravnikov Strmeňovcov dostal meno Andrew práve po nezabudnuteľnom reverendovi Pírovi, ktorý ostal v pamäti rodiny ako najmilší človek, akého kedy poznali.

Pírovej zbierka vyšla pri príležitosti 85. narodenín autorky.³⁸⁷ Pozostáva zo štyridsiaticich deviatich básní, ktoré sú výberom z jej tvorby. Strmeň v krátkom predslove *Na cestu*³⁸⁸ stručne načrtáva Pírovej život a označuje ju za ľudovú poetku s opravdivou tvorivou intuíciou, pričom dodáva, že čaro jej poézie spočíva práve v naoko nenáročnej jednoduchosti. Napriek tomu sa medzi jej básňami nájdu verše blízke symbolizmu (*Zlatý kríž*) alebo napríklad báseň *Pěvci*, za ktorej kompozíciu by sa podľa Strmeňa nemusel hanbiť ani Paul Claudel. Autor predslovu jemne naznačuje, že sa podieľal na rytmickej a rýmovej úprave textov. Strmeň podobne spolupracoval ako redaktor a autor doslovu i na posmrtné vydanej dvojazyčnej zbierke *The Golden Crown : dialogue with the angel of death* [Zlatá koruna : rozhovor s anjelom smrti]³⁸⁹ Miloša K. Mlynaroviča. Prácu na vydaní zbierky považoval za veľkú česť, sám jej určil názov (z pôvodného názvu spravil podtitul). Nešetril ani slovami chvály na Mlynarovičove posledné verše: „Sú to naozaj jeho ‚ultima verba‘, ale aké slová! Telo slabé a boľavé, pred očami skoro úplná tma, ale duch napätý ako struna, srdce blčiace, um najpozornejší. Pokiaľ viem, niet vo svetovej literatúre dielo tohto druhu. A je to zároveň najkrajšia básnická zbierka autorova. Tu je naozaj kvintesencia všetkého, v čo nebohý veril, čo prežíval ako svoje osudové špecifikum a čo nikdy predtým jasnejšie, žeravejšie a zhustenejšie nevyslovil. Túto zbierku napísal veľký človek, človek par excellence a, myslím, svätec.“³⁹⁰

Nie menej náročný výber poézie ako antológia *Návštevy* predstavuje

³⁸⁵ Z listu Karola Strmeňa. Pripravil M. L. In: *Literárny (dvoj)tyždenník*, s. 8.

³⁸⁶ ANDREJ PÍR: *Nad nami hory, pod nami bane*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1972. 106 s.

³⁸⁷ Pírová ako moravská Slovenka písala tak, ako ju učili v škole – po česky (s moravskoslovenskými prvkami).

³⁸⁸ KAROL STRMEŇ: *Na cestu*. In: ANNA PÍROVÁ: *Sbíráám květy, sbíráám : poesie*, s. 5 – 6.

³⁸⁹ MILOŠ K. MLYNAROVÍČ: *Zlatá koruna : rozhovor s anjelom smrti / The Golden Crown : dialogue with the angel of death*. [b. m.] : Jozef Ján Viater, 1972. 83 s. Anglický preklad sestra M. Martina Tybor SSCM.

³⁹⁰ *Tamže*, s. 75.

rozsiahly slovenský preklad z Petrarcovho *Spevníka*,³⁹¹ ktorý Strmeň vydal v roku 1974 pod názvom *Vavrín* ako 21. zväzok rímskej edície Lýra. Doplnil ho strmeňovsky osobitými poznámkami, v ktorých sa – podobne ako pri *Návštevách* – harmonicky spájajú objektívne fakty s originálnymi myšlienkami prekladateľského subjektu. Už v predhovore *Slovo o Petrarcovi* sa nebojí o básnikovi povedať: „Petrarca je – slovo nezarazí a je veľmi dôležité – pekný básnik, pekný a elegantný, Talian s najkrajšou možnou frizúrou. Kto na to zabúda, znetvorí ho.“³⁹² Z vlastných Strmeňových slov môžeme potvrdiť, že tento preklad patrí v jeho tvorbe k najdôležitejším a subjektívne najväčšmi ceneným: „Ide o preklad premyslený do dôsledkov už roky predtým, ako vznikol, a cibrený s láskou plnou horlivosťou a nie vždy ochotného sebazapierania. Neskrývame sa so skutočnosťou, že za našou prácou tají sa etika vysokých zodpovedností a vysokých nárokov, lebo naším zámerom bolo spojiť radostné štúdium s najširším možným rozpätím krídel a dať do rúk čitateľa Petrarcovi neochudobneného o jeho najhlbšiu podstatu: o zaklínadlá kadencie, tónu a slova.“³⁹³ Čo v tomto prípade znamenalo štúdium, to dobre ilustruje záverečná bibliografia – Strmeň sa opieral o štyri rôzne vydania Petrarcovho *Spevníka (Il Canzoniere)*, porovnával ho s ôsmimi inými prekladmi v štyroch jazykoch (anglický, francúzsky, maďarský a slovenský) a použil sedemdesiat titulov sekundárnej literatúry v piatich jazykoch (navyše ešte nemecky). Zaujatie Dantom, Petrarcom a talianskym jazykom a kultúrou vôbec prezentuje aj členstvo manželov Strmeňovcov v spoločnosti *Il Cenacolo Italiano di Cleveland*, kde bol Karol dokonca istý čas jej prezidentom.³⁹⁴ Dokladom o tom, že Petrarcovi prekladal už oveľa skôr, je aj sonet, ktorý poslal ako kondolenciu Mikulášovi Gacekovi k úmrtiu jeho manželky v roku 1969.³⁹⁵

Ešte v tom istom roku vychádza v Padove ďalší výber z Petrarcových veršov, tentoraz v preklade básnika Gorazda Zvonického pod názvom *Cez pohľad k srdcu*.³⁹⁶ V úvodnej štúdií *Petrarca u Slovákov* vtedajší profesor pa-

³⁹¹ FRANCESCO PETRARCA: *Vavrín : výber z lyriky*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1974. 232 s.

³⁹² Pozri *tamže*, s. 21.

³⁹³ *Tamže*.

³⁹⁴ Pre túto organizáciu napísal už v roku 1957 v taliančine príspevok na konferenciu pod názvom *Slovenské ľudové piesne 17. storočia a protiturecký odboj*. Neskôr, už počas pôsobenia na univerzite, pridal takisto po taliansky *Neformálne čítanie z Danteho* (1970) a *Augustiniánske témy v petrarkovskej poézii* (1975).

³⁹⁵ Z listu Karola Strmeňa Mikulášovi Gacekovi z 8. septembra 1969 (LA SNK, sign. 115 F 11).

³⁹⁶ FRANCESCO PETRARCA: *Cez pohľad k srdcu*. Prel. Gorazd Zvonický. Padova : Associazione di cultura ceca e slovaca „Arturo Cronia“, 1974. 88 s.

dovskej univerzity Milan S. Ďurica podáva prehľad doterajších vzťahov a prienikov slovenskej kultúry s Petrarcovým majstrovským dielom. Strmeňov nedávno vydaný *Vavrín* hodnotí veľmi vysoko: „Strmeňa možno bez váhania nazvať kráľom súčasných slovenských prebásnitel'ov (ak smieme použiť tento novotvar na označenie ‚básnika, čo prekladá básnika‘, ako ho bol definoval Cronia). Jeho veľkou výhodou je i to, že môže Petrarca predstaviť celého, akého ho objavil pri svojich ‚návštevách‘, v úplnej intímnosti poznania i umenia, existenčných napätí a konfliktov, pričasných i nadčasových ideálov a najmä v preniknutí jeho transcendentálneho ‚smädu po Bohu‘, v ktorom Strmeň právom vidí jeden z hlavných kľúčov k osobným tajom Korunovaného básnika.“³⁹⁷

Vydaním prekladu z Petrarcovho *Spevníka* sa jeho záujem o autora neskončil, o čom svedčí aj to, že vo svojom životopise³⁹⁸ spája cestu do Ríma vo Svätom roku 1975 práve s ďalšími petrarcovskými výskumami vo Vatikánskej apoštolskej knižnici. To už mal miesto v medzinárodnej ročenke *Kto je kto v poézii 1974/1975*³⁹⁹ a zakrátko ho Rudolf Dilong v liste označil za vrcholného predstaviteľa celej jednej slovenskej básnickej generácie.⁴⁰⁰

Na sklonku októbra 1975 píše Karol Strmeň list Jozefovi M. Rydlovi, vtedajšiemu profesorovi taliančiny a filozofie na Liceo Pareto v Lausanne, ktorý ešte krátko predtým pôsobil v Ríme, kde sa okrem iného podieľal i na vydavateľskom diele Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda. Spoza mora mu posíla erráta k Petrarcovmu *Vavrínu* a zároveň necháva nahliadnuť do svojho literárneho súkromia, keď vskutku výnimočne a ojedinele sám reflektuje svoju básnickú a prekladateľskú tvorbu:

„... škoda, že si nerobím preklepy listov. Na otázku, aké kritériá som používal pri prekladaní Petrarca, som totiž sub rosa odpovedal prof. Činčurovi, ktorý o Vavríne pripravuje štúdiu do amerických Italian Studies.

*Silnejší podnet zmorí slabšiu vzpruhu,
preto hoc nerád, rád som jemu kvôli
špongiu vyňal z vody polosuchú.* (Dante)

³⁹⁷ MILAN S. ĎURICA: Petrarca u Slovákov. In: FRANCESCO PETRARCA: *Cez pohľad k srdcu*, s. XXI.

³⁹⁸ LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.

³⁹⁹ *International Who's Who in Poetry : fourth edition 1974-75*. Ed. by Ernes Key. Cambridge; London : International who's who in poetry, 1974, s. 448.

⁴⁰⁰ List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi z 5. októbra 1981 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

Myslím, že som napísal asi toto: Pre mňa je preklad vedecko-básnickou úlohou, z praktických ohľadov vychádzam síce vždy z toho, čo sa mi javí ako poeticum (cieľ mojej práce nie je vedecká analýza, ale poetická re-kreácia), ale výsledok mojej usilovnosti musí mať jasné znaky (odborníkovi jasné), že ide o rekompozíciu vytvorenú špecialistom. Ako básnik nemôžem, žiaľ, seba celkom vylúčiť, ale v pracovnom postupe raz to osoží, raz škodí.

Keď vyšla moja prvá básnická zbierka, istý kritik napísal, že som ‚pod vplyvom‘ Rilkeho, ani mu na um neprišlo, že Rilkeho poznal z mojich prekladov, pre ktoré som si vytvoril svoj básnický jazyk. V *Návštevách* mi šlo o to, aby som bol tvorcom početných básnických jazykov v tóne, lexike a štýle, a zaujímal ma viac pokus než úspešný výsledok.

Čo sa Petrarca týka, ľahko by sa mi o ňom písalo po taliansky – a ostal by som kritikom (dobrým alebo zlým, nie o tom je reč), ale ako prekladateľ musel som ísť oveľa ďalej – musel som hľadať slovenskú obdobu petrarkovského verša tak v sebe, ako v našej tradícii. K nám Petrarca prichádzal z odrazov; od Kollára po Beniaka všetci sme istým spôsobom žiakmi nášho spoločného majstra. (Beniakov *Plačúci Amor* je dedičom sonetu ‚Amor piangere...‘. Beniaka tu spomínam úmyselne. Už r. 1943 sme sa zhovárali o Petrarcovi. Náhodou. Ja o Laure, Beniak o Žofii. Vtedy som ja o Laure vedel všetko, dnes nič neviem, lebo som, úfam sa, múdrejší. Beniak mi hovoril, že o Žofii nič nevie, a preto o nej píše. Anjeli, ktorí nás počúvali, mali zábavu nad každé pomyslenie.)

Prvé sonety zo *Spevníka* som preložil r. 1946 v Ríme. Zneli ako Strmeň – Strmeň v roku 1946. Vtedy som ešte hľadel na svoju prekladateľskú prácu zvysoka; básnici slúžili mne; prekladal som, aby ma potvrdzovali a rozširovali. O desať rokov neskôr mal som krutý pocit, že jediný básnik, ktorý mi osobne nič nedá, ale všetko odo mňa žiada, je Petrarca. A pravda, hneváli ma jeho ‚zlaté vlasy‘ a ‚zelené trávy‘ a podobné rekvizity. Mne petrarkizmus nie je cudzí, som starý mallarméovec. Vtedy mi, žiaľbohu, cudzí bol nepetrarkistický básnik sám Petrarca. (Nepôjdem konať pokánie, robil som iné veci – a konečne ako básnik mám právo aj neprekladať.) K Petrarcovi ma priviedli moje pokusy o novú formu verša v suchej oznamujúcej forme na starogrécky spôsob (moja báseň ‚Plavec‘). Pretože som okolo roku 1957 preložil zo 10 sonetov, ale tiež už, chvála Bohu, nejestvujú; s rozkošou som ich vlni roztrhal, lebo môj Petrarca bol v nich strmeňujúcim petrarkistom. R. 1958 som sa začal učiť po čínsky a Petrarca (keby len Petrarca!) ustúpil do úzadia. Do 1960 som preložil pre svoje potešenie zo 10 ďalších sonetov. Až r. 1962 začal ma zaujímať Petrarca sám – nemožno totiž v Petrarcovi odde-

liť básnika od poézie. Povstalo to náhodou, z meditácií o pomere básnika k jeho tvorbe. Myslím, že vtedy som napísal dva hrozne verše:

*Čo si boden ako človek,
si aj ako básnik.*

Že Petrarca je moje alter ego (*mutatis mutandissimis*), pochopil som až v šesťdesiatych rokoch. Dante, nie Petrarca, bol básnikom mojej mladosti. Ostatné prišlo samo od seba.

Akosi priveľmi som sa rozpísal, nechcel, nechcel som. Ale či vás mám, drahý priateľ, odkázať na Dr. Činčuru, keď sa ma aj tak pýtal na trochu iné veci? Z napísaného nevysvitá však jedno, možno to hlavné – moje tiché zúfalstvo nad každým slovom, občas odmenené váhaním. Pre mňa je to, že som básnikom, viac ako písať (alebo prekladať) básne. Podstatné sa tu pohybuje na rovine, ktorú pokladám za vyššiu od estetickej, aj keď sú neodpojitelné.

Očistec? Po päťdesiatke sme vo veku, kde treba rozvážiť každý krok. Prednosť má teraz môj Tu Fu – svätá drina priekopnícka, stále dosť neviem, stále mením už aj definitívne upravené. V tom istom čase ‚podkúvam‘ aj vlastnú básnickú zbierku, aby sa nezabudlo, že som (lepšie povedané i vždy som chcel byť) básnikom, ktorý by prípadne ani nemusel prekladať. Keby som nemal na univerzite penitenciálne trápenie, že som šéfom komitétu, ktorý ľudí najíma a vyhadzuje (a každý prípad môže ísť pred súd), smelo poviem – bude to do Vianoc. Msgr. Náhalka mi vo svojom predposlednom liste napísal, že ma vonkoncom nesúri s *Purgatóriom*. Ale ja už mám všelijaké peklá za sebou, dobre by bolo aj *Očistec*. Tak či onak, zjari budúceho roku začnem s posledným uhládzaním svojho prekladu. Už som sa nazdal, že po smrti Msgr. Náhalku nemám vydavateľa. Vzácnny priateľ, vy viete, že dobrý *Očistec* je iste nad moje sily – a keď sa oň pokúšam, priateľov mi treba tak ako Dantemu Giotta.

Rilkeho *Roses* a *Fenêtres* som si tu vlastne vydal sám. Brat benediktín sa učil sádzať po slovensky. Nie je to parádne vydanie. Ale vyšlo! Posielam. (Rilkeho francúzština je strašná, v preklade to nevidno. Toto je jeden z bezpečne zaručených prípadov v dejinách prekladania, keď preklad prevyšuje originál – po gramatickej stránke!)⁴⁰¹

V rámci 2. vedecko-náučného seminára o Slovensku, ktorý sa konal v roku 1976 v Zürichu a bol venovaný slovenskej literatúre, Slovenský ústav

⁴⁰¹ List Karola Strmeňa Jozefovi M. Rydlovi z 24. októbra 1975 (archív autora).

v Ríme a Združenie priateľov Slovenska vo Švajčiarsku usporiadali anketu na tému „Domov bez exilu, exil bez domova“. Zo šesťdesiatich oslovených autorov zareagovalo dvadsať, okrem iných Mikuláš Šprinc, Ján Okál, Gorazd Zvonický, Andrej Žarnov, ale aj Karol Strmeň:

„Som básnikom viac-menej proti vlastnej vôli ako Izaiáš alebo Valéry. S človekom sa už v útľom detstve stane čosi tajomného, na čo potom celý život hľadá vhodný výraz a stále vidí, že je ďaleko od slnečnej krásy pôvodného (nie zjaveného, objaveného) tajomstva, na ktoré si nedajbože spomenúť. Takto postihnutý človek je ‚doma‘ vo chvíli, keď píše slová, ktoré sa navzájom milujú a v peknej nečakanej spolupráci vrhajú svetlo na ľudský osud. Je viac v ‚exile‘ ako hocktorý exulant a pútnik (konečne všetci sme na tejto zemi pocestnými). Písať básne znamená hľadať miesto, kde by človek sklonil hlavu, miesto presne uprostred medzi Pravdou a Krásou, a to takým spôsobom, aby básnická výpoveď nevyprchala kamsi do platónskych abstrakcií, lebo jej úlohou je konkrétnosť odzrkadľujúca tento svet.

Pre mňa je celý svet domovom a zároveň i exilom, viem, že mojou povinnosťou je milovať ho mocne, ale nie nadovšetko, lebo keď veci nasýtia básnika, príde o smäd otázok, v ktorých tajomne korení aj jeho estetično. To naozaj poetické sa samo v sebe nikdy nekončí, ostáva hľadaním a tušením od výpovede k výpovedi, mohlo by sa povedať, že istým spôsobom ‚prorokuje‘, tak ako semeno ‚prorokuje‘ klas. Najdramatickejšie peripeitie a metamorfózy literárneho prejavu nenastávajú v pomere tvorivej osobnosti k čitateľom (tým menej k literárnym kritikom, to je kasta osobitá), ale v samom tvorivom čine. Isteže, básnik nepíše vždy len pre seba a keby aj nechcel, musí byť ‚du côté de son temps‘ a nezbatim sa priamej a nepriamej závislosti na spoločenskej objednávke (alebo protiobjednávke), ale je skutočne básnikom, vie akou silnou slabosťou je preňho ticho jeho vlastnej samoty. Dobrá poézia, ako dobrá modlitba, zopakuje sa vždy od začiatku a pokračuje v nepretržitom ‚statu nascendi‘. Kto verí v silu poézie, čaká od nej síce oveľa viac, zväčša akýsi bôľhoj, a málokto – najmä medzi básnikmi, ktorí sú k svojim spolupútnikom nemilosrdní – hľadá v nej jej podstatu: ľudskú hrejivosť stvárnenú slovesnými prostriedkami.

Mladý básnik vie, že básniť je estetické čudo, lyrická fyzikultúra, výkon, inšpirácia, úžas nad tým, čo sa mu podarilo. Je vo svete doma a cíti, že ho ovláda. (Claudel tento postoj uložil básnikom ako skalopevný, neotrasiteľný, kategorický imperatív, ale Claudel bol prorokom len vo svojej lyrickej vlasti.) Myslím, že múdrejšie je vidieť v skončenom literárnom produkte ‚domov bez exilu‘ a v tvorivej práci ‚exil bez domova‘. Nehrám sa so slova- mi vašej diskusie. Ide tu o podstatu a zmysel kvalitatívnej literatúry.

Otázky, či si ‚domov‘ všíma exilnej literatúry alebo exil literatúry ‚domova‘, sa radšej nedotknem... Čítam, pokiaľ mi stačia možnosti a čas, všetko; môj duševný domov je slovenčina. Niektoré pozoruhodné diela domácich autorov mi dosť dlho unikali, a to, horrible dictu, práve v oblasti poézie. Treba však vedieť, že nie som v prvom rade čitateľom, ale človekom, ktorého fatálnou úlohou je prikladať slovo k slovu, aby svet bol krajší a ľudia ľudskejší. Abbé Bremond chcel stotožniť poetično s mystickou modlitbou, pre mňa je poézia skôr obyčajnou prosbou, aby svet bol plne svetom a ľudia plne ľuďmi. Ide mi o veľmi skromné veci, ale práve preto mal by som ich robiť tak dobre, ako sa naozaj dá. Teším sa, keď to niekto zbadá, ale nesmútim, keď to nezbadajú, poprípade zbadajú a pokladajú za chybu. Srdce spieva len zriedka, je to v prvom rade pumpa, ktorá ťahá a ťahá, a drží, voľky-nevoľky napodobňujúc Srdce, ktoré nás spasilo a naveky krváca túžbou po nás. A keď srdce naskutku spieva, nastáva veľké ticho po búrke i v búrke.⁴⁰²

V roku 1977 Karol Strmeň završuje svoju pôvodnú tvorbu vydaním mariánskeho cyklu *Preblaboslavená*,⁴⁰³ ktorý sa stal nielen zatiaľ neprekonanou zbierkou mariánskej poézie⁴⁰⁴ u nás, ale aj Strmeňovým osobným magnifikatom exulanta:

*Život je zorou nebeského rána,
púšť príslubom a predobrazom vody.
Velebí moja duša svojho Pána,
že si ju ako vlastnú ovcu vodí.*⁴⁰⁵

V roku 1981 v jednom zo svojich listov Karol Strmeň píše o prekladaní Silanových básní – „svätca slovenskej poézie“ – do anglického jazyka, ktoré sa mu videlo stále nedokonalé, lebo „angličtina je prislabá na čistotu slovenskej reči Janka Silana“.⁴⁰⁶ O samotnej Silanovej poézii sa vyjadruje nadmieru pozitívne: „To nie je poézia. To sú pásy čistého zlata, o akých sa Poézii len

⁴⁰² Podľa JOZEF M. RYDLO: *Vernisáž výstavy „Slovenská exilná literatúra 1945 – 1990“*. Rkp., 26. marec 1991, 17 listov. (Archív autora.)

⁴⁰³ KAROL STRMEŇ: *Preblaboslavená : verše*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1977. 60 s.

⁴⁰⁴ O reflexii mariánskych tém v slovenskej poézii a kultúre vôbec písal už oveľa skôr ŠTEFAN NÁHALKA: *Nepoškvrená v literatúre a v umení Slovenska*. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 2, 1955, č. 3, s. 161 – 176.

⁴⁰⁵ KAROL STRMEŇ: *Život je zorou nebeského rána...* In: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 197.

⁴⁰⁶ List Karola Strmeňa. Pripravil M. L., s. 8.

snívalo, ba vari ani nikdy nesnívalo.⁴⁰⁷ Samotného Silana neváhal nazvať „brat mojej duše“.⁴⁰⁸ Zaujímavosťou je, že päť rokov predtým boli knižne publikované tri preklady Strmeňových básní do angličtiny v rámci *Antológie slovenskej literatúry*,⁴⁰⁹ ktorú zostavil Andrej Činčura. Išlo o básne *Tri modlitby (Three Prayers)* a *Stred (Target)*, obe zo zbierky *Strieborná legenda* (1950). Tretím preloženým textom bolo *Zrkadlo (Mirror)* z neskoršej zbierky *Čakajú nivy jar* (1963). Všetky anglické verzie Strmeňových básní sú dielom prekladateľa Jaroslava J. Vajdu. Sám Strmeň bol editorom básnických prekladov a autorom úvodného prehľadu *Slovenská literatúra : stručná história*,⁴¹⁰ v ktorom americkému čitateľovi na tridsiatich šiestich stranách v krátkosti predstavil dejiny slovenskej literatúry od Konštantína až po vtedajšie časy. Svoj text konzultoval s profesorom Jozefom M. Kirschbaumom z Toronta, ktorý ho nabádal k tomu, aby sa na slovenskú literatúru pozeral viac z odstupe a čo najmenej využíval superlatívy (najmä pri básnikoch štúrovskej generácie), keďže podľa jeho názoru okrem Hollého a Hviezdoslava naši autori do tej doby nevytvorili skutočne „veľké diela v očiach cudzích“. Recenzent potom k Strmeňovej štúdii napísal, že autor „majstrovsky zhrňuje všetko najväznejšie na tomto poli. Jeho charakteristiky jednotlivých období a jednotlivých spisovateľov sú prvotriedne, preklady titulov do angličtiny naozaj výstižné“.⁴¹¹ Seba spomenul autor štúdie až v závere, len akoby na dôvažok, s tým, že nakoniec existuje ešte aj básnik Karol Strmeň, ktorý je známy i ako prekladateľ poézie z niekoľkých jazykov. Pritom vo vzájomnej korešpondencii mu Kirschbaum spomenul aj túto vec: „Medzi ‚Slovak expatriate poets‘ by som rozhodne dal aj Žarnova a Dilonga a pri Tvojom mene – viem, aké je to nepríjemné – aspoň do zátvorky by som dal názvy kníh alebo poukázal na prameň. Mal som ten istý problém vo svojich knihách. Aj seriózni cudzí recenzenti poukázali na to, že v takomto prípade skromnosť nie je namieste.“⁴¹²

⁴⁰⁷ *Tamže*.

⁴⁰⁸ KAROL STRMEŇ – MILAN STRAKA: Tri stretnutia (... so Slovákmí v USA), s. 15.

⁴⁰⁹ ANDREW CINCURA: *An Anthology of Slovak literature*. Riverside CA : University Hardcover, 1976. LIV, 425 s. Prehľad prekladov poézie z tejto antológie spojený s ich stručnou a výberovou kvalitatívnou analýzou ponúka MARIÁN ANDRIČÍK: *Slovenská poézia v anglických knižných prekladoch*. Košice : UPJŠ v Košiciach, 2021, s. 123 – 144.

⁴¹⁰ KAROL STRMEŇ: Slovak Literature : a Brief History. In: ANDREW CINCURA: *An anthology of Slovak literature*, s. XIX – LIV.

⁴¹¹ MICHAL LACKO: An Anthology of Slovak Literature. In: *Hlasy z Ríma*, roč. 26, 1977, č. 5, s. 22.

⁴¹² List Jozefa M. Kirschbauma Karolovi Strmeňovi zo 16. marca 1976 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

Táto rada však ako jediná ostala nevypočutá.

Kirschbaum využil príležitosť a Strmeňovi k päťdesiatym piatym narodeninám v jeho „zaujímavom a plodnom živote“ poslal srdečné pranie a hovoril za mnohých, keď mu napísal: „Bol to požehnaný deň pre Slovákov, keď si prišiel na svet na ich dedičnom území a dal by Boh, aby si ešte dlho v zdraví a šťastí obohacoval náš kultúrny život.“⁴¹³

V Strmeňovej pozostalosti sa nachádza aj strana s jeho slovenským životopisom od neznámeho autora. Toto krátke zhrnutie jeho biografických údajov pochádza z obdobia medzi rokmi 1979 až 1982 a nachádzame v ňom zaujímavú charakteristiku, ktorá zhŕňa celú jeho dovtedajšiu pôvodnú tvorbu. Vtedy ešte netušil, že k jeho šiestim básnickým zbierkam už nepribudne žiadna ďalšia. Aj preto môžeme toto zhodnotenie vzťahovať na celé jeho pôvodné dielo: „Základnými motívmi sú u Strmeňa tragická krehkosť ľudského osudu a oslava drobných radostí a zábleskov, v ktorých nachádza kľúč k dôvere a vnútornému pokoju. Strmeň si uvedomuje, že básnický jazyk prechádza v tomto storočí hlbokou krízou a poézia môže vykrvacať na samoučelnosť iracionálnych obrazov. Preto zdôrazňuje luminárnu čistotu každého slova v básni a kontrolu intelektu nad emotívnosťou a nesputnanou obrazivosťou.“⁴¹⁴ Na rovnakom mieste nájdeme aj krátku poznámku k druhému pólu jeho básnického diela: „Strmeňova prekladateľská činnosť úzko súvisí s jeho vlastnou tvorbou; je odbleskom jeho vlastnej poézie a výrazom jeho kresťansko-humanistického postoja k hodnotám života a ducha.“⁴¹⁵

Náročným prebásnením *Nebeskeho chrta*⁴¹⁶ Francis Thompsona Strmeň priniesol v roku 1982 do slovenskej poézie originálnu báseň s jóbovskou tematikou. Sám o autorovi vraví, že „jeho obrazy sú živé ako britva, ale chové ako jesenný podvečer. Prechody z citu do citu sú náhle, čo v západnej poézii pôsobí trochu neobvykle... V podstate však ide o veľkú poetickú rafinovanosť“.⁴¹⁷ Ďalej dodáva, že verné sprostredkovanie celkového obsahu básne znamenalo rešpektovať svojráznosť autora, prudkú následnosť expresívnych obrazov a nečakané vlny citových vzrušení. To nakoniec privádza Antona Hlinku ku konštatovaniu, že tento preklad „predpokladá rozsiah-

⁴¹³ List Jozefa M. Kirschbauma Karolovi Strmeňovi zo 6. apríla 1976 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴¹⁴ LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.

⁴¹⁵ *Tamže*.

⁴¹⁶ FRANCIS J. THOMPSON: *Nebeský chrt*. Prel. Karol Strmeň. Prológ a epilóg Anton Hlinka. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1982. 51 s.

⁴¹⁷ Pozri FRANCIS J. THOMPSON: *Nebeský chrt*, s. 5.

lu básnickú intuíciu, až hravú znalosť slovenčiny a zmysel pre náboženskú symboliku s jej mystickými prvkami. A to Karol Strmeň vlastní na zriedka-vo vysokom stupni – azda ako máloktorý slovenský básnik“.⁴¹⁸

Rok 1986 priniesol aj 65. narodeniny Karola Strmeňa, pri príležitosti ktorých ho charakterizoval v *Kanadskom Slováckovi* Ján Okál takto: „Karol Strmeň je (...) tak uzavretý do seba, že len hŕstka najbližších vie o jeho zmysle pre humor. Náhodné stretnutie s ním je skúsenosť horolezca, ktorý sa chce škriabať na strmý sklený vrch. Hoci aj vo vlastnej tvorbe je Strmeň básnik nezvyčajných kvalít, jednako niekedy prejdú roky, že uverejňuje len vynikajúce preklady. Preklady, ktorými obohatil a obohacuje slovenskú literatúru, sú skvelé nielen formou, ale aj priamo prielomom k jedinečnosti každého básnika. Prejde ešte mnoho rokov, ba skôr desaťročí, kým ho aj znalci poézie docenia. Pokiaľ ide o milovníkov poézie, tí Strmeňove preklady objavili už dávno.“⁴¹⁹

Imrich Kružliak v tomto roku verejne vyslovuje, že „keby náš národ mal už toľko potrebnej cti a kultúrnej zrelosti ako iné národy, neváhal by spoločným úsilím domova a zahraničia navrhnúť básnika Karola Strmeňa na Nobelovu cenu za literatúru. Veď či Czeslaw Milosz alebo Jaroslav Seifert svojou tvorbou prevyšujú Karola Strmeňa? Nie, len mali sponzorov, ktorí vedia, čo národ potrebuje, aby sa udržal vo vedomí sveta“.⁴²⁰

Keď Strmeň pracoval na preklade drámy Thomasa Stearnsa Eliota *Vražda v katedrále*,⁴²¹ určite netušil, že práve pri príležitosti jeho životného jubilea mu priatelia na čele s jeho rovesníkom Kornelom Piačekom v spolupráci s divadelným súborom *Slovensko* pripravia v slovenskom Kostole sv. Cyrila a Metoda v kanadskom Montreale svetovú premiéru tejto hry v slovenčine, ktorá sa uskutočnila s veľkým úspechom a ohlasom. Prípravy sa pritom začali už čoskoro po vydaní prekladu (1979): „... skutočne seriózne začíname rozmýšľať o *Vražde v katedrále*. Ivan Benko už študuje, Paľko bude rozmnožovať a pred prázdninami celkom isto rozdáme úlohy. (...) Začneme nacvičovať po malých úsekoch. Po druhej či tretej skúške každý recitátor dostane svoju pásku, aby sa mohol doma počuť a opravovať sa. Na pásku chceme zachytiť aj režisérske poznámky. Opravovať sa chceme navzájom. Opravy každý recitátor posúdi sám doma a nič sa nestane, ak ich neprijme. Nech-

⁴¹⁸ *Tamže*, s. 6.

⁴¹⁹ Podľa MÁRIA CHOVANCOVÁ: *Karol Strmeň : životopis*, s. 21.

⁴²⁰ Podľa IMRICH KRUŽLIAK: „Jeden svätý je viac než masa“ : k nedožitým 80. narodeninám Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 114.

⁴²¹ THOMAS S. ELIOT: *Vražda v katedrále*. Prel. Karol Strmeň. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1979. 117 s.

ceme zošablónovať recitácie, lebo každý má svoj štýl a ten chceme udržať. Zborovú recitáciu žien oprobujeme nacvičiť spolu s Ivanom, ak nezoženieme nejakú dámu, ktorá by sa na to podujala. Akékoľvek Tvoje poznámky, čo by nám pomohli najmä porozumieť celé dielo a dobu, s radosťou prijíame. Ani tu sa neponáhľame.⁴²²

To bola aj pravda. Premiéra pôvodne avizovaná na stretnutie Svetového kongresu Slovákov v Toronte v roku 1981 sa neuskutočnila pre Piačekove ťažké životné okolnosti a bolo na ňu treba počkať ďalších päť rokov, keď sa spojila s prekladateľovým životným jubileom.

V réžii Jozefa Drblíka a produkcii Kornela Piačeka, ktorý bol obsadený do hlavnej roly, sa uskutočnila 22. júna 1986 s podtitulom „Umučenia sv. Tomáša Becketta“. Záverečné slovo po predstavení predniesol sám prekladateľ Karol Strmeň.

Jeho reakcia bola nadmieru pozitívna. Aj neskôr v liste Kornelovi Piačekovi píše: „Predstavenie *Vraždy v katedrále* sa podarilo jedinečne. Pôvodne som ti chcel napísať toto: ‚Ach, Bože, aký herec by bol z teba!‘ Nepravda, veľká nepravda! Urážlivá nepravda. Veta má znieť takto: ‚Ach, Bože, aký si len veľký herec!‘ A aký organizátor, aké duchovné dynamo, aký... všetko ostatné si pridaj, Kornel môj, sám! Cestou späť sme ťa toľko chválili, že som ti pomaly začal závidieť chvály, ktorými sme ťa obsypávali ako nevestu krúpami, symbolom to manželských krupobití. Urobil si ma veľmi šťastným. Aj mojich. Povedal som si: Konečne sa niekomu (totiž mne) vyplatila nevyliciteľná grafománia! Pošli mi, prosím, adresy ľudí, ktorým sa mi patrí poďakovať (...) Každému napíšem pár riadkov.“⁴²³

O veľkom ohlase svedčí aj záujem redaktora britskej rozhlasovej stanice BBC Ivana Štípalu z Londýna, ktorý chcel zvukový záznam z tejto inscenácie vyslať práve prostredníctvom BBC domov do Česko-Slovenska.⁴²⁴

K samému prekladu sa nadmieru pozitívne vyjadril aj Ján Okál, ktorému učarovali najmä prehovory chóru: „Zhromaždil si tu úžasný slovník slovenských ľudových výrazov, ktoré v našom literárnom uplatnení znejú ako archaizmy. A archaizmus, ktorý úmyselne použijeme, je snaha priblížiť jazyk človeka k večnosti. Pretože naše chápanie večnosti je nevyhnutne rela-

⁴²² List Kornela Piačeka Karolovi Strmeňovi zo 14. mája 1980 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴²³ List Karola Strmeňa Kornelovi Piačekovi z 24. júna 1986 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴²⁴ Podľa listu Jána Okála Karolovi Strmeňovi z 28. januára 1987 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

tívne, aj relatívne zakrytie tohto časového rozmeru slovami je jediná dosažitelná meta.⁴²⁵

Neskôr dodáva, že inscenáciu pokladá za historický čin v slovenskom divadelníctve, a to aj napriek tomu, že po prečítaní prekladu si pôvodne premiéru *Vraždy v katedrále* predstavoval na schodoch katedrály v Spišskej Kapitule.⁴²⁶

Práve v doslove k tejto veršovanej tragédii Strmeň cituje autora a súhlasí s ním, keď Eliot tvrdí: „Svet skúša vytvoriť civilizáciu zbavenú kresťanskej morálky. Pokus stroskotá, ale čakajme trpezlivo a vykúpime čas, aby aj v temnoveku bola pred nami viera živá a aby sme mohli civilizáciu zas oživiť a vybudovať. Zachraňujme Slovo od samovraždy.“⁴²⁷ Tieto slová platili tak v roku 1935, keď Eliot túto tragédiu napísal, ako aj v roku 1979, keď ju Strmeň priniesol do slovenčiny vo svojom brilantnom preklade. A nič na svojej aktuálnosti nestratili ani v roku Strmeňovej šesťdesiatpäťky, ani v súčasnosti.

Vo vzájomnej korešpondencii sa Kornel Piaček často sťažoval svojmu priateľovi, že slovenskí exulanti postupne prepádajú materializmu a strácajú zmysel pre vyššie veci, čo v úprimnosti dokazoval predovšetkým sám na sebe. V tejto atmosfére sa ešte viac ukázal formát osobnosti Karola Strmeňa: „Keď už ja som nič hoden, tak aspoň Ty drž faklu našej generácie, aby si aspoň Ty za nás čiastočne spravil to, za čo sme žili, pracovali a snívali. Dal by Boh, aby si aspoň Ty mohol uskutočniť svoje plány.“⁴²⁸

Len niekoľko týždňov po Strmeňových narodeninách zomiera v posledný májový deň v roku 1986 v meste Wickliffe (Ohio) jeho priateľ, „spolupútnik“ a dlhoročný spolupracovník Mikuláš Šprinc, ktorého život a služba boli pre Strmeňa zosobením eliotovského „vykupovania času“.⁴²⁹ Ešte v roku 1975 mu stihol Strmeň zredigovať a pripraviť na vydanie v Kanade antológiu z jeho tvorby pod názvom *Tvárou proti slnku*,⁴³⁰ kde napísal aj

⁴²⁵ List Jána Okáľa Karolovi Strmeňovi z 3. apríla 1980 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴²⁶ List Jána Okáľa Karolovi Strmeňovi z 15. septembra 1986 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴²⁷ THOMAS S. ELIOT: *Vražda v katedrále*. Z angl. originálu preložil Karol Strmeň. Bratislava : Petrus, 1996, s. 107.

⁴²⁸ List Karolovi Strmeňovi zo 4. mája 1976 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴²⁹ Porov. *Básnik večnej nádeje Mikuláš Šprinc : zborník o živote a diele Mikuláša Šprinca*. Zost. Cyril Žuffa. Krompachy : Miestny odbor Matice slovenskej, 1997, s. 7.

⁴³⁰ MIKULÁŠ ŠPRINC: *Tvárou proti slnku*. Cambridge ON : Dobrá kniha, 1975. 335 s.

krátky predslov. Rok predtým v Clevelandskej verejnej knižnici predniesol otvárací príhovor *Poézia Mikuláša Šprinca : ocenenie*.⁴³¹ Šprinc údajne stihol ešte pred svojou smrťou odovzdať Strmeňovi svoj básnický testament, ktorý sa však dodnes nenašiel. Azda tieto básne mal Strmeň na mysli, keď v súvislosti s vedeckým seminárom v Krompachoch (1994) venovanom Šprincovi napísal dva týždne pred svojou tragickou smrťou jednému z organizátorov toto: „Rád by som k týmto riadkom priložil aj Šprincove posledné básne. Nemôžem. Mám ich založené medzi mojimi nespočetnými papiermi a nájdem ich, až začnem robiť poriadok. Predbežné hľadanie sa skončilo s eklatantným neúspechom a ako to vždy u mňa býva po hľadaní, s menším boľením hlavy.“⁴³²

V zbierke *Oleandre*⁴³³ z roku 1983 venoval Šprinc svojmu priateľovi jednu z básní:

*Vidíš, Karol, drub môj v poézii,
láska žije, láska neumiera.
Láska spieva, že sme v Bohu žili,
mlčí iba poranené zviera.*

*Kráčali sme rozličnými smermi,
cestami, čo kdekade sa tratia,
ale vždy sme stáli pred dvermi
Pána Boha nášho ako bratia.*⁴³⁴

Karol Strmeň odpovedal až krátko po Šprincovej smrti básňou plnou vrúcneho citu, ktorá sa začína uvedením si definitívnosti priateľovho odchodu do večnosti:

*Mŕtvi sú prísni, v ich
tvári je mŕtvota
záhadne meravá
výslednosť života.*⁴³⁵

⁴³¹ KAROL STRMEŇ: *The Poetry of Mikuláš Šprinc : an Evaluation*. [Prolusion at the Cleveland Public Library], 1974.

⁴³² MIKULÁŠ ŠPRINC: *Tvárou proti slnku*, s. 74.

⁴³³ MIKULÁŠ ŠPRINC: *Oleandre*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1983. 25 s.

⁴³⁴ MIKULÁŠ ŠPRINC: *Do večna tečie moja rieka*, s. 724.

⁴³⁵ POROV. ĽUBICA BARTALSKÁ: *Verš, čo zvonil...*, s. 268.

Anjelské stráne uprostred čiernych smrekov (katastrofa)

*Aj keď ma nebude, jar pozobúdzza zem,
červených makov plno bude v poli.*

Iba ja nebudem.

*Po tisícročiach práve ako dnes
jar bude zlátiť ústa mladých žien.*

*Budú sa čítať noviny a básnici,
pod oknom dievčat hrávať bude lýra
a o polnoci oblásia sa slávicí.*

Iba ja nebudem.

Iba ja nebudem.

(Posolstvo, 1950)

Novembrové udalosti v Česko-Slovensku v roku 1989 naplnili Strmeňa veľkou radosťou a hneď, ako to len bolo možné, priletel po štyridsiatich piatich rokoch späť do svojej vlasti, k svojej rodine a priateľom. Na Slovensko stihol prísť tri razy (1990, 1992, 1993) a zakaždým išlo o mimoriadne naplnené dni, keď bol Karol Strmeň neobyčajne žiadaný z každej strany. Prvá, trojtýždňová návšteva na Slovensku sa zmenila na jednu veľkú „pracovnú dovolenku“, počas ktorej sa stretol s viac než deväťdesiatimi ľuďmi. Rodina v Palárikove si ťažkala, že si na nich našiel len tri dni. Naspäť do Ameriky sa vracal s neopísateľnými dojmami a plný veľkých plánov. Nastal čas, keď sa veľký básnik mal vrátiť medzi svojich čitateľov a keď si slovenskí čitatelia mohli konečne prisvojiť a spoznať svojho veľkého básnika a prekladateľa. Človeka, ktorý pre silné a úprimné vedomie kresťanskej a národnej príslušnosti nikdy nestratil skutočný kontakt s domovom. Prišiel čas, keď sa mal Karol Strmeň konečne dočkať aj verejného uznania a ocenenia za svoj dlhoročný mimoriadny prínos pre rozvoj slovenskej literatúry a kultúry všeobecne. Čas plný stretnutí s osobnosťami kultúry a spoločnosti, rozhovorov, prijatia u prezidenta Slovenskej republiky, kde sa stretol s Milanom Rúfusom,⁴³⁶ u ministra kultúry, účasti na slavistickom kongre-

⁴³⁶ V decembri 1993 poslal Rúfus plný vďačnosti manželom Strmeňovcom súkromnú tlač [3 zložené stránky, svojím spôsobom pohľadnica] svojich *Troch schôdzok s Marínou* aj s venovaním (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006). Neskôr, v zbierke *Čítanie z údelu* (Liptovský Mikuláš :

se, stretnutia s Viliamom Turčánym⁴³⁷, Jánom Buzássym, Ernestom Zmetákom, Ladislavom Hanusom a inými. Prekvapenie v podobe spontánneho prednesu Strmeňových veršov v podaní jeho rovesníka a bývalého spolužiaka Gustáva Valacha.⁴³⁸ Ponuka veľvyslaneckého miesta vo Vatikáne.⁴³⁹

Srdečný vzťah s Pavlom Straussom sa vytvoril najprv len prostredníctvom kníh: „Mám v rukách Vaše *Rekviem za živých*. Čítam si ho pomaly, s vďačnosťou a radosťou. Obdivujem klasickú vyrovnanosť, hĺbkou čo slovo to hlbšiu, témy, pekný osobný tón a žasnem, že v takých časoch vytvorili ste toto čisté lapidárium pokoja a humánnej múdrosti.“⁴⁴⁰

Ich vzájomná túžba stretnúť sa uskutočnila sa pri druhej Strmeňovej náv-

Tranoscius, 1996, s. 16), uverejňuje báseň *Znamenie ryby* s podtitulom *K. Strmeňovi*, ktorá sa začína týmito veršami:

*Podjeseň tichých dní,
nenájdeš na nich chybu.
Na obed, posledný,
žiadali sme si rybu.*

*Bolo to znamenie?
Kto vtedy vedel tušiť
už o rok nabé Nie!
a smutný zmätok v duši.*

V závere Rúfus vyjadruje stratu blízkeho človeka, ktorého len krátko predtým našiel:

*Obed, nuž, posledný.
Ten, čo dnes pri ňom chýba,
premlčí moje dni
tichučký ako ryba.*

⁴³⁷ Vo svojej básnickej zbierke *Rada a dar* (Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1995, s. 9) Viliam Turčány venoval Karolovi Strmeňovi báseň *Nad šťastných šťastný*, kde sa vyznáva zo svojej radosti z „pekných veršov Strmeňových“ a ktorú uzatvára veršami:

*Šťastní sú tí, čo cítia v srdci strmeň,
ktorý nás bodá k mravnej obrode.*

⁴³⁸ Spisovateľ Ladislav Ťažký jedno z oných stretnutí zhodnotil ako „školu básnickej múdrosti, citu a cti, tvorivých skúseností a problémov“. In: LADISLAV ŤAŽKÝ: Privítali sme Karola Strmeňa : miazga pre suchú národnú ratolesť. In: *Práca*, roč. 47, 30. 7. 1992, č. 178, s. 5.

⁴³⁹ Podľa IMRICH KRUŽLIAK: Nenávratný Karol Strmeň. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 110, 1994, č. 11, s. 26.

⁴⁴⁰ List Karola Strmeňa Pavlovi Straussovi zo 7. októbra 1991 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

števe vo vlasti: „Kto je v krajine nakrátko, z návštev robí navštívenia. (...) Čas, čo sme boli spolu, patrí medzi najkrajšie chvíle môjho života; čosi také, ako keby ešte bol žil Janko Silan a nádej nebolo treba dokazovať, lebo zrejmosti sa nedokazujú, sú. Vrcholom tých chvíľ bola naša spoločná modlitba. Vedel som, že sme si dušou a srdcom blízko; nevedel som, že sme jedno. Všetko je milosť (...) všetko je modlitba, všetko sú naše otvorené ruky, vždy prázdne, vždy prosiace... a Cirkev je tam, kde sa z prázdnych utvára prosebná reťaz; čo to hovorím? Nie utvára, len zviditeľňuje. Nevieť, či si pamätáte, ale v tej chvíli vyšlo v Nitre slnko. (...) Zisťujem, aká radosť je, že vďaka Vám zrazu viem sto vecí, čo som nevedel a ani na ne nemyslel, a viem ich, s radostným súhlasom srdca i rozumu, akoby som ich bol vždy vedel (...) To je moja radosť. MOJA. Moja ako more, keď som ho v Taliansku videl po prvý raz – a akí sme vtedy boli ja a Miko hladní! – a hneď som vedel, že to more je moje. A zaraz som ho raz a navždy privlastnil. (...) Vážený priateľ, plne si Vás privlastňujem s tým istým pocitom a rád som, že ste klasik. Klasik ako more, MOJE more.“⁴⁴¹

Karol Strmeň nabral nové sily, akoby až prestal oddychovať, a s veľkou energiou sa pustil do ďalšej práce, aby ešte viac oslávil slovenské slovo aj pre Slovákov v slobodnom Slovensku. Už nielen písal, ale konečne to všetko mohol začať aj posielat' do vlasti. Ako skúsený básnik sa však nenechal uniesť chvíľou: „Zisťujem, že som chcel toho akosi priveľa povedať, a to je v poézii mŕtvy bod. Pravá poézia sa začína z mála, ktoré treba rozvíť ako zrkadlo, ale tak, aby ostalo celé.“⁴⁴²

V roku 1991 vo výbere Teodora Križku vychádza prvýkrát jeho exilová poézia aj na Slovensku v antológii z dostupných básnických zbierok *Sfin-ga spieva pri jasličkách*.⁴⁴³ V doslove zostavovateľ Teodor Križka odvážne poznamenáva, že Strmeň „zachoval nám v rýdzej podobe jednu z možností, akou by sa určite bola bývala mohutne vyvíjala naša poézia, nebyť vývoja, ktorý musela po vojne absolvovať. Zachoval ak už nič iné, nuž aspoň prirodzenú jednotu krásy a duchovnosti, takú vlastnú medzivojnovej slovenskej

⁴⁴¹ List Karola Strmeňa Pavlovi Straussovi z 8. septembra 1992 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴⁴² Z nedatovaného konceptu listu Karola Strmeňa Pavlovi Straussovi po druhej návšteve Slovenska (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴⁴³ Výberovo aj v niektorých kolektívnych antológiách, napríklad ANDREJ BRÁZDA JANKOVSKÝ – RUDOLF ŠANDORFI: *Básnici sa vracajú : výber z publikovanej i nepublikovanej exilovej poézie* (Toronto; Svätý Jur : Zahraničná Matica slovenská, 1993. 93 s.); neskôr PETER CABADAJ: *Pošlem domov srdca kúsok : výber zo slovenskej exilovej poézie* (Martin : Matica slovenská, 1997. 143 s.).

literatúre“.⁴⁴⁴ Neskôr sa môžeme stretnúť s ešte pozitívnejším hodnotením jeho tvorby: „V Strmeňovom básnickom diele dosahuje slovenská literatúra najvyššie intelektuálne a umelecké kvality (...) Tu treba jednoznačne a bez okolkov povedať, že Strmeňovo, a nielen Strmeňovo, exilové dielo z formálnej stránky je určite rovnocenným partnerom domácej slovenskej poézie, zatiaľ čo myšlienkovu ju i vysoko prekračuje, čím je zároveň aj rehabilitáciou domácej režimistickej, neraz až otrocky prisluhujúcej literatúry.“⁴⁴⁵

Pritom sám Strmeň vnímal domácu literatúru veľmi citlivo a bez akéhokoľvek náznaku zatrpknutosti. Odmietal, že by obdobie socializmu znamenalo pre slovenskú literatúru – najmä poéziu – akýsi temnoviek. Vravil o hodnotách, ktoré bude treba vyhrabávať spod popola. Vyzdvihol predovšetkým dve mená: „Myslím, že nikoho na Slovensku neprekvapím, keď poviem, aký blízky je mi Milan Rúfus. Povedal som jedno meno tak, ako niekto položí jednu kartu na stôl. Položím ešte jednu, ale viac nie... Na druhej karte je napísané Ján Buzássy...“⁴⁴⁶ Zo svojich exilových spolupútnikov oceňoval podľa očakávania predovšetkým Mikuláša Šprinca, Rudolfa Dilonga a Andreja Žarnova. K nim však priraďoval i básnika Jána Doránkeho s dôvetkom, že raz sa práve jeho tvorba dočká obdivu.

A nadovšetko mal v sebe pevnú vieru a žičlivosť k nastupujúcej generácii: „Pred mladou poéziou sa teraz, po toľkých zmenách, otvárajú široké obzory a ja ako starý človek z ďalekej krajiny môžem tým básnikom vesele zakývať na cestu, lebo verím v živelnú energiu svojho národa a jeho básnikov.“⁴⁴⁷

Rok nato hovorí o tom, že má pripravenú antológiu španielskej barokovej spisby, no necháva si ešte čas na precizovanie prekladu niektorých básní...⁴⁴⁸. Ešte v novembri 1981 v liste Imrichovi Kružliakovi písal, že „... od istého času sú mi blízki barokoví básnici, ktorí písali v čase podobnom nášmu: v samých otrasoch a hrôzach... Srdce, nervy, kosti, všetko praská a musíme žiť, akoby sme boli zo železa. Zlo víťazí, akoby už diabol bol pusťený z reťaze. Utrpenie má toľko nečakaných podôb, že závidíme mŕtvym. Nezošalieť nie je dnes ľahko, žijeme v spoločstvách vyklbených z ľud-

⁴⁴⁴ KAROL STRMEŇ: *Sfinga spieva pri jasličkách*. [Zostavil a doslov napísal Teodor Križka.] Bratislava : Smena, 1991, s. 157.

⁴⁴⁵ BLAŽEJ BELÁK: Poézia slovenského exilu po roku 1945. In: *Slovenský povojnový exil : zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 432 – 433.

⁴⁴⁶ KAROL STRMEŇ – MILAN STRAKA: Tri stretnutia (... so Slovákami v USA), s. 15.

⁴⁴⁷ *Tamže*.

⁴⁴⁸ JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 522.

skosti.⁴⁴⁹ Zvlášť si obľúbil poéziu Torquata Tassa. Tá pre neho predstavovala protipól čínskeho básnika Tu Fua, ktorého prekladal celé desaťročia. Len štyri básne zo zamýšľanej antológie vyšli neskôr v *Slovenských pohľadoch*.⁴⁵⁰ Chystal sa preložiť Valéryho *Piesne (Charmes)*, dokončiť Danteho *Božskú komédiu* preložením kompletného *Očistca* a *Neba* (spolu s komentárom), vydať modernú antológiu latinskej poézie a prózy *Lectiones latinae* či francúzsku antológiu súčasných slovenských básnikov... Mal rozpracované preklady pod názvom *Šerosvit : élégie a epištoly*. S humorom uvažoval nad svojimi memoármi, „ale radšej si to nechám až na časy, keď sa zaľúbim do seba a začnem písať pamäti alebo aspoň literatúru tomu podobnú“.⁴⁵¹ Namiesto toho pracoval na redakcii memoárov či denníkových záznamov svojho svokra Karola Sidora,⁴⁵² pričom sa snažil upravovať aj miestami archaický Sidorov žurnalistický štýl. Túto jeho prácu dokončila až jeho manželka Oľga a dcéra Kristína v spolupráci s Františkom Vnukom.⁴⁵³ Strmeňovci sa pritom približne už od osemdesiatych rokov museli opätovne vracieť aj kvôli Sidorovi do minulosti, keď sa kanadská vláda na základe aktivít rôznych ľudí z Česko-Slovenska začala zaoberať slovenskými exulantmi po roku 1945, dôsledne prešetrovať ich život a spätne prehodnocovať udeľovanie víz po druhej svetovej vojne. V súvislosti s tým napríklad uznávaného profesora Jozefa M. Kirschbauma od októbra 1988 vyšetrovala kanadská polícia. Na základe materiálov novinára Arnošta Wagnera natočila kanadská televízia CBC proti nemu 90-minútový film,⁴⁵⁴ od februára 1989 mal zakázaný vstup do

⁴⁴⁹ IMRICH KRUŽLIAK: „Jeden svätý je viac než masa“ : k nedožitém 80. narodeninám Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 118.

⁴⁵⁰ KAROL STRMEŇ: Preklady z barokovej poézie. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 111, 1995, č. 1, s. 110 – 112.

⁴⁵¹ KAROL STRMEŇ: Láska je väčšia ako nádej. In: *Literárny týždenník*, roč. 3, 1990, č. 32, s. 11.

⁴⁵² Už v roku 1981 písal Strmeňovi Jozef M. Kirschbaum: „Často myslím aj na archív min. Karola Sidora a najnovšie hovoril som o tom aj s prof. M. Lackom z Ríma. Viem, že sú tam cenné veci a bola by večná škoda, keby ho zub času zničil, alebo keby nebol neskôr prístupný historikom. Iste máš nejaké plány, čo s tým robiť. (...) Mám dojem, že pre archív min. Sidora Stanford by bol dobré miesto, lebo kto vie, ako skončia naše slovenské archívy.“ (List zo 7. októbra 1981; LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.)

⁴⁵³ POROV, JOZEF M RYDLO: Úvod k druhému vydaniu. In: KAROL SIDOR: *Šesť rokov pri Vatikáne*. [Druhý] vydanie prichystal Jozef M. Rydlo. Bratislava : Libri historix, 2012, s. 12 – 13.

⁴⁵⁴ V Strmeňovej pozostalosti sa nachádza článok Arnošta Wagnera „Reportáž na dlhouh lakte“, ktorý je namierený proti Jozefovi M. Kirschbaumovi (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006). Tieto skutočnosti boli aj predmetom vzájomnej korešpondencie Kirschbauma so Strmeňom.

USA, kde musel predať svoj dom na Floride, pričom sa viedlo viacero súdnych sporov. Pozícia Sidora bola o to ťažšia, že v tom čase už dávno nežil a nemohol sa sám brániť pred rôznymi článkami v česko-slovenskej, ale aj zámorskej tlači.⁴⁵⁵ Celá ťarcha obhajoby tak spočívala na jeho deťoch a poznačila životy ich rodín prakticky až do pádu komunizmu v Česko-Slovensku v roku 1989.

V Strmeňovej pozostalosti prenesenej na Slovensko vďaka Ľubici Bartalovej sa nenašlo asi tisíc strán prekladu poézie Pavla Országha Hviezdoslava do „vlastnej slovenčiny“. Preklady klasikových básní, ktoré vznikali počas mnohých zimných rán, nechcel nikdy (?) zverejniť, dokonca ani ukázať,⁴⁵⁶ aj keď v jednom zo skorších súkromných listov to ešte plánoval: „Mimochodom, z Hviezdoslava som do terajšej slovenčiny prepísal veľa básní, práve tie, čo Mihálik⁴⁵⁷ obišiel, všeličo som opravil, ale všetky oravizmy som ponechal. Aj to raz vyjde tlačou.“⁴⁵⁸

Dôkaz toho, že v istom období naozaj chcel Hviezdoslava vydať, sú štyri doškrtané rukopisné stránky z jeho zachovaných dokumentov.⁴⁵⁹ Ide o fragment konceptu predhovoru k chystanému vydaniu Hviezdoslava, ktoré malo niesť názov: *Hviezdoslav: Aj trne zakvitli : výber z lyriky vo verzii Karola Strmeňa*. Podobu „v transpozícii“ prekladateľ škrtol. Úvod sa začína vetou: „Cieľom tejto skromnej verzie, ktorá vznikla ako výsledok celoživotnej lásky k Hviezdoslavovi ako zakladateľovi našej modernej poézie, nie je opravovať ho alebo vylepšovať, ale na základe jeho vlastných slov priblížiť ho dnešnému čitateľovi, ktorý dnes Hviezdoslavov básnický jazyk pociťuje ako cudziu reč, ktorá ho skôr odstrašuje ako vábí.“⁴⁶⁰

Strmeň chcel ďalej zdôrazniť, že Hviezdoslav naozaj nepotrebuje žiad-

Bližšie pozri PETR KUBÍK: Slovenský exil v správach česko-slovenských vyslanectví : akce proti F. Ďurčanskému a J. M. Kirschbaumovi (1961 – 1966/1968). In: *Sloboda a vlasť [I] : jubilejník na počesť Jozefa M. Rydlu, člena Slovenského ústavu*. Prichystali Viliam Jablonický a Ladislav Vančo. Bratislava : Post Scriptum, v tlači.

⁴⁵⁵ Zopár výstrižkov sa našlo aj v Strmeňovej pozostalosti pri jeho korešpondencii s Jozefom M. Kirschbaumom z osemdesiatych rokov 20. storočia (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴⁵⁶ KAROL STRMEŇ: So Slovenskom v srdci. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 3, 1992, č. 10, s. 9.

⁴⁵⁷ *Hviezdoslav vo výbere a interpretácii Vojtecha Mihálika*. Bratislava : Slovenský spisovateľ, 1974. 155 s.

⁴⁵⁸ List Karola Strmeňa. Pripravil M. L., s. 8.

⁴⁵⁹ *Hviezdoslav: Aj trne zakvitli : výber z lyriky vo verzii Karola Strmeňa* (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴⁶⁰ *Tamže*.

ne vylepšenia, vychádzal z predpokladu, že ho netreba ani opravovať, ani zdokonaľovať. Naopak, zvýraznil, že práve preto ho treba brať s úctou. Ako vnútrojazykový prekladateľ najväčšie zásahy urobil v rovine lexiky a syntaxe, aj keď pre estetické hľadisko ponechal všeličo, čo nebolo v súlade s vtedajším jazykovým úzom. Spomína aj menšie prebásnenia, ktoré si vyžiadali zmeny v rýmovej sústave, a takisto určité menšie sémantické posuny.

Prekladateľ ďalej pokračuje: „Vo svojej najhlbšej podstate poézia nie je umenie, ale živý prameň, ktorý zrazu vysoko vytryskne na nečakanom mieste. Hviezdoslav je básnik podstát, básnik žeravej tragiky a služobník života. Úlohou nášho skromného výberu je zachytiť ho z jeho vlastných slov v stave pokojného vrenia ako žiariacu lávu. Pravdaže je náš pán Országh veľký umelec! Ktokoľvek dnes píše slovenské básne a je hoden mena slovenský básnik, naveky musí kráčať po niektorej z cestičiek, ktoré objavil Hviezdoslav. Prvý to za nás všetkých povedal Ivan Krasko. Právne umenie nie je všetko; s umením, aj keď sme mu obetovali celý život, bude viať prázdno, ak za jeho čarom necítiť čosi hlbšie, čo môžeme nazvať všelijako – tajomstvom, skratkou ‚života‘, túžbou po prekonaní času a života, hocčím. Hviezdoslav je nevyčerpatel'ny. Naoko sme ho prekonali vo všetkom, už nepíšeme v jeho štýle a vlastne ho skoro v ničom nenasledujeme. Iba v rytmičke sme prebrali jeho jedenástslabičník priam ako odveký Boží dar, ale mu zaň neďakujeme, hoci toto básnické požehnanie šľachtil pre nás už pred sto rokmi. Neprekonali sme Hviezdoslava. Je naším Dantom a keby naši literárni vedci chceli skutočne pomôcť mladým čítať Hviezdoslava, vydali by jeho diela s lingvistickými vysvetlivkami, slovo za slovom, vedecký poukaz za poukazom, s primeranými citáciami z korešpondencie a súčasnej literatúry. Hviezdoslav je živý aj v tom, čo nezodpovedá nášmu vkusu – o názoroch ani nehovoriac.

Pre zostavovateľa tohto výberu Hviezdoslav nie je historikom. Ale hovoríme radšej v prvej osobe singuláru. Ako mladý básnik preložil som značné množstvo Rilkeho básní a keďže som do prekladov vkladal seba, prischla na mojej poézii nespravodlivá pečať ‚rilkeovského vplyvu‘ (aj nedávno to ktosi opakoval); a Hviezdoslava v nej zbadal vtedy len J. K. Šmálov, ktorý to, pokiaľ viem, nikde nenapísal. Neskoršia moja tvorba, najmä pôvodná, je ďaleko od Hviezdoslava – niekedy je priam v opozícii voči hviezdoslavovskému kánonu, ale nik ju nepochopí, kto ju tak či onak nespojí s Hviezdoslavom (mám, pravda, všelijaké svojské cesty...)“⁴⁶¹

V úplnom závere svojho predhovoru prekladateľ uzatvára: „Usilovali

⁴⁶¹ *Tamže*.

sme sa zachytiť čo najviac farieb z Hviezdoslavovho spektra. Chýbajú vari len ponášky na ľudovú poéziu a dve veľké básne ...,⁴⁶² ale tie nedávno prešli inými rukami a nemalo by zmyslu robiť to, čo je už dobre spravené. Úmyselne sme sa nevyhýbali dlhým básňam: tak ľahko zabúdame, že Hviezdoslav je básnikom dlhého dychu.⁴⁶³

List, v ktorom Strmeň píše o svojom „prepísaní“ a zamýšľanom vydaní veršov Pavla Országha Hviezdoslava, pochádza z októbra 1981. Pravdepodobný odkaz na podobný Mihálikov projekt umiestňuje napísanie citovaného Strmeňovho predhovoru do obdobia okolo roku 1975. Zdá sa teda, že už v tomto čase existoval výber z Hviezdoslavovej lyriky *Aj trne zakvitli*, ktorý mal novej generácii dokázať, že aj to, čo navonok pôsobí neprístupne, možno až odstrašujúco, môže mať neopakovateľnú vôňu ruže a skrývať skutočný klenot.

V roku 1981 Strmeň časopisecky zverejnil báseň *Na motív z Hviezdoslava*, ktorá jasne odkazuje na zamýšľaný prekladateľský zámer:

*Aj trne zakvitli, trne
zakvitli do ružova.
K pukom sa ruka blíži opatrne,
zora je ako ruža ľaliová.*

*A krása iskrami jasá
na zarosenom bloží.
Milo je duši snívať, usmieva sa,
pretože verí v pekný úsmev Boží.*

*Len drozdy neplechy, drozdy
klebetia nehorázne.
Hora je plná hriešnej zvedavosti
aj lopúch uši nastavil a žasne.⁴⁶⁴*

Nateraz nevieme, čo spôsobilo, že v roku 1992 Strmeň svoj hviezdoslavovský výber už nechcel nielen vydať, ale nikomu ani ukázať. V každom

⁴⁶² V rukopise je vynechané miesto. S najväčšou pravdepodobnosťou sa myslí na už spomenuté Mihálikovo prebásnenie z roku 1974.

⁴⁶³ Hviezdoslav: *Aj trne zakvitli* : výber z lyriky vo verzii Karola Strmeňa (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴⁶⁴ KAROL STRMEŇ: Motív z Hviezdoslava. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 27, 1980, č. 1 – 2, s. 111.

prípade predhovor zakončil so svojou príslovečnou pokorou – a básnickým majstrovstvom: „Ruky sú Ezauove, ale hlas, úfame, je Jakubov.“⁴⁶⁵

Zatiaľ jediným zachovaným Strmeňovým vnútroliterárnym prekladom z Hviezdoslava tak ostáva klasikova báseň *Syn*, ktorú publikoval časopis *Most* v roku 1983 s poznámkou, že je to „verzia Karola Strmeňa“.⁴⁶⁶ Začína sa príznačnými veršami:

*Prednedávnom bol u mňa starý človek.
Má, ako mnohí z našich bedárov,
tiež v Amerike syna, v robote
sám Bob vie akej a kde ďaleko (...)*

Záver Strmeňovho prekladu je nemenej výrečný:

*Ó, ľud môj, tak sa vo svet rozlietaš,
ako keď vtákov z lesa vyduria,
kým ako psy doň hryzú sekery,
a padáš ako muchy v jeseni!*

Prostredníctvom poézie Paula Claudela sa Karol Strmeň dostal k starej čínskej poézii, pretože – ako tvrdil – Claudel „bol plný Ďalekého východu“, a keď mu chcel dobre porozumieť, musel vedieť o Východe aspoň toľko čo on.⁴⁶⁷ Tridsať rokov tvrdo pracoval na slovenskom preklade a vydání výberu z poézie staročínskeho klasického básnika Tu Fua,⁴⁶⁸ tridsať rokov venoval jednému zo svojich životných diel. Ich vydaniu bol veľmi blízko. Sám hovorí o „mnohoročnom experimentovaní, hľadaní a častej beznádeji

⁴⁶⁵ Hviezdoslav: *Aj tíne zakvitli : výber z lyriky vo verzii Karola Strmeňa* (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006). Podľa osobného svedectva Jozef M. Rydlo videl ešte v roku 2001 na kolokviu o živote a diele Karola Strmeňa v Bratislave tieto preklady v rukách Augustína Nádaského SDB, ktorý až do roku 1991 pôsobil v Ríme. Po Nádaského smrti v roku 2008 v Šaštíne sa stopa po Strmeňovom Hviezdoslavovi aj napriek nášmu intenzívnemu pátraniu stráca.

⁴⁶⁶ PAVOL ORSZÁGH HVIEZDOSLAV: *Syn*. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 30, 1983, č. 1 – 2, s. 80 – 83.

⁴⁶⁷ POZRI KAROL STRMEŇ – ALEXEJ FULMEK: Život jedného exulanta. In: *Smena*, roč. 44, 25. 5. 1991, č. 121, s. 5.

⁴⁶⁸ Pri súpise rozpracovaných vecí to vo svojom životopise uvádza pod názvom *Pekná pani a iné básne*, na inom mieste už len ako *Vybrané básne*, s tým, že plánuje vybrať a preložiť cca 200 Tu Fuových básní (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

(...) Tu Fua prekladať, to je ako vážiť motýlie krídla“. ⁴⁶⁹ Bol jeho neskonalým obdivovateľom: „To je básnik! Stofarebná spevavá dúha. Raz je ľahký a jednoduchý ako púpava; a čo je jednoduché, to sa ťažko prekladá – inokedy je ťažký a až mallarméovsky rafinovaný. Je to radosť prekladať, ak sme rébus rozlúštili a vieme, čo to vlastne hovorí a prečo tak enigmaticky. Mám tri problémy – s lexikou, problém s reáliami a problém s vlastnou nedoučenosťou. Učím sa stále. Zakaždým, keď moju slovenčinu priúčam tomu, čo ešte nepočula, žasnem, aký je mi tento údajne ďaleký čínsky svet blízky.“ ⁴⁷⁰ Už vo svojej antológii svetovej lyriky *Návštevy* sa vyznáva, že Tu Fu, „najväčší lyrik všetkých čias“, je mu „zo všetkých svetových básnikov štýlom i povahou osobne najbližší“. ⁴⁷¹ Ani s prvými časopisecky zverejnenými prekladmi nebol spokojný a stále ho čosi poháňalo prepracúvať a zdokonaľovať toto svoje životné dielo: „V rozpakoch som dal Mikovi do *Mosta* svoje preklady zo staročínskej knihy Š-t'ing. Mal som pocit, že aj moji najbližší povedia, že som vyšiel na detský rozum – a k tomu s veľkou námahou, ktorú ma stojí moja sinologická neresť. Strašne ma to drží a opája, mám vše dojem, že som pri praprameni aj našej ľudovej poézie. Už som myslel, že to nechám tak, lebo aj tak ma nikto nepochopí a za ťažkú robotu si vyslúžim nepotrebnú hanbu. Ale Š-t'ing nie je len zbierkou piesní a popevkov, je to veľká katedrála (len Kristus v nej chýba), zázrak poézie, my ho máme svojím spôsobom, len si ho nevážime, napr. v piesni

*Zdalo sa mi, zdalo,
že pole horelo,
a to sa milému
líčko červenelo.* ⁴⁷²

Na inom mieste sa pýta sám seba: „My bubnujeme, Číňania hrajú na citare. Čo robiť?“ ⁴⁷³ To neprekážalo exaltovanej reakcii Rudolfa Dilonga v časoch, keď vznikali ešte len jeho prvé preklady zo starovekej čínštiny: „Ty ma vieš tak nečakane šľahnúť perlami svojej divotvornej, ustavičnej básnickej epifánie, že žasnem. Prekladáš božsky, ja zbožňujem Tvoje pohotové pero.

⁴⁶⁹ KAROL ŠTRMEŇ in: TU FU: *Stokvetá rieka*. Bratislava : Petrus, 1998, s. 14.

⁴⁷⁰ KAROL ŠTRMEŇ – ALEXEJ FULMEK: *Život jedného exulanta*, s. 5.

⁴⁷¹ KAROL ŠTRMEŇ: *Návštevy : antológia svetovej lyriky, 1*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1972, s. 243.

⁴⁷² List Karola Strmeňa Jánovi Okálovi z 25. mája 1982 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴⁷³ POROV. MARINA ČARNOGURSKÁ: V poézii ide o život, s. 10.

Taký Tu Fu, to môže byť možno aj somár, ja neviem, ale Ty si tá ešte neobjavená štvrtá Božská osoba pri všetkých básnikoch sveta. Čo to za lahoda! Čo to za slávnosť! No, zbožňujem Ťa. Keď sa nájde prvý mecén pre nás, ja vydám Tvoje plody bezodkladne. Veď je hriechom to ukladať do hárkov a nechať na tom prach.⁴⁷⁴

Po čínsky sa začal učiť v roku 1958.⁴⁷⁵ Prvú verziu veľkého výberu z Tu Fua mal Strmeň pripravenú do tlače už v marci 1970, no ani doma, ani v zahraničí kniha nemohla vyjsť. Tento čas využil prekladateľ na dlhoročný tvorivý dialóg so sinologičkou Marinou Čarnogurskou,⁴⁷⁶ ktorá mohla po rokoch povedať, že „zo ‚strmeňovského‘ Tu Fua sa v jeho slovenskom preklade zrazu začal stávať skutočný tufuovský Tu Fu. (...) Ak prvú verziu Strmeňovho prekladu z roku 1970 mohol v origináli pokojne napísať nejaký stredoveký európsky, napríklad francúzsky či taliansky básnik, tú druhú verziu v Strmeňovom preklade z roku 1993 mohol podľa sinológa napísať už jedine Číňan“.⁴⁷⁷

Ešte v októbri 1981 v jednom zo svojich listov píše: „Už to malo byť, už to bolo hotové, a stále a stále sa vraciam k čínskym znakom (a ich radiácii!), stále čosi opravujem, vyhadzujem, nahrádzam. Táto práca mi neraz prichodí ako štít, ktorý treba zdvihnúť na česť všetkých nás životom odčesnutých od rodnej zeme.“⁴⁷⁸

Ani ako renomovaný univerzitný profesor neváhal posadiť sa medzi študentov sinológie na vlastnej univerzite a učiť sa s nimi po čínsky. Výsledkom dlhoročnej snahy bolo to, že „básne v jeho prekladoch sú často majstrovskými dielami akoby prirodzeného a melodicky zurčiaceho toku reči“.⁴⁷⁹ V súkromnej komunikácii nám Marina Čarnogurská naznačila je-

⁴⁷⁴ List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi z 29. septembra 1969 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁴⁷⁵ Podľa listu Karola Strmeňa Jozefovi M. Rydlovi z 24. októbra 1975 (archív autora).

⁴⁷⁶ Vo svojom anglickom životopise píše, že na prekladoch čínskej poézie spolupracuje s Jánom Sirovičom (John Sirovic). (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.) V americkej Pensylvánii v tom čase žili dvaja ľudia s týmto menom – František Ján (1901) a Jozef Ján (1916). Obaja zomreli v roku 1965, zatiaľ čo tento životopis pochádza z roku 1975. V každom prípade to vysvetľuje začatie spolupráce s Marinou Čarnogurskou a pražským Orientálnym ústavom.

⁴⁷⁷ MARINA ČARNOGURSKÁ: Strmeňov Tu-Fu po dvadsiatich ôsmich rokoch. In: Tu Fu: *Stokvetá rieka*. Výber z poézie preložil Karol Strmeň. Bratislava : Petrus : 1998, s. 221.

⁴⁷⁸ List Karola Strmeňa. Pripravil M. L., s. 8.

⁴⁷⁹ MARINA ČARNOGURSKÁ: V poézii ide o život, s. 10.

dinú výhradu k Strmeňovmu prekladu: „Strmeň sa snažil neprijať Tu Fuovu svetonázorovú optiku, a teda napriek perfektnému precíteniu a bytostnému i básnickému stotožneniu sa s Tu Fuovými tragickými životnými osudmi ‚večného utečenca‘ (v čom videl trochu aj podobu svojho životného osudu) nechcel brať na vedomie Tu Fuovo čínske vierovyznanie. V tom ohľade som v jeho preklade pri korektúre do tlače jin-jangovo dialekticky niektoré miesta ‚opravovala‘. Strmeň vo svojom presvedčení zostal až do smrti silne verný katolíckej viere, ktorú, samozrejme, do svojich prekladov ‚inovercom‘ či ‚nekreštanom‘ absolútne nedovolil implantovať, ale svetonázorom sa im porozumieť nesnažil.“⁴⁸⁰ Autorka lektorského posudku k Tu Fuovmu slovenskému výberu Elena Hidvéghyová-Yung predkladá výsostne pozitívny názor: „Strmeňov preklad je lingvisticky VEĽMI presný a zároveň umelecky pôsobivý. Čo je vzácné.“⁴⁸¹ Na inom mieste uvádza, že táto kniha si zaslúži popredné miesto medzi básnickými prekladmi do slovenčiny vôbec: „Karol Strmeň nám v nej zanechal dvojnásobné duchovné bohatstvo. Poézia Tu Fua totiž harmonicky súznie s dušou slovenského básnika, na dlhé roky bolestne odlúčeného od domova.“⁴⁸² Napriek rokom vynúteného mlčania Strmeň nezatrpkol, stále dokázal brať veci s humorom a nadhľadom. Svedčí o tom i jeden z posledných (polo)veršovaných listov Mikulášovi Šprincovi z 15. marca 1986, ktorý sa končí takto:

*V Ústave huk a prach – a horúco i v zime, no zmení sa to bezpochyby
na lepšie, úfam, len čo ty sa zjaviš
a pridáš k nášmu maličkému búfu.
Ja potom zdvihnem blas a prečítam ti 35 000 básní môjho Du-fu.*⁴⁸³

Svoj majstrovský cit pre ďalekovýchodnú poéziu ukázal aj v posmrtno vydanom výbere zo starojaponského *Kokinšú*: *piesne z Cisárskeho úradu pre poéziu*.⁴⁸⁴ Podobne ako pri čínskom Tu Fuovi, aj pri týchto starých japonských piesňach z 10. storočia, písaných prevažne v slabičnej forme päťveršia tanka, ide o výsledok dlhoročnej prekladateľskej práce s originálmi. Ich vydanie pritom očakával už v roku 1991, keď v jednom z rozhovorov okomen-

⁴⁸⁰ Marina Čarnogurská, súkromná korešpondencia [február 2014].

⁴⁸¹ Elena Hidvéghyová-Yung, súkromná korešpondencia [február 2014].

⁴⁸² ELENA HIDVÉGHYOVÁ-YUNG: Zabudnutý klenot : Strmeňove preklady Tu Fuovej poézie. In: *Katolícke noviny*, roč. 129, 2014, č. 14, s. 12 – 13.

⁴⁸³ ĽUBICA BARTALSKÁ: *Verš, čo zvonil...*, s. 266.

⁴⁸⁴ *Kokinšú* : *piesne z Cisárskeho úradu pre poéziu*. Prel. Karol Strmeň. Bratislava: Petrus, 1998. 149 s.

toval svoju prácu na tomto výbere slovami rímskeho klasika: „Básnikom je len ten, koho pošlú do hory, aby z nej priniesol dačo, čo tam vôbec nikdy nebolo, a keď je básnik, donesie vám to.“⁴⁸⁵ Kritik obdivuje prekladateľovu bezprostrednosť a intuíciu neorientalistu: „Len výnimočne tu nájdeme básneň, pri čítaní ktorej sme presvedčení, že mu unikla podstata, že sa nedostal pod povrch obrazu.“⁴⁸⁶

Na tomto mieste treba spomenúť jednu vec, ktorá robí osobnosť Karola Strmeňa výnimočnou predovšetkým v slovenskom exilovom kontexte. Koniec totality znamenal pre predstaviteľov našej emigrácie možnosť vrátiť sa do vlasti a svojím spôsobom sa zapojiť do verejného života na Slovensku. Mnohí z nich však nedokázali kriticky vyhodnotiť vtedajšiu situáciu na Slovensku, ako aj obdobie prvej Slovenskej republiky, a v spojení so sentimentom sa stali nositeľmi idey nacionalizmu, ktorý v deväťdesiatych rokoch 20. storočia už na Slovensku nemal mať svoje miesto. Povýšením tejto idey nad čokoľvek iné často ospravedlňovali, resp. prehliadali nedemokratické až kriminálne spôsoby fungovania vtedajšej štátnej moci, pričom mnohokrát sami kompromitovali svoju predchádzajúcu zásluhnú činnosť a v očiach mnohých stratili svoj morálny kredit. Z určitého pohľadu sa môže zdať, že Karol Strmeň bol svojou nečakanou smrťou uchránený od potenciálnej kompromitácie svojej osoby, ako aj veľkého diela. Opak je pravdou. Kusé informácie naznačujú, že Strmeň si zachoval kritický odstup od slovenskej reality („Nechcem tu múdro a ani nemúdro písať o tom, čo neviem; nežijem na Slovensku, pomery poznám len z počutia a z tlačé, iste dosť slabo.“⁴⁸⁷), že stále vnímal rozdiel medzi skutočným vlastenectvom a prepíatym nacionalizmom. Pritom bol jednoznačným zástancom slovenskej nezávislosti: „Pre vyspelý národ je samostatnosť to, čo sú pre orla krídla a vzduch. To je pravda a všetko ostatné sú reči. Reči železnej päste v ak-samitovej rukavičke.“⁴⁸⁸

Jeho osobnosť, kultivovaná kresťanským humanizmom a širokým rozhľadom vzdelanca, dokázala vidieť veci z nadhľadu a nebála sa ich pomenovať priamo: „Dlhé roky sme boli obklopení démonmi, ktorým sa vzdávala kultická úcta a sláva, démonmi à la Hitler, à la ... (doplňte si zoznam), démonmi, ktorí požadovali od podrobených vieru, nádej a lásku. Zlo netvorí. Zlo zabíja, dusí, množí teror a zúfalstvo a učí strachu ešte aj

⁴⁸⁵ KAROL STRMEŇ: *Láska je väčšia ako nádej*, s. 11.

⁴⁸⁶ ANAMI AMAKIJŌ: Nad dvoma prekladmi starojaponskej poézie. In: *Knižná revue*, roč. 15, 2005, č. 16 – 17, s. 7.

⁴⁸⁷ *Tamže*, s. 1.

⁴⁸⁸ KAROL STRMEŇ – ALEXEJ FULMEK: *Život jedného exulanta*, s. 5.

deti (...) ... Žijeme v storočí, keď zlo okolo nás je priam hmatateľné. A predsa nevítazí. (...) Zdá sa mi, že nastal čas, keď u nás budú môcť vyrásť veľkí kritici, ktorí vecne zhodnotia naše kultúrne dejiny. Pod vecným zhodnotením nerozumiem nejaké ‚rež a rúbať‘; opačne. Zachádzajme s národnými hodnotami ako s niečím, čo nás potrebuje, čo je nám drahé, a preto to počúvame s pozornou, aj keď kritickou láskou.“⁴⁸⁹

Zmienku si nepochybne zaslúži aj jeho reflexia slobody, ktorá prišla s pádom totalitného režimu: „Sloboda je ako voda. Sama osebe nemá nijaký tvar. Môžeme jej dať tvar, aký sami chceme. Význam a dosah slobody závisí od nás samých. Otvorené perspektívy samy osebe nič neznamenajú, kým si ich neprivlastníme. A kým nehľadáme na nich svoje miesto na základe toho, čo sme a čo je našou podstatou.“⁴⁹⁰

Medzitým Strmeň zbiera ocenenia tak v zahraničí, ako aj doma – vo svojej vlasti. V roku 1993 preberá Cenu Spolku slovenských spisovateľov za celoživotnú básnickú a prekladateľskú tvorbu a vyznamenanie za mimoriadne zásluhy od Clevelandskej štátnej univerzity. Vedúci katedry moderných jazykov konštatoval, že „v Dr. Karolovi Strmeňovi bola v jednej osobe zhrnutá celá katedra“.⁴⁹¹

Štvrtý apríl 1994 starosta Clevelandu Michael R. White a guvernér amerického štátu Ohio George V. Voinovich vyhlásili za Deň Karola Strmeňa.⁴⁹² Pri tejto príležitosti sa v Bohemian National Hall konal slávnostný galavečer za účasti viac než troch stoviek krajanov, prvého slovenského veľvyslancu v USA Branislava Lichardusa a iných. V slávnostnom prejave starostu zaznelo, že Karol Strmeň je „uznávaný za jedného z najväčších básnikov dvadsiateho storočia a za jedného z najväčších žijúcich slovenských básnikov“.⁴⁹³ Blahoželanie smerovalo nielen Strmeňovi k jeho dielu, ale aj slovenskému národu k Strmeňovi. Guvernér zasa zdôraznil jeho osobnú neohrozenú angažovanosť za slobodu, demokraciu a štátnu suverenitu Slovenska. Zároveň bolo oznámené, že univerzita zorganizuje podujatie Cervantesove španielske dni a počas nich bude 23. apríla 1994 Karolovi Strmeňovi udelená jedna z dvoch tohoročných Cervantesových cien za jeho preklady kastílskej poézie do slovenčiny.

⁴⁸⁹ KAROL STRMEŇ: Láska je väčšia ako nádej, s. 11.

⁴⁹⁰ KAROL STRMEŇ – MILAN STRAKA: Tri stretnutia (... so Slovákmi v USA), s. 15.

⁴⁹¹ IMRICH KRUŽLIAK: Deň Karola Strmeňa v Clevelande. In: *Literárny týždenník*, roč. 7, 1994, č. 18, s. 2.

⁴⁹² Pocta Karolovi Strmeňovi : Cervantesova cena slovenskému básnikovi. In: *Republika*, roč. 2, 22. 4. 1994, č. 92, s. 3.

⁴⁹³ IMRICH KRUŽLIAK: Deň Karola Strmeňa v Clevelande, s. 2.

A aby toho nebolo málo, aj rumunská vláda sa chystala udeliť mu ocenenie – za jeho prekladateľskú prácu na Eminescovom diele...

Keď sa na sklonku života pýtali kardinála Jána Chryzostoma Korca, niekdajšieho tajného biskupa a väzňa komunistického režimu, čo dalo Slovensku štyridsať rokov prenasledovania kresťanov, odpovedal okrem iného, že slovenský národ rástol myslením, tvorbou, umením, literatúrou a činmi. A za všetky osobnosti spomenul osem mien, medzi nimi aj to Strmeňovo.⁴⁹⁴

Pri tom všetkom Karol Strmeň každé uznanie odbavil s úsmevom: „*Ser vi inutiles sumus; quod facere debuimus, fecimus*“ – sme iba neužitoční služobníci, ktorí robia to, čo je ich povinnosť. Za „povedačky“ označil reči, že údajne mal byť navrhnutý na Nobelovu cenu za literatúru, a dodal: „Neviem, či by som v iných životných podmienkach vytvoril viac; možno by som vytvoril menej, možno lepšie veci, možno horšie. Literárny prejav nie je automatickým výronom životných podmienok, je skôr reakciou na ne a na nich sa len priživuje. Nik nevie, ako by vyzerala *Božská komédia*, keby Dante nemusel odísť z Florencie.“⁴⁹⁵

Oľga Strmeňová svoje spomienky na manžela uzatvára týmito slovami: „Svojím dielom chcel Karol Strmeň doniesť hodnotnú literatúru do klenotnice slovenskej kultúry. Svojou vlastnou tvorbou akoby chcel potvrdiť pravé hodnoty ľudského života. Sám nikdy netúžil po uznaní, vyznamenaniach, tituloch; pokladal ich za ťarchu. Chvály alebo obdiv jeho fenomenálnej pamäti prijímal vždy v pomykove a v skromnej pokore (Veď je to dar Boží!), striasajúc ich zo seba jemnou, proti sebe namierenou žartovnou poznámkou, ako keď labuť trepotom krídiel striasa z nich kvapky vody. V cudzom svete mu vždy záležalo na tom, byť hodným synom svojho národa – i keď tento o ňom ani nevedel, priniesť mu česť a uznanie svojím životom a svojou prácou.“⁴⁹⁶

V sobotu popoludní 15. októbra 1994 sa Karol Strmeň vracal spolu s manželkou a dcérou z výletu, na ktorom boli obdivovať jesennú prírodu za Clevelandom. Neďaleko ich domu došlo k tragickej havárii. Oľgu a Kristínu Strmeňové previezli zranené do nemocnice, básnik však tragicky zahynul. V rukách držal posledné číslo časopisu *Kultúra slova*, keďže chcel využiť každú príležitosť na udržanie si kontaktu so živou slovenčinou.

⁴⁹⁴ Bližšie pozri JÁN CHRYZOSTOM KOREC: *Dni a roky po Barbarskej noci 1950 : otázky a odpovede*. Bratislava : Lúč, 2009, s. 176.

⁴⁹⁵ KAROL STRMEŇ – ALEXEJ FULMEK: *Život jedného exulanta*, s. 5.

⁴⁹⁶ OĽGA STRMEŇOVÁ: *So slovenským srdcom v exile : na spoločný život v emigrácii spomína pani Oľga, manželka básnika Karola Strmeňa*, s. 20.

O šesť dní sa za účasti mnohých osobností⁴⁹⁷ konali pohrebné obrady v clevelandskom benediktínskom kláštore. Jeho telo bolo uložené na char-donskom cintoríne. Na jeho pomníku sú napísané slová z úvodnej básne zo zbierky *Preblahoslavená*: Život je zorou nebeského rána. Velebí naša duša svojho Pána.

Autorka prvého Strmeňovho životopisu Mária Chovancová publikovala list⁴⁹⁸ jeho manželky Olgy z mája 1996, ktorý tu uverejňujeme v úplnom prepise, keďže ide o nenahraditeľné svedectvo s exkluzívnym obsahom:

„Drahí priatelia, chcela by som Vám priblížiť môjho manžela Karola Strmeňa nazretím do jeho súkromia. Ťažko sa mi o tomto píše, hoci už prešlo vyše jeden a pol roka od jeho smrti.

Bol človekom hlbokoj viery v Boha. K viere sa často verejne priznával a ak bolo treba, vedel ju podložiť vážnymi argumentmi, čím si získaval rešpekt u ľudí, i keď boli ateistami. V teológii a cirkevných dejinách bol doma, mal hlboké vedomosti. Modlitba u neho bola vec taká častá a prirodzená, ako je pre človeka dýchanie. Neraz, keď nehybne sedel zahľadený a vyrušila som ho otázkou *O čom premýšľaš?*, odpoveď znela: *Modlím sa!* Súčasný stav Cirkvi vo svete prijímal nie tak kriticky, ale skôr s úzkosťou o jej budúcnosť, no i túto neistotu vkladal do Božích rúk. A tak manžel zhromažďoval v sebe pokoj, ktorý potom vyžaroval z neho vo forme radosti a vtipnosti v styku so všetkými, ktorých stretol. Profesori na univerzite na neho spomínajú, ako na nudných, nikde nevedúcich schôdzach Karol jednou výstižnou žartovnou poznámkou všetkých rozosmial, napätie sa uvoľnilo a schôdza sa čoskoro skončila v pozitívnom naladení. Študenti, ktorí sa húfne hrnuli do jeho tried, s úsmevom spomínajú, ako vedel žartovne prednášať ešte aj takú nezáživnú vec, ako je gramatika tej či onej reči a oni sa ju potom hravo naučili. Učebníc sa málo pridížal, možno povedať, len okrajovo. Spoliehal sa na svoju pamäť. Využíval na to vlastnú básnickú obrazotvornosť a pohotovú vynaliezavosť, ktorou vedel spestriť a vysvetliť problém. Aká škoda, že z tohto pôsobenia si nič nezaznamenal a žije to len v pamäti jeho vďačných žiakov a čiastočne v kruhu rodiny!

Rodinná láska a veselosť išli u nás ruka v ruke. Keď boli naše deti a ne-skôr vnúčatá malé, Karol im skladal básničky po slovensky i po anglicky, mnohé boli žartovné. Niektoré ilustroval svojimi kresbami a zviazal do zošitka. Karol rád kreslil a maľoval, len času bolo málo. Zostalo nám asi

⁴⁹⁷ Rodina si okrem iných veľmi cenila osobnú prítomnosť Branislava Lichardusa, vtedajšieho prvého veľvyslanca Slovenskej republiky v USA.

⁴⁹⁸ MÁRIA CHOVANCOVÁ: *Karol Strmeň* : [životopis], s. 45 – 48.

100 kresieb pohľadnicového formátu, väčšinou sú to perokresby. Oceňoval maliarske umenie a vravieval, že keby nebol básnikom, bol by maliarom. Zaujímal ho staročínske maliarske umenie, drobnokresba, ale rád si pozrel i nejednu výstavu rozličných maliarov v našom clevelandskom Múzeu umenia. A mohla siahať až po kubizmus! Tvary a farby v prírode ho vždy fascinovali. Koľko ráz sa rozpomínal na mederské polia a lúky plné červených makov, na zlato obilia, na pestrosť kohúta na rodičovskom dvore, ba i na nešťastné paradajky, na ktoré musel ako dieťa nosiť a vylieváť vedrá a vedrá vody, aby rástli. Odvtedy ich nechcel jesť, ale na papriky sa nehneval, ba čím bola štipľavejšia, tým lepšia!

Rodná obec žila v ňom. Pod širším pojmom národ, vlasť a najmä Palárikovo Karol rozumel všetkých svojich priateľov a známych, v užšom však svojich príbuzných, svoju najbližšiu rodinu na Slovensku. Keď v roku 1941 odchádzal zo Slovenského Medera (Palárikova) do Bratislavy, zanechával svojich rodičov a piatich súrodencov – dve sestry a troch bratov. On bol najstarší. V exile ťažko znášal svoju odlúčenosť od nich a trpkou kvapkou bolo i to, že dlhý čas im nemohol ani písať. Bolo obdobie, v ktorom už i len to, že niekto dostáva listy z Ameriky, tobôž od niekoho, kto zo Slovenska odišiel ako utečenec, dávalo úradom príčinu na podozrenie. So smútkom si uvedomoval, že rodina si bude vysvetľovať jeho mlčanie ako dôkaz, že na nich nemyslí, že sa nestará, ba ešte horšie, že na nich zabudol. Naopak! On veľmi túžil vidieť dorastať bratov a sestry, najmä Beinku, ktorú rád pestoval. A chýbala mu jeho citlivá, dobrá mama, poetická duša, v ktorej mal v mladosti ochrankyňu a povzbudenie pri svojich prvých tvorivých písaniach. Neraz pri spomienkach zaliali ho slzy. Raz tu, v Clevelande, pospevujúc si taliansku pesničku Sorento, ktorú chcel preložiť do slovenčiny pre nášho priateľa, operného speváka Ruda Petráka, rozhodol sa namiesto toho na melódiu tejto piesne zložiť slová o matke. Rudolf to natočil na platňu, vtedy ešte kazety – magnetofónové pásky nejestvovali. Škoda, že Karolova mamka sa nedožila toho, aby túto pieseň počula!

Keď odchádzal, zanechával sedemčlennú rodinu a pri prvej návšteve Palárikova v roku 1990 zoznamoval sa temer s tridsiatimi a ešte chýbali brat i sestra s rodinami, žijúci v zahraničí. Bolo to radosti! Bol hrdý na nich, bol hrdý na Palárikovo a chválil ho pri každej príležitosti. Spomínal na Cergát ako na miesto kĺzačky, na studené vetry ako nepriateľa číslo jeden, keď v zime ako študent gymnázia v Nových Zámkoch kráčal cez polia smerom k železničnej stanici.

Nezabudnuteľné mu boli mamkine kvety. Odtiaľ plynula jeho láska ku kvetom, alebo azda od starého otca, ktorý bol kedysi záhradníkom v gróf-

skej záhrade? Mal rád aj zvieratá. Spomínal psíka, čo kedysi mali doma, aj tu by ho chcel mať, ale v podnájme sa to nedalo. V Richmond Hts. nahradil si ho tým, že susedoviu mačku naučil chodiť každé ráno pred naše dvere k mištičke s mliekom. Ona si potom pokladala za povinnosť denne ho odprevádzať k autobusovej zastávke (dost' ďaleko) a Karol trpól, že ju zrazí auto. Táto mačka ešte stále chodí pred naše kuchynské dvere a postavia sa na zadné nohy zvedavo nazerá cez sklenú tabuľu dvier, či neuvidí svojho priateľa – dobrodinca. Rovnako ako zvieratá mal Karol rád i vtákov. Pri obloku máme krmidlo a tam on v zime i v lete dával zrnká sľečnice a inú poživň. Prilákal tým dvadsaťjeden rozličných vtákov. Obdivujeme ich dodnes. Priživovala sa tam však aj veverica. Keď si neskôr na hostinu začala vodiť celú rodinu, prešli sme jej cez rozum. Namontovali sme zvláštne krmidlo, na ktoré nemohla vyliezť, a tým sme urobili koniec jej lúpežníckym maškrtárskym hodom. Raz do záhrady privandroval i zajac. Karol sedel v záhrade čosi písuc. Zajac si sadol k jeho nohám a hľadá na neho. Karol sa mu takto prihovril: *Ty malý, blúpučký zajačik! Ty sa ma nebojíš? Ty nevieš, čo je Hasenpfeffer?* Ale zajačik ostal sedieť, až kým Karol neodišiel zo záhrady.

Azda jedinú, čo Karol nemal rád, boli komáre. A tých tu pod stromami je veľa, lebo pred domom za cestou máme les. V dome ani osu alebo pavúka nezabil, ale v papierovom obrúsku vyniesol do záhrady, na slobodu. Mohlo by sa povedať, že by ani muche neublížil, ale muchy a mravce tiež ničil a ešte viac tzv. japonských chrústov, čo sa pustili do kvetov. Pre tento mimoriadny vzťah k prírode Karol mal veľmi v úcte sv. Františka z Assisi.

Karol po celý rok vstával skoro ráno. O štvrtrej. Nakrmil vtákov, priniesol pred domu noviny, postavil na kávu. Keď som o šiestej prišla do jedálničky, čakal ma s čerstvou kávou, rozlúštenou novinovou krížovkou, inokedy s novým veršom a vo vázičke s nejakým kvietkom, aj keď to bola len púpava alebo niekoľko sedmokrások, fialky, margarétky, čokol'vek, čo práve kvitlo. *Viem, že to máš rada!*

Pre mňa to bola najkrajšia časť nášho spoločného dňa. Tu sme sa porozprávali o tom, čo ide písať, prípadne o problémoch s tým, alebo mi prečítal niečo včera dokončené. Rozprávali sme sa o Slovensku, o najnovších správach zo Slovenska, zo sveta. Na literárnu otázku mierne nadhodenu vypočula som si neraz prednášku vhodnú do univerzitnej posluchárne! Na pretras prišli aj rodinné záležitosti, aj program dňa zahrňujúci také prozaické veci ako kosenie trávy, nákup potravín (na ktorý rád chodil, vraj aby som náhodou nezabudla kúpiť aj štiplavú papriku). Raz do týždňa som Karola odvážala do Slovenského ústavu (približne 15 km od nás), kde ho už čakal dp. Andrej Pír. Väčšinou však denne okolo ôsmej ráno už sa pobral do

svojej pracovne na 1. poschodie. Tam čítal. Bol náruživým čitateľom, všetko ho zaujímalo: rastlinopis, poézia, staročínska história, literárna kritika a história, biografia politikov, spisovateľov, svätcov... európsky barok. Každé tri týždne sme chodili do mestskej knižnice požičať knihy. Vždy si zobral päť kníh. Potom sa vrhol do písania. Písací stroj mal na obloku. Díval sa na vysoké smrek. Na písacom stole medzi papiermi som minule našla túto báseň:

*Vidíš tam hore tie anjelské stráne
uprostred čiernych smrekov?
Rozžiarené sú, nebom požehnané,
len pridáľeko.*

Karol môj, si tu v duchu s Tvojimi rodákmi a ja som tu tiež. Pred domom nám vietor vytrhol dva smrek. Z troch, ktoré opisuješ. Tretí sa kymáca a pôjde tiež. Bude mi smutno za nimi... Beriem si však k srdcu otcove slová, ktoré mi ako dievčatku napísal do pamätníčka: *Olička moja, čo Ťa nenaučili rodičia a škola, naučí Ťa život. Ale Ty nikdy nezúfaj! Len miluj, ver a dúfaj, ako miloval, veril a dúfal Tvoj otec!*

A Tvoju báseň, Karol, doplním druhou slohou, len mierne pozmeniac Tvoju:

*Vidíš tam hore tie anjelské stráne?
Nieto už čiernych smrekov.
Rozžiarené sú, nebom požehnané,
nie pridáľeko.“*

Na tomto mieste by sme chceli doplniť spomienky Oľgy Strmeňovej slovami ich najstaršieho vnuka Garyho z januára 2021:

„Ďakujem, že ste ma oslovili v súvislosti s mojím starým otcom Karolom Strmeňom. A ďakujem vám aj za to, že pokračujete v šírení jeho diela, aby ostala jeho pamiatka stále živá. Nemám žiadny prehľad ani vedomosti o jeho diele, čo mi je veľmi ľúto.

Som veľmi rád, že máte takú vysokú mienku o básnickom a prekladateľskom umení môjho starého otca. Pravdou však je, že on bol ešte viac: bol predovšetkým dobrým človekom, milujúcim manželom, otcom a starým otcom. Bol najláskavejšou osobou, akú som kedy poznal. Väčšina mojich spomienok naňho siaha do obdobia môjho detstva (asi tridsať rokov do minulosti), pretože nás opustil krátko po tom, ako som skončil univerzitné štúdium. V rokoch mojej mladosti sme zvykli navštevovať mojich starých

rodičov takmer každú nedeľu. Keď som bol ešte veľmi malé dieťa, nevedel som správne vysloviť slovenský výraz „starý otec“ a tak som ho oslovoval ‚Papó‘. Následne sa stal ‚Papom‘ pre všetkých z rodiny po celý jeho život.

Ako človek bol mimoriadny intelektuál, ktorého myseľ bola ustavične zaneprázdnená. Zbožňoval svoje deti a vnúčatá, hral s nami bláznivé hry a rozprával nám príbehy – väčšinou sme im nerozumeli, ale smiali sme sa spolu s ním. Povzbudzoval svoje vnúčatá, aby sa venovali predovšetkým humanitným vedám, bez ohľadu na to, aké boli naše záľuby a sklony. O tradičné americké povolania, ako podnikanie a šport, neprejavoval záujem. Oveľa radšej venoval svoj čas čítaniu a písaniu, čo ho vedelo natrvalo upútať. Bol som príliš mladý, aby som mohol rozumieť všetkému, čo robil alebo o čom hovorieval, za to som však vždy obdivoval jeho zanietenosť za všetko, čo súviselo so slovenskou kultúrou. Rozpomínam sa, aké dôležité bolo pre neho obdobie koncom osemdesiatych a na začiatku deväťdesiatych rokov, keď konečne – spolu s mojou starou mamou – mohol opäť navštíviť rodné Slovensko. Veru škoda, že som bol vtedy taký mladý a unikla mi príležitosť dozvedieť sa viac o jeho činnosti a o zväzkoch, ktoré ho viazali k Slovensku.

Pokladám za veľké šťastie, že som vnukom takého človeka. Krátko pred jeho tragickou smrťou pri automobilovej nehode v roku 1994 som sa často stretával s Papom a mojou starou mamou Oľgou pri prestretom stole. Postupne rástol môj nový a dospeljší pohľad na jeho život a tvorbu. Spolu s mojou starou mamou Oľgou, ktorá bola rovnako inteligentná a láskavá ako on, tvorili obdivuhodnú manželskú dvojicu. Obaja boli hlboko veriaci kresťania, pravidelne navštevovali kostol a boli obľúbení v spoločnosti, v ktorej žili. Moja stará mama a teta rady pracovali v záhrade, zatiaľ čo Papo – sediac na lavičke s knihou v rukách – väčšinou obdivoval prírodu.⁴⁹⁹

Tieto riadky boli napísané v čase, keď už nežila nielen Garyho stará mama Oľga (1926 – 2014), ale ani teta Kristína a otec Peter. Karol Strmeň svojím spôsobom nasledoval osud básnika Janka Kráľa. Súčasní potomkovia Strmeňovcov sú Američania so všetkým, čo k tomu patrí. Po slovensky nerozumejú, čo našlo svoj výraz v jednom zo Strmeňových listov: „Aj ja mám také pekné živé vnúčatá... ale tie po slovensky nevedia... Hic Rhodus, tu srdce krváca. Ale sú to Božie zlaté, dobré deti.“⁵⁰⁰ Ani dnes nemajú žiaden bližší vzťah k Slovensku, aj keď si v rámci rodinnej tradície udržiavajú

⁴⁹⁹ Preložené z angličtiny.

⁵⁰⁰ List Karola Strmeňa. Pripravil M. L., s. 8.

spomienky nielen na Karola a Oľgu Strmeňovcov, ale aj Oľginho otca Karola Sidora, ktorý zomrel v roku 1953 v kanadskom Montreale.

V rámci našej komunikácie došlo i na otázku vzťahu Karola Strmeňa k politike: „Mám silné podozrenie, že moja stará mama sa rozhodla pre môjho starého otca preto, lebo sa nezaujímal o politiku. Karol sa hlavne a predovšetkým zaujímal o slovenskú kultúru, o život svojich rodákov na Slovensku, ale nestaral sa o politiku. Básnik, áno; politik, nie! Politici sa často správajú bezohľadne, zatiaľ čo Karol nevedel ublížiť ani muche v kuchyni. Radšej ju vzal, vyniesol von a tam ju pustil na slobodu. Moji starí rodičia boli intelektuáli, ktorí milovali tichý, pokorný a dôstojný život. Politizovanie nebolo v ich povahe.“ Starí Strmeňovci pred svojimi vnúčatami nikdy nespomínali obdobie spreď ich spoločného pobytu v Ríme ani históriu spätú s Karolom Sidorom ako význačným slovenským politikom. Ich vnúčatá predpokladali, že hlbšia minulosť sa im možno spájala s bolestnými spomienkami, ktoré nechceli oživovať. Ako dôvod Strmeňovho úteku vnímali anglické príslovie, ktoré hovorí o tom, že pero je silnejšie ako meč. Spájali si to s totalitarizmom komunistického režimu, ktorý nepripúšťal skutočnú slobodu, a predpokladali, že Karola Strmeňa tento režim vnímal ako hrozbu.

Oľga Strmeňová bola pre Slovensko vášnivo zanietená, no vyhýbala sa politike a ľuďom, ktorí sa politicky angažovali. Predpokladaným (a racionálnym) dôvodom bola nepochybne osobná skúsenosť v detstve a počas dospievania cez životný a politický príbeh jej otca Karola Sidora. Na základe osobných spomienok sú jej potomkovia hlboko presvedčení, že by sa nikdy nevydala za muža, ktorý by mal čokoľvek s politikou.

Po našom upriamení pozornosti na niekoľko kusých faktov zo Strmeňovej politickej angažovanosti počas druhej svetovej vojny sme dostali odpoveď, že o niečom takom nikdy nič nepočuli, ba že je to pre nich dokonca absolútne nepredstaviteľné.

Vieme však, že Karol Strmeň bol z ponovembrového vývoja vo vlasti sklamaný. Napriek tomu však neváhal povedať: „Drhli sme, hrdlačili v nádeji, ktorá sa nespĺnila. To je dejinný fakt. A predsa to stálo za to!“⁵⁰¹

Dlhé roky pre slovenskú literatúru neexistoval. No slovenská literatúra ho potrebuje viac než on ju. Jeho dielo by žilo aj bez nej, aj v parodoxe, že by ju zároveň spoluvytváralo. Nemusíme prinášať Strmeňovo dielo do našej literatúry. Slovenská literatúra potrebuje Strmeňove básne a preklady

⁵⁰¹ IMRICH KRUŽLIAK: „Jeden svätý je viac než masa“ : k nedožitým 80. narodeninám Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 118.

sama pre seba a kvôli sebe. Čítať ho je málo, treba o ňom písať. Karol Strmeň bol takým geniálnym a mimoriadnym zjavom, že slovenská literatúra a vôbec spoločnosť by sa ho mala zmocniť a hrdo sa ním pýšiť.

A to aj napriek Strmeňovej príslovečnej pokore a skromnosti, keď aj dnes by podľa jeho manželky Oľgy nepovedal na to všetko nič iné, než čo už raz napísal na sklonku svetovej vojny vo svojom básnickom *Testamente*:

*Priatelia, dnes sme jedno v jednej snabe,
dnes spojuje sa všetka naša práca
na vysnívanej veľkej protiváhe.*

*Čo po tom, že náš vlastný dar sa stráca?
Čo po tom, že sme všetko odovzdali?
Čo po tom, že z nás niekto vykrváca?*

*Urobili sme iba, čo sme mali.
Urobili sme iba, čo sa dalo,
a ostatné sme Bohu zanechali.⁵⁰²*

„Prečo píšem? Aby sme všetci boli ľudskejší. Aby sa pre tých, ktorí prídu po nás, zachovala stopa, že sme túžili po pravde a dobre, a ako biblickí ‚nabim‘ hľadali spravodlivosť, ktorej meno je Láska. Aby sme nezabudli, že svet je oveľa krajší, než ako si ho predstavujeme i v najkrajšom vypätí fantázie... Aby som sa poďakoval Bohu...“⁵⁰³

⁵⁰² KAROL STRMEŇ: Testament (1944, úryvok). In: *Testament : poézia I.*, s. 101 – 102.

⁵⁰³ PETER CABADAJ: *Pošlem domov srdca kúsok : výber zo slovenskej exilovej poézie.* Martin : Matica slovenská, 1997, s. 110.

Vykupovanie času
(kontext diela: medzi vlastnou
tvorbou a prekladom)

*Poézion sa cvičím
v umení dobrej smrti:
otvorenými očami
záverečne zbrňam
tvary a farby.*
(Ako sa píše báseň, 1963)

KAROL STRMEŇ: ZLOMKY Z DENNÍKA O POÉZII⁵⁰⁴

1. Ambiguita v každodennom živote básnika: pre vlastné spasenie musí žiť, akoby bol vždy básnikom, a dobre vie, že vždy nie je básnikom. (A beda mu, ak to nevie.)

Príprava k tvorivosti nespočíva len v poetických memorabíliách, ktoré nám radí Majakovskij, ale predovšetkým v neúprosnej odtučňovacej kúre ducha. Výrečný básnik je nádherný rečník, orátor spravidla uchvacujúco poetizujúci, lenže poézia nie je elokvencia. Žobre, chuderka, pri bráne, hovorí pravdu a neveria jej, v zrkadlovej sieni tliekajú rečníkom.

2. Nie je nerestou brať poéziu privážne. Ani básnici ju vždy dost vážne neberú, čo sa im pomstí vždy pekelne. Tvorivosť je hra, trpezlivé stávanie na prichádzajúcu kartu, cesta z neistoty k presnosti a k tvaru, ešte stále neistému ako novembrové oblaky, hra čoraz väčšmi podobná hre o vlastný život. Poetično nie je ilúzia a básnická *pravda* nie je fraška, ktorú musí básnik hrať, aby pocítil osobnú nemohúcnosť vo vzťahu k trvalej, neúprosne tvrdej a omračujúcej realite vecí. Viem, čomu som uveril a o čom môžem, azda i mám, pochybovať, či už na svoje šťastie alebo nešťastie.

3. Možno nie básnici, ale správcovia spoločenských objednávok (úmyselne používam tento milosrdný eufemizmus) vymysleli ódy, ale pravda je, že básnik môže beztretno lyrizovať, čo len chce. Je len jedna výnimka, ktorá nepozná pardónu. Keď básnik začne lyrizovať sám seba, je odbavený, nik mu viac nepomôže a neporadí. Stratil hanblivosť. Spáchal hriech proti Duchu Svätému.

4. „Dnes od básnikov čakáme, aby...“ „Najmä dnes je potrebné, aby naši básnici...!“ Tratí čas, kto počúva ďalej. Spoločnosť, lepšie povedané elitný káder, ktorý diriguje spoločnosť, vždy niečo čaká, niečo objednáva, čo cel-

⁵⁰⁴ KAROL STRMEŇ: Zlomky z denníka o poézii. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 16, 1969, s. 117 – 119. Pozri aj KAROL STRMEŇ: Zlomky z denníka. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 6, 1959, s. 169 – 174.

kom iné potrebuje, a vždy, aj v najideálnejších pomeroch, neužitočný básnik je odrazu nepochopiteľne užitočný a ani nie tak národný, ako znárodný. Vyvlastňuje sa aj samota, beznádej a prehĺtanie slz.

5. *Omnia licent poetis atque...* Inými slovami, básnikovi nie je nič dovolené, sám sebe nesmie nič prepáčiť. Spender sa vzdal maliarstva, keď videl, že nemá trpezlivosti s detailmi. V básni sú detaily kvintesenciou. Sapfo sa nám zachovala zväčša v zlomkoch, v detailoch – a je v nich celá.

6. Paradoxy: Priveľa umenia je smrťou umenia. Priveľa slobody je návratom k tradíciám, ktoré sa dávno vyčerpali. Niektoré nedokonalosti sú v poézii znesiteľnejšie ako mnohé dokonalosti.

7. Páliť vlastné básne je posvätné privilégium. Keď som bol mladý, robieval som to s pasiou, bol to vyložený akt nádeje, úvod do nových dobrodružstiev. Poklesol som časom v tejto užitočnej horlivosti. Ale čo je zlé, spáliť treba. Počúvam plamene, oheň sipí, papier škvrcí a prosebne pukoce. Nech. Urobil som dobrý skutok.

8. H. B. mi raz povedal: „Vy básnici kvôli efektu a dobrému rýmu zradíte aj Boha.“ Ak je to pravda (a neraz je to takmer pravda), sme misijné pole ako pohania v Transtarárii. Cirkev nám za patróna neurčila ani sv. Augustína, ani sv. Tomáša Akvinského, ani sv. Bonaventúru, ani sv. Petra Damiána, hoci to boli dobrí básnici, ale svätého hriešnika a spolubrata nášho, kráľa Dávida, ktorého skutky tak neúprosne zaznamenalo Písmo sväté. Lenže s jeho slovami na perách umieral na kríži Ježiš Kristus.

9. Básnik nemá čas, má len šťastný moment; nemá svet, má len pohľad sústredený na aspekt reality. Šťastný moment je neistá veličina: v tom, že proste trvá a oblažuje, aj je, aj nie je večnosťou. A svet? „Toto všetko ti dám, ak padneš na kolená a budeš sa mi klaňať.“ Svet čaká od básnika chválu, ale tvári sa, že sa bez nej zaobíde. Sartrov Roquentin jedného dňa vidí, že veci okolo neho jestvujú živo a mocne. „Vyjavili svoje mená. Tu sú groteskné, uvzaté, obrovské, hlúposťou by bolo nazvať ich hostinou a vyslovovať sa o nich akokoľvek. Som uprostred vecí, ktoré nemožno pomenovať.“ A predsa je poézia možná, sama nevie ako.

10. Dobrá báseň mi hovorí ako spovedník: „Druhý raz to už neurob.“

K zámku Božích tajomstiev (poetologické východiská)

*Hodiny bijú do prázdna
zvažujem osud bez slova*
(Verše, 1969)

Pri pohľade na prehistóriu Strmeňových veršov sa musíme pristať pri francúzskom jezuitskom estetikovi či – jeho vlastnými slovami – „amatérovi a jednoduchom zvedavcovi“ s jeho „habkavými nápoveďami“ Henrim Bremondovi (1865 – 1933), teoretikovi, ktorý zásadne ovplyvnil vývin slovenskej katolíckej moderny, tvorcovi koncepcie *poésie pure*. Svoj koncept založený na paralelizme medzi básnikom a mystikom spracoval v troch dielach – v *La Poésie pure* (Čistá poézia, 1925), *Prière et Poésie* (Modlitba a poézia, 1926) a v spise *Racine et Valéry* (1930). S touto inšpiratívnou cestou spiritualizácie modernej lyriky sa mohli českí a slovenskí záujemcovia stretnúť prvýkrát v štúdiu Františka Xavera Šaldu *Henri Bremond a jeho „ryzí poesie“* (1930), neskôr v jeho texte *Henri Bremond* (1935), ktorý bol zároveň predslovom k Šaldovmu prekladu *Čistej poézie*. Práve existencia a dostupnosť českého prekladu spôsobila to, že Pavol Gašparovič Hlbina preložil do slovenčiny až Bremondovu druhú knihu venovanú tejto problematike – *Modlitba a poézia* – ktorá síce knižne vyšla až v roku 1943, no jednotlivé úryvky boli publikované už v roku 1933 v časopise *Kultúra*.

Bremondova prednáška o čistej poézii na jeseň v roku 1925 pobúrila francúzske literárne kruhy a spôsobila nekončiacu sa diskusiu o podstate poézie. Abbé Bremond vyzval predovšetkým na zmenu optiky vnímania poézie samej osebe. Radikálne odmietol tradične školácky hovoriť, o čom je báseň, čo tým chcel básnik povedať, čo báseň hovorí... Bremond akoby až zavrhol slová tvoriace verše a vraví, že „v básni je predovšetkým a hlavne čosi nevysloviteľného“.⁵⁰⁵ V úvode k *Modlitbe a poézii* hovorí, že znovu nájsť cestu spásy vyžaduje znovu sa vrátiť k veľkej poézii: „Je to síce ťažšie a zriedkavejšie, než by sme si mysleli. Aby sme k tomu dospeli, musíme spraviť heroický krok, salto mortale, musíme pripustiť zákonitosť a cenu poznania, ktorá sa nevyslovuje, ktorá sa nedá vysloviť, ktorú nemôžu slová vyjadriť. Treba veriť, že toto poznanie nie je bájkou, že boli ľudia, ktorým

⁵⁰⁵ JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 104.

bolo na úžitok, a že takí ľudia i dnes jestvujú a mocou tohto poznania nás prevyšujú.⁵⁰⁶

Aj keď počiatky jestvovania termínu čistá poézia siahajú až do osemnásteho storočia (J. W. Goethe, J. L. Tieck a iní), Bremond jej, v nadväznosti na poetiku Poea, Baudelaira, Mallarmého a Valéryho, dáva novú kvalitu a nové smerovanie. „Čistá poézia‘ v poňatí Bremondovom je poézia bez cudzích živlov, nesúrodých, bez didaktiky, rétoriky a dialektiky, ale aj bez sentimentality, bez zmyselnosti, vášnivosti a citového naturalizmu. Podľa Bremonda teda najlepšie verše básnikov sú nenapísané. Je to nevysloviteľno, čo uniká ľudskej reči, ľudskému slovu. (...) Pôvodnosť Bremondova je v tom, že chce básnickú skúsenosť vysvetliť skúsenosťou mystikovou a poéziu nazýva sestrou vnútornej modlitby mystikovej“ (Pavol Gašparovič Hlbina).⁵⁰⁷ „Slávou a zásluhou Bremonda (...) je len definitívna, sviatočná formulácia a zosystematizovanie toho, čo bolo do jeho príchodu hodne roztratené, neisté a bledé“ (Ján Elen Bor).⁵⁰⁸ Bremond poéziu a mystiku nestotožňuje, ale kladie ich vedľa seba a porovnáva. Mystika ako vyššia forma mimoriadneho spôsobu bytostného poznávania nadzmyslového súcna víťazí, lebo mystický zážitok je darom. Tak ako poézia je len pre vyvolených. Rozdiel je práve v tom, že básnik dokáže svoju mimoriadnu skúsenosť opísať slovami, zatiaľ čo skúsenosť mystika je nevysloviteľná (čo sa nevyklučuje so zápiskami mystikov, kde hovoria práve o tom, že o ich skúsenosti sa hovoriť nedá). Práve v tej neopísateľnosti *niečoho* mimoriadneho sa stretá (mystická) modlitba s poéziou, niekde tam sa prelínajú a tam – v tušenej sfére nevysloviteľnosti – dosahuje poézia svoje najvyššie kvality: „Moderná poézia prestala byť dekoráciou, chce byť integráciou krásy a života, kultúrou srdca, chce objaviť a vyhmatať neprístupné a vysloviť nevysloviteľné, dostať sa k absolútnu (Poe, Baudelaire, Rimbaud). To je metafyzická črta súčasnej poézie, tzv. čistej poézie, a v tomto bode sa súčasná poézia stýka s empiriou náboženskej mystiky (Bremond). Plný a absolútny prejav života, tvorba nového života“ (Pavol Gašparovič Hlbina).⁵⁰⁹

Bremond stanovuje axiómu – mystik nám vysvetľuje básnika. Ponúka dve cesty – vyčleniť mystikov s ich nezveriteľnými privilégiami mimo spoločnosti, alebo celú spoločnosť priviesť na mystickú cestu, teda k hlbokému spirituálnemu prežívaniu a poznávaniu podstaty existencie a kozmu. Ako-

⁵⁰⁶ HENRI BREMOND: *Modlitba a poézia*. Turčiansky Svätý Martin : Matica slovenská, 1943, s. 10.

⁵⁰⁷ *Tamže*, s. 107.

⁵⁰⁸ *Poézia slovenskej katolíckej moderny*, s. 23.

⁵⁰⁹ *Tamže*, s. 13.

koľvek sa bežnému človeku zdajú mystici svojou výnimočnosťou nestrávitelní a odpudzujúci, Bremond ponúka prostredníkov, ktorí sú prijateľnejší a menej odstrašujúci – básnikov. Lebo veľkí básnici sú nositeľmi náznakov mystického poznania – „nič nevieme viac, ale máme dojem, že sme trochu pochopili, čo sme dosiaľ ťažko chápali“,⁵¹⁰ a snažíme sa nevysloviteľné zakliať do slov.

Náznak mystického poznania je to, čomu u umelcov vravíme inšpirácia, a je to tajomstvo vlastné každému z nich, ktoré nemôžu nikomu zjaviť, lebo sami ho nepoznajú. Inšpirácia neznámym spôsobom utíši ľudské ráco a aktivizuje ľudského génia v nejasnom úsvite dlho očakávaného svetla. Inšpiráciou zastreto prenikáme cez zmyslový povrch vecí k ich tušenej podstate. Bremond ďalej vraví, že je omylom a pojmovým zúžením chápať mystiku len ako výlučne náboženský (nadprirodzený) fenomén. Naopak, tvrdí, že vnímanie mystiky musíme rozšíriť aj na mystiku profánnu (prirodzenú), teda mystiku zážitku inšpirácie, keď nevysvetliteľne a nevyjadriteľne dôjde k narušeniu logického a racionálneho chodu vecí akýmsi mimoriadnym, chvíľkovým osvietením.⁵¹¹

Nadprirodzená mystika však stále energiou a exkluzivitou zážitku presahuje svoju prirodzenú sestru. Na lepšie pochopenie prežitia skutočného mystického momentu Bremond uvádza citát Terézie z Avily, „kráľovnej mystickej psychológie: Keď Boh dvíha dušu k spojeniu, ruší činnosť všetkých prirodzených schopností, aby lepšie vtlačil do nej pravú múdrosť. Ona nevidí, nečuje, nerozumie, kým je spojená s Bohom. Ale, poviete mi, ako teda mohla duša vidieť a počuť, že bola spojená s Bohom, že Boh bol v nej a ona v ňom, keď pri tomto spojení nevidí ani nečuje? Odpovedám, že nevidí vtedy, ale vidí neskôr, keď sa vráti k sebe, a vie, nie skrze videnie, ale skrze istotu, ktorá jej zostáva a ktorú jej dáva sám Boh“.⁵¹² Básnická skúsenosť (katarzia, *courant poétique*) a inšpirácia sú niekde nižšie, sú viac a presnejšie vypovedateľné slovami. Síce stále nevysloviteľné, ale akosi viac výrečné, viac vypovedajúce. Mystická skúsenosť je bližšia Bohu, básnická človeku. Básnik je nedokonalým mystikom. Mimoriadne prepojenie mystiky a poézie na onom nevyjadriteľnom mieste potvrdzujú aj také zjavy na priesечníku týchto dvoch fenoménov, akými nepochybne boli a sú napríklad Ján z Kríža alebo už spomínaná Terézia z Avily.

Svoju rozpravu o modlitbe a poézii, o výsostnom postavení nevyslovi-

⁵¹⁰ HENRI BREMOND: *Modlitba a poézia*, s. 74.

⁵¹¹ Viac pozri *tamže*, s. 95.

⁵¹² *Tamže*.

teľného v poznaní sveta Bremond ukončuje citátom Hamara z roku 1689, tvoriaceho zároveň jadro a pointu celého spisu, ktorý tak zásadne ovplyvnil časť slovenskej medzivojrovej poézie: „Je neporovnateľne ľahšie milovať mlčky ako pri hovore. Starosť o hľadanie slov veľmi škodí pohybu srdca, ktoré tým čosi stráca. (...) Keby sme nestrácali len to, že menej milujeme a s väčšou roztržitosťou a nebezpečenstvom, už to je veľká strata, ak vieme, aká je cena lásky“ ... „a modlitby“ – dodáva Henri Bremond.⁵¹³

Je zaujímavé, že v roku 1971 Imrich Kružliak pri príležitosti Strmeňovej päťdesiatky takto hodnotí jeho básnickú tvorbu: „Vždy individuálne stvárňoval čistú poéziu. Aj tam, kde sa zastavoval pri boľavých otázkach súčasnosti, šiel do podvedomia času, zostupoval do hĺbky duše a problémov. Najmä, kde ho boleli krivdy sociálne i národné alebo kde ho Kristova náuka viedla k mystickému premýšľaniu. Strmeňova poézia akoby sa prenášala ponad čas.“⁵¹⁴

Svoj vlastný postoj k poézii pregnantne vyjadruje v predslove k svojmu výberu z poézie Paula Claudela: „Pravda je, že poézia sa začína tam, kde veci pred básnikom ožijú, ako by práve vznikali, a vyvstávajú medzi nimi nečakané, mnohoznačné súvislosti. Vtedy sa aj slová stávajú vecami (sú totiž viac ako ich neutrálnymi znakmi), takže tvorivý proces ich samostatne sceľuje s mimojazykovým bohatstvom, ktoré prináša básnikovi milosť intuitívneho pohľadu.“⁵¹⁵ A ďalej pokračuje rovnako presvedčivo: „Úlohou realistickej poézie (a kresťanská poézia môže byť iba realistická) nie je metamorfóza sveta a fabulizmus, čo ako fabulózny, ale stopovanie súvisov a účinných analógií. Jej predmetom je reálny svet, ktorému Boh určil za úlohu reálny rozvoj v hraniciach podobných slobode a vnútornej zákonitosti vznikajúcej básne. Básnik napodobňuje prírodu, ale napodobňuje ju vždy v stave zrodu, ako vtelujúcu sa možnosť, nie ako mŕtvu, dokončenú, vyčerpanú danosť. V tom, a v ničom inom, je poézia mystikou a mystika poéziou.“⁵¹⁶

K téme sa žiada doplniť zaujímavý fakt, že Strmeň k vydaniu svojho prekladu Claudelovej *Kantáty pre tri hlasy* (1986) pripojil aj vlastný preklad au-

⁵¹³ *Tamže*. Bližšie o vzťahu Bremonda a slovenskej spirituálnej poézie pozri aj cit. príspevok JÁN GAVURA: Bremondov koncept čistej poézie a slovenská katolícka moderna.

⁵¹⁴ IMRICH KRUŽLIAK: Zdravica básnikovi. In: IMRICH KRUŽLIAK: *Živé stopy*, s. 156.

⁵¹⁵ KAROL STRMEŇ: Paul Claudel a oktáva stvorenia. In: PAUL CLAUDEL: *Dobré slovo*, s. 5.

⁵¹⁶ *Tamže*, s. 8 – 9.

torovej eseje *Náboženstvo a poézia* (1928),⁵¹⁷ v ktorej analyzuje význam náboženskej viery básnika pre jeho poetickú tvorbu. Vyzdvihuje tri aspekty pozitívneho vplyvu náboženstva na poéziu. Prvým je ten, že viera v Boha umožňuje „chválu“, a tú vníma ako možno najväčšiu hybnú silu samej poézie. Potom hovorí, že práve kresťanské (čo je pre Claudela synonymom pre katolícke) náboženstvo prinieslo „slovo“, a nielen to – dalo veciam aj skutočný a jasný zmysel. Poslednou výhodou je „dráma“, reálne existujúca len vo svete, v ktorom je o čo bojovať, ktorý má svoj zmysel a určenie. „Posledné dejstvo je, ako hovorí Pascal, vždy krvavé, ale je vždy aj veľkolepé, lebo náboženstvo vnieslo do nášho života nielen drámu, ale jej zavŕšením v Smrti aj najvyššiu formu drámy, ktorou pre každého skutočného nasledovníka nášho Božského Spasiteľa je *obeta*.“⁵¹⁸

Navzdory tomu, že Karol Strmeň sa oficiálne neidentifikoval s katolíckou modernou, nedajú sa poprieť jednoznačné spoločné svetonázorové aj poetologické východiská s autormi tzv. slovenskej katolíckej moderny. Ak Bremond a jeho *Modlitba a poézia* stoja niekde pri počiatkoch katolíckej moderny a Karol Strmeň so svojím dielom ju symbolicky uzatvára, môžeme si vytvoriť pomyselný oblúk spájajúci začiatok i koniec trvania zjavu „snehobielej procesie kňazov-básnikov“.⁵¹⁹ Týmto oblúkom a premostením sa stáva práve mystika. Katolícka moderna vyšla zo spojenia poézie a mystiky a po mnohých peripetiách sa k tomuto spojeniu aj vrátila. Karol Strmeň symbolicky dva roky pred svojou smrťou hovorí o tom, ako mimoriadne ho fascinoval Ján z Kríža pre svoj mysticismus a spiritualitu: „Nie každý svätec je básnik, ale keď je svätec veľký básnik, potom je nekonečne veľký, ako napríklad sv. Ján z Kríža. Bol to dokonalý svätec, jedinečný mních a básnik takmer bezhraničný. Mystik najvyššieho stupňa, čo znamená kresťan najvyššej pokory. Obdivuhodná ľahkosť je nielen v jeho poézii, ale aj v jeho komentároch k poézii (...) Dve-tri básne sú v mojich *Návštevách*. Mám skoro všetky hotové, len nie som spokojný a prerábam to. Lebo čím viac ho poznám, tým mi je bližší.“⁵²⁰ Podľa svojho životopisu (1971) mal práve po *Návštevách* v tom istom roku vydať aj spomenutý výber z básnickej tvorby Jána z Kríža pod názvom *Duchovné piesne*,⁵²¹ čo sa však nikdy neuskutočnilo.

⁵¹⁷ PAUL CLAUDEL: *Náboženstvo a poézia*. In: PAUL CLAUDEL: *Kantáta pre tri blasy*, s. 78 – 87.

⁵¹⁸ *Tamže*, s. 87.

⁵¹⁹ KAROL STRMEŇ in: *Básnik večnej nádeje Mikuláš Šprinc*, s. 7.

⁵²⁰ JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 521 – 522.

⁵²¹ LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.

Karol Strmeň na sklonku svojho života vyjadril podstatu toho, čo je poézia, absolútne pregnantne: „Poézia vzniká z nahromadeného ticha. A má vyústiť do sústredeného ticha.“⁵²²

Od mladosti ho poézia lákala a vábila, na prvých stránkach svojho básnického debutu píše:

*A tak som kráčal, tak som išiel
na zámok Božích tajomstiev.*

(...)

*Čuť pieseň vetra ponadeň
a hovorí sa, že v ňom dosiaľ
komusi vnútri vyzvňajú,
že piesne, čo v ňom čuť, ho ženú
na jeho stranu oslnenú,
kde kladie čelo váhajúce
na jeho teplú, žltú stenu.⁵²³*

Neodolal vábeniu a celý život dobýjal brány toho *zámku Božích tajomstiev*, túžil po tom skoro mystickom zážitku hoc i len čiastočného uhasenia nejasnej túžby po večnosti, ktorá je odnepamäti v nás. Unavený z tohto ordinárneho sveta vedel, kde nájde oddych, kde si bude môcť pokojne zložiť svoje *čelo váhajúce*. Váhajúce, nie sebavedomé, lebo Bohu sa do očí dá pozrieť len s bázňou. S večnosťou sa dá stretnúť len v pokore. Rovnako sa treba s bázňou postaviť aj pred poéziu, s pokorou skloniť hlavu pred básňou. Sebavedomí a pyšní nemajú miesto na *teplej, žltej stene*...

Späť zo *zámku*, nie kafkovského, ale Božieho, k ľuďom prichádza básnik. Šestnásťročný (1937) Karol Bekényi ho vníma takto: „Básnikom byť znamená zbierať mliečnu rosu do kalicha (...) znamená skoro podstúpiť kalváriu, dlhú cestu za intuíciou a inšpiráciou.“⁵²⁴ Aj Bremond, ktorého dieťa už v tom čase Strmeň mohol poznať, hovorí o ťažkej a namáhavej ceste, ktorá čaká básnika hľadajúceho svetlo – „najprv bolestné a ťažké oplodnenie ducha alebo srdca – často oboch odrazu, ak nie vždy – búrlivé pokusy, neužitočné boje invencie alebo odhodlania; potom iskra, inšpirácia“.⁵²⁵

⁵²² KAROL STRMEŇ – MILAN STRAKA: Tri stretnutia (... so Slovákami v USA), s. 15.

⁵²³ KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I.*, s. 27 – 28.

⁵²⁴ Podľa JARMILA GRÁFOVÁ: Karol Strmeň a jeho písomná pozostalosť v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 149.

⁵²⁵ HENRI BREMOND: *Modlitba a poézia*, s. 81.

Obaja autori odmietajú naivné predstavy o básnickej inšpirácii ako o osvietení, ktoré sa zjaví z ničoho, „len tak“. Naopak, za všetkým, aj za básňou treba vidieť ľudskú snahu a námahu, dlhú cestu s nejasným cieľom. Inšpiráciou sa však cesta nekončí. Aká forma je najlepšia? Ako vybrať a usporiadať slová do veršov? Pravý, vydarený verš prirovnáva Strmeň ku katedrále, k spovednici, „od ktorej odchádzame očistení, bieli“.⁵²⁶ Keď má toto platiť pre jeden verš, o koľko viac katarznej energie má skrývať celá báseň? V liste z novembra 1943 Strmeň píše, že najdôležitejšie je „večné skúmanie duše. Prísnosť voči sebe, k svojmu vnútornému poriadku a radostný pocit nájdeneho krásneho. (...) A cieľom má byť: dielo v precíznej štruktúre z hĺbky srdca stavané“.⁵²⁷ Prísnosť a precíznosť predpokladá vážny prístup k básni. „Nie je nerestou brať poéziu privážne. Ani básnici ju vždy dosť vážne neberú, čo sa im pomstí spravidla pekelné. Tvorivosť je hra, trpezlivé stávanie na prichádzajúcu kartu, cesta z neistoty k presnosti a k tvaru, ešte stále neistého ako novembrové oblaky, hra čoraz väčšími podobná hre o vlastný život. Poetično nie je ilúzia a básnická ‚pravda‘. Nie je fraška, ktorú musí básnik hrať, aby pocítil osobnú nemohúcnosť vo vzťahu k trvalej, neúprosne tvrdej a omračujúcej realite vecí. Viem, čomu som uveril a o čom môžem, azda i mám, pochybovať; či už na svoje šťastie alebo nešťastie.“⁵²⁸

V tej istej rébusovitej zbierke *Výžinok života* (1943) básnik prirovnáva poéziu k fakovi, koňovi s plavou hrivou (*Poézii*).⁵²⁹ Strmeň mal slobodu v možnostiach výberu špecifického druhu koňa, no napriek tomu necháva bokom mnoho iných bežných druhov koní (hucul, pejko, grošák, sivko, vraník, gaštan, havran, belko...) a volí si práve faka, koňa s plavou hrivou. Otvorenou preto ostáva otázka alúzie na Nietzscheho plavú beštiu/nadčloveka, ktorý by mal nahradiť zdegenerovaného človeka upadnutého ľudstva, čo sa v konečnom dôsledku prejavilo aj (a nielen) v druhej svetovej vojne. Môže aj vďaka očistnej sile poézie nastať také prepotrebné „prehodnotenie všetkých hodnôt“? Môžu sa vďaka katarznej sile poézie zrodiť nadľudia, ktorí budú znovu nemo žasnúť nad hviezdny nebom nad nami a mravným zákonom v nás? ... zatiaľ fako ťahá len jeho *vetchý vozík s perinami*. V zlobe a povícharici ukrutenstva vojnových rokov sa mu poézia stáva jedinou útechou, lebo

⁵²⁶ Podľa JARMILA GRÁFOVÁ: Karol Strmeň a jeho písomná pozostalosť v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. In: *Biografické štúdié*, roč. 28, 2002, s. 149.

⁵²⁷ *Tamže*, s. 150.

⁵²⁸ PETER CABADAJ: „Veď kto by chcel byť nemoderný“ : z korešpondencie Karola Strmeňa. In: *Literárny týždenník*, roč. 15, 2002, č. 34, s. 8.

⁵²⁹ KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I.*, s. 90.

len žrebce smrti vídam, ako

sa mihnú s modrým chocholom.

Kde stúpia, hynú celé kraje

a koľaj dlho hlboká je.

Vojna zanechala hlboké koľaje. Rovnako ako každé nespravodlivé utrpenie, poníženie, krivda na bezmocnom človeku. Ubíjaná poézia (života) vykupuje život. To ešte Karol Strmeň netušil, aké hlboké koľaje zanechá vojna či to, čo prišlo po vojne, v jeho živote.

O dvadsať rokov neskôr ponúka v zbierke *Čakajú nivy jar* (1963) opätovne báseň s názvom *Poézii* s radikálne iným vyznením, čo len vyplýva z objektívnej reality.

Poézia! Si pravý znak a čisté slovo

kvetenstvo pravdy utajené v slobu

a predsa ani srdce básnikovo

neutíšiš, si plameň bez osohu.⁵³⁰

Poézia zrazu stráca funkčnosť (nestráca však zmysel). Prestáva byť tou „utešiteľkou“ v ťažkých chvíľach života. Prestáva byť plameňom, ktorý zohreje, keď sa všade navôkol mihajú žrebce s chladným oceľovomodrým chocholom. Nie je ani plameňom, ktorý ukazuje svetlo v tmách, ani horúcim ohňom, ktorý zažína ďalšie ohne okolo seba. Je *plameňom bez osohu*. Stačí, že je *plameňom*, aby bola, a nemusí byť nič viac, nič menej. Poézia sa stáva dehumanizovanou, svojbytnou, nezávislou od človeka. Svojím bytím už nebude odpovedať na ľudské očakávania. Už len bude. A bude len pre tých, ktorí ju budú milovať, aj keď z nej nebude žiaden *osob*. Len pre ňu samu, takú, aká je, bez pominuteľných okrás. Iba tým sa potom oddá a otvorí celá – so svojimi tajomstvami a svojou pravdou. A až potom budú môcť povedať ďalej spolu so Strmeňom –

si prázdno ktoré nadobúda zmysel

a zbavuje ma každodenných medzí.

tvoj pohľad vo mne lúčami sa láme

⁵³⁰ KAROL STRMEŇ: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 232.

*a odkrýva mi jedinečné veci
ako sa na ne z raja pamätáme.*⁵³¹

Ostať stať bez všetkého pred rovnako nahou poéziou znamená dostať sa pod povrch vecí a vidieť nevysloviteľné svetlo. Dostať sa k nadzmyslovej realite, niekde tam do toho dávneho platónskeho sveta ideí, na ktoré sa chce padnutý človek celý život rozpamätávať, a tam odhodiť dojmy a zmocniť sa jedinečných vecí. A adorovať absolútnu ideu. Niekde v týchto reláciách sa bremondovská koncepcia čistej poézie stretáva s rovnomennou koncepciou Stéphana Mallarmého⁵³² a obe sa podieľajú na formovaní Strmeňovej poetiky.

Ďalej nastáva paradox smrti. Človek túžiaci po večnosti zrazu na jej prahu náhle stúpa úzkosťou a strachom pred neznámym: *a ja ťa nechcem, prudká večnosť chvíle!* Lyrický subjekt v Strmeňovej básni zrazu chce vášnivo odmietnuť mystický zážitok absolútna, lebo vie, že potom len *beda mi! Sám som s tebou medzi ľuďmi / jak s láskou, ktorá patrí iba bohom*. Nikto, kto už raz zažil dotyk s absolútnom, sa nedokázal vrátiť naplno naspäť medzi ľudí. Jeho osudom sa stala osamelosť a nepochopenie. V skutočnosti nikto, kto raz vystúpil na františkovskú Alvernu, nemohol už viac zostúpiť. Po tom všetkom prísť späť do sveta, vrátiť sa medzi ľudí, znamená ostať v absolútnej samote v disharmonickej jednote s relatívnym spoločenstvom s Absolútnom.

Dvadsať rokov v živote Karola Strmeňa v jeho dvoch básňach *Poézii* znamená aj posun od poézie, ktorá sa sklonila k človeku, k poézii, ktorá človeka vyzdvihla.

Pár stránok nato do tej istej zbierky Strmeň zaraďuje aj báseň *Stanovisko*,⁵³³ kde aj v duchu už uvedených veršov potvrdzuje autonómnosť a exkluzivitu poézie, čo manifestuje nezávislosťou a výnimočnosťou básnika.

*Povedal som a poviem ešte stokrát
v slovenskej svojej gréčtine:
ozajstný básnik, pravdy aristokrat,
nič nie je dlžen spodine.*

V kontexte domácich lojálnych lokajov a veršovcov (ktorým takisto venoval niekoľko básní) sa odhodlane vymedzuje ako nezávislý básnik, ktorého poézia nie je a nikdy nebude ničou slúžkou.

⁵³¹ *Tamže.*

⁵³² POFOV, HUGO FRIEDRICH: *Struktura moderní lyriky*, s. 94 – 139.

⁵³³ KAROL STRMEŇ: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 235 – 236.

*Na mojej pravde byľky nepremení,
že spievam (ako v tmavej hore) sám;
ak treba, iba srdcom vyzbrojený
postavím sa i storočiam.*

*Básnik som podľa rytmu svojej duše,
neponížený k hurhajú,
a slová moje, ruky bez Venuše,
i v zlomku veci vyzývajú.*

*Stávam sa sebou samým. V tomto celku
chcem zanovite zotrvať.
Jedine v prírode mám učiteľku
a Pindar je môj najvlastnejší brat.*

Čo je to *nenávisť* k poézii podľa rovnomennej Strmeňovej básne?⁵³⁴ Keď vám niekto povie

*nepoukáž mi
na zdravý konár čerešňový,
radšej mu záviď
včerajšiu plnosť,
ktorej sa s kvetmi ani nesnívalo.*

Atmosférou japonských sakúr nabité verše skrývajú azda to, že poéziu miluje ten, kto proti „zdravému rozumu“ (*common sense*) uprednostní čerešňový kvet pred samotným plodom čerešne. Všeobecný, kolektívny úsudok je nepriateľom poézie. Je to tá istá mienka, ktorá odsudzuje „neužitočné“ veci. Veršami z *Poetiky*⁵³⁵ sa Strmeň znovu vracia k poézii *bez osobu*:

*Slovami, básnik, slovami tvoríš
reťaze znakov. – Ale čo –
hovori básnik, – pozerať
na nechtíkový kvet:
je iba to, čo je, a iné neznamená.*

⁵³⁴ *Tamže*, s. 272.

⁵³⁵ *Tamže*, s. 273.

Oranžovožltý nechtíkový kvet je krásny sám osebe. Nemusí byť opantajúco voňavý, nemusí byť zapletený vo vlasoch milovaného dievčaťa. A ak by sme chceli byť vulgárni – nemusí byť z neho ani nechtíková masť na zvráskavenú alebo popálenú pokožku. Je to krásny kvet. A iné neznamená. Napriek tomu – a nikdy to nebude inak – ľudstvo nechápe a nedokáže prijať zmysel existencie niečoho takého neosožného, ako je poézia:

*Básne on píše? Kto ho, truľa, chápe?
Kto mu to vydá?
Kto to kúpi? Básne –
načo sú básne?
Načo sú ľuďom oči iných ľudí?*

V básni *Oči*⁵³⁶ sa stávame zrkovými poslucháčmi dvoch následných monológov. Najprv väčšina ľudí väčšinou slov (osemnásť v štyroch veršoch) podrobuje triviálnej kritike význam jestvovania básní (a idealizmu), keď konfrontáciou troch účastníkov literárnej komunikácie (pisateľ, vydavateľ, čitateľ) graduje a demonštruje pragmatickú nezmyselnosť poézie. To opovrzhivo násobí záverečnou osudovou otázkou: *načo sú básne?* Menšina ľudí menšinou slov (šesť v jednom verši) odpovedá rovnako rečníckou otázkou, ale už s kultivovaným odstupom a bez snahy o konfrontáciu s materialistickým svetonázorom (a materialistickým svetom, kde je otázka zmyslu rovnako oprávnená). Odpoveď na otázku, či nám treba zrak iných ľudí, je odpoveďou aj na to, či má zmysel čítať básne iných. Otázka očí a pohľadu na veci a svet zrakom toho druhého je zároveň aj otázkou prežitia ľudstva. Tým sa poézia v najvyšších dimenziách zmyslu svojho bytia cez básnickú emancipáciu človeka stáva zároveň cestou zušľachtienia a „poludštenia“ ľudstva. Ak sme už identifikovali báseň skôr ako dva následné monológy než jeden dialóg, je to tak preto, že sa tu vynára nevyslovená otázka možnosti hegelovskej syntézy týchto protichodných svetov na humanistickej emancipácii ľudstva. Lebo „úlohou každého človeka je zľuďšovať svet; všetko nemé privedie k slovu, záhadné zaplaví svetlom rozumu, bolestné tešiť a mierniť, budovaním sveta budovať človeka. Básnikovi dovoľte rozširovať vnútorné hranice človeka. Lebo vnútro človeka je širšie a tajomnejšie ako celý vesmír.“⁵³⁷

Medzitým Karol Strmeň v exilovom *Moste* uverejňuje báseň *List básni-*

⁵³⁶ *Tamže*, s. 283.

⁵³⁷ KAROL STRMEŇ: Čo s poéziou? In: *Most* (Cleveland OH), roč. 15, 1968, č. 3 – 4, s. 170.

kovi,⁵³⁸ ako reakciu na zbierku *Z poludnia a polnoci* Mikuláša Šprinca. V jej prvej časti spomína aj Henriho Bremonda:

*Náš dobrý abbé Brémond pripodobnil
umenie slova k svätej mystike
a je to názor veľmi láskavý,
len keby Pán Boh svätý život dal.*

Vo svojej vrcholnej básnickej zbierke *Znamenie Ryby* (1969) Karol Strmeň opúšťa poéziu, aby sa mohol dostať až k samému slovu. V rovnomennej básni začína s

*Ihielkou v srdci. Jasá.
A sú to zväčša samé
návnady, lebo aj krása
záľudne klame
a do blušiny mámi.*⁵³⁹

Ihielka v srdci jemne pichne a ono sa rozosmeje, jasá alebo pustí hoc len malú slzu. Akýkoľvek silný emocionálny zážitok však nie je zážitkom estetickým. Je len peknou návnadou a veľmi lacnou náhradou. Tvári sa ako nič, čím nie je, a stáva sa gýčom. Ak krása takto zákerne klame, je to len preto, že k sebe nechce pripustiť hocikoho, lebo by stratila niečo zo svojho lesku a výnimočnosti. Poézia dvadsiateho storočia razí cestu „necitovosti“, z tohto pohľadu je chladná, lebo necháva chladným aj srdce. Veľká poézia nepotrebuje skratky cez slepé uličky, radšej si vyberie tie strmšie a užšie. Moderné básnictvo dvadsiateho storočia sa vyznačuje návratom k jedinečnosti jedinečných vecí, renesanciou slova bez zbytočných príkras a citových nánosov.

*Hej, starý básnik oprašoval lýru,
k posteli chorých nosil poľný kvet.
My, bratia, sme dnes iné plemä z víru,
ktorý sa vracia, všetko trhá späť.* (Epištola 23⁵⁴⁰)

⁵³⁸ KAROL STRMEŇ: List básnikovi. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 8, 1961, č. 3 – 4, s. 165 – 166.

⁵³⁹ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 60.

⁵⁴⁰ *Tamže*, s. 257.

Cesta naspäť k slovu vedie k tomu, kto už do podstaty sveta inkarnoval logos.

*Bože môj, znova
prichádza medzi nami*

*k výmene slova:
znova si ticho vymieňame
rodiacimi sa slabikami.⁵⁴¹*

Ak Strmeň hovorí v zdanlivom parodoxe o vymieňaní si ticha slovami, nehovorí o ničom inom než o básnicko-mystickej skúsenosti stretnutia sa s tušeným večným a nevysloviteľným. Mimoriadnosť a nevyjadriteľnosť zážitku umlčiava básnika a jeho verše prechádzajú do nemej adorácie – tichej oslavy Boha. Tu sa stretáva básnik tak s vrcholom umeleckého zážitku, ako aj s jeho hranicou. Za ňou už je len mystika. Vrcholné poznanie je človeku prístupné len v tichu, cez ticho a v tichu je aj zakliate. Zrod básne sa takto stáva naozaj ťažkou cestou za vyslovením nevysloviteľného. Mylná je romantická predstava o náhlom osvietení a básnických géniach, ako o tom hovorí aj Strmeň v básni *R. D.*⁵⁴² (Rudolfovi Dilongovi):

*Poézia je spočiatku
vyvolávanie chrústov potom škola
v ktorej nás učí pani psota pravda.⁵⁴³*

Básnik musí mať stále na mysli, že *mysliac na karáty*, musí si vždy *opakovať kráty / a vybrané slová*. Poézia je naozaj umením. Ak ju vnímame ako niečo, čo je mimo tohto sveta, zároveň to neznamená, že je aj mimo života. Naopak, zo života vychádza a do života sa aj vracia.

*Mne nikdy nešlo v poézii
o účinky a silu slova
bez života: prvé je žiť
na tejto zemi ako sa tu žije
i teraz verím ako vždy*

⁵⁴¹ *Tamže*, s. 60.

⁵⁴² *Tamže*, s. 129.

⁵⁴³ Ako vyplýva z ich vzájomnej korešpondencie, táto báseň sa Dilonga dotkla.

*je nadskutočný šerosvit
i rozbrešenie belasé
spadávajúce na básnikov
a robotnícke deti argentínske
po futbalovom zápase*

(G. Z. – Gorazdovi Zvonickému⁵⁴⁴)

Naozaj, báseň nesmie byť poplatná životu, ale musí s ním byť spätá a musí v sebe nachádzať silu, aby ho dokázala poľudšťovať. Lebo

*pokazil veci
dedičný briech.*

*Kladivo túži
po karfirole mozgu,
trň po zreničke.
Dýka, čo roky a roky
ležala v zemi,
nedá si krv,
a vreteničť jed má
sedmoro diablov.*

Touto neveľkou básňou *Prax*⁵⁴⁵ zaznieva naliehavá výzva:

*Človeka hľadaj
a pre človeka posväť,
čo vyvolávaš, básnické zaklínadlo.*

Báseň má vždy hľadať človeka a posväcovať ho. Poézia sa však skrýva v *básnickom zaklínadle*, lebo tu nie je a nemôže byť pre každého. Otvorí sa len tomu, kto ju bude úprimne hľadať a odvážne dobýjať.

Strmeňova *Epištola umelcov*⁵⁴⁶ venovaná Jozefovi Cincíkovi sa začína znovu prepojením básnického a mystického, keď spája básnika s prorokom, teda s človekom, ktorému Boh v extatickej chvíli zveril poslanstvo pre ostatných ľudí.

⁵⁴⁴ *Tamže*, s. 130.

⁵⁴⁵ *Tamže*, s. 160.

⁵⁴⁶ *Tamže*, s. 178 – 179.

*Básnik je vtedy svätým prorokom,
keď spomína a o trvalé trnie
delí sa s bratmi, čo ho pristibli
pri svojej, vtedy tajnej nádeji
a v sebe našli hrot, čo krváca
a hojí, sladký blen a rozmarín
vždy účinný, keď súvetie si trhá
zo srdca, keď sa vlastnej reči bojí
myšlienka, tušiac, že sa pravdy dotkla,
a keď je slovo meč.*

Opätovne si môžeme všimnúť motívy utrpenia sprevádzajúceho tvorbu (*trvalé trnie; hrot, čo krváca; blen; trhá zo srdca; bojí; meč*). Ale ambivalencia prítomná v básnických obrazoch (*sladký blen a rozmarín; krváca aj hojí*) naznačuje, že lyrický subjekt básnickej tvorbe priraduje aj pozitívne atribúty, ktoré sú v dialektickej harmónii s negatívnymi atribútmi a spolu dospieť k syntéze, ktorou sa stáva umelecky hodnotná báseň v prípade básnika a všeobecne hodnotný život v prípade človeka samého. Motív *myšlienky*, ktorá *sa vlastnej reči bojí, tušiac, že sa pravdy dotkla*, nás zasa privádza naspäť k bremondovskému nadzmyslovému zážitku nahliadnutia do absolútneho poznania, ktoré vysoko presahuje možnosti ľudského jazyka. A k strmeňovským obavám či bázni pred zodpovednosťou z nadprirodzenej skúsenosti – spomeňme si na už uvedené – *a ja ťa nechcem, prudká večnosť chvíle!*⁵⁴⁷

Ten *hrot, ktorý v sebe našli, čo krváca a hojí*, pripomína alúziu na list apoštola Pavla –

*Ale zdŕžam sa,
(...)
a aj pre veľkosť zjavení.
(...)*

*... bol mi daný do tela osteň, satanov posol, ktorý ma bije po tvári, aby som sa nevyvyšoval. Preto som tri razy prosil Pána, aby odstúpil odo mňa...*⁵⁴⁸ Aj tu nachádzame mystické zjavenie, aj tu *hrot/osteň* s negatívnymi (*satanov posol*) aj pozitívnymi (*strážca pokory*) asociáciami a rovnako u Pavla z Tarzu, ako aj u Karola Strmeňa – strach a bázeň prijať na seba dôsledky stretnutia s Absolútnom.

⁵⁴⁷ KAROL STRMEŇ: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 232.

⁵⁴⁸ Porov. 2 Kor 12, 6 – 8.

Spojenie *svätého proroka* a *meča* nás privádza k inej biblickej asociácii – k Simeonovmu proroctvu z Lukášovho evanjelia,⁵⁴⁹ kde Simeon adresuje Márii tvrdé slová týkajúce sa jej syna Ježiša: *On je ustanovený na pád a na povstanie pre mnohých v Izraeli a na znamenie, ktorému budú odporovať, – a tvoju vlastnú dušu prenikne meč –, aby vyšlo najavo zmysľanie mnohých srdc.* Osudy starozákonných prorokov napovedajú mnoho o tom, že to zďaleka neboli obľúbení ľudia a koniec ich života bol často tragický. Tak prorok, ako aj básnik majú zverené poslanstvo pravdy, ktorá je ako meč, lebo neprináša pokoj, ale rozdelenie a rozčesnutie. Skutočná pravda nepozná kompromis. Proroci vedeli alebo prinajmenšom aspoň tušili, čo ich čaká, preto často nechceli prijať svoje poslanie (pozri napríklad biblický príbeh o Jonášovi). Ak Strmeň chápal básnika ako *svätého proroka*, čudujeme sa mu, že mal strach pred prijatím poslanca hlásať pravdu vhod i nevhod?⁵⁵⁰ Strmeň veľmi dobre vedel, že slovo pravdy je meč, ktorý v konečnom dôsledku zostane zabodnutý v jeho srdci – a možno aj tento meč sa stane *brotom, ktorý krváca a hojí*. Spomínanú udalosť z jeruzalemského chrámu neskôr Strmeň spracoval aj v básni *Simeon*:⁵⁵¹

*Keď tvoje srdce, Matka ľútostivá,
penikne meč a strpneš od bolesti,
ukáže sa, kto v Bohu svetlo vzýva,
kto v sebe tmu a reťaz na zápästí.*

Pravda bolí, ale pravda aj vyslobodzuje. Len mečom pravdy vyjde najavo skutočné zmysľanie srdc. Len tí, ktorí žijú podľa pravdy, zviazaní pravdou, sú skutočne slobodní, tí voľní od žitia v pravde majú *v sebe tmu a reťaz na zápästí*... Básnik má byť slobodný:

*Najradšej by ho umlčali, zbili;
bez hraníc svietia jeho obzory.
A pravda je vždy pravda, moji milí. (Epištola 1⁵⁵²)*

Bytostná spätosť (slovesného) umenia a pravdy bola fundamentálnym základom, na ktorom Karol Strmeň zakladal svoju tvorbu aj svoj život.

⁵⁴⁹ Porov. *Lk* 2, 34 – 35.

⁵⁵⁰ Porov. 2 *Tim* 4, 2.

⁵⁵¹ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 212.

⁵⁵² *Tamže*, s. 246.

Pravdivosť sa mu stala imanentnou súčasťou lyriky, bez ktorej by nemala zmysel jej existencia. Slovo si vážil ako logos, preto slovo bez pravdy by bolo znesvätením loga. Aj toho nekonečného „Loga“, ktoré bolo na počiatku a ktoré sa inkarnovalo do sveta. Lebo „každé slovo je vtelením, vtelením sveta do znaku, v ktorom potom svet žije samostatne, v paralele s tvarmi skutočnosti. Vo väčšej a ľahšie postihnuteľnej miere to platí o cibrenom, umeleckom slove, ktoré sa o podobné ‚vtelenie‘ usiluje vedome. Od slovesného prejavu čakáme teda právom, aby bol obrazom pravdy, inými slovami, aby nenarúšal čistotu ontologického vzťahu k prežitej skutočnosti. Pekné je, keď nás umenie povzbudzuje, unáša, prípadne potešuje, ale oveľa dôležitejšie je, aby nezradilo realitu a aby sme v ňom cítili to, čo je pre umelca iste najťažšie: jeho osobný dych v priamej účasti na pravde“.⁵⁵³

Verše z nevydaného cyklu *Spojené nádoby* vznikali v tom istom období ako básnická zbierka *Znamenie Ryby*. Medzi nimi sa nachádza aj nasledujúca báseň, v ktorej je Bremond silno prítomný:

*čo bolo pekného mne nikdy nestačilo
hľadal som na čo to a čo to značí divo
a zdnuka pravdivo čo bolo by aj krajšie
a moje objavy v rade jak prázdne fľaše
svedčili o márnosti tichý blázon v šenku
zavrhoval som hru a jemnú rozpomienku
posadlý démonom vždy horizonty nové
hľadajúc takmer až zúfale v ľudskom slove
a v strede pravdy stojac zháňal stred
raz vábnejší a pevnejší až naposled
ostal som na nule i s výrazom a slohom
Tak som sa stretol tak som ostal s Bohom*

*A tu reč neplatí*⁵⁵⁴

Spolu s týmito veršami sa medzi rukopismi zo *Spojených nádob* nachádza viacero básní, v ktorých sa lyrický subjekt konfrontuje s poéziou samou osebe. V jednej z nich sa potvrdzuje aj to, že Strmeň sa ešte aj vo svo-

⁵⁵³ KAROL STRMEŇ in: FRANÇOIS MAURIAC: *V čo verím*. Trnava : Dobrá kniha, 1993, s. 7.

⁵⁵⁴ KAROL STRMEŇ: Čo bolo pekného, mne nikdy nestačilo... In: *Spojené nádoby*, 1968. Rkp. (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.)

jom nútenom americkom exile vyrovnával so silnou autoritou Henriho Bremonda:

*Náš dobrý abbé Bremond pripodobnil
umenie slova k svätej mystike
a je to veľmi lichotivá vec,
len keby Pán Boh svätý život dal.
Báseň je v pravde jednoduchá vec,
nutná a nová ako krajec chleba,
no rovnako aj nevyspytateľná.⁵⁵⁵*

V závere tejto kapitoly môžeme zhrnúť, že sme chceli poukázať na zásadný, no neochudobňujúci vplyv cudzieho (francúzskeho literárneho teoretika Henriho Bremonda) na naše, domáce (poetiku slovenského básnika a prekladateľa Karola Strmeňa), čo sa zároveň stáva dôkazom toho, že estetická koncepcia, ktorú do slovenského literárneho života uviedol jeden z iniciátorov katolíckej moderny Pavol Gašparovič Hlbina, bola inšpiratívna aj pre mladšiu generáciu autorov slovenskej katolíckej moderny, v Strmeňovom prípade dokonca aj napriek tomu, že sám sa do tejto skupiny nezaraďoval. Ak sa však pozrieme na problematiku cudzieho a nášho u Strmeňa v inej rovine a komplexne, pochopíme, že Strmeň napriek mimoriadnemu a bytostnému poznaniu cudzieho (cez svetovú literatúru), cez zažitie cudzieho (cez osud dvojnásobného emigranta: 1938, 1945), cez presadenie sa v cudzom (akademická kariéra, cudzie štátne ocenenia...) až do smrti ostal verný nášmu (svojej viere a národu).

Napriek tomu neváhal tvrdiť, že skutočným miestom, priestorom a vesmirom básnika je výhosť:

„Nepijeme čisté víno. Je v tom veľa paradoxného, že čisté poznanie pri nás aj najnečistejšiu skepsu. Básnik vidí najjasnejšie do povahy vecí v tvorivom akte; jeho duch sa vtedy neklíže ponad familiárny neporiadok hmoty, ale preniká ho a podraďuje si ho. Poznáva, ale súčasne aj víťazí, stáva sa vládarom, Orfeom, okolo ktorého zhromažďuje sa zver a zamľka. Je pánom v priestore, kde rozširujú sa kubické formy, a otvára záhrady neviditeľné. Všetko mu slúži, akoby sa priam nebo i zem spojovali, mŕtvi a anjeli pomáhali ku vzniku jeho diela. Čisto a hrdo dvíha sa jeho hlava ponad huk davu a ľudskú malosť.

⁵⁵⁵ KAROL STRMEŇ: Hovorí srdce k srdcu, priepasť volá... In: *Spojené národy*, 1968. Rkp. (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006.)

Ale zdá sa, táto hrdosť je vonkajšia. Nie je tuším povolaný na takéto vládnutia. Podozrieva všetko okolo seba, nie je doma v týchto krajinách. Cíti sa vždy ako votrelec, ktorý prišiel proti svojej vôli do komnaty, kráľovskej, keď chcel hovoriť o čomsi iba s komorníkom. Bojazlivo sa obzerá a ako zlodej ukladá podľa poriadku pekné veci, ktoré vidí okolo seba vo veľkom množstve. Cíti, že musí každú chvíľu prestať; nemožno predsa konať túto strašnú a zodpovednú robotu a nevidieť, ako ju robíme. Ale veci sa navzájom vyvolávajú a pomáhajú si vstupovať. Šíria sa okolo neho a vchádzajú do jeho piesne, stačí mu rukou hnúť. Nechcú prestať. Prichádzajú veci nové, ktoré denne vídal, ale nikdy v takomto svetle a za takéhoto lahodného chvenia hudby. Všetko sa znásobuje okolo neho. Poriadok organizačný prevláda. Nové zoskupenia a nové možnosti sa objavujú.

Básnik cíti, že raz musí prísť čísi zásah, ktorý mu právom odoberie tieto tvorivé vízie. Lenže vynorujú sa možnosti stále nové a stačí na chvíľu spochiniť, aby mohol povedať, že tu bude možno kraľovať večne. Celkom prirodzené je mu teda usporadovať a vložiť všetko vo spev, ktorý nie je meravým výsledkom alebo statickým zhrnutím prvotného prúdu veľkej extázy, ale dianím samým, samotným chodom vecí do poriadku, ktorý im zaručuje krásne svetlá a hudby a ktorý samy vyhľadávajú. Veci samy usporadúvajú a hľadajú si poriadky. Samy sú zodpovedné, keď málo je svetla a málo hudby. Ale nežiadajme viac. Sme vo svete, ktorého jedna polovica je stále vo tme. Veci na svete hynú a nežiadajme, aby sa viazali na nášho ducha, ktorý musí sa nad ne nadnášať. Sú nedokonalé a náš duch túži po dokonalosti, ktorej posledný zdroj nájde len v prvom počiatku. Duch kraľoval u básnika, keď sa nechával prekvapiť vecami v krajine tvorenia.

Ináč by všetko mohla byť hra prázdnych dutých zrkadiel, ktorá mu oslepila oči a nedovoľovala prenikať k podstate. Paradox básnikov je v tom, že podvedome sa nazdá, že bol oklamáný; je ochotný uveriť, že všetko to bol sen, pekný sen, že nič sa nestalo. Láka ho to stále, ale nazdá sa, že takiste ho lákajú aj pijatiky medzi priateľmi a takiste sú jeho raje v ópiu a zemských slastiach. Je to následok jednotlivinného poznania. Poznania jednotlivej skutočnosti, ktorá zabraňuje nahliadnúť na celok. Tak sa pýta ubolená žena, stíhaná ťažkým osudom, prečo musí trieť. Zmysel celej jej bolesti a zmysel celej výstavby sveta a vesmíru k dobrému zakľúčeniu jej uniká a je ohraničená svojou bolesťou individuálnou. Tá istá ťažká otázka leží v očiach umierajúcich, lebo zmysel ich odlúčenia od istých dokonalostí na svete, kde rado spočívalo ich srdce, uniká im celkove. Rozkúskované poznanie vecí zabíja a dáva im novú škodlivú formu pre našu inteligenciu. Inteligencia sa zastavuje nad vedľajším, hľadá falošné zálivy dobrých nádejí, svet

si vysvetľuje zle. Robí z čiastok systémy, a tým ešte väčšie priepasti vykopáva. Akoby ju falošné svetlá odvádzať od skutočnosti. Nevidí ľudí, leda ak rozštvrtených. Nevidí riek, leda ak po kvapkách v laboratóriu.

Básnikovo postavenie je tiež určované takýmto jediným postojom. Pusť sa na cesty, kde ho podľa muzotského sonetu nemôže viac ľudské oko sledovať, schádza horské úbočia, kde nevkrčila ľudská noha a ocitúva sa v extáze, „kde ešte žiadny nebol mních“. Nemá vodcu a jeho tragika je v tom, že nemôže mať vodcu. Ak sa mu, nebudaj, nehoda stane, musí si vždy sám pomáhať a sám sa zachraňovať. Odtiaľto jeho prvotná opatrnosť, preto tak ticho a ako votrelec vkráľzol sa do záhrady. Nebolo to zbytočné? Veď toto sú záhrady anjlov a zdroje rajskej spásy, tu ho ľudské oko nemôže nájsť a niet veci, ktorá by mu nemohla škodiť, okrem neho samého.

Ale pozná nebezpečenstvá v sebe. Vie o ťažkých úlohách a vie, že neprišiel na tieto závratné a omamné miesta kvôli svojmu potešeniu. Prekliaty, kto tak robí. Básnik nenávidí týchto nadutých estétov, ktorí krúčia lorňonom a hovoria nehanebne o veciach, ktoré ľudské ucho nepochopí a ktoré nemali povedať. Nemôžu mu však škodiť na tejto ceste. Sú veľmi stranou, zostali ovce varovať na stráni. Nevedia a nemôžu vedieť, čo je z druhej strany hory. Opravdivé nebezpečenstvo básnikovo je v ňom samom. Vidí a stretá sa s mierami nadosobnými, ktoré prerastajú jeho intelekt a vidí ich priamo, preto bojí sa, že sa mu všetko zrúti pod rukami a zničí opäť jeden svet. Zlé skúsenosti z minula sa hlásia a pohľad, ktorý mal byť plný jasania a radosti nad vstupom do raja, mení sa na starostlivý. Ľahkomyselné vychutnávanie je vždy vec povrchu a nemá nič spoločného s poéziou; darmo teda chceme vyvolávať vážnejšie stavy prostriedkami nevážnymi. Básnik nikdy nemôže vyvolať ópiom alebo alkoholom svet, ktorý je jeho tajným kráľovstvom. Pochybujeme o hodnote tých vecí, ktoré vznikli len z alkoholu, pretože je to dráždenie zmyslov, a tak vec usporiadajúcej a bytostne organizačne tvorivej robote neadekvátne. Ak sa básnik dostal ich pomocou do raja, bude mať asi ťažkú hlavu a usne v ňom od únavy. Nič ho nespasí, keď ukážu sa nové videnia. A keď uzrie predsa zázraky, bude to spánok v spánku, priestor v priestore, teda zvýšené obmedzenie vtedy, keď chcel dostať čisté uvoľnenie. Len priame srdce a čistý um vyzná sa v ríši tvorenia. Len čisté srdce vie spievať vedno s vecami anticipované večné „Svätý je Pán zástupov“; ale či táto osobná prednosť zaväzuje a zaručuje dobrý spev?

Kto je básnik a je na druhej strane hory, môže spievať len dobre; zrejme je to z toho, ako sa očisťuje z tóní, ktoré sa dĺžili v lese a prenasledovali ho, zrejme je to z poslúchania kameňov, ktoré samy podľa piesne stávajú sa v útvar Domu, a keď sa niektorý odroní a padne na jeho srdce, ako

opäť hovorí sonet muzotského pevca, zjemnie a nepoškodí. Svet vonkajší, ani reálny, tvrdý svet, pred ktorým utekal a jeho osudy nechal ako verných učeníkov pred vstupom do záhrady, aby bedlili, nemôžu mu škodiť. Je p o m a z a n ý.

A tak v každom básnickom čine všetko záleží na nosnosti jednotlivca, koľko vie pojať, podať, zhmotniť z nehmotného (aká ťažká a nevďačná úloha!), aké je jeho vnútorné usporiadanie, ktorým usporadúva. Táto vlastnosť, pravda, úzko súvisí s delením na čiastky; s poznaním čiastkovým, ktoré ľahko, hoci nie nezbytné, rozrastá sa na zlé polia a šíri do šírky, keď žiada sa rast do výšok. Tieto úlomky majú nebezpečenstvo skrivenia, ktoré básnika ťahá viac ako hocičo na svete. Ani smrť, ani láska, ktorých egoizmus je zrejmy z ich povahy, nemôžu ho natoľko prestrašiť.

A vidí na každom kroku svojich nebohých kolegov v takýchto maskách. Vidí ich na rohoch ulíc ako rozpoznávacie značky, vidí ich vášnive gestikulujúcich, vykresaných z kameňa a slúžiacich ako ozdoba parkov a námestí, vidí ich na značkách rozličných tovární s pivom a horkou vodou. Ale to je nie v tomto jeho svete a musí to byť, lebo sme si svet tak postavili, že o dokonalosti a kráse hovoríme aj nedokonalým, aby závideli. Závidia, ale netúžia, lebo nikdy krásy neokúsili. Ale čo básnika v tvrdom svete najviac bolí, sú skresleniny diel jeho živých bratov, pohľad na tienistú stránku, keď oči mali byť obrátené na jasnú a novú. Toto sú síce všetko vonkajšie momenty, ale tu už hrajú úlohu, lebo jeho individuálnosť určovaná je aj nimi a hoc-ako chce striasť zo seba túto danosť, vždy sa mu vráti. Pri tomto momente vystupuje aj skutočnosť, že vždy musí pracovať aj pre iných, nikdy nemôže vytvoriť niečo len pre seba a svoje potešenie, jeho práce určené sú vonkajším svetom; že je zlodejom, ktorý kradne pre druhých a často pre hlupákov.

Tu sa začala jeho triaška, a preto súčasne s najväčším vytržením musel sa uchýľovať k tichej rezignácii. Tento pocit nie je mu na škodu, lebo vyvoláva v ňom vedomie skromnosti a ruší siete vnútornej pýchy, najväčšej nepriateľky poézie. S pokorou pozerá potom na otvorenú krajinu, s láskou a odovzdanosťou hľadá na široké moria a ďaleké mestá a záhrady a horstvá z výšky končiara pri návrate zo svojho kráľovstva. Cíti svoju výhosť uprostred celého sveta a celého diania, ale vie, že táto výhosť je jeho záchranou. Vie, aby mohol prichádzať, musí byť vždy cudzincom; aby mohol byť doma v neľudských krajinách, musí byť vždy nevolaným prišielcom. Vtedy sa nebude vracieť naprázdno, lebo svojmu nežičlivcovi-estétovi donesie na druhú stranu vrchu plno nakradnutého ovocia, ktoré nesie ukryté pod košeľou.⁵⁵⁶

⁵⁵⁶ KAROL STRMEŇ: Výhosť básnikova. In: *Obroda*, roč. 1, 1944, č. 5, s. 238 – 241.

Predo mnou v piesku znamenie Ryby (k poetike vrcholnej zbierky)

*Nečujúc polnoc biť a vrbať súčet desný,
ty oka nezavrieš, neusneš v samotách,
prv ako trasľavo poslednej triesky šľab
na kresle plžnucom môj Obraz nestelesní.*

(Stéphane Mallarmé: Sonet : vašej drahej nebohej od jej priateľa, 1877,
preklad Karol Strmeň, 1972)

Karol Strmeň sa básnickou zbierkou *Znamenie Ryby* (1969) zaradil k najvýznamnejším slovenským básnikom 20. storočia. Imrich Kružliak hovorí, ako sme už spomenuli, že bol básnikom, ktorý žil „z vlastného svetla pravdy a poézie“, no ostal „krištálom na zabudnutom ostrove“.⁵⁵⁷

Sám hovorí, že publikoval len čiastku toho, čo napísal, no práve táto zbierka je súhrnom, aj keď nie úplným, jeho postojov k životu a ľudským hodnotám. A má k nej aj špeciálny vzťah: „Poetika Znamenania Ryby je celkom moja. Sú v nej všetky otrasy, zlomy, ktorých som možno schopný. Je to naoko veľmi jednoduchá zbierka, ale keď ju sám čítam, žasnem, lebo v nej nachádzam vlastné priepasti, ktoré som netušil, takže mám právo desiť sa sám seba. Ale kto je sudcom vo vlastnej veci? Všetci sme tajne zaľúbení do seba, len sa tvárimo, že sme skromní.“⁵⁵⁸

Jeho básnická zbierka *Znamenie Ryby* prináša málo významovo jasných básní. Naopak, väčšina z nich nás núti zatiahnuť na hlbinu a odkrývať neviditeľnú podstatu vecí. Július Pašteka naznačuje, že by za tým mohla byť „Mallarmého symbolistická poetika (zatajenie ‚objektu‘ básne, estetický pôžitok v čitateľovi vzniká jeho postupným odhaľovaním), ktorého Strmeň prekladal, no nepublikoval“⁵⁵⁹ (okrem troch básní uverejnených v *Návštevách* v roku 1972; zvyšok sa nachádza v rukopisnej pozostalosti, o. i. aj známa báseň *Sväťica*). Mohol byť ovplyvnený aj nedávnym prekladaním poézie Paula Claudela, pri ktorom mu veľké ťažkosti – podľa vlastných slov – spôsobovalo Claudelovo „mallarmézovanie“, a pomáhať mu mali okrem iného práve i vlastné nevydané preklady z Mallarmého.⁵⁶⁰

⁵⁵⁷ Porov. Biele miesta v slovenskej literatúre, s. 155.

⁵⁵⁸ KAROL STRMEŇ – MILAN STRAKA: Tri stretnutia (... so Slováckmi v USA), s. 15.

⁵⁵⁹ JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 517.

⁵⁶⁰ Porov. KAROL STRMEŇ: Paul Claudel a oktáva stvorenstva. In: PAUL CLAUDEL: *Dobré slovo*, s. 11.

Sám Mallarmé toto svoje sémantické zatajovanie v poézii nazýval „temnosťou“. Hugo Friedrich ho dokonca prirovnáva k Luisovi de Góngorovi, no naznačuje zásadný rozdiel – Góngora počítal aspoň s malým okruhom čitateľov, Mallarmé so žiadnym.⁵⁶¹ Mallarmé si potrpel na vysokú múzicko-recepčnú úroveň svojho prípadného čitateľa aj za cenu jeho potenciálnej neexistencie. Samotnú „temnosť“ (sémantickú nejasnosť) pritom nechápe ako akt básnickej svojvôle, ale ako „ontologickú nevyhnutnosť“, ktorá vyplýva z objektívnej nejasnosti poznania vecí samých osebe. Prostriedkom realizácie tejto nevyhnutnosti sa mu nestáva nič iné ako jazyk, ktorý zaklína mágiou slova, ponára ho do temnoty, a tak robí svoju poéziu (miestami až) nezrozumiteľnou. Zbavovanie jazyka všetkých jeho sémantických nánosov a pragmatických konotácií vedie Mallarmého k prijatiu tézy o čistej poézii (*poésie pure*), čím sa cez abbého Bremonda a jeho koncepciu čistej poézie z roku 1925⁵⁶² dostávame znovu naspäť ku Karolovi Strmeňovi. Zástancovia čistej poézie (teda paradoxne aj temnosti) volajú človeka späť k slovu, ktoré očisťujú od významových naplavenín vyplývajúcich z historickej ľudskej skúsenosti. Rozbitie tradičného jazyka neslúži ničomu inému než jeho novej konštrukcii z očistených prazákladov jazyka. Slovo stráca svoje tradičné previazanie na obsahy reálnej skutočnosti a k ďalším slovám, ktoré sa s ním tradične spájajú, a ide naspäť k svojej prapodstate. Nový jazyk si vyžaduje nové čítanie. Ak hovoríme o mallarméovskom vplyve na poéziu Karola Strmeňa, môžeme v kontexte jeho tvorby naznačiť, že Strmeňovi nepôjde len o návrat k slovu, ale aj o vrátenie sa k Slovu, čím zásadne modifikuje a presahuje obyčajný symbolizmus. Naspäť k základom a znovu konštruovať jazyk a svet, nový a čistý. Mallarmé „krouží kolem myšlenky, aby se jazyku navrátila svoboda, v níž se rozevírají ‚prazáblesky logiky‘, dosud ještě nepoužité k nějakému sdělovacímu účelu a nestrnulé v klišé, jež brání básnění i myšlení vyslovit něco úplně nového (...) obnovit prastarý tvůrčí akt jazyka tak radikálně, že vyřčení je pokaždé vyřčením dosud nevyřčeného“.⁵⁶³ *Čistá poézia* sa takto stáva nielen umeleckou, ale aj reálnou utópiou, lebo verí, že nový, očistený jazyk prinesie nové myslenie, a to nový étos ľudstvu. Aby človek videl aj nový, iný svet, aby mu po-rozum-el, lebo myslíme len v jazyku (aj keď štruktúru jazyka nemôžeme stotožňovať so štruktúrou myslenia).

Strmeň v svojej poznámke v *Návštevách* nazýva Stéphanu Mallarmého

⁵⁶¹ HUGO FRIEDRICH: *Struktura moderní lyriky*, s. 119 – 120.

⁵⁶² Bližšie pozri HENRI BREMOND: *Modlitba a poézia*, resp. predchádzajúcu kapitolu.

⁵⁶³ HUGO FRIEDRICH: *Struktura moderní lyriky*, s. 116.

„ľadovým kráľom symbolizmu“.⁵⁶⁴ Tým len obrazne pritakáva Friedrichovi, keď ten ako jednu zo základných črt Mallarmého poetiky vyzdvihuje „odľudštenosť“.⁵⁶⁵ Básneň teda stráca akékoľvek prepojenia so životom autora (a konkrétnym životom vôbec, objekty sa stávajú symbolmi), naopak, autora skrýva, a to isté ponúka aj svojmu čitateľovi. Básnik si udržuje emocionálny odstup od svojich veršov a v momente dopísania ju necháva svojmu osudu a robí z nej vec samu osebe.

Mallarmého špecifický vzťah a prístup k jazyku obsiahol celý Strmeňov komentár k nemu: nazýva ho profesorom „angličtiny, ktorú ovládal po svojom“. Teda po novom. Priraduje k nemu aj pojmy „hortus clausus“ (uzatvorená záhrada, lat.) a „chapelle littéraire“ (doslovne: literárna kaplnka, franc.). Ak zatvorená záhrada, tak jedine so stromom s (temnými) plodmi poznania, ak kaplnka (nie honosná katedrála), tak preto, lebo v nej sa Slovo stalo telom. Na oltári chrámu dochádza k transsubstanciácii (predpodstatneniu), obyčajný chlieb (bežné slovo; materialistická substancia) sa mení na Božie telo (očistené slovo; idealistická substancia). Navonok bez zmeny, no vnútri radikálna fundamentálna premena.

Hugo Friedrich píše, že na pojmové postihnutie modernej lyriky (skutočnosti) nám už nestačia zvyčajné pozitívne kategórie, ale vo zvýšenej miere sme nútení využívať negatívne kategórie. Sám si kladie otázku, či to je tým, že moderní básnici sú svojím dielom pred nami tak ďaleko v budúcnosti, že im nestačí náš súčasný jazyk, alebo že ide o definitívnu neasimilovateľnosť moderného básnictva vo vzťahu k jazyku a človeku, čo tvorí jej podstatnú črtu. Pripúšťa obidve možnosti, no tvrdí, že v každom prípade môžeme pri modernej poézii hovoriť o určitej abnormalite.⁵⁶⁶ Strmeň v básni *Drubé nokturno*⁵⁶⁷ cielene pracuje práve s negatívnymi možnosťami vyjadrenia svojho básnického zámeru:

*Neodpovedáš. Vpili ťa
krvižíznivé tiene
(...)
a nezamatom nedlažby a nesna
do džbána slepej uličky sme vošli
(...)*

⁵⁶⁴ KAROL STRMEŇ: *Návštevy : antológia svetovej lyriky*, 2. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1972, s. 261.

⁵⁶⁵ HUGO FRIEDRICH: *Struktúra modernej lyriky*, s. 109 – 113.

⁵⁶⁶ *Tamže*, s. 18 – 21.

⁵⁶⁷ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 164.

*Tak nezmerne si ďaleko, že tepla
na tvoju diaľku niet. K tebe sa drozdy neprehvízdajú.*

Ak pridáme aj implicitne zahrnutú negatívnosť, napr. krvižižnivé *tiene*; (prázdny) *džbán*; *slepá ulička*; *lístie, čo spriesvitnelo len / po opadnutí lístia*, môžeme vnímať *negatívnosť* ako výrazný štruktúrny prvok Strmeňovej básne, čo sa nakoniec naznačuje už i v samotnom názve básne – *nokturno*, lyrická hudba pokojnej *noći*. Keď sa vrátíme k Friedrichovým reflexiám Mallarmého lyriky, pridáme k bezmennému sonetu z roku 1887 (*Surgi de la croupe et du bond...*), o ktorom hovorí: „Tento sonet je básňou negatívít. V prvom pláne sú ešte predmetné: neexistujúce kvety, neexistujúci sylf, prázdnota vázy. Ale v celku je negatívita chápaná ako kategoriálna substancia vôbec, ktorá má väčší rozsah než jej empirický nositeľ. (...) esencia negativity, sa musí vysvetliť slovami (...) V slove, ktoré vyjadruje niečo predmetne neprítomné, je prítomná negatívita (...) jeho reč je spievajúce tajomstvo, chrániace ontologické myšlienky pred opotrebovaním.“⁵⁶⁸

Negatívne stvárňovanie veršov nájdeme aj v básni *Orfeus v podsvetí*,⁵⁶⁹ tak v úvode

*Nezvolnil sa čierny plášť,
keď vyšiel na breh, nevyplašili sa
zelené sliepky v šašine
a jazero sa nerozčeriło,*

ako aj v samom závere:

*Ako mal vtedy neprinútiť lýru
k prvotnej, čistej hláske
a ako mohol nevarovať čajky
nad súsošiami blankytu?*

Použitie negatívnych slovesných foriem v úvode spôsobuje, že naznačený pokoj v priestore čitateľ začína nevyhnutne chápať ako čosi nezvyčajné a neočakávané. Verše si vynucujú otázku, prečo je vo vnímanom priestore pokoj. Negatívnosť takto priraduje pokoji navzdory bežným očakávaniam atribút abnormality. Tú môžeme v súlade s už citovanou Friedrichovou té-

⁵⁶⁸ HUGO FRIEDRICH: *Struktura moderní lyriky*, s. 107.

⁵⁶⁹ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 158.

zou naozaj považovať za ontologickú myšlienku, ktorej skrytie v negatívnej forme ju chráni pred opotrebovaním. V závere básne Strmeň využíva negatívu s opačným zámerom. V úvode vycítíme pasívnosť potenciálneho neznámeho činiteľa deja (nezvyčajne nenarušený pokoj), ku koncu negativita zasá núti lyrický subjekt k aktivite (nedá sa neprinútiť a nevarovať). Tento Orfeus určitý kategorický imperatív nesie v sebe znovu ontologický podtext, pretože sa stáva bytostnou nevyhnutnosťou existencie morálnej osoby a použitá negativita zdôrazňuje naliehavosť nevyhnutného uplatňovania tohto imperatívu v živote. Inak povedané, ak by Orfeus v podsvetí zoči-voči obetiam veľkej Sfingy *neprinútil lýru a nevaroval čajky*, zaprel by svoje kategorické ontologické určenie, stratil by svoju podstatu, zradil by seba samého a prestal by byť skutočným Orfeom. Za zmienku stojí určite aj to, že Mallarmé sa snažil o „orfickú interpretáciu Zeme, čo je jediná povinnosť básnika“.⁵⁷⁰

V básni *Pletenec*⁵⁷¹ negativita vyjadruje rozpor medzi mysleným a skutočným stavom, keď sa lyrický subjekt dostáva do pomyselného sporu so svojou mladosťou –

*Kdeže si divá mladosť moja
Ešte som neprebelela
Pozerá ako spod závoja
a neverí že umrela
neverí hoci iste šípi
nič bolestného nešeptá
(...)
a ani sa jej nesníva.*

Negativita sa tu znovu stáva spôsobom vyjadrenia ontologickej idey (faktickej, racionálne uvedomovanej) nevyhnutnej neexistencie určitých fenoménov (mladosť so svojimi atribútmi), ktorú si však gnozeologicky nechceme pripustiť a prijať ako objektívnu súčasť svojho bytia. Naopak, rozpor sa posilňuje snahou mysliaceho a cítiaceho subjektu o relativizáciu uvažovaného fenoménu navzdory objektívnym nevyhnutnostiam. Báseň takto už ani navonok neponúka čitateľovi uvažovanie nad vecami v nej opísanými, ale v duchu literárnej moderny posielala čitateľa priamo k veciam nespomínaným, lebo neexistujúcim. Prekladateľ Mallarmého poézie Ján

⁵⁷⁰ STÉPHANE MALLARMÉ: *Vrh kockami nikdy nepodvráti náhodu*. Bratislava : Hojnica, 2000.

⁵⁷¹ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 134.

Švantner hovorí, že „negatívne určenia sú znamením toho, čo bolo životné, celistvé a plné. (...) Z apolinského teplého jasu ostala iba mrazivá biela vidi-
na, zmyslová realizácia ničoty...“⁵⁷²

S možnosťami, ako vyjadriť negatívnosť v básni, sa ukazuje aj majstrov-
stvo Karola Strmeňa. Báseň *September*⁵⁷³ už v názve hovorí o strate leta, sln-
ka, tepla, strate lístia... A pokračuje:

*Darmo som čakal na rohu.
Nemohla, možno nechcela prísť.
Do dierky na kabáte
zastokol som si suchý list*

*Neznámi chodci bez záujmu
obchádzali ma ako morské peny.
A ja som stál jak sveta stred,
čo nebol ešte objavený.*

*Keď potom lampy zapálili,
vezmúc ten lístok neskonale prostý,
zahodil som ho po vetre
jak obraz ľudskej zbytočnosti.*

Prvé aj posledné slovo básne vyjadruje existenciálnu zbytočnosť, ktorá sa v kontexte ostatných veršov stáva až fatálnou. Tu sa mení neexistencia na existenciu *zbytočnú*. Po daromnom *čakaní* ostáva len *dierka na kabáte*, nie ka-
bát s dierkou, ale dierka – niečo, čo neexistuje a v tejto svojej neexistencii je maximálne prázdne. Zastoknutie *suchého listu* samým sebou a samému sebe len násobí prázdnotu v jej bezútešnosti. Neznámi, nezáujem, obchádzanie, pominuteľná morská pena, neobjavený..., všetko vypovedá o veľkej samo-
te. Zmysel individuálneho ľudského bytia sa konkretizuje a naplňa vo vzťa-
hu k ostatným konkrétnym ľuďom, nie k všeobecnej kategórii ľudstva. Pre-
to samota – nebytie v spoločenstve – zároveň tak tragicky hovorí človeku o jeho zbytočnosti. Aj zapálenie lúčok hovorí viac o tme, ktorá prišla s večerom, než o samotnom svetle. Zahodenie lístka ako obrazu ľudskej zbytoč-
nosti len završuje výsostne negatívny ráz celej básne.

⁵⁷² STÉPHANE MALLARMÉ: *Hliadka osamenia*. Bratislava : Literárna nadácia Studňa, 2010, s. 113 – 114.

⁵⁷³ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 80.

Iná báseň (*Ostrov*⁵⁷⁴) nám vo svojich posledných veršoch ponúka ďalšiu ukážku Strmeňovej variability v prostriedkoch na vyjadrenie negatívnych kategórií v poézii:

*Desiac sa holej prázdnoty
i srdca svojho zbaveného vzťahov
zápalku škrtám ako dávne dátum
a smrti svetím na cestu
v tme súhvezdiami neovenčenej.*

Negativitu môžeme vnímať tak v sémantike neurčitého (gramatická *temnosť?*) slovesného tvaru (*desiac sa*), ako aj v básnickom prívlastku *holá prázdnota* – a to až trojnásobne (slová samy osebe, ako aj spolu v novej kvalite). Prechodník strieda ďalší *neurčitý* slovesný tvar, tentoraz trpné prídavné – *zbavený*, čo len znovu znásobuje motív absolútnej *samoty*, *holej prázdnoty zbavenej* všetkého. Substantívum v singulári *zápalka* vôbec nenarúša celkový negatívny ráz týchto veršov, veď svetlo jednej zápalky svojou (ne)veľkosťou a (ne)trvácnosťou len zvyrazňuje neprekonateľnosť tmy všade navôkol. Adjektívum *dávne* zasa dáva negativite po synchronnom aj diachronnom rozmer a zdôrazňuje jej časovú absolútne. Ďalšie podstatné meno *smrť* je absolútnou negatívnou kategóriou samo osebe, čo sa v samom závere zosilní *tmou*, ktorú nechal Strmeň nadobro potemnieť tretím neurčitým slovesným tvarom v krátkom slede a ešte aj v zápornej forme (*neovenčenej*) v spojení so substantívom *súhvezdiami*, čo čitateľa zbavuje poslednej nádeje a utvrdzuje v tom, že nebude žiadne *per aspera ad astra*.

To, že v prípade Karola Strmeňa nejde len o spontánne využívanie negatívosti v poézii, dokazuje i jeho báseň v próze *Nespokojnosť*⁵⁷⁵:

*Rozhodol som sa raz a navždy: ochotne sa vzdám poézie a krásy,
slniečného rytmu a rýmov, čo znejú ako úder vajcom o stôl (...)
Ale ja trvám na svojom.*

*Kto kedy stratil niečo tým, že stratil, a nezískal si trvácnejší raj
v spomienke na to, čo sa pominulo? Nad strniskom sa ešte stále trasú
tiene piesní, ktoré tam ráno zanechali žnice. Jestvuje, skutočne jestvuje
iba to, čo nie je a bolo ako tváre, o ktorých sníva zlomok zrkadla.*

⁵⁷⁴ *Tamže*, s. 73.

⁵⁷⁵ *Tamže*, s. 84.

Strmeň akoby svojsky nadväzoval na Platónovo *Podobenstvo o jaskyni* a vyhlasuje, že v modernej poézii sa tiene stávajú skutočnejšími ako veci, ktoré ich zanechali. Že obraz a odraz sú reálnejšie ako reálne veci. Nepopiera Platóna na ontologickej úrovni (tiene nie sú reálne), lebo tieňom prisudzuje reálnosť na gnozeologickej rovine (sú reálne bližšie poznaniu), vo svete poznávajúceho ľudského individua, nie vo svete vecí samých osebe. Tieň je časť tmy, a preto v modernej poézii získavajú negatívne kategórie väčšiu výpovednú hodnotu než pozitívne kategórie. O tieni môžeme povedať s istotou len to, čo nie je. A budeme bližšie k pravde, ako keď budeme vraviť o tom, čo jestvuje. To, čo je, musíme zahaliť do mlčania, ak sa nechceme vystaviť posmechu. Mlčanie je aj jeden z najčastejších termínov, s ktorými pracuje Mallarmé vo svojich reflexiách. Dokonca úplne ideálna báseň je podľa neho „mlčiaca báseň, úplne biela“.⁵⁷⁶ Znalec jazyka Ludwig Wittgenstein záverečný, siedmy oddiel svojho *Logicko-filozofického traktátu* zhrnul do jednej vety: „O čom nemožno hovoriť, o tom treba mlčať.“⁵⁷⁷

V *Znamení Ryby* nachádzame *mlčanie* hneď v názve zbierky. Znamenie nič nevraví, je len veľavravným znakom. Pre rybu je mlčanie príslovečné. Spolu však *znak ryby* znamená veľa aj bez slov. V básni *Slovo*⁵⁷⁸ čítame

*Bože môj, znova
prichádza medzi nami*

*k výmene slova:
znova si ticho vymieňame
rodiacimi sa slabikami.*

Neprekvapí nás, keď takto zistíme, že Strmeň modernú mlčanlivosť v básni využije a posunie smerom ku kresťanskému Bohu k vzájomnému *vymieňaniu si ticha*. Mlčanie ako najpravdivejšia forma vypovedania o reálne jestvujúcom sa zároveň stáva prostriedkom na stretnutie s nadreálnym súcnom, prostriedkom nahliadania skutočnej pravdy v modlitbe s Bohom. Pochopenie chudobnosti slov v porovnaní s bytím nás nevyhnutne posieľa na zem, do tichej adorácie. Strmeňovské mlčanie dostáva často až sakrálnu dimenzie:

⁵⁷⁶ Podľa HUGO FRIEDRICH: *Struktura moderní lyriky*, s. 118.

⁵⁷⁷ LUDWIG WITTGENSTEIN: *Tractatus logico-philosophicus*. Bratislava : Kalligram, 2003, s. 220.

⁵⁷⁸ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 60.

*Prázdnu, až blucho šírou loďou chrámu,
čakajúc rozbresk kobútov...
(...)
mlčíme na dne katakomb a mlčia
aj tiene stále rovnako
dlbé a stále
nesinejúce.*

Mlčanie je priestor na stretnutie s Bohom, so svojím *daimoniom*, sebou samým. Človek môže zažiť paradox ticha – najviac si povieme vtedy, keď sme ticho. Ani kvety nerozprávajú, a predsa sa nimi dá toľko povedať. Karol Strmeň im v rovnomennej básni prisudzuje ešte iný druh mlčania, a ešte výrečnejšieho:

*A sú to prsty mŕtvych spopod zeme
vystrčené, čo kývu nám,
keď sľubujeme lásku.*

Ticho sa v Strmeňových veršoch (*Otázky času*⁵⁷⁹) premieňa na atmosféru s najvyššími kvalitami –

*rozžeravená, popukaná zem
spí vysilená, zlatý šušot lístia
v nadšení šťastia drevenejúceho
znebybnel, už len divé mačky pradú.*

Krehký a jemný zvuk lístia, resp. mačiek, len zväzňuje mlčanie, ktoré je predpokladom naozajstného premýšľania – *myslieť je kľbko páperia / na bodliaku*. Skutočné myslenie, ktoré prináša záblesky poznania, ktoré sú mihavé ako páperie, poletujúce z bodliaka na bodliak. Bodliak, ktorý bez slova popichá. Iná cesta k poznaniu neexistuje.

Ak Strmeň vnáša do svojich básní mlčanie, vieme, že hovorí o mimo-riadnej chvíli, ktorá ponúka nahliadnutie veľkých právd. On mlčí, nemá dôvod hovoriť, *vy povedzte, čo vás trápi. Počkám. Som koniec koncov doma a ako opravdivý barbar celým bytím vnímam len vôňu pralesa a na Boha striehnem tam, kde sa križujú dva líčce* (*Džungľa*⁵⁸⁰). Prestať rozprávať a dať v sebe

⁵⁷⁹ *Tamže*, s. 79.

⁵⁸⁰ *Tamže*, s. 82.

šancu tichu znamená v Strmeňovej poézii dať priestor stretnutiu sa s Bohom. Hoc aj v džungli. Vnímať však ticho ako bukolickú chvíľku človeka, v ktorej sa stretne so svojim Bohom, by znamenalo redukovat' a schematizovat' skutočnosť. Tá *džungľa* je omnoho zložitejšia a prináša problémovosť: *Preto ju Boh stvoril v prvom rade pre básnické obrazy, takže nielen ľudia, ale aj zvery používajú jej výhody na oslavu víťazného zla. Pri víťaznom zle sa idyla končí. Nie je lepšie nerozmýšľať nad tou džungľou, ktorá nie je to, čo chrlí zeleň za zeleňou, ale čo dáva vznikat' zeleni páchnucej rastlinným jedom, zlým svedomím a búľlavými kosťami?*

Doteraz sme hovorili o mlčaní predovšetkým ako o akte zrieknutia sa schopnosti reči. Mlčia však aj veci, ktoré nemajú schopnosť hovoriť, keď sú iné, než by mali byť podľa typizovaných štruktúr uložených v našom vedomí. Veci majú zatvorené ústa, keď im zoberieme ich zvyčajné konotácie. Báseň *Poštová karta*⁵⁸¹ je plná obrazov, ktoré nehovoria to, čo od nich očakávame: *vypálená Florida* (kde je ten exotický raj?), *úzkostlivé hložie* (kde zmizol porast, v ktorom sa dá bezpečne ukryť?), *šedivý mach* (kde je tá svieža zelená farba, pofíkaná rosou?), *odumreté stromy* (kam sa podeli tie vysoké básne z dreva?), *cmíter stožiarov* (žiaden vánok, ktorý by aspoň pohladil splasnuté plachty jácht?), *protimožci* (všetko ide naopak?). Veci mlčia svojimi tradičnými významami. Pri tomto mlčaní zažívame ďalší paradox, lebo toto mlčanie tradičných významov vecí až kričí, že niečo nie je v poriadku. Toto je hlasné mlčanie, ktoré sa nedá prepočúť.

Mlčať znamená aj nekričať nahlas, nezvyšovať hlas na osud či Boha. Táto moderna sa vzdáva ohnivého rebelantstva romantikov (*chorý pes prebehol, i zabrechať sa bojí – Pocestný*⁵⁸²), radikalizmu hrdinov (*Orestes prišiel, pravnik Ábelov, / pokonný rytier smutnej postavy, / zakýva šatkou, lôže pozdraví / a pozametá kosti priateľov – Tretie nokturmo*⁵⁸³), ráznosti činov (*boci je náš krok prítlmený – Eurydike*⁵⁸⁴), strmeňového vzdorovania osudu (*Jób prijal v mene Božom všetky vtedy / a návštevy. Sedí a v mene Božom... – Jób*⁵⁸⁵).

V každom prípade sa mlčanie stáva výrazným znakom modernej lyrickej poézie a stáva sa pre verše až natoľko signifikantným, že lyrický subjekt v básni *Verše*⁵⁸⁶ rozmýšľa nad absolútnym mlčaním, ved'

⁵⁸¹ *Tamže*, s. 102.

⁵⁸² *Tamže*, s. 157.

⁵⁸³ *Tamže*, s. 165.

⁵⁸⁴ *Tamže*, s. 159.

⁵⁸⁵ *Tamže*, s. 162.

⁵⁸⁶ *Tamže*, s. 121.

*hodiny bijú do prázdna
zvažujem osud bez slova
toto je chvíľa obrazná.*

Čas ide do prázdna, všetko sa stráca v prázdnote, prichádza o svoj zmysel. Zvážiť *osud bez slova* znamená zastaviť sa v tichu a mlčaní, vytvoriť si *chvíľu obraznú*. A nájsť stratený zmysel svojho bytia. Nájsť stratený obraz človeka stvoreného na obraz Boží. Aj keď človek si často (ak vôbec niečo o akýchsi obrazoch tuší) radšej volí obraz Doriana Graya. Človek, ktorý sa naučil mlčať, sa priblížil skutočnej múdrosti, lebo ticho je cesta k nej. Ne reaguje moderná lyrika akcentovaním mlčania aj na paradox, že čím človek menej o niečom vie, tým viac o tom rozpráva? Nezahaľuje sa radšej dobrovoľne do stoického mlčania, ako by sa mala ponížiť a ísť kupčiť so slovom k peňazomencom v chráme?

Spolu s Hugom Friedrichom ako teoretikom a Karolom Strmeňom ako praktikom môžeme odhaľovať paradoxy modernej lyriky, ktorá v snahe byť bližšia pravde hovorí o tom, čo nie je, a mlčí o tom, čo je. V konečnom dôsledku je aj mlčanie len negáciou reči, a teda v zásade jedným z prostriedkov vnorenia negatívnych kategórií do štruktúry básne. Ďalšou výraznou črtou modernej lyriky sa stáva už spomínaná odludštenosť, čo môžeme takisto vnímať ako ďalšiu z negatívnych kategórií – veď odludštenosť znamená negáciu autora, jeho emocionálnej zainteresovanosti v básni a vo vyhrotenej forme aj jeho smrť.

Friedrich chápe odludštenosť na príklade Stéphanu Mallarmého ako kategóriu, ktorá najlepšie opisuje zbavenie sa básne autora, jeho súkromného prežívania. Mallarmého básnický subjekt sa na tejto ceste dostáva až k nadosobnej neutrálnosti, pre ktorú sa všetky veci, tradične vyvolávajúce určité emocionálne konotácie, stávajú ľadovými symbolmi.⁵⁸⁷

Nájsť takto radikálne chápanú odludštenosť v Strmeňovom *Znameni Ryby* nie je ľahké. Sama zainteresovanosť a vôbec vrúcny vzťah autora k básni obrusujú onen ľad, a to aj napriek tomu, že reálna neexistencia čitateľskej obce pre zakázaného exilového autora mohla logicky vyústiť do prijatia Mallarmého nadosobnej neutrálnosti, čo zas mohlo vyplývať z jeho postoja, ktorý nepočítal s nevyhnutnosťou existencie svojho čitateľa.

Karol Strmeň provokuje dobrý vkus a jednu zo svojich básní nazýva *Máj*.⁵⁸⁸ Necháva ju začať slovami: *Máj, mesiac Panny Márie...* Spojenie mája,

⁵⁸⁷ Bližšie pozri HUGO FRIEDRICH: *Struktura moderní lyriky*, s. 109 – 112.

⁵⁸⁸ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 64.

Božej Matky a religiózne založeného básnika hneď v prvom verši básne je hotovou pascou pre poéziu a predpokladom gýčovosti. Vieme si predstaviť konvenčnejší, tradičnejší úvod básne o máji? Tu sa Strmeň prejavuje ako malý stratég, keď práve týmto úvodom – takým kontrastujúcim so zvyškom básne – docieľuje to, že sa ešte viac zvyrazňuje málo ľudský charakter nasledujúcich veršov. Pozrime sa na prvú slohu v celku:

*Máj, mesiac Panny Márie, nielenže veští včasný
úbytok ruží chorľavých a stofarebný kúdol
po nesplnenom blúznení prašivej železiarne,
u nás i trávu spaľuje a okenice kalí.*

Túto strofu môžeme rozčleniť na tri časti. Najprv vidíme konvenčne a religiózne chápaný obraz mája. Potom nasleduje konštatovanie so všeobecnou platnosťou (*veští včasný úbytok... železiarne*) a slohu zakončí súkromné konštatovanie s obmedzenou platnosťou (*u nás...*). Obe konštatovania stoja v opozícii k netvorivo chápanej tradícii s jej konotáciami, a tým ju zásadne modifikujú. Princíp modifikácie spočíva práve v odľudštení tradičného mája, ktorý v sebe cez svoju takú ošúchanú symboliku nosí (všeobecne akceptovaný) výrazný emocionálny a lyrický náboj – aj keď tu už ide skôr len o hru so slepými nábojmi... Očistený máj dostáva nové dimenzie.

Ruže už nie sú symbolom lásky, už sú len *chorľavé...*

V inej básni (*Kvety*⁵⁸⁹) sa lyrický subjekt ďalej pýta:

*Čo s tými kvetmi? Predstavujú trosku,
nadšenú jar a večnú tragédiu.
Spečatili ich vrelé rany bozku
a v krištáľovej váze mrú a hnijú.*

Kvitnúce kvety sú spálené mrazom, bez láskavého tepla a omamnej vône. Struny citov ostávajú nerozozvučané. Sú to len *kvety*. Samy osebe a bez emócií. Bozk nelieči. On je ten, čo *raní*, a kvety *mrú a hnijú*. *Nadšená jar* kvetov je krátka ako aprílový dážď, no *tragédia*, tá je večná. Napriek tomu, že z autorovej biografie vieme o jeho vrúcnom vzťahu k prírode, ku kvetom, tu sa to vonkoncom neprejavuje. Osobnosť básnika stojí oproti lyrickému subjektu a nijako sa ho nedotýka.

⁵⁸⁹ *Tamže*, s. 62.

Odlúštenosť v básňach Karola Strmeňa sa miestami mení až na desivú cynickosť – *Víchor bol, zmietlo z čečiny / anjelov detí*. Tomuto lakonickému dvojveršiu úplne chýba akákoľvek emocionálna zainteresovanosť. Prítom názov tejto básne – *Anjeli malých detí*⁵⁹⁰ – to ani trochu nenaznačuje. Práve naopak, ukazuje skôr opačným smerom – k detskému svetu, k sentimentalite, k neproblémovosti, čo môžeme vnímať ako zámer. Prvé dva verše sa v tomto horizonte stávajú cez Strmeňov oblúbený princíp kontrastu ešte cynickejšími. Dve úsečné konštatovania, a pritom toľko tragiky. Toto je chladný ľadový svet medziľudských vzťahov, v ktorom človek rezignoval na ľudskosť. Leviatan sa smeje, *homo homini lupus est* a v ďalšej básni *Betlehem*⁵⁹¹ namiesto očakávanej vianočnej idylky čítame:

*Kujú sa meče, opravdivé meče
na ľudské mäso. Smiech.
Kartujúci kat Herodesov
vyhodil eso červené.*

Ak by sa moderná poézia nestala odlúštenou, prestala by byť pravdivou. Ostala by ešte poéziou?

Nachádzať vplyvy Stéphana Mallarmého v básňach Karola Strmeňa neznamená mechanicky generalizovať a identifikovať znaky ich tvorby a prijať tvrdenie, že Strmeňova poetika *Znamená Ryby* je závislá od Mallarmého ako svojho vzoru. Napriek tomu, že čiastočný vplyv francúzskeho a špecificky mallarméovského symbolizmu je v mnohých (zdáľka nie všetkých) básňach zjavný, Strmeň si stále uchováva svoju osobitosť a svojbytnosť. Po ukázať na rozhranie medzi francúzskym a slovenským básnikom môžeme aj na príklade Strmeňovej básne s príznačným názvom – *Rozhranie*.⁵⁹²

*(Snívať je márnosť. Videl si: májový
strom zoschne, divé husi sa rozletia
s nárekom. To je obraz bytia.
Hodiny života – bezdná úzkosť.*

Úniku niet. Si väzňom).

⁵⁹⁰ *Tamže*, s. 83.

⁵⁹¹ *Tamže*, s. 118.

⁵⁹² *Tamže*, s. 78.

Odlúštená dezilúzia prináša metaforické zhodnotenie bytia, teda znovu zastretý ontologický problém. Bez akýchkoľvek pocitov necháva za sebou ničotu – zbytočnosť snívania – romantizmu v ľudských dušiach (je tu realita kapitalizmu), daromnosť citov – aj toho najvyššieho (nie je pre ne miesto), pominuteľnosť krásy (všetko dobré je len do času), veľkú opustenosť (existenciálna samota). To je obraz súčasného prázdneho bytia, ktoré je negované na absolútnu ničotu. Do tejto prázdnoty je vrhnutý neslobodný človek-väzeň, ktorý pred sebou samým nikdy nikam neunikne. Poznanie je samo osebe nedobré – prináša úzkosť, bez dna.

*Ak si chceš
odhaliť súvis tajnej krásy
s podobou života, zmlkni, zmlkni!*

Dvojnásobná výzva mlčať (radšej nič nevraviť, lebo pravdu aj tak nevy-povieme) zvýrazňuje bezútešnosť pobytu človeka vo svete. Strohosť výrazu bez zbytočných okrás zosilňuje temnosť a chlad veršov. *Zókol-vókol / studené múry a zimný vietor*. Zatiaľ čo pri prvých troch slohách by sme mohli ďalej hľadať mallarméovsko-strmeňovské paralely, pred záverečnou, štvrtou, prichádzame k predelu. Na rozhranie, ktoré výstižne určuje zásadný rozdiel medzi Mallarmém a Strmeňom. Mallarmé by nikdy nenapísal:

*A predsa zúfať nebudem nikdy. Sneh
mi pripomína ľahkosť a najbelšiu
istotu vernej účinnosti,
jagavosť slova a krištál piesne.*

Mallarmé vo svojej tvorbe nenadväzoval na hodnoty (sakrálneho) humanizmu a kresťanstva, ktoré, naopak, tvoria fundamentálny základ Strmeňovej tvorby, na ktorom vystaval celú svoju poéziu a ktoré mu účinne umožnilo prekračovať kategóriu negatívnosti vo všetkých svojich podobách. Negatívnosť tu je dovtedy, kým nenarazí na vieru. Tento kontext, toto východisko je zásadným rozdielom, ktorý tvorí bytostnú odlišnosť medzi oboma básnikmi. Mallarmé vo svete nachádza prázdnotu, pri ktorej aj končí. Strmeň o nej vie rovnako, ale prekonáva ju vedomím, že pred Bohom aj ničota je len ničím a že On je nad všetkým, vo všetkom a všetko presahuje. U Strmeňa môžeme (čo sme si nakoniec aj ukázali) nájsť mnoho negativizmu v rôznych obmenách, ale jeho kresťanský svetonázor uňho nepripustí prítomnosť akéhokoľvek reálneho pesimizmu. Ak by aj niektoré básne

niečo podobné naznačovali, kontext ostatných básní nás vyvedie z omylu. Kresťanská nádej jednoducho Strmeňa nepustí ani pri tých najponurejších veciach a naznačuje horizonty i v tých najbezútešnejších situáciách, ktoré život prináša človeku.

*A tak teraz ostáva viera, nádej, láska, tieto tri; no najväčšia z nich je láska.*⁵⁹³ Pápež Benedikt XVI. v svojej prvej encyklike *Deus caritas est*⁵⁹⁴ hovoril o láske ako jednote štyroch významov pojmu láska zo starej gréčtiny. Kresťanské vnímanie preto lásku vníma ako lásku filia (priateľská), éros (žiadostivá, telesná), agapé (darujúca, duševná) a caritas (služiacca, medziludská). Redukovanie lásky len na jeden alebo dve jej skutočné dimenzie preto znamená hrať sa na falošnú predstavu o láske a klamať samého seba aj druhých. Ten istý pápež navzdory individualistickému svetu neskôr dodáva, že „celé Ježišovo poslanstvo ostane nepochopené, ak sa oddelí od kontextu viery a nádeje vyvoleného ľudu (...) poslanie Syna, ktorý sa stal človekom, je zacielené na spoločenstvo (...) Spoločenstvo je skutočne dobrou novinou, liekom, ktorý nám dal Pán proti samote, ktorá dnes ohrozuje všetkých, vzácny dar...“⁵⁹⁵ Karol Strmeň ako hlboko veriaci človek nemohol smerovať k hermetizmu ako Stéphane Mallarmé už pre svoje bytostné založenie, ktoré nepripúšťa rezignáciu voči svetu, izoláciu od spoločenstva a ľahostajnosť k jestvovaniu ľudí (čitateľov). Friedrich oproti tomu píše, že Mallarmé prinášal „osamotenosť, ktorá sama seba vníma ako výsadu“ (!); bol si vedomý „príslušnosti k súmraku kultúry“; absentovala u neho akákoľvek „pocitová a príležitostná lyrika“; rozišiel sa „s humanistickým a kresťanským dedičstvom; mal živý záujem o okultnú literatúru“.⁵⁹⁶ Ako prienik náboženstva a poézie videl záhadu, tajomstvo, ktoré sa má odokryť len vyvoleným. Mallarmého náboženstvom bola práve Poézia a najťažším hriechom neschopnosť vyjadriť slovami básnické zjavenie: „Tento vznešený postoj, táto povznášajúca a hrdá požiadavka vysvetľujú úctu, ktorou bol obklopený ako kňaz, ako svätec a snáď i ako mučeník Poézie.“⁵⁹⁷ V liste z apríla 1868 píše, že spáchal hriech, keď „uvidel Sen v ideálnej nahote“.⁵⁹⁸ Stéphane Mallarmé celý život

⁵⁹³ 1 Kor 13, 13.

⁵⁹⁴ Encyklika *Deus caritas est* pápeža Benedikta XVI. biskupom, kňazom a diakonom, zasväteným osobám a všetkým veriacim laikom o kresťanskej láske. [Prel. Marián Gavenda.] Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2006. 63 s.

⁵⁹⁵ BENEDIKT XVI.: *Apoštolí a prví učeníci Ježiša Krista*. Trnava : Dobrá kniha, 2008, s. 8, 19.

⁵⁹⁶ HUGO FRIEDRICH: *Struktura moderní lyriky*, s. 94, 134.

⁵⁹⁷ ANDRÉ LAGARDE – LAURENT MICHARD: *Francoúzká literatura 19. století*. Praha : Garamond, 2008, s. 529.

⁵⁹⁸ STÉPHANE MALLARMÉ: *Hliadka osamenia*, s. 88.

pracoval na „totálnej Knihe“, Karol Strmeň celý život vychádzal z „Knihy kníh“. Práve kresťanský étos, ktorý vieme viac či menej ľahko identifikovať v Strmeňových básňach, preto principiálne modifikuje a robí originálnym to, čo by sme mohli nazvať ako pokračovanie vrcholných tradícií francúzskeho symbolizmu na Slovensku, zosobnených v tvorbe Stéphana Mallarmého, v básnickom diele Karola Strmeňa.

Kde sa končí dúha (antológia svetovej lyriky)

*I ja tu sedím na brehu
a obdivujem básnikov a kolotoč
v demokratickej spleti
od mora k moru Amerika je rozvlnené more trávy
a všetky mestá elektrické
sedia v nej ako pestré pávy
(Amerika, 1950)*

Prekladové diela tvoria rovnako ako pôvodná poézia (v tom čase považované za rovnocenné) ťažisko tvorby Karola Strmeňa. Skutočnosť, že prekladal v slobode na základe vlastnej iniciatívy (okrem spomínaného Mihaia Eminesca), nie podľa objednávky vydavateľstva, a bez reálneho materiálneho prospechu (a prakticky aj bez čitateľov), nás privádza k poznaniu, že výber prekladaných autorov a textov bol v súzvuku s vnútorným nastavením Strmeňa, že vyjadroval jeho vlastné ja a zároveň hovoril o prekladateľských výzvach ukrytých vo svetovej poézii, s ktorými sa Strmeň dobrovoľne konfrontoval. Ctižiadostivo pri prekladaní, pokorne pred poéziou.

Sám to potvrdzuje, keď hovorí: „... pokiaľ viem, nikdy som nepreložil, aspoň vedome, dačo, s čím som nesúhlasil. Básnici, ktorých som prekladal a prekladám, hovoria za mňa. Ale hovoria to lepšie, ako by som to bol schopný povedať sám...“⁵⁹⁹ Na tom istom mieste uvádza, že prevaha jeho prekladovej tvorby nad pôvodnou je vlastne jeho šťastím a najväčšou výhodou: „S radosťou sa dívam na miesta v knižnici, kde ležala hromada papierov popísaných básňami. Niet väčšej radosti, verte mi, ako popáliť nedokonalé veci. Môžem byť svojím vlastným sudcom. Možno sa nazdávate, že to nemyslím vážne. Myslím to veľmi vážne! Som presvedčený, že my básnici píšeme primálo a publikujeme priveľa.“⁶⁰⁰

Čítať jeho preklady, komentáre a poznámky k nim aj k ich autorom znamená vstúpiť do mimoriadne bohatého sveta Karola Strmeňa a byť očarený a vďačný za nevšedný a originálny výber z toho najlepšieho, čo sa vo

⁵⁹⁹ KAROL STRMEŇ – MILAN STRAKA: Tri stretnutia (... so Slováckmi v USA), s. 15.

⁶⁰⁰ *Tamže*.

svete napísalo. Výber, ktorý doteraz udivuje svojou živosťou a svojimi špecifickými kontextmi. Tie toto dielo naplňajú a prenikajú tak, že sa spolu dostávame k pomyselnej jednote diela, uprostred ktorej skromne stojí Karol Strmeň. „Väčšinu prekladov možno zaradiť do dvoch skupín: preklady akademické, preklady básnické, poprípade akademicko-básnické, a básniky voľné. Usiloval som sa „hrešiť“ čo najmenej, aby jazýček váh postál na prostriedku medzi týmito dvoma fatálnymi pólmi. Preto som si vyberal jednak básnikov, ktorí mi mali čo povedať, jednak básnikov, ktorí sú mi blízki technikou a v mnohom ohľade hovorili akoby v mojom mene. Nebola to vždy ľahká voľba...“⁶⁰¹

Ak sa o Strmeňovej zbierke *Znamenie Ryby* hovorí, že je vrcholom jeho (pôvodnej) tvorby, tak pohľad na jeho preklady nám neponúka takúto jednoznačnú odpoveď. Medzi najvýznamnejšie diela Karola Strmeňa sa však nepochybne bude vždy zaraďovať jedinečná antológia svetovej lyriky *Návštevy*. Jej prvé, dvojzväzkové vydanie⁶⁰² vyšlo ako 16. a 17. zväzok edície Lýra, ktorú vydával Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme a ktorú redigoval Gorazd Zvonický. Bolo to v roku 1972, ktorý Organizácia Spojených národov pre vzdelávanie, vedu a kultúru (UNESCO) vtedy vyhlásila za Medzinárodný rok knihy. Druhé vydanie,⁶⁰³ prvé na Slovensku, vyšlo až po 36 rokoch, v roku 2008. V jednom zväzku ho vydala Matica slovenská v edícii Slovenský svet. Vydanie vyšlo s opravami Karola Strmeňa ešte z roku 1973 a s doplnkami Jozefa M. Rydla, ktorý apretoval aj prvé vydanie.⁶⁰⁴ Toto zásadné prekladové dielo exilového básnika Karola Strmeňa sa do roku 1989 mohlo dostať na Slovensko len tajne. Napriek rýchlemu vypredaniu prvého vydania k zamýšľanej reedícii nedošlo – pre nedostatok finančných prostriedkov. A to zas bola príčina toho, že toto Strmeňovo monumentálne dielo ostalo slovenskej čitateľskej verejnosti pomerne neznáme.

Antológia pritom pri svojom vydaní vzbudila v priestore slobodnej slovenskej kultúry veľký ohlas, a to aj čo sa týka recenzií vo vtedajšej tlači

⁶⁰¹ Podľa IMRICH KRUŽLIAK: „Jeden svätý je viac než masa“ : k nedožitém 80. narodeninám Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 113.

⁶⁰² Prvý zväzok – 263 strán, druhý zväzok – 271 strán.

⁶⁰³ Vcelku – 583 strán.

⁶⁰⁴ Bližšie pozri JOZEF M. RYDLO: Doslov. In: KAROL STRMEŇ: *Návštevy : antológia svetovej lyriky*. Martin : Vydavateľstvo Maticy slovenskej, 2008, s. 507 – 531. Citovaný doslov k Strmeňovej antológii sústredene a koncízne, s dôrazom na detailne vypracovanú bibliografiu, predstavuje nielen antológiu *Návštevy* (spolu s rozsiahlymi citáciami príslušnej sekundárnej literatúry), ale aj ostatné dielo Karola Strmeňa.

(*Hlasy z Ríma, Slovák v Amerike, Kanadský Slovák, Černákov odkaz, Horizont, Jednota*). Domácemu publiku ju ako prvý predstavil až Ján Lenčo v roku 1990, keď ju vyzdvihol ako „vskutku unikátne dielo“ a vyzval na skorú a dôstojnú domácu reedíciu.⁶⁰⁵

Môžeme sa stretnúť aj s pozitívnym hodnotením z pera Etely Farkašovej, ktorá ako sympatický a obdivuhodný vyzdvihla prekladateľov „rozlet“ a na naše editorské tradície „neobvyklé voľné gesto vzpierajúce sa obmedzeniam (tematickým, ideovým, chronologickým, priestorovým, jazykovým a pod).“⁶⁰⁶ Neskôr dáva *Návštevy* Miloš Tomčík do súvislosti s Krčméryho antológiou *Z cudzích sádov* a Lukáčovou *Záhradou útechy*, keď na jednej strane zdôrazňuje, že Strmeň na ne určite nenadväzoval a jeho prekladateľské gesto je pôvodné a originálne, no zároveň tieto tri knihy dáva dohromady, lebo „vyvrelí z vedomej potreby v komunikácii slovenských básnikov s duchom a tvarom svetovej lyriky a pretože vo svojej konečnej podobe smerovali k obohateniu slovenskej literatúry a k jej integračným procesom s európskymi myšlienkovými a estetickými prúdmi“.⁶⁰⁷ Jozef Hvišč dodáva, že *Návštevy* sú spolu s Petrarcovým *Vavrínom* (1974) u Strmeňa „úspešnou skúškou modernej slovenčiny“.⁶⁰⁸

Pri zostavovaní *Návštev* Strmeň dozaista vychádzal aj zo svojich pôvodne zamýšľaných, no neuskutočnených projektov. Spomínali sme rok 1939 a plány vydať reprezentatívnu antológiu francúzskej lyriky a neskôr na ňu nadviazať antológiami z maďarskej, holandskej, nemeckej, anglickej, talianskej a ruskej lyriky. Prvý výber z francúzskej lyrickej poézie, na ktorom spolupracoval s Pavlom Gašparovičom Hlbinom, ostal v rukopise napriek snahe Janka Silana vydať ho ešte v rokoch 1946 – 1947. V tom čase Strmeň nebol sám, komu sa pozdával formát antológie ako dobrá skratka k prehľadu vo svetovej lyrike pre mladý slovenský národ, ktorému sa náhle otvorili možnosti budovania vlastnej vzdelanosti a kultúry – aj v konfrontácii so zahraničnou kultúrou a vzdelanosťou.

Slovenská literatúra nemala do tých čias veľkú tradíciu prekladových výberov z inonárodných literatúr. O prvý prierezový výber zo zahranič-

⁶⁰⁵ JÁN LENČO: Dielo kľúčového významu. In: *Literárny týždenník*, roč. 3, 1990, č. 16, s. 5.

⁶⁰⁶ ETELA FARKAŠOVÁ: Karol Strmeň. *Návštevy*. In: *Romboid*, roč. 25, 1990, č. 11, s. 126 – 127.

⁶⁰⁷ MILOŠ TOMČÍK: Kontúry prekladovej tvorby Karola Strmeňa. In: *Slavica Slovaca*, roč. 26, 1991, č. 4, s. 267 – 279.

⁶⁰⁸ JOZEF HVIŠČ: Karol Strmeň. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, roč. 37, 1990/1991, č. 8, s. 239 – 243.

nej poézie sa pokúsil v roku 1933 Emil Boleslav Lukáč, keď vydal *Trofeje : brst' prekladov z francúzskej lyriky*.⁶⁰⁹ Tie venoval Františkovi Xaverovi Šaldovi, ktorý ich prijal s nadšením: „Jaký nádherný jazyk je slovenština zvládnutá Lukáčem. Jakých odstínů schopná, jaké síly, jakého ladu, jaké výbušnosti!“⁶¹⁰ Po ojedinelých individuálnych výberoch z tvorby konkrétnych básnických osobností (J. Jesenský – A. S. Puškin, S. Jesenin, A. Blok a i.; E. B. Lukáč – E. Ady) desať rokov nato vychádza v Eláne rozsiahlejší výber z modernej maďarskej lyriky *Na brehu čiernych vôd* (1943),⁶¹¹ ktorý zostavil Rezső Szalatnai s úvodom E. B. Lukáča a prekladmi V. Beniaka, Š. Krčméryho, V. Roya, A. Žarnova a i. Navzdory svetovej vojnovéj kataklizme, ktorej propaganda predsudkami rozdelila národy, Štefan Krčméry prichádza s už spomenutou široko koncipovanou zbierkou svetovej lyriky *Z cudzích sádov* (1944),⁶¹² aby ukázal poéziu ako apolitickú entitu autonómnou tak od (ne)ľudského egoizmu, ako aj provinčného vlastenectva. Už po Strmeňovom nútenom odchode do exilu vydáva Emil Boleslav Lukáč svoju už spomenutú *Zábradu útechy. Prechádzky poéziou* (1949).⁶¹³ No to už prichádza február 1950 a diskusia sedemnástich komunistických literátov (A. Mráz, V. Mináč, I. Kupec, J. Poničan, M. Lajčiak, M. Chorváth...) v Klube robotníkov a spisovateľov (sic!), na ktorej príkro odsúdili Lukáčovu antológiu, čím ho nadhlo odstavili z verejného života a nechali žiť a pracovať v podmienkach nedôstojných básnikovho formátu. Pre lepšie pochopenie ducha otvorených okien v novej slovenskej literatúre citujeme Ivana Kupca z jeho článku s názvom Vnášanie reakčného úpadku do slovenskej kultúry,⁶¹⁴ kde týmito slovami zhod(not)il *Zábradu útechy*: „To, čo Lukáč predstavuje – ešte aj dnes – slovenskému čitateľovi, nie je nič iné, než poézia úpadku a rozkladu európskej buržoázie, odzrkadľujúca bezvýhodnosť kapitalistickej kultúry, poézia sytená žriedlom mysticismu, ideovej chorobnosti a hniloby, hraničiacej až s anarchizmom (...) svojou hnilobou otravuje vzduch svetového kultúrneho života (...) poézia snárstva a symbolizmu, hraničiaca s pustým formalizmom, mystický dym a táraniny o „trýzni duše...“ V tom čase sa však už Karol Strmeň nachádzal v iných podmienkach, slobodnejších. V podmienkach, v ktorých sa mohol sústrediť na svoje ambiciózne literár-

⁶⁰⁹ Rozsah – 65 strán.

⁶¹⁰ *Čo ostalo z básnika?* Zost. Vladimír Petrík a Július Vanovič. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2000, s. 21.

⁶¹¹ V rozsahu 171 strán.

⁶¹² Obsahovala 148 strán.

⁶¹³ Celkový rozsah až 294 strán.

⁶¹⁴ Denník *Pravda* (2. februára 1950) podľa *Čo ostalo z básnika?*, s. 20, 55.

ne plány bez toho, aby niekto akýmkoľvek spôsobom narúšal jeho tvorivú a osobnú slobodu, čoho výsledkom sa stalo dielo, ktoré vo všetkých ohľadoch vďaka veľkým Strmeňovým získaným možnostiam a vrozenému nadaniu prekonalo svojich pomyselných predchodcov v slovenskej literatúre (a doteraz ostalo svojím záberom a úrovňou neprekonané).

Gorazd Zvonický v *Predslove k Návštevám*⁶¹⁵ prirovnáva Strmeňovu prekladateľskú prácu k evanjelióvemu podobenstvu o Nebeskom kráľovstve:⁶¹⁶ podobá sa človeku, ktorý našiel poklad na cudzom poli. Ten ho skryl, predal všetko, čo mal, a od radosti to pole kúpil. Karol Strmeň poklady svetovej lyriky neskryl, naopak, ponúka ich každému. Cudzie poklady urobil aj našimi. Niečo zo svojej prekladateľskej poetiky Strmeň načrtáva v liste Zvonického: „S jasným vedomím možného i nemožného vychádzal som tu z dvoch zásad: po prvé, je hriechom prekladať starých básnikov do staromódnej reči len preto, že sú starí a písali v jazyku, ktorý aj ich dnešným rodákom znie archaicky; po druhé, že v ich poetike povinný som zachovať jej základné znaky, aj keď sú v rozpore s mojím osobným vkusom.“⁶¹⁷

Strmeň pri koncipovaní svojej antológie vychádzal z pozitívnej atmosféry v slovenskej medzivojnovnej literatúre, ktorá bola tvorivo otvorená (ale pritom stále nezávislá) voči svetovej literatúre, a preto neváhal prísť s veľkolepou koncepciou antológie, ktorá by zahŕňala svetovú lyriku od najstarších čias (starožidovská a starogrécka poézia z prvého tisícročia pred Kr.) až po súčasnosť (t. j. začiatok druhej polovice 20. storočia). Výsledkom bol výber 225 básnikov (so stručnými medailónmi) a viac než 323 preložených básní (alebo cyklov ich zlomkov pri starších autoroch), čo spolu tvorí neveriteľný prierez lyrickou poéziou naprieč dejinami, krajinami, smermi, poetikami a osobnosťami.

⁶¹⁵ GORAZD ZVONICKÝ: Predslov k Návštevám. In: KAROL STRMEŇ: *Návštevky : antológia svetovej lyriky*, 1, s. 5 – 11.

⁶¹⁶ Porov. *Mt* 13, 44.

⁶¹⁷ KAROL STRMEŇ: *Návštevky : antológia svetovej lyriky*, 1, s. 8.

Krajina pôvodu autora	Počet autorov v antológii	Autori (chronologicky)	Poznámky
Anglicko	15	Beda Ctihodný (672 – 735), Stephen Langton (1150 – 1228), Walter Raleigh (1552 – 1618), William Shakespeare (1564 – 1616), John Donne (1572 – 1631), John Milton (1608 – 1674), Thomas Gray (1716 – 1771), William Blake (1757 – 1827), William Wordsworth (1771 – 1850), Percy Bysshe Shelley (1792 – 1822), John Keats (1795 – 1821), Elizabeth Barrettová-Browningová (1806 – 1861), Alfred Tennyson (1809 – 1892), Gerald Manley Hopkins (1844 – 1898), Wistan Hugh Auden (1907 – 1973)	
Argentína	1	Silvina Ocampová (1903 – 1994)	
Austrália	1	Christopher Koch (1932 – 2013)	* Tasmánia
Belgicko	1	Felix Timmermans (1886 – 1947)	* Flámsko
Brazília	2	Ronaldo Carvalho (1893 – 1935), Jorge de Lima (1893 – 1953)	
Čína	7	Si Kúan (105 pred Kr.), Meng Chao-žan (690 – 740), Wang Wej (699 – 759), Li Tchaj-po (698 – 762), Tu Fu (713 – 770), Po Tú-ji (772 – 846), Su Tung-pcho (1036 – 1101)	
Dánsko	3	Viggo Stuckenber (1863 – 1905), Ludwig Holstein (1864 – 1943), Johannes Jörgensen (1866 – 1939)	
Ekvádor	1	Jorge Carrera Andrade (1903 – 1978)	

Krajina pôvodu autora	Počet autorov v antológii	Autori (chronologicky)	Poznámky
Francúzsko	21	Peire Cardenal (okolo 1220), Francois Villon (1431 – 1461), Maurice Scève (1500 – 1563), Joachim du Bellay (1522 – 1560), Pierre de Ronsard (1525 – 1585), Jean de la Ceppéde (1545 – 1622), Théophile de Viau (1590 – 1626), Alphonse de Lamartine (1790 – 1869), Charles Baudelaire (1821 – 1867), Stephane Mallarmé (1842 – 1892), Paul Verlaine (1844 – 1896), Arthur Rimbaud (1854 – 1891), Jules Laforgue (1860 – 1887), Paul Claudel (1868 – 1955), Francis Jammes (1868 – 1938), Paul Valéry (1871 – 1945), Max Jacob (1876 – 1944), Guillaume Apollinaire (1880 – 1918), Jules Supervielle (1884 – 1960), Jean Cocteau (1889 – 1963), Jean Follain (1913 – 1971)	
Grécko (antické)	8	Archilochos (cca 700 pred Kr.), Alkman (cca 700 pred Kr.), Alkaios (cca 620 pred Kr.), Sapfo (cca 612 pred Kr.), Anakréon (580 – 438 pred Kr.), Pindaros (518 – 438 pred Kr.), Ibykos (550 pred Kr.), Simonidés z Keosu (556 – 468 pred Kr.)	
Holandsko	4	Pieter Cornelisz Hooft (1581 – 1647), Willen Kloos (1859 – 1938), Remco Campert (1929 –), Gerrit Achterberg (1905 – 1962)	

Krajina pôvodu autora	Počet autorov v antológii	Autori (chronologicky)	Poznámky
Chorvátsko	5	Anton Gustav Matoš (1873 – 1914), Vladimir Nazor (1876 – 1949), Tin Ujević (1891 – 1955), Dobriša Cesarić (1902 – 1980), Dragutin Tadijanović (1905 – 2007)	
India	1	Rabíndranáth Thákur (1861 – 1941)	* Bengálsko
Izrael	2	Dávid (1000 pred Kr.), Afas (1000 pred Kr.)	
Írsko	1	William Butler Yeats (1865 – 1939)	
Japonsko	14	Jamabo no Akihito (? – 736), Ótomo no Jakamoči (716 – 785), Kakimoto no Hitomaro (8. stor.), Kasa (8. stor.), Ono no Komači (834 – 880), Taira no Kanemori (okolo 950), Saigjó (1118 – 1190), Sutoku (1119 – 1164), Macuo no Bašó (1644 – 1694), Uedžima no Onicura (1661 – 1732), Tanaguči no Buson (1718 – 1783), Kobajaši no Issa (1763 – 1827), Meidži (1852 – 1912), Masaoka no Šiki (1867 – 1902)	
Maďarsko	7	Bálint Balassi (1554 – 1594), Endre Ady (1877 – 1919), Mihály Babits (1883 – 1941), Gyula Juhász (1883 – 1937), József Fodor (1898 – 1973), József Attila (1905 – 1937), Sándor Weöres (1913 – 1989)	
Nemecko	22	Hrabanus Maurus (780 – 856), Notker Balbulus (840 – 912), Hildegarda von Bingen (1098 – 1179), Johanes Tauler (1300 – 1361), Georg Rudolf Weckherlin (1584 – 1654), Paul Fleming (1609 – 1670), Andreas Gryphius (1616 – 1664),	

Krajina pôvodu autora	Počet autorov v antológii	Autori (chronologicky)	Poznámky
<i>pokračovanie</i> Nemecko	22	Angelus Silesius (1624 – 1653), Friedrich Gottlieb Klopstock (1724 – 1803), Matthias Claudius (1740 – 1815), Ludwig Höltz (1748 – 1776), Johann Wolfgang von Goethe (1749 – 1832), Friedrich Hölderlin (1710 – 1843), Novalis (1772 – 1801), Annete von Droste-Hülshoff (1797 – 1848), Stefan George (1868 – 1934), Rainer Maria Rilke (1875 – 1926), Georg Heym (1887 – 1912), Rudolf Hagelstange (1912 – 1984), Walter Höllerer (1922 – 2003), Heinz Piontek (1925 – 2003), Hans Magnus Enzensberger (1929 –)	
Nórsko	2	Björnsterne Björnson (1832 – 1910), Per Arneberg (1901 – 1981)	
Peru	1	César Vallejo (1895 – 1937)	
Poľsko	10	Jan Kochanowski (1530 – 1580), Adam Mickiewicz (1798 – 1855), Cyprian Norwid (1821 – 1883), Leopold Staff (1878 – 1957), Kazimierz Wierzyński (1894 – 1969), Julian Tuwim (1899 – 1953), Janusz Minkiewicz (1914 – 1981), Tymoteusz Karpowicz (1921 – 2005), Tadeusz Różewicz (1921 – 2014), Bogdan Czaykowski (1932 – 2007)	
Portugalsko	3	Fernando Pessoa (1888 – 1935), Ruy Cinatti (1915 – 1986), António Manuel Couto Viana (1923 – 2010)	
Rakúsko	3	Walter von der Vogelweide (1170 – 1230), Georg Trakl (1887 – 1914), Joseph Weinheber (1829 – 1945)	

Krajina pôvodu autora	Počet autorov v antológii	Autori (chronologicky)	Poznámky
Réunion	1	André Cazamian (1875 – 1944)	* francúzske zámorské územie
Rím (antický)	7	Gaius Valerius Catullus (84 – 54 pred Kr.), Quintus Horatius Flaccus (65 – 8 pred Kr.), Publius Papinius Statius (45 – 96), Tiberianus (4. stor.), Ambróz (340 – 397), Boëthius (480 – 525), Venantius Fortunatus (530 – 609)	
Rumunsko	6	Mihai Eminescu (1850 – 1889), Tudor Arghezi (1880 – 1967), Nichifor Crainic (1898 – 1972), Ion Pillat (1891 – 1945), Ion Barbu (1895 – 1961), Ion Vinea (1895 – 1964)	
Rusko	14	Alexander Puškin (1799 – 1837), Fiodor Ťutčev (1803 – 1873), Michail Lermontov (1814 – 1841), Innokentij Annenskij (1856 – 1909), Vladimir Chodasevič (1886 – 1939), Ivan Bunin (1870 – 1953), Michail Kuzmin (1875 – 1936), Alexander Blok (1880 – 1921), Andrej Bielyj (1880 – 1934), Nikolaj Gumiľov (1886 – 1921), Anna Achmatovová (1886 – 1966), Osip Mandelštam (1891 – 1940), Georgij Ivanov (1899 – 1958), Nikolaj Zabolockij (1903 – 1958)	
Senegal	1	Léopold-Sedar Senghor (1906 – 2001)	* písal <i>africkou</i> francúzštinou
Slovinsko	4	Ivan Cankar (1876 – 1918), Oton Župančič (1878 – 1949), Alojz Gradnik (1882 – 1967), Edvard Kocbek (1904 – 1981)	

Krajina pôvodu autora	Počet autorov v antológii	Autori (chronologicky)	Poznámky
Spojené štáty americké	15	Edgar Allan Poe (1809 – 1849), Ralph Waldo Emerson (1803 – 1882), Henry David Thoreau (1817 – 1862), Walt Whitman (1819 – 1892), Emily Dickinsonová (1830 – 1886), Robert Frost (1875 – 1963), Carl Sandburg (1878 – 1967), Wallace Stevens (1879 – 1955), Ezra Pound (1885 – 1972), William Carlos Williams (1883 – 1963), John Crowe Ransom (1888 – 1974), Thomas Stearns Eliot (1888 – 1965), Archibald MacLeish (1892 – 1982), Richard Eberhart (1904 – 2005), Rober Lowell (1917 – 1977)	
Španielsko	19	Juan Boscán (1490 – 1539), Garcilaso de la Vega (1501 – 1536), Ján z Kríža (1542 – 1591), Luis de Góngora (1561 – 1627), Lope de Vega (1562 – 1635), Antonio Machado (1875 – 1939), Juan Ramón Jimenéz (1881 – 1958), Pedro Salinas (1891 – 1951), Jorge Guillén (1893 – 1984), Federico García Lorca (1898 – 1936), Rafael Alberti (1902 – 1999), Luis Cernuda (1904 – 1963), Manuel Alolaguirra (1905 – 1959), Leopoldo Panero (1909 – 1962), Eugenio Florit (1903 – 1999), Rafael Morales (1919 – 2005), José Luis Hidalgo (1919 – 1947), Eugenio de Nora (1923 – 2018), Carlo Buosoño (1923 – 2015)	
Švajčiarsko	2	Conrad Ferdinand Meyer (1825 – 1898), Blaise Cendrars (1887 – 1961)	

Krajina pôvodu autora	Počet autorov v antológii	Autori (chronologicky)	Poznámky
Švédsko	2	Gustaf Ekelöf (1907 – 1968), Bo Carpelan (1926 – 2011)	
Taliansko	19	František z Assisi (1186 – 1226), Tomáš z Celana (1200 – 1255), Bonaventúra (1221 – 1274), Tomáš Akvinský (1225 – 1274), Guido Cavalcanti (1255 – 1300), Iacoppone da Todi (1220 – 1306), Dante Alighieri (1265 – 1321), Francesco Petrarca (1304 – 1374), Michelangelo Buonarrotti (1475 – 1564), Tomasso Campanella (1568 – 1639), Ugo Foscolo (1778 – 1827), Giacomo Leopardi (1788 – 1837), Ada Negri (1870 – 1945), Aldo Palazzeschi (1885 – 1974), Giuseppe Ungaretti (1888 – 1970), Eugenio Montale (1896 – 1981), Salvatore Quasimodo (1901 – 1968), Leonardo Sinisgalli (1908 – 1981), Alfonso Gatto (1909 – 1976)	

Prvá Strmeňova návšteva smeruje do dôb spred tritisíc rokov – k izrael-skému kráľovi Dávidovi. Žalmistovi, ktorého prekladateľ v záverečných poznámkach nazýva „patrónom básnikov“. Takto sa vôbec prvým krehkým kusom lyriky stáva v tejto antológii symbolicky *Žalm 23*.⁶¹⁸ Ten žalm, ktorý sa začína známym *Pán je môj pastier, nechýba mi nič...* Na začiatok tohto básnického výberu, na počiatok sveta, sa tak dostáva kresťanský Boh, ktorého *dobrotivosť a milosť spravidzať ma budú / po celý život, každý deň. / A s Pánom budem bývať v jednom dome / roky a roky a veky*. Roky a veky prešli od čias pastiera a speváka Dávida, kým sa zastavili pri lyrikoch 20. storočia. Celý ten čas bdel nad svetom dobrý Boh, ktorý sa stal centrálnym ohniskom aj pri Strmeňovej koncepcii výberu autorov do svojej antológie. Kategória Boha nezredukovala prekladateľove horizonty, naopak, cez kategóriu uni-

⁶¹⁸ *Tamže*, s. 12.

verzálneho duchovného im dala základ, na ktorom mohol stavať, a postaviť tak vedľa seba reprezentantov rôznorodých svetonázorov (v tejto optike však pre poéziu irelevantný fakt). Strmeňov prístup k duchovnému prítomnému v lyrickom nie je náboženský, ale religiózny. Sám pritom však nezakrýva to, že „som veriaci kresťan a Ježiš Kristus je srdcom môjho života. Myslím, že by bolo čudné, keby sa to takým či onakým spôsobom nezračilo aj v tom, čo píšem a prekladám. Nedávno som kdesi čítal, že moje kresťanské básne presvedčia len tých, čo už veria. To je dosť pravdepodobné, ale v istom zmysle vedľajšie; preložil som budhistických i taoistických básnikov, a ‚nepresvedčili‘ ma. Nemyslím, že by sme mali poéziu zredukovať na odvetvie presvedčujúcej rétoriky; presvedčovanie iných nepatrí k jej podstate, oveľa skôr vlastné presvedčenie jej tvorcu.“⁶¹⁹ Tieto Strmeňove slová sú rovnako dôležité aj pri jeho odlíšení od bežných náboženských veršovcov, keď odmieta utilitárny charakter poézie a umeleckej literatúry vôbec.

V dvadsiatom druhom žalme Dávid vytvára idylu človeka, ktorému nechýba nič, leží na bujnej paši, odpočíva pri dušu osviežujúcich vodách a zúčastňuje sa na štedrej hostine. Naplnený pokojom vo vedomí Pastierovej prítomnosti po roky a roky a veky zažíva selanku rajskej záhrady na počiatku sveta z knihy Genezis, prvej knihy Biblie. Hneď druhá báseň vo výbere je rovnako Dávidova, a je to *Žalm 110*,⁶²⁰ ktorý sa končí veršami o zničení všetkých nepriateľov, nastolení mieru a tým, že Pán z *bystriny pri ceste sa napije, / a preto blavu zdvihne*. Spojenie týchto dvoch žalmov v Strmeňovej koncepcii na začiatok *Návštev* tak môžeme chápať aj ako vzdanie úcty Bohu, ktorý je nad všetkým a vo všetkom, ktorý je absolútnym (tvorcom a) ochrancom ľudskej existencie a vesmíru. Ktorý je od stvorenia sveta definitívnou zárukou zmyslu dobrého života pre každého človeka. Je to Pán, ktorý sa po boji so Zlom občerstvil, zdvihol hlavu a pozrel do diaľky. Do budúcnosti. Budúcnosti spoluvytváranej slobodou ľudských rozhodnutí. Do budúcich časov ľudstva, ktoré sa na konci vekov bude musieť aj tak skloniť v bázni pred Pánom. Dejiny ľudstva vytvárali aj básnici, ktorí si takisto v osobnej slobode hľadali svoju púť životom, aj cestu vyjadrenia seba v poézii. Strmeň „hľadal život, objavoval a pretváral hodnoty živé a životné, vyslovené na duchovnej výške a stvárnené s básnickou zodpovednosťou“.⁶²¹ Prekladateľ vyberá po Dávidovi ďalších dvestodvadsaťštyri básnikov, z ktorých každý šiel svojou cestou k nasledovaniu volania večného v nás. Dve-

⁶¹⁹ KAROL STRMEŇ: Preložiť báseň je ako obrátiť dýku proti sebe. In: *Revue svetovej literatúry*, roč. 28, 1992, č. 6, s. 74.

⁶²⁰ KAROL STRMEŇ: *Návštev* : antológia svetovej lyriky, 1, s. 13.

⁶²¹ GORAZD ZVONICKÝ: Predslov k *Návštevám*, s. 11.

stodvadsaťštyri rôznych ciest k postihnutiu nezachytiteľného, k vyjadreniu nevysloviteľného, k tušeniu večného. Rovnaký počet obrátení ostrej dýky proti sebe – lebo „preložiť báseň, to je ako postaviť dýku proti sebe; nemôžem si predstaviť nič, čo by bolo pre básnika nebezpečnejšie, čo by ho väčšmi odhaľovalo pred tvárou sveta. Preklad odkrýva naše citlivé miesta, zbaňuje nás obrany a jasne ukazuje, kde a v čom sme slabi“.⁶²²

Skoro úplne presné chronologické zoradenie vybraných autorov podľa roku narodenia je najviditeľnejšie narušené pri Robertovi Lowellovi, poslednom lyrikovi v Strmeňovom výbere, čo zaiste nie je náhoda. Jeho báseň *Tam, kde končí dúha*⁶²³ cielene uzatvára a rámcuje *Návštevy*. Obraz dúhy nás na pozadí prekladateľovej kompozície vracia späť do biblickej knihy Genesis – k prvej dúhe v dejinách vesmíru. K stvoreniu dúhy ako večného znaku zmluvy medzi Bohom a človekom... *Svoj oblúk umiestňujem v oblakoch, aby bol znakom zmluvy medzi mnou a zemou.*⁶²⁴ Názov Lowellovej básne v nás tak môže na začiatku evokovať naznačenie nielen konca antológie, ale aj potopy či konca sveta. Presun od prvej knihy Biblie k Apokalypse, jej poslednému spisu.

A naozaj, posledné verše Strmeňových *Návštev* sú plné veľkolepých apokalyptických vízií (nielen bostonského) konca sveta:

*Červ práchnotou sa vbrýza pod úpätie
Araratu a ženci, Smrť a Čas,
kobyľky s prilbou, letia, jedia nás,
uschol štep olivy, jej konár v kvete...*

Strmeň a ani Lowell nie sú bohmi, aby poznali čas konca vekov, a preto ho v skutočnosti ani nepredpovedajú. Vidia znamenia, ale takisto stále ešte aj dúhu. Pohľad na svet okolo nás priam núka myšlienky na koniec sveta, jeho znaky sú viditeľné, no Lowell i Strmeň vidia zhovievavosť Božiu ako pri Sodome a Gomore, kde Boh odsúval skazu hoci i pre desiatich spravodlivých. Ešte je čas, sme na konci *Návštev*, ale ešte nie na konci sveta:

*Videl som Boston v znaku Váh a nie je
to ešte ortiel, možno je už; znova
lístie sa zapálilo bromadne.*

⁶²² KAROL STRMEŇ: Preložiť báseň je ako obrátiť dýku proti sebe. In: *Revue svetovej literatúry*, roč. 28, 1992, č. 6, s. 74.

⁶²³ KAROL STRMEŇ: *Návštevy* : antológia svetovej lyriky, 2, s. 241 – 242.

⁶²⁴ *Gn* 9, 13.

Hromadne zapálené lístie, všadeprítomný dusivý dym a predovšetkým to možno však apelujú na ľudstvo, aby neodkladalo čas obrátenia, lebo *had píska v Bostone, bledý je mráz*. Nad zemou už vidno druhé zjavenie Krista (*Lev, Baránok a Tvor si, vitaj nám / ovievaš krídlom toho pec, kto JE / a cez éter vedieš ho k zásnubám*), ak ešte koniec nenastal, je už blízko. Počiatočnú idylu sveta (*Návštevi*) vystrieda záverečná apokalypsa vesmíru (*Návštevi*), čo by však v svojich dôsledkoch odporovalo obrazu Boha – Dobrého Pastiera z Dávidovho žalmu, a preto sa Lowellova báseň končí obrazom holubice – *Pevno stoj, / pokrm ti nesie: prútik z olivy*. Tak ako po potope sveta, keď nový Adam – Noe – vyslal nad šíre vody holubicu: *A holubica priletela k nemu iba v podvečer a v zobáku mala čerstvú olivovú ratolesť*.⁶²⁵ Pán sa takto zjavuje ako Boh spravodlivý, ale zároveň aj verný svojmu Slovu a dáva zmysel celému ľudskému bytiu.

Kompozícia tohto výberu zo svetovej lyriky od izraelského kráľa Dávida po amerického básnika Roberta Lowella vtlačá Strmeňovým *Návšteviám* unikátnu vnútornú štruktúru, ktorá z nich robí nielen neopakovateľný výber svetovej lyrickej poézie, ale aj monumentálny obraz dejín ľudstva, ktoré človek zaklial do básnického slova. Identifikácia tejto štruktúry v hĺbke antológie zároveň ukazuje, že prekladateľ vtlačá svojim prekladom oveľa viac, než by sa na prvý pohľad zdalo, a dáva im nové dimenzie. Aj tu sa Karol Strmeň rámcovaním kompozície antológie (na osi stvorenie – blízky koniec sveta) prejavil ako originálny básnik a tvorivý prekladateľ, ktorý aj takýmto spôsobom vytváral umelecké nadhodnoty a dal dejinám ľudstva/slova/*Návšteviám* latentne prítomnú kresťanskú interpretáciu.

Problematické sa môže javiť Strmeňovo pojmové naplnenie termínu „svetová“, keď si nemôžeme nevšimnúť prevažujúci europocentrický prístup, ktorý však do istej miery vyvažovala dovtedy nevidaná pozornosť východnej poézii. Ten bol nakoniec určujúcou paradigmou uvažovania celé stáročia, je dodnes silne prítomný – vedome i nevedome – v myslení ľudstva, aj keď i on pokračujúcim ústupom západnej civilizácie z pôvodných globálnych pozícií stráca na význame. Tu však treba korektne dodať, že i napriek tomu je zostavenie antológie takejto kvality a rozsahu nepochybne úctyhodným výkonom jedného človeka.

Karol Strmeň urobil svoje *Návštevi* výnimočnými aj vďaka stručným komentárom k jednotlivým autorom (sám ich označuje ako „vignety“), ktoré zhrnul v obsahu antológie. V nich – v literárnej vede nezvyčajne seabedomo a priamo (súc vedomý si svojej literárnej erudície) – podáva svo-

⁶²⁵ Gn 8, 11.

je subjektívne hodnotenia, čím pozýva vnímavého čitateľa do múzického štvoruholníka autor (tvorca básne 1; objektívne aspekty komentára) – prekladateľ (tvorca prekladu = báseň 2; subjektívne aspekty komentára) – dieťa (báseň 3; vec sama osebe) – čitateľ (báseň 4; subjektívna empiria), aby v takto nastavenej vzájomnej konfrontácii umožnil vznik (ne)konečnej interpretácie textu. Jeho subjektívne glosy, ktoré dopĺňajú fakty, ukazujú, ako sa harmonicky môže spájať odborný a esejistický štýl.

Výstižné zhrnutie práce na tejto antológii podáva najlepšie sám Strmeň: „O prekladaní poézie hovorí Babits, že je to zo všetkých služieb národu najnárodnejšia, najexkluzívnejšia. Nechcem, aby sa v nejakom podobnom duchu písalo o tejto antológii. Niet tu básne, na ktorej by som nepracoval v prvom rade pre seba, bojujúc proti vlastnej nespokojnosti. Pravda, to, že tu zaklínam sám seba práve do slovenčiny, nie je náhoda, nie je vonkoncom nijaká náhoda. Keby som chcel ďakovať jazyku, do ktorého prekladám, pripadlo by mi to, akoby som ďakoval svojmu srdcu, že je blízko k rozumu a ústam.“⁶²⁶

⁶²⁶ KAROL STRMEŇ: *Návštevy : antológia svetovej lyriky*, 2, s. 244.

Nezvaný host' (konfrontácia básnika a prekladateľa)

*Keď nad žltými listmi briešnych vied
môj zvedavý duch úzkosťami ziabol
a sužoval sa horúčkami bied,
v podobe orla zjavil sa mi diabol.*
(Láska, 1944)

Nielen šesťnásť slovenských prekladov⁶²⁷ hovorí výstižne o tom, akou veľkou (a večnou) prekladateľskou výzvou je svetoznáma symbolistická báseň *Havran* (či vecne správnejšie *Krkavec*) amerického spisovateľa a básnika Edgara Allana Poea (1809 – 1849). Zložitá veršovo-strofická štruktúra *Havrana* je náročná sama osebe – práve preto, ale možno (s predpokladom autorskej irónie) aj napriek tomu Poe pridáva ešte i stručný komentár, v ktorom odhaľuje (?) princípy svojho autorského počínania pri písaní *Havrana*. Je však otázne, do akej miery je *Filozofia básnickej skladby* vysvetľovaním racionálnych princípov básnickej tvorby alebo skôr zavádzaním autora, ktorý sa ticho usmieva z pozadia nad tými zástupmi zvedavcov, ktorí uverili, že aj oni ľahko našli kameň mudrcov – princípy básnického umenia prístupné rozumu – a teda (skoro) každému človeku.

Ctižiadostivé prekladateľské ambície Karola Strmeňa a hľadanie vlastných prekladateľských možností a hraníc spôsobujú, že v tomto kontexte sa nemohol vyhnúť ani Poeovmu *Havranovi*. Pri práci s Danteho dielom Strmeň spomína, že „trvalý popud k prekladaniu sa nezačína vtedy, keď čítame materiál v cudzej reči s pocitom, že by ho bolo hodno preložiť do našej materčiny, ale skôr vo chvíli, keď vidíme, prečo je nepreložiteľný. Len to, čo je na texte nedostupného a neprekonateľného, blčí silou a dráždi. Máme dojem, že chodíme po zakázanej záhrade, ktorá nebude nikdy naša. Nemožnosť, nepreniknuteľnosť iba zvyšuje pocit potreby; už sme lapení a uhrnutí. Ostatné je vecou času, talentu a zúfalej námahy.“⁶²⁸ Nepreložiteľnosť *Havrana* tak uhranula Strmeňovi, že ho preložil dohromady štyrikrát (!) – raz darmo, predsa len „je jednou z najsuggestívnejších básní svetovej literatúry

⁶²⁷ Do roku 2004 – z toho dva preklady stratené.

⁶²⁸ EDGAR ALLAN POE: *Havran*. Bratislava : Petrus, 2004, s. 24.

ry a opakovane provokuje ďalších a ďalších prekladateľov“.⁶²⁹ Strmeň *Havrana* preložil prvý raz ešte pri samostatnom vydaní na Slovensku (1944 – I.), druhý raz počas pobytu v Ríme (1946 – II., publikovaný časopisecky vo Francúzsku v roku 1949) a tretíkrát vo vydaní svojej antológie svetovej lyriky *Návštevy* (Rím 1972 – III.).⁶³⁰ Tam spomína ešte jednu – dodnes nezvestnú – verziu: „Toto je môj tretí, ale, myslím, vlastne štvrtý“⁶³¹ preklad Havrana, tento viac americký ako baudelaireovský.⁶³² Tento počín je obdivuhodný aj preto, že táto báseň patrí z prekladateľského hľadiska medzi najťažšie, čoho dôkazom sú aj preklady takých básnikov, ako Stéphane Mallarmé či Charles Baudelaire, ktorí v súlade s vtedajším dobovým úzom preložili túto báseň cez takzvaný „genologický posun“⁶³³ do prózy (rezignovali na uholný kameň básne a literatúry vôbec – tvar – a z prekladu urobili prakticky len „informáciu o básni“), čo by už z dnešného hľadiska bolo neakceptovateľné. V kontexte neznámeho slovenského prekladu Jána Adolfa Ferienčíka (od roku 1895 emigranta v USA) a prvej domácej verzie Vladimíra Roya (1918) sú Strmeňove preklady naozaj výnimočným zjavom a svedectvom nepokojného a neuspokojiteľného autorského zápasu o výsledný tvar básne na rozhraní akustického a sémantického⁶³⁴ a zároveň „sú aj dôkazom literárneho majstrovstva človeka, ktorý dal veľkú časť svojho talentu do služieb umeleckého prekladu“.⁶³⁵ Prekladať *Havrana* znamená postaviť sa odhodlane tvárou forme, a preto aj Strmeňove tri či štyri preklady svedčia o neprestávajúcich pochybnostiach týkajúcich sa zvolených riešení a provokačnej povahy básne. Július Pašteka dodáva, že „všetky tri Strmeňove verzie *Havrana* boli vydarené (bratislavská, talianska, americká – každá vznikla v inej lokalite), no chýbala im priam hudobná plynulosť a jazyko-

⁶²⁹ MARIÁN ANDRIČÍK: *K poetike umeleckého prekladu*. Levoča : Modrý Peter, 2004, s. 11 – 12.

⁶³⁰ EDGAR ALLAN POE: *Havran*. Ružomberok : Obroda, 1944. 21 s.; KAROL STRMEŇ: *Návštevy : antológia svetovej lyriky, 1*, s. 197 – 201.

⁶³¹ V liste z 18. apríla 1950 prosí Ján Okál Strmeňa, aby mu zaslal niektorú z variácií jeho prekladu *Havrana*, čo môže, aj keď nemusí nevyhnutne naznačovať, že už vtedy jestvovali tri Strmeňove preklady tejto básne (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006).

⁶³² KAROL STRMEŇ: *Návštevy : antológia svetovej lyriky, 2*, s. 259.

⁶³³ MARIÁN ANDRIČÍK: *K poetike umeleckého prekladu*, s. 9 – 10.

⁶³⁴ Bližšie pozri JÚLIUS PAŠTEKA: Tri preklady – tri podoby básne : zamyslenie nad strmeňovskými variáciami). In: EDGAR ALLAN POE: *Havran*. Preklady Karol Strmeň, Vladimír Roy, Valentín Beniak, Jana Kantorová-Báliková, Jozef Urban, Eva Lukáčová, Lubomír Feldek. Bratislava : Petrus, 2000, s. 9 – 30.

⁶³⁵ MARIÁN ANDRIČÍK: *K poetike umeleckého prekladu*, s. 19.

vá melodickosť Nezvalovho virtuózneho pretlmočenia“.⁶³⁶ Osudové počarovanie *Havranom* podčiarkuje aj Strmeňova havranovská báseň *Láska*,⁶³⁷ napísaná niekedy okolo roku 1944, z nevydanej zbierky nacionálnej poézie *Bojovník*,⁶³⁸ čím sa stáva zároveň aj zaujímavým príkladom vyrovnávania sa mladého, dvadsaťtriročného básnika so silnou autoritou formátu Edgara Allana Poea pri vlastnej tvorivej emancipácii. Vezmúc do úvahy rok prvého vydania básne *The Raven* (1845) a Strmeňovu výnimočnú erudíciu vo svetovej literatúre, prichádzame na to, že Strmeň svoju báseň napísal na sté výročie vzniku Poeovho *Havrana* – čo pravdepodobne bude skôr úmysel než náhoda. Aj tento fakt priam pozýva pozrieť sa na Strmeňove preklady *Havrana* a jeho *Lásku* vo vzájomných súvislostiach a kontextoch.

Vychádzajme zo spomínanej *Filozofie básnickej skladby*.⁶³⁹ Dôležitosť uceleného vnímania básnického textu podľa Poea podmieňuje okrem iného aj samotný rozsah básne (1), ktorý by práve pre zachovanie požadovaného básnického účinku mal byť okolo sto veršov. *Havran* ich má stoosem (v osemnástich šesťveršových strofách), Strmeňova *Láska* o šesťdesiatštyri menej (v jedenástich štvorveršových strofách). Aplikujúc Poeove požiadavky, môžeme povedať, že Strmeň bezpečne neprekročil limit veršov „básne na jedno posedenie“, teda čítanie jeho básne si ani zďaleka nevyžaduje prestávku. Otázkou zostáva prepojenie počtu veršov so stupňom vzruchu, ktorý by mala tá-ktorá báseň vyvolávať vo svojom čitateľovi. Ak by sme zobrali do úvahy vtedajší Strmeňov vek – spomínaných dvadsaťtri rokov –, mohli by sme uvažovať aj o rešpekte mladého autora pred rozsiahlejšími veršovými štruktúrami a snahe overiť si svoje tvorivé možnosti tak na rovine významu, ako aj výrazu najprv v menšom rozsahu. Rovinu výrazu, pri Poeovi nadmieru dôležitého, pritom Strmeň zvýrazňoval už v roku 1943 v eseji *Rilkeho kult u nás*: „V poézii je vlastne životná múdrosť človečenstva začlenená podľa Krásna v poriadku vecí, t. j. vo forme, ktorá ju robí krásnou. Krásno je totiž ‚quies ordinis‘⁶⁴⁰ (sv. Augustín). Slovenská poézia má svoju tradíciu, hodnú chvály a úcty, v tomto smere tvorby, ktorý predstupuje čas v osude básnikovom, tradíciu, ktorá dokazuje, že básnici naši často intuitívne pre-

⁶³⁶ JÚLIUS PAŠTEKA: *Takto som ich poznal*, s. 136.

⁶³⁷ In: KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I.*, s. 125 – 127.

⁶³⁸ JÚLIUS PAŠTEKA: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*, s. 256, 509; JÚLIUS PAŠTEKA: Strmeňove rozlety a úteky. In: KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I.*, s. 9 – 15.

⁶³⁹ EDGAR ALLAN POE: *Havran. Zlatý skarabeus. Príboby Arthura Gordona Pyma*. Bratislava : Tatran, 1984, s. 82 – 92.

⁶⁴⁰ „Tichý poriadok“ – z latinčiny.

bíjali sa ku koreňu bytia a čistým slovom – slovom, ktoré len vtedy je plné mágie, keď nie je náhodilé, ale na gramy vyvážené, nie bezladnou hatlaninou zo sna vynájdenej, pozliepanej – zápasili o istotu svojho poslania v kozme vzhľadom na vence finalít a kauzalít sotva náhodilom.⁶⁴¹

Poe ďalej vychádzajúc z určenia „krásy“ za jediné jadro, oblasť (2) a zmysel umeleckého diela, zvažuje tón (3), ktorým by sa mohla najväčšmi prejavíť, a dospieva k smútku a melanchólii. V oboch básňach môžeme tento tón cítiť, dokonca môžeme povedať, že v oboch prípadoch prerastá a znásobuje sa až do určitej hrôzostrašnosti podfarbenej osudovo neodvratiteľnou tragikou. Stupeň vzrušenia duše však vyznieva v prospech *Havrania* aj vďaka jeho viac než dvojnásobnému rozsahu. Po určení troch východísk Poe hľadá už len kľúčový výrazový prvok (4) básne, na ktorom by stála celá jej štruktúra, a prichádza k refrénu, ktorý by sme však v Strmeňovej básni hľadali márne. Čiastočne za to zrejme môže samotný menší rozsah básne (menší priestor na poeovské hry s modifikáciami využitia refrénu), no ešte viac azda snaha nevstúpiť dvakrát do tej istej rieky – v tomto kontexte by použitie refrénu po Poeovi už raz navždy vykazovalo črty epigónstva. Ale práve refrén a predovšetkým jeho charakter v *Havranovi* robia z tejto básne to, čo je a čím presahuje aj Strmeňovu básneň a robí ju menej výraznou a pôsobivou. Je zjavné a známe, že refrén je rébusom, kľúčom a uholným kameňom každého prekladu tejto Poeovej básne. Slávne *nevermore* prekladal Strmeň ako *neborák* (I.), *nikdy ver* (II.), *už viac nie* (III.).⁶⁴² V roku 1979 sa ešte raz vrátil k Poeovmu refrénu vo fragmente *Poe's „Nevermore“*: „Každá reč má svoje začarované, magické slová, ktoré sú plne nepreložiteľné, lebo okolo nich sa sústreďuje zväzok slnečných lúčov – také slovo preložíte významovo presne, každý slovník vám dá za pravdu, len svetlo sa stratilo. (...) Poviete: jedno slovo – a toľko trápenia! Ale ozvena nám odpovedá: jedno slovo – a taká sila! taká krása! taká skratka ľudského osudu!“⁶⁴³

Ak by sme zostali ešte chvíľu pri formálnom porovnávaní oboch básní, tak prideme na to, že *Havranov* metrický pôdorys⁶⁴⁴ je tvorený osemstopovým trochejom kombinovaným so štvorstopovým v šiestom verši. Metrum je miestami narušené jambickým začiatkom verša. Metrický pôdorys Strmeňovej básne je jambický: strieda sa päťstopový akatalektický jamb v nepárnych veršoch s mužským zakončením so šesťstopovým katalektickým

⁶⁴¹ *Poézia slovenskej katolíckej moderny*, s. 328.

⁶⁴² Pozri aj MILOŠ TOMČÍK: *Kontúry prekladovej tvorby Karola Strmeňa*, s. 276 – 277.

⁶⁴³ Podrobnejšie pozri JÚLIUS PAŠTEKA: *Tri preklady – tri podoby básne : zamyslenie nad strmeňovskými variáciami*, s. 26, 29 – 35.

⁶⁴⁴ POROV. MARIÁN ANDRIČÍK: *K poetike umeleckého prekladu*, s. 10 – 11.

jambom v párných veršoch so ženským zakončením. Jedine šiesty verš má o slabiku viac. Občasný daktylotrochejský začiatok verša je štandardná rytmická licencia, ktorá vôbec umožňuje jamb v slovenčine realizovať.

Ak Poe využil akatalektický verš v prvej, resp. tretej strofe a ostatným veršom dal katalektický ráz, tak Strmeň okrem jedného verša, v ktorom môžeme hovoriť o čistom mužskom zakončení verša (*ale ja vzal som predsa do rúk srp*), všade uplatnil už len ženské zakončenie, ktorého akatalektickosť je však oslabovaná spomínaným využívaním nepravnej jambickej stopy. Najjednoduchšie vyznieva v *Láske* pravidelný striedavý rým oproti Poeovmu rýmu v druhom, štvrtom, piatom a šiestom verši, ktorý je však výrazne sémanticky zaťaženejší. Skoro polovičná dĺžka veršov neumožnila Strmeňovi pracovať s vnútorným rýmom (čo platí aj o dieréze), ktorý, naopak, Poe využíva v prvom aj treťom verši.

Už pohľad na prvé strofy oboch (či všetkých štyroch, s originálom piatich?) básní pozýva k hľadaniu vzájomných súvislostí. Prvé tri Strmeňove verše –

*Keď nad žltými listmi briežnych vied
môj zvedavý duch úzkosťami ziabol
a sužoval sa horúčkami bied... –*

naznačujú príbuznú atmosféru s *Havranom*:

*Once upon a midnight dreary, while I pondered, weak and weary,
Over many a quaint and curious volume of forgotten lore...*

*O polnočnom čase, ktorý v úzkosti som trávil chorý,
do starých a čudných kníh začítajúc sa nevdojak... (I.)*

*Raz, keď brozná polnoc bola, chradla moja chorá vôľa
ponad starou tajnou knihou zabudnutých brôz a vier... (II.)*

*O polnoci v slote, čo ma prinútila dumať doma
zvážky dávne tajných náuk prelistúvať malátne... (III.)*

Víta nás naozaj ponurá stredoveká atmosféra tajných alchymistických komnát a hľadania mysteriózneho kameňa mudrcov (tu vo význame onej božskej častice, na ktorej stojí vesmír a ktorá by raz a navždy vysvetlila život a Boha). Porovnanie týchto veršov nám podsúva myšlienku, že sme sa stretli

so štyrmi verziami prekladu (sic!) a anglickým originálom. Príbuznosť a podobnosť prekladov *Havrana* a úvodu *Lásky* je naozaj priveľká na to, aby šlo len o zhodu okolností, a zrejme sa môžeme oprávnene domnievať, že tu ide priamo o autorský zámer, ktorý vyzýva múzického čitateľa na čítanie a konfrontáciu dvoch básní v jednej, dvoch básní s rozličnými pozadiami, ale s podobným vyznením.

Ak by sme si mali vybrať preklad, ktorý by bol asi najbližšie k úvodným veršom z *Lásky*, bol by to zrejme druhý preklad – z roku 1946. Naznačuje to už jemný náboženský podtext (*briešnych* vz. *vier*), ktorý sa potvrdzuje aj v ďalších veršoch, keď Strmeň píše výslovne o diablovej presne v súlade so zistením Júliusa Pašteku, ktorý o Strmeňovom rímskom preklade (II.) vraví ako o „odchodnej interpretácii“ od originálu – „tu havrana baudelairovsky demonizuje; je pre neho nevítaným návštevníkom z temnej záhrobnej ríše, poslom pekiel“. Neskôr kladie otázky – „Podľahol⁶⁴⁵ tu vlastnej falošnej predstave, že by tu mohlo ísť o satana? Oplynula ho ľudová poverčivosť, prítomná vo väčšine balád? Podnietila ho prekladateľská suverénnosť vyskúšať niektorú krajnú alternatívu?“⁶⁴⁶ Marián Andričík dokonca v súvislosti s druhou, podľa neho najromantickejšou verziou hovorí až o „gotickej hrôze“.⁶⁴⁷ Gotika samou svojou podstatou a svojím vertikálnym zameraním nás znovu dostáva na os Boh – diabol a jemne podčiarkuje religiózny nádych tohto variantu prekladu. Explicitná prítomnosť diabla v *Láske* a jeho implicitné interpretačné stotožnenie s havranom v Strmeňovom druhom preklade Poeovej básne nás oprávňujú povedať, že vzhľadom na skoro rovnaký čas vzniku oboch textov tu môžeme vidieť priamy dôsledok vojny – času voľne viditeľného besnenia satana –, v ktorej víťazilo Zlo a hrôzy boli natoľko silné, že zásadne ovplyvnili autorovo vnímanie a prejavili sa aj v jeho interpretácii tak mimoliterárnej, ako aj literárnej skutočnosti. Túto domnienku potvrdzuje aj Ján Okál, keď v lete 1945 hovorí o tom, ako vojna zmietla všetku filozofiu, umenie, humanizmus: „... to všetko teraz znelo veľmi neživotne a plechovo. Posolstvo kváka iba refrén havrana z básne E. A. Poea v preklade Karola Strmeňa: ‚Neborák‘. ‚Neborák‘, krákal havran nad hrobom každého Slováka, čo padol v tejto nezmyselnej vojne, a to bez ohľadu, či bojoval na jednej a či na druhej strane.“⁶⁴⁸

⁶⁴⁵ Karol Strmeň – pozn. autora.

⁶⁴⁶ JÚLIUS PAŠTEKA: Tri preklady – tri podoby básne : zamyslenie nad strmeňovskými variáciami), s. 31, 33.

⁶⁴⁷ MARIÁN ANDRIČÍK: *K poetike umeleckého prekladu*, s. 18.

⁶⁴⁸ JÁN OKÁL: *Výpredaj ľudskosti*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2002, s. 138.

Výslovné spomenutie satana – *v podobe orla zjavil sa mi diabol* – v Strmeňovej básni však samotný text v porovnaní s mnohoznačným Poeovým havranom výrazne ochudobňuje a nemôžeme ho hodnotiť ako veľmi šťastné.

S obrazom čierneho krákajúceho krkavca stál pred Strmeňom ďalší náročný problém. Ak chcel ostať verný symbolu vtáka a nechcel sa opakovať, musel prísť s niečím novým, najlepšie s niečím, čo by pomyselný originál možno až presiahlo. Podarilo sa mu to majstrovsky – do Strmeňovej izby priletel orol:

*I zlietol ku mne orol, pijan síl,
odzadu na krk dal mi krídla rusé
a chlipne z neho horúcu krv pil.*

Strmeňov lyrický subjekt sa automaticky stáva prikovaným Prométeom, ktorý trpí preto, že od olympských bohov ukradol pre ľudí oheň. Oheň, ktorý podľa Herakleita z Efezu, prezývaného Temný, je podstatou kozmu, onou božskou časticou. Ten oheň, ktorý človek stratil svojou vinou v raji a ktorý teraz zúfalo hľadá nad *žltými listmi briešnych vied* alebo *v tajnej knihe zabudnutých hrôz a vier* (II.). Strmeň veľmi dobre vedel, že Boh trestom skúša tých, čo sa blížia k nemu, že Boh nechal Satana skúšať spravodlivého Jóba – *Ako ich nechal prejsť ohňom, keď skúšal ich srdcia, tak sa ani na nás nechce pomstiť, ale Pán trestom napomína tých, čo sa blížia k nemu.*⁶⁴⁹ K neviditeľnému Bohu sa v kresťanskom zmysle nedá dostať inak ako cez ľudí, ktorých vidíme.⁶⁵⁰ Strmeňov lyrický subjekt tak v duchu prométeovského odkazu (v súlade s kresťanským humanizmom) trpí pre celé ľudstvo, a tým presahuje individualistický lyrický subjekt Edgara Poea, ktorý trpí z čisto osobných dôvodov (strata Lenory). U oboch môžeme vidieť snahu nájsť zmysel a podstatu života v dovtedajšom ľudskom poznaní – v starých spisoch –, obaja hľadajú metafyzický pokoj pre svoje duše – jeden z nich však nájde pokoj až potom, čo pokoj dosiahnu aj ostatní ľudia. Rozdielne východiská zdroja utrpenia môžeme vnímať aj cez názvy básní. Poe pomenúva svoj text nosným symbolom ťaživej osobnej spomienky – havranom. Oproti tomu Strmeň necháva orla bokom a za názov si volí slovo *láska*. Slovo sprofanované skoro až na úroveň svojej desémantizácie – plné rôznych, často navzájom si protirečiacich významov, od sentimentálnych až po vulgárne polohy. No napriek tomu ostáva tým, na čom stojí a padá svet, na čom stojí a padá aj človek so svojím bytím. Láska sa

⁶⁴⁹ *Jud* 8, 27.

⁶⁵⁰ *Porov.* 1 *Jn* 4, 20.

v Strmeňovej básni stáva symbolom – nie trúchlivej spomienky obrátenej do minulosti – ale fenoménom, o ktorý treba bojovať zo všetkých síl a za každú cenu, lebo len to dá zmysel a význam ľudskej perspektíve – nielen perspektíve jedného človeka. Poeova básň vychádza z bolesti a v bolesti sa aj stráca. Strmeň v svojej básni vychádza rovnako z bolesti, no v bolesti sa i znovu nachádza. Strmeň vidí perspektívu a zmysel bolesti, Poe sa v bolesti bezútešne utápa, čo môžeme vnímať ako nevyslovený doklad prítomnosti svetonázoru autorov v štruktúre oboch básní.

Zjaveniu sa havrana v Poeovej básni predchádza dlhé stvárňovanie a vybavovanie hrôzostrašnej atmosféry, gradácia neistoty a strachu, pričom však samotný príchod skôr vyvoláva pobavenie, chvíľkové uvoľnenie napätia a vzbudzuje smiech –

then this ebony bird beguiling my sad fancy into smiling

Do smiechu mi bolo... (I.)

Usmíat' som sa musel trocha... (II.)

Zasmial som sa... (III.)

Stúpajúca tenzia veršov, vyplývajúca z externého prostredia (počasie, čas, auditívne vnemy...), ktorá naznačovala blížiacu sa katastrofu, sa takto pomaly rozplýva, nastáva (doslovne) okamih vydýchnutia a to po tejto krátkej chvíli detenzie vystrieda znovu pomaly a dômyselne narastajúce napätie, ktoré však bude pochádzať tentoraz z interného prostredia (vnútra človeka). Takto sa napätie dostáva zo zovretia štyroch stien izby do ešte väčšieho a tiesnivejšieho zovretia človečej lebky. Toto napätie sa však nikdy nerozplynie. Nikdy ver. Na tento nečas neexistuje žiadne slnko. Veru tak, neborák.

Strmeň sa v svojej básni zrieka sugestívnosti negatívnej atmosféry a prechádza rovno k zdroju vnútorného nepokoja. Pred lyrickým subjektom *jak ruža v máji rozvíjal sa had / dnu v lebke, ktorá na stole mi leží*. Čo môže byť vábivejšie pre osamelého človeka než typizovaný obraz prírody sršiacej jarou a životom (externé prostredie) v harmónii s rozkvitnutým srdcom (interné)? Taký vábivý bol úlisný had. Rovnako ako v Edene pri pokúšaní prvých ľudí. Keď je človek sám, nikým nepochopený, stáva sa takýmto prvým (jediným) človekom na celom svete. Osamotený v svojej existenciálnej situácii, ktorú dokáže plne prežiť a precítiť len on sám. Samota ho privádza k pokúšeniu, k stromu poznania dobra a zla. Strmeň ho však nahrádza lebkou

ležiaca na stole a evokujúcou hamletovskú otázku *byť či nebyť*. Fyzická slabosť spojená s duševnou trýznou sa stáva vítaným momentom príchodu diabla-pokúšiteľa. Orol – *pijan síl* – však v žiadnom prípade ani na chvíľu nezbudzuje úsmev alebo chvíľkové uvoľnenie: *keď dorážať sa púšťať temnotou, / na obranu som vystrel ruky holé*. Aj Strmeň síce pracuje v situácii zjavenia sa orla (havrana) so smiechom, no v skutočnosti je to príšerný pekelný rehot, ktorý však určite napätie neuvolňuje, skôr ho ešte posilňuje a násobí: *podzemné zvonky plné chichotov, / to boli krídla jeho mrzkej vôle*.

Rozdielne vyznieva aj samotná prítomnosť havrana/orla. Zatiaľ čo havran len mechanicky (v závislosti od lyrického subjektu pasívne) opakuje svoju naučenú frázu *nevermore*, ktorá len zhodou okolností vytvára nepravý dialóg, orol je aktívny po celý čas. Havran náhodne zasahuje len duševné sféry človeka, orol cielene útočí fyzicky aj psychicky. Orol je rovnocenným partnerom v dialógu, havran ostáva len „hlúpym“ zvieratom. V kontexte svojej symboliky jeho vyznenie je možno práve o to hrôzostrašnejšie a pôsobivejšie. Z pohľadu náročnosti stvárnenia obrazu, ktorý by vyvolal požadovanú pôsobivosť, obraz orla pôsobí priamočiarejšie a explicitnejšie, havran však ostáva zahalený v implicitnosti významov svojho postavenia v básni.

Rozdiel však môžeme nájsť aj v úlohe oboch bytostí. Krkavec kráka *svoje nikdy viac* a ponúka slepú uličku. Orol privádza človeka na križovatku. Čo je horšie?

Záver oboch básní ukotvuje človeka v tvrdej realite. Poeov havran – smutná spomienka – ostáva spolu s bezútešnou perspektívou, ktorú symbolizuje: *a tú strašnú tóňu vtáka nič už zo mňa nezotrie, / už viac nie! Už viac nie!* (III.) Strmeňov orol mizne vo chvíli *strašného škreku a plamu*, ktorý uvrháva lyrický subjekt do mdlôb. Po precitnutí – *siabol som si na zranený krk / a videl som, že pravda je to všetko* – je orol preč, no ostávajú rany, ktoré vylučujú akýkoľvek sladký (seba)klam o degradácii hroznej skutočnosti na čiru vidinu, ktorá sa pomínula. Poe aj Strmeň dali svojim básňam otvorenú problémovú perspektívu bez jednoznačného pozitívneho východiska. Na jednej strane neexistencia akéhokoľvek východiska zo zúfalstva individuálnej osamotenosti, s metaforickým Zlom nad horizontom každého svojho pohľadu. Na strane druhej zasa potenciálna existencia východísk (... *no najväčšia z nich je láska*⁶⁵¹), no len v polohe pokúšenia križných (a križových) ciest. A s bytostne zažitým a precitným nemetaforickým Zlom ako nevítaným spoločníkom na ceste životom. Pre toho, kto sa raz napije pravdy (či je to pravda

⁶⁵¹ 1 Kor 13, 13.

o smrti milej alebo pravda o živote ľudstva), už nejstvue cesta späť. Musí si voliť už len kierkegaardovské *bud' – alebo*. V tom to má poeovský človek ľahšie – *Duch môj, beda, v svojej ríši nikdy tento tón šlak / nezavrátí, neborák!* (I.) Strmeňov človek si siaha na krk, je čínorodý, chce zistiť pravdu za každú cenu, nekalkuluje, nechce si klamať do očí. No pravda stále ostáva len (ťažkým) rozhodnutím sa pre jednu z možností, pričom každé rozhodnutie je dráma – rozhodnutím sa pre jednu možnosť strácame všetky ostatné. Strmeňova báseň sa končí implicitne prítomným odhodlaním a čistým pohľadom upretým do diaľky (čo *prešlo, myslou cúdilo sa riedko*). Poeov záver prináša fatalistickú rezignáciu a pohľad uprený na čierneho havrana, teda pod zem (v *broznom jeho zraku, zdá sa, drieme dravý výzor d'asa* – I.).

Pre lepšie pochopenie rozdielných obzorov plynúcich z básní je dobré uvedomiť si aj dialógy človeka s havranom/orlom. V *Havranovi* začína rozhovor človek, ktorý po monotónnych, a predsa vďaka kontextom vždy iných odpovediach čierneho vtáka vzplanie hnevom a snaží sa ho poslať preč: „*Mrcha škrate, ber sa s'ato!*“, *vyskočil som jedovato, / „ber sa nazad v prudkom víchre do záhrobnej ríše mlák!*“ (I.) Havran však svoje správanie nemení, ostáva večne nezvaný a prítomný: *a ja z duše jeho tónu, stále ťažšiu od iskier, / nezavrátim nikdy ver!* (II.) Naproti tomu v *Láske* rozhovor začína diabol-orol vyslovením svojho pochopenia s osudom človeka (*viem, prečo v nociach sužuješ sa príliš*) a zároveň mu ponúka ľahké riešenie, s jedinou podmienkou: – *ak vzdáš sa lásky, ktorá mučí ťa / a inde budeš bládať svoje šťastie*. Klasická schéma pokúšania otcom lži spojená ešte aj s prevrátením pravdy o láske, *ktorá mučí*. To už nie je ten prostoduchý papagáj-krkavec (s ťaživou replikou), ale inteligentný a prefikáný diabol-orol (s milými slovami). Reakcia je však podobná, aj keď nie hnevliavá (znovu môžeme povedať, že Poeov obraz havrana je pôsobivejší a s vyšším potenciálom vzruchu, lebo aj v samotnej básni spôsobil jedovatú reakciu človeka oproti jeho pokojnému *rieknutiu* v *Láske*): *Potom som riekol: Ani diabol nie, / lež dozaista stará skúpa smrť si; / maj pre seba, čo v ruke sa ti skvie, / nech v mene Božom láska mi je v srdci*. Tu nastáva zásadný rozdiel vo vyriešení stretnutia s havranom/orlom. Ako sme už viackrát spomenuli, havran ostáva ľahostajný a nevšímavý voči slovám lyrického subjektu, no orol ich nevydrží a mizne *v škreku a plame*. To neznamená, že sa nevráti. Znamená to len to, že aj on je poraziteľný. Že existuje nádej. A že Láska je naozaj najväčšia a zvíťazí aj nad stelesnením Zla. Tu sa nepripúšťa žiaden východný dualizmus, dobro má potenciál zvíťaziť. Diabol je stotožnený so smrťou, a preto rozhodnutie pre (večný) život sa stáva odmietnutím Satana. Poe nepripustil v *Havranovi* nádej, čím zásadne umocnil tragiku svojich veršov. Strmeň v duchu svojho kresťanského svetonázoru

nemohol pripustiť rovnocennosť, a už vôbec nie víťazstvo Zlého nad Dobrým/Láskou, čím síce oslabil estetické vyznenie svojej básne, no posilnil jej ideovo-etické posolstvo.

Zaujímavý je aj pohľad na situáciu a priestor v závere Poeovej aj Strmeňovej básne. V *Havranovi* je všetko naoko v poriadku, statické a v nerušenom pokoji:

*A len sedí, sedí, z dverí nehne sa a neteperí,
z bielej busty Palladinej gáni na mňa nedobre,
z tmavých očí iskry líči ako démon snívajúci,
lampa nad ním brôzou blčí, dlážka chvie sa v tieňohre (III.)*

Svojou atmosférou sa táto situácia stáva trvalou a nezávislou od času. Pôvodný externý nepokoj utíchol, nepokoj v duši ostáva večný a nemenný, plný dynamizmu nervóznej tiesne. Oproti tomu v *Láske* je v externom priestore veľký neporiadok:

*...malú izbu, vesmír štyroch stien,
nachádzal som si v neporiadku:*

na zemi duchny, všade plno brk.

V protiklade k tomu interný priestor je naplnený pokojom: *cítil som lásku, biedu svoju sladkú*. Rozhodnutie pre lásku síce neprinieslo materiálne bohatstvo, ale dalo napriek všetkému a po tom všetkom taký vytúžený pokoj v duši. S pokojom (vychádzajúcim z lásky) v duši je aj bieda sladká a nesie sa ľahšie. Havran nechal všetko (materiálne) na poriadku, no vzal duši jej pokoj. Orol zničil viditeľné, no to podstatné, očiam neviditeľné, uniklo jeho zlobe. Rozdiel nie je v perí, ale v láske. Ani smrť milovanej Lenory nemôže vziať človeku nádej, že láska je nad všetkým, aj nad smrťou. Že je večná. Bez nádeje a viery v lásku ako zmyslu bytia človeka môžeme otvoriť okno a čakať na neškodného havrana. On priletí. A skôr odídeme my než on. Ak sa úprimne rozhodneme pre lásku, budeme bojovať s útočným orlom na život a smrť. Láska a pravda však nakoniec vždy zvíťazia nad lžou a nenávisťou. Napriek všetkému treba priamo a odhodlane hľadať pravdu:

*v trepote krídel chvel sa závan hebký,
ale ja vzal som predsa do rúk srp
a zaťal som ho do žiarivej lebky.*

So žiariacou lebkou v ruke sa v Strmeňovej interpretácii mení známa hamletovská otázka na *milovať či nemilovať*? V nevyhýbavej odpovedi na túto otázku sa skrýva aj odpoveď na otázku o večnosti havrana na verajach tvojich dverí...

Ak nás úvody básní priviedli k myšlienke o hľadaní *kameňa mudrcov* nad žltými listmi hriešnych vied či v starých a čudných knihách tajných náuk a zabudnutých hrôz a vier, tak teraz môžeme povedať, že Poe ho nenechal nájsť, zatiaľ čo Strmeň ho nechal objaviť už v názve (čo je možno na škodu samej básne).

Poeov lyrický hrdina tak napodobnil neúspešných stredovekých alchymistov, ktorí sa bezvýsledne snažili dostať k svojmu cieľu a nájsť pokoj v duši. Ak sme lyrický subjekt Strmeňovej básne na začiatku rovnako zaradili nad staré spisy do alchymistického laboratória, teraz musíme náš pôvodný predpoklad korigovať a zasadiť ho skôr do knižnice stredovekého opátstva. To nás privádza k ďalšiemu rozdielu medzi Poeom a Strmeňom. Zatiaľ čo prvý vychádzal z profánneho prostredia (a staval na ľudskom ráciu), druhý pevne stál v sakrálnom prostredí (a spoliehal sa na vieru). Možno aj tu môžeme vidieť príčinu toho, prečo v *Havranovi* chýba východisko z ťažkej situácie a v *Láske* je prítomné už v pomenovaní básne. Určite teraz nemôžeme pripisovať Poeovi materialistické sklony, tobôž nie Strmeňovi, ale môžeme tu nájsť jeden zásadný rozdiel. Oproti prevládajúcemu pozitivizmu a technokracii Poe ponúkol ponor do duševnej roviny človeka (rieši psychické problémy), Strmeň však ide ešte ďalej – až k rovine duchovnej (rieši etické problémy). Redukcia človeka na iba telesno-duševnú bytosť a z toho vyplývajúci kult rozumu fatálne stroskotali v Osvienčime a Nagasaki, keď človek symbolicky obrátil rozum proti samému sebe. Prijatie človeka ako osoby telesno-duševno-duchovnej na prvý pohľad nič nerieši, lebo aj k viere môžeme priradiť podobné skutočnosti, ktoré ju diskvalifikujú rovnako ako rozum. Tento pohľad je však správny len cez hrubé zjednodušenie a stotožnenie viery a inštitucionalizovaného náboženstva. Sama viera (samozrejme, v súlade s rozumom a s prijatím jeho obmedzení) je možno práve tým faktorom, ktorý rozhodol o zásadne inom vyznení básní, než aké by sme čakali iba pri letmom stretnutí sa s nimi. Pri tomto pohľade sa trochu rehabilituje Strmeňovo rozhodnutie explicitne stotožniť orla so satanom, pretože funkčne dostáva text na inú úroveň – z duševnej (havran ako neodbytná traumatická spomienka: psychologická otázka) na duchovnú (orol ako symbol pokušenia, zla: otázka morálky). Pripustenie existencie duchovna zároveň znamená pripustiť jestvovanie transcendentného (čo človeka presahuje), a teda faktické bytie niečoho, čo môže priniesť riešenia tam, kde

zlyháva človek so svojimi silami (poukázanie na lásku ako transcendentnú hodnotu). Redukcia nemateriálneho len na duševné znamená ponechať človeka odkázaného samého na seba a na svoj rozum, resp. na svoju psychiku.

Porovnanie navonok podobných básní Edgara Allana Poea a Karola Strmeňa nás v konečnom dôsledku privádza k toľkým rozdielom, že môžeme vylúčiť lacné napodobňovanie zo strany Strmeňa a hovoriť skôr len o tvorivom impulze a silnej tvorivej snahe o zásadný presah „originálu“. V každom prípade paralelné čítanie básní *Havran* a *Láska* otvára človeku nové dimenzie pohľadu aj na takú notoricky známu báseň, akou Poeova báseň nepochybne je, a na druhej strane robí v (nielen) slovenskom kontexte Strmeňovu báseň výnimočnou práve pre jej inšpiráciu jedným z veľdiel svetovej lyriky. Čitateľský zážitok sa môže umocniť ešte viac, ak si popri básňach Edgara Allana Poea a Karola Strmeňa prečítame aj *Vládu démonov* Jána Smreka (1950 – *ešte vždy myslel som si: človek je to, / no zrazu zbadal som, jak za stoličkou jeho...*), *Hada* Rudolfa Dilonga (1955 – *hučia vrchy utrpenia, / v duši sa mi večne penia / žiale, žiale, iné nič*), *Orla* toho istého básnika (1955 – *len ja sám bedlím, ja syn nič / – jak orol starý*) alebo báseň *Jas kynie z jaskyne* od Viliama Turčányho (1992 – *Krákajú vrany „NEVERMORE“ – a skrátka: / že čas sa kráti, násobiac len hrôzy*). Táto havranovská polyfónia na slovenský spôsob ukazuje, že aj notoricky známe texty v sebe stále skrývajú veľký potenciál originálneho čítania a stále nových čitateľských zážitkov.

Magnifikat exulanta (mariánska poézia)

*Ach, Bože, Ty si zničil všetok predel
a spolu so mnou postil si sa zimy.
Ja ďakujem Ti, že som počuť vedel,
čo v svojich veľkých veciach zjavil si mi.*

(Raz svetlo rástlo v mojom náhlom ráne..., 1943)

Na cintoríne v malom americkom mestečku Chardon v štáte Ohio sa nachádza jeden malý pamätník, ktorý naruša typickú americkú scenériu týchto miest. Pod vysokým latinským krížom na označenom kamennom trojvrší je umiestnená kópia slávnej Michelangelovej Piety. Nie je to však pamätník. Pri nohách Sedembolestnej Panny Márie je tu pochovaný Karol Strmeň, slovenský exilový básnik a prekladateľ, ktorý tragicky zahynul pri autonehode 15. októbra 1994. Po rovných dvadsiatich rokoch k nemu uložili aj jeho manželku Oľgu, dcéru Karola Sidora. Spoločný pomník spája fundamenty a konštanty ich života – vieru v jediného Boha a lásku k slovenskému národu.

Na náhrobnej tabuli okrem obrazu Piety a mien zosnulých zaujme netradičný kríž. V mieste, kde sa pretínajú obe ramená, sú znázornené svadobné obrúčky ako výslovný symbol lásky, ktorá spájala výnimočné manželstvo Strmeňovcov a ktorá im pomáhala prekonať prekážky neľahkého osudu vyhnancov. Nad krížom je napísané 28. november 1946, čo je dátum ich sobáša v jednej z kaplniek Chrámu svätého Petra vo Vatikáne, po ktorom nasledovalo osobitné požehnanie vtedajšieho pápeža Pia XII.

Originálna je aj myšlienka, ktorá podčiarkuje všetko ostatné – „Život je zorou nebeského rána, velebí naša duša svojho Pána“. Sú to len mierne upravené slová z básnického prológu poslednej Strmeňovej zbierky *Preblaboslavená*.

Na sklonku sedemdesiatych rokov 20. storočia francúzsky filozof postmodernizmu Jean-François Lyotard vyhlasuje koniec veľkým príbehom, ktorými si človek dovtedy legitimizoval svoje bytie, a považuje ich za definitívne prekonané. Približne práve v tomto čase Karol Strmeň vydáva svoju básnickú zbierku *Preblaboslavená* (1977),⁶⁵² ktorou nanovo ponúka svojim čitateľom

⁶⁵² KAROL STRMEŇ: *Preblaboslavená : verše*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1977. 60 s.

fundamentálnu metanaráciu celej západnej civilizácie. Napriek tomu, že ide o mariánsku duchovnú lyriku, vo svojej podstate ostáva hlboko kristocentrická a s mimoriadnym citom podáva ústredný príbeh kresťanstva z pohľadu Panny Márie, Ježišovej matky. Strmeň navzdory moderne, ktorá sa ocitá v kríze, či priamo dezorientovanej postmoderne predkladá svojim čitateľom revitalizáciu základného veľkého – a najväčšieho – príbehu našej civilizácie.

Editor Strmeňovho súborného diela Július Pašteka uvažuje o nepatrnom vplyve cyklu *Život Máriin* (1913) od Rainera Mariu Rilkeho. Recenzent Mikuláš Šprinc v štvrťročníku *Most* zasa naznačuje možnú podobnosť s Claudelovými náboženskými básňami. Oboch autorov Strmeň prekladal a mal k nim blízko.⁶⁵³ Pritom už oveľa skôr – ako sedemnášročný – v liste Jankovi Silanovi píše: „Mám teraz jedinú inšpirátorku, Bohorodičku.“⁶⁵⁴

V domácej básnickej tradícii sa s mariánskymi motívmi môžeme – okrem silnej tradície náboženských piesní – do tých čias stretnúť predovšetkým u predstaviteľov katolíckej moderny (od Tichomíra Milkina cez Rudolfa Dilonga, Pavla Ušáka Olivu, Janka Silana, Mikuláša Šprinca až po Jána Harantu), no podobný rozsah celej zbierky poézie nájdeme dovtedy len u Stanislava Žiara (*Ave Mária*, 1938) a Gorzda Zvonického (*Mýtnik pred Madonou*, 1948).

Napriek a vďaka už uvedenému môžeme povedať, že svojou koncepciou a umeleckým stvárnením Strmeňova zbierka *Preblaboslavená* predstavuje v slovenskej poézii pôvodný a jedinečný básnický cyklus a je pomyselným vrcholom našej dovtedajšej mariánskej lyriky, ktorý ani doteraz nebol v tomto rozsahu a na tejto úrovni prekonaný.

Svoju matku Karol Strmeň po úteku pred Červenou armádou už nikdy nevidel, k jej hrobu sa dostal až v roku 1990 pri svojej prvej ceste na slobodné Slovensko. Len s nádychom mystickej skúsenosti môžeme prijať básne *Matke, ktorú raz stratím* (1943)⁶⁵⁵ s veršami

... a príde čas, že sviečky padnú

ti z ruky, beda, jedna vec
je viac jak tvrdza hrúd, čo udrú
ti o rakvu: že vyhmanec

⁶⁵³ Bližšie pozri JÚLIUS PAŠTEKA: Všetky cesty vedú domov. In: KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 24 – 31.

⁶⁵⁴ List Karola Strmeňa Jankovi Silanovi z 2. februára 1938 (LA SNK, sign. 210 K 4).

⁶⁵⁵ Podľa KAROL STRMEŇ: *Testament : poézia I.*, s. 79.

*prah domu tvojho neprekročí,
keď ovenčia ti hlavu múdru
a zatlačia ti mŕtve oči.*

Pre hlboko veriaceho Strmeňa bolo len prirodzené, že v exile – pre ktorý sa nedobrovoľne rozhodol ako dvadsaťtriročný – sa v ňom vyvinul silný vzťah k Márii ako nebeskej Matke. Nakoniec, od roku 1957 bol i hlavným redaktorom náboženského mesačníka *Ave Maria*, ktorého posledné číslo vyšlo v decembri 1994 už po jeho smrti. K tejto práci pristupoval mimoriadne zodpovedne a v konečnom dôsledku si ju osobne cenil viac než celé svoje umelecké dielo. V jeho tvorbe sa s výslovne mariánskym motívom stretávame prvýkrát v básni *Tajomstvo hriechu* (okolo roku 1945),⁶⁵⁶ kde adoruje a vzyva Máriinu nepoškvrnenosť od akéhokoľvek hriechu. K rovnakému motívu sa vracia aj o tridsať rokov neskôr v básni *Nepoškvrnená* zo zbierky *Preblahoslavená*.

Fascinujúce prepojenie s touto jeho poslednou knihou nájdeme aj v *Putovných piesňach* – spoločnej zbierke s Mikulášom Šprincom z roku 1950. V oboch sa nachádza báseň *Zvestovanie*,⁶⁵⁷ ktorá má však spoločný len názov. Nakoniec, Strmeňovi viacnásobné a pritom originálne spracovanie tých istých tém nebolo cudzie. Už sme uviedli, že *Havran* Edgara Allana Poea na neho zapôsobil tak, že ho preložil v štyroch rôznych variantoch (zachovali sa však len tri verzie jeho prekladu).

Strmeňovo prvé *Zvestovanie* je o poznanie menej vážne a preniknuté hlbokým citovým a zmyslovým prežívaním mladého básnika:

*Po zvestovaní Panna zapýrená
pustila prsteň z ul'akanej dlane,
sťa lístok brezy chveli sa jej pery
a spýtala sa, ako sa to stane.*

*Obledol anjel, vyspieval a zmlkol.
Svet omladol a voňal tymianom.
A počúvala snúbenica Duchu,
sklonila hlavu, súblasila s Pánom
jak vyplašená srnka, ale viac,
jak biela ruža dokonalej chvíle.*

⁶⁵⁶ Podľa KAROL STRMEŇ: *Strieborná legenda : poézia II.*, s. 34.

⁶⁵⁷ *Tamže*, s. 108.

*Rumeniac sa a privoliac,
poklonila sa Plameňu a Sile
v tichom a čistom dobrorečení.*

Jej teplé slzy usýchali na zemi.

Aj v ďalšej svojej zbierke *Čakajú nivy jar* (1963) v záverečnom cykle *Súkromné verše* opätovne spracúva mariánsky motív, keď v básni *Jazerná Panna Mária*⁶⁵⁸ hlavnú protagonistku oslovuje ako *výnimku Stvoriteľa*, ktorá *zbromažďuje líčce, zberá peny čias* v dobe, keď *stratení sme jak ostrovy, / len vlnami sa dorozumievame*.

Vo svojej azda najvýznamnejšej – slovami Júliusa Paštoku miestami až mallarméovskej – a modernistickej zbierke poézie *Znamenie Ryby* (1969) sa Strmeň dotkol mariánskej témy hneď na dvoch miestach.

Najprv v básni *Máj*⁶⁵⁹ so sugestívnym začiatkom:

*Máj, mesiac Panny Márie, nielenže veští včasný
úbytok ruží chorľavých a stofarebný kúdol
po nesplnenom blúznení prašivej železiarne,
u nás i trávu spaľuje a okenice kalí.*

Práve v mesiaci máji opisuje svoju púť *do zeleného Bedfordu*, čo túto báseň neodmysliteľne spája so záverečným cyklom *Svätyne* zo zbierky *Prebloslavená*.

Okrajovo sa mariánskej témy dotýka krátky, no o to pôsobivejší cyklus *Betlehem*,⁶⁶⁰ ktorý okrem titulnej básne obsahuje i ďalšie dve, a to *Sfinga spieva pri jasličkách* a *Verše*. Panna Mária sa na scénu dostáva hneď v závere úvodnej básne:

*Kujú sa meče, opravdivé meče
na ľudské mäso. Smiech.
Kartujúci kat Herodesov
vyhodil eso červené.*

⁶⁵⁸ *Tamže*, s. 291.

⁶⁵⁹ KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby – poézia III.*, s. 64.

⁶⁶⁰ *Tamže*, s. 117 – 121.

*A teraz spieva Mária,
jej spev je ako zarosený
voňavý púčik ružový.
Mária, naša milosrdná matka,
prvý raz spieva synovi
o ľudskom utrpení.*

Zdá sa, že v sedemdesiatych rokoch 20. storočia v Karolovi Strmeňovi dozrelo presvedčenie, že dovtedajšie roztrúsené občasnú mariánske motívy si zaslúžia stať sa ústrednou a dominantnou témou samostatnej básnickej zbierky.

Akýmsi pomyselným vyvrcholením prehistórie zbierky *Preblahoslavená* je Strmeňov preklad Petrarcovej kancóny CCCLXVI, ktorým uzatvoril svoj rozsiahly výber z jeho slávneho *Spevníka*. Ten vyšiel pod názvom *Vavrín* ako dvadsiaty prvý zväzok rímskej edície *Lýra v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda* v roku 1974. Spomenutá kancóna sa začína veršom *Prekrásna Panna, slnkom zaodetá* a v celom priestore svojich stotridsiatich siedmich veršov je hlbokou modlitbou a veľkou oslavou Márie.

Strmeňov mariánsky cyklus je v úvode rámcovaný prológom, ktorý tvoria azda najosobnejšie verše zo všetkých, keď v nich môžeme vidieť subtilný odraz autorovho neľahkého osudu, no zároveň i pevnú vieru, že „život je zorou nebeského rána“. V zrelom veku a po ustálení svojej životnej situácie sa Karol Strmeň rozhodne zaspievať svoj magnifikat, a zavŕšiť tak (nie vedome) svoje básnické dielo.

Tento hlas už raz zaznel, keď v roku 1968 Strmeň vydal reprezentatívny výber z poézie Paula Claudela *Dobré slovo* a keď preložil v úplnosti len tretiu z *Piatich veľkých ód* (zvyšné štyri iba vo forme zlomkov). Tú, ktorá sa nazýva *Magnificat* a ktorá sa nezačína inak ako slovami *Zvelebuje duša moja Pána!*, aby naplno mohol aj tu zaznieť Máriin chválospev.⁶⁶¹ Claudelovmu *Magnifikatu* sa pritom odborne venoval už vo svojej doktorskej dizertácii, ktorú obhájil v roku 1966.

Jadro zbierky *Preblahoslavená* tvorí *Život Panny Márie* – tridsaťjeden kultivované a precízne vystavaných pravidelných básní, formálne skôr tradičného rázu, čo ich trochu stavia do kontrastu s jeho predchádzajúcou, viac modernisticky ladenou poéziou. Čitateľ poznajúci jeho predchádzajúcu tvorbu je zrazu konfrontovaný s navonok jednoduchými naratívnyimi básňami. Vyvstáva otázka, kde sa podel autor *Znamení Ryby*? Opustil veľkú poéziu?

⁶⁶¹ PAUL CLAUDEL: *Dobré slovo*, s. 37 – 54.

Základom *Preblahoslavenej* sú biblické motívy, dopĺňané cirkevnou tradíciou a apokryfnými prameňmi. V jednej z básní dokonca voľne cituje španielsku poetku a mystičku svätú Teréziu z Avily z jej básne o nekonečnej túžbe po zjednotení s Bohom (*zomiera, pretože nezomiera*), keď necháva Máriu hovoriť: *umieram ľúboťou, že neumieram (Zosnutie)*.⁶⁶²

Hneď v úvode sa básnik pýta *cur Deus homo*⁶⁶³ – prečo sa Boh stal človekom – a naznačuje, že svojim čitateľom nechce ponúknuť len jednoduché prerozprávanie známych udalostí, ale pozýva ich zatahnuť na hlbinu – k meditácii, pretože každá báseň sa zrodila z hlbkej meditácie, k nej i pozýva a v nej sa aj stráca.

Každé ďalšie čítanie prináša nové, osviežujúce stretnutie s pravdou, dobrom a krásou, pretože Strmeň napája svoje verše zo Svätého písma, nevyčerpateľného prameňa živej vody, vďaka čomu sa interpretačným rámcom *Preblahoslavenej* stáva celé univerzum. V dusnej povrchnosti ordinárneho sveta Strmeň prostredníctvom svojej poézie ponúka osviežujúci chládok hĺbočín, ale aj čerstvý vánok výšin. Oproti prchavej módnosti predkladá goticky čisté sklonenie sa pred Absolútnom. Z jeho veršov cítime vznešenosť stredoveku a pečať večnosti, ktorá spôsobuje, že určité pravdy pretrvávajú naprieč stáročiami a nemenia sa. Sú pevnejšie ako Archimedov bod, a pritom vo svojej jednoduchosti úplne priesačné.

Výjavy zo života Márie básnik teologicky fundovane interpretuje a dáva im umelecký tvar vzostupne smerujúci k záverečnému veršu, ktorý každú báseň uzatvára silnou pointou.

Spôsob, ako sa zahĺbiť do čítania a vnímania textu, ukazuje návratný motív ticha, ktorý najvýraznejšie zaznieva pri charakteristike Jozefa, Máriinho ženícha:

*A potom ticho. Zástup pred jaskyňou
zastaví Jozef, vrátnik mlčanlivý,
a privíta nás peknou materčinou
mlčania, ktoré vníma Božie divy.*⁶⁶⁴

Ak sa básnický predhovor končí tým, že *do svätyně vedú kroky naše*, v závere zbierky tomu Strmeň dáva doslovnú podobu v krátkom štvordielnom cykle *Svätyně*,⁶⁶⁵ ktorým – podobne ako v piatom tajomstve slávnostného

⁶⁶² KAROL STRMEŇ: *Znamenie Ryby : poézia III.*, s. 230.

⁶⁶³ *Tamže*, s. 200.

⁶⁶⁴ *Tamže*, s. 209.

⁶⁶⁵ *Tamže*, s. 233 – 237.

ruženca – Pannu Máriu osobne korunuje. Vyzdvihuje ju ako príčinu všetkých radostí, no zároveň aj ako nositeľku siedmich (teda takisto všetkých) bolestí. Vníma jej ustavičnú blízkosť, keď ho sprevádza z *belostných miest a temných lesov Spiša* (Mariánska hora nad Levočou), kam sa nemôže vrátiť, až do americkej mariánskej svätyne v Bedforde na okraji Clevelandu, kde svoj nový domov nachádza aj vďaka nej v eucharistickom spoločenstve – cirkvi. Práve v tomto chráme sa nachádza kópia sochy Levočskej Panny Márie a tu sa Karol Strmeň pravidelne zúčastňoval spolu so svojim priateľom, reverendom Andrejom Pírom, na každoročnej púti amerických Slovákov.

Záverčný básnický epilóg tvorí *Prošba*⁶⁶⁶ – nachádzame tu podobne ako v úvode mimoriadne krehké a intímne verše, ktorými sa básnik zveruje pod ochranu Panny Márie a prosí ju, nech ho vždy privádza do svätyne, čo definitívne potvrdzuje posvätno ako určujúci rámec vnímania Strmeňovej lyriky na oslavu *Preblahoslavenej*.

Z dobovej tlače môžeme spomenúť dve dostupné zmienky o vydaní tejto zbierky mariánskych veršov. Gorazd Zvonický v krátkej notícke v *Hlasoch z Ríma* píše, že Strmeň „hlboko premeditoval a intenzívne prežil náboženské pravdy, ktorým dal navonok jednoduchú, ale dôstojnú básnickú formu“.⁶⁶⁷ K tomu pridal *Most* – ale až v roku 1979 – ešte stručnú recenziu Mikuláša Šprinca, ktorá sa uzatvára konštatovaním, že „Strmeňovo dielo je serióznym zahľbením sa do Máriinho tajomstva a jeho majstrovským vyjadrením vo forme prekrásnych veršov. Pripomína v mnohom Claudelovu náboženskú lyriku a jeho nesmrteľné zdramatizovanie tajomstva Zvestovania“.⁶⁶⁸ V osobnej korešpondencii s tradičným nadšením zareagoval Rudolf Dilong: „Jasot, Slávnosť, Koláč – to je Tvoja Preblahoslavená. Je to Veľpieseň, ozajstné Canticum Canticorum Nového zákona. Matka Božia sa Ti odmení, ja Ti to v jej mene sľubujem, lebo mám dobré kontakty. Ale Ty musíš byť ‚in fide nihil hæsitants‘“.⁶⁶⁹

V tej dobe, samozrejme, nikto nemohol tušiť, že číta Strmeňov básnický testament. Netušil to ani sám autor, keď si hlboko v sebe starostlivo opatroval *nádej nebyť navždy vyhostencom (Cudzina)*.⁶⁷⁰

⁶⁶⁶ *Tamže*, s. 239 – 241.

⁶⁶⁷ A. Š. [ANDREJ ŠÁNDOR]: Karol Strmeň: Preblahoslavená. In: *Hlasy z Ríma*, roč. 26, 1977, č. 5, s. 21.

⁶⁶⁸ -fj- [FÉLIX J. LITVA]: Karol Strmeň: Preblahoslavená. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 26, 1979, č. 3 – 4, s. 179.

⁶⁶⁹ List Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi zo 7. júna 1977 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírastkové číslo 3641/2006). „Canticum Canticorum“ – z lat., Pieseň piesní; „in fide nihil hæsitants“ – z lat., s vierou, bez pochybností (porov. *Jak* 1, 6).

⁶⁷⁰ KAROL STRMEŇ: *Známene Ryby : poézia III.*, s. 214.

V pozostalosti Karola Strmeňa sa nachádza recenzia iného druhu, vyškúšaná životom. Kornel Piaček, jeho niekdajší najbližší priateľ, s ktorým kedysi utekal z horiacej vlasti, mu v apríli 1981 už z kanadského Montrealu napísal okrem iných aj tieto slová: „Kedysi v Rakúsku som žmolil ruženec denne v ruke. Dnes som už akýsi pohodlný. Ruženec sa pomodlím iba zriedkavo. No jedno je isté, keď mi zomreli rodičia, akosi viac som sa pripútal k Matke. A vari preto je mi ‚Preblahoslavená‘ taká blízka. A dnes, v predvečer Tvojich narodenín, čítam Tvoje verše a keď pôjdem so psom na prechádzku, budem zasa mať ruženec v ruke a budem prosiť Preblahoslavenú, aby Ťa i naďalej ochraňovala a aby tú milosť viery, čo Ty máš, vyprosila i pre nás a pre naše deti.“⁶⁷¹

V starozákonnej knihe *Kazateľ* nájdeme myšlienku, že Boh vložil každému človeku do srdca *tušenie večnosti*.⁶⁷² Čoho iného, ak nie večnosti sa dotýka básnik, keď píše, že *život je zorou nebeského rána?*

Svoju známu esej *T. S. Eliot čiže vykupovanie času*, ktorá tvorí doslov jeho prekladu Eliotovej drámy *Vražda v katedrále* (1979), Strmeň zakončuje básnikovou myšlienkou, že „zo všetkých reálnych vecí najreálnejšie a najkonkrétnejšie sú veci duchovné“.

Zdá sa, že Karol Strmeň to nielen precítil, ale tomu aj porozumel a v poznaní mystéria života dozrel až do tej miery, že sa aj napriek ťažkému životu vyhnanca rozhodol so silným hlasom zaspievať svoj vlastný *chválospev* – v hlbokjej kontemplácii napojený na ten Máriin.

⁶⁷¹ List Kornela Piačeka Karolovi Strmeňovi zo 7. apríla 1981 (LA SNK, fond Karol Strmeň, prírástkové číslo 3641/2006).

⁶⁷² *Kaz* 3, 11.

Dotvorit' hotové dielo
(aktuálny kontext:
parabola života a diela)

*Odídúc z domu, nesiem domov
sťa lampu plnú oleja,
ktorú si rukou proti vetru
zastieram s úžasom.
Celé to moje vyhostené ja
je obraz môjho domova,
zdvihnutý nad časom
neľútostného olova.
(Pieseň o lampe, 1950)*

Osobnosť a dielo Karola Strmeňa si v žiadnom prípade nezaslúžia, aby sa stratili v prepadlisku „bielych miest v slovenskej literatúre“, resp. našej ľahostajnosti. V tejto monografii predkladáme u nás doteraz najobšiahlejší a najucelenejší pohľad na Strmeňov život a tvorbu, ktorý má ambíciu korigovať doterajšie básnikovo miesto a postavenie v slovenskej literatúre a kultúre vôbec. Zároveň má potenciál tvoriť bázu ďalších výskumov jeho diela.

Z iného uhla pohľadu sa odvolávame na úvodné slová pápeža Jána Pavla II. z jeho encykliky *Fides et Ratio* (1998):⁶⁷³ „Viera a rozum sú ako dve krídla, ktorými sa ľudský duch povznáša ku kontemplácii a pravde. Túžbu poznať pravdu a nakoniec poznať Boha vložil do srdca človeka Boh, aby človek tým, že bude poznať a milovať Boha, mohol dospieť aj k plnej pravde o sebe samom.“ Karol Strmeň dokázal pomocou oboch krídel vyletieť do veľkých výšok. V jeho živote i diele sú viera a rozum harmonicky prepojené, čím môže vstúpiť do produktívneho dialógu s človekom sekulárnej Európy 21. storočia, ktorý predsa hľadá zmysel vecí. Môže prispieť nielen k vzájomnej tolerancii, ale aj k stavaniu mostov medzi religióznym a sekulárnym svetom. Dodajme, že aj Strmeňovo dielo dosvedčuje, že toto rozdelenie je umelým produktom novovekého osvietenstva, že svet tvorí jedno univerzum, s jedným rozumom a jednou pravdou.

Keď Karol Strmeň už v päťdesiatych rokoch minulého storočia písal o konzume a masovosti, videl v USA to, čo platí aj o dnešnom Slovensku: „Masy však omráčiť nemožno, lebo ich základným duchovným postojom je indiferentnosť k dobrodružstvám ducha. Pluralita ustupuje uniformnosti a schopnosť vidieť a vnímať, ktorá je najzákladnejším znakom konzumenta, zaniká. S ňou zaniká však aj dotváranie už hotového umeleckého diela spoločnosťou, ktorá je bázou tradície. Masový človek nie je schopný cítiť a je stále viac ľahostajný nielen k umeniu, ale aj k otázkam života. Nehľa-

⁶⁷³ *Encyklika Jána Pavla II.* Trnava : Spolok svätého Vojtecha, 2014, s. 801.

dá pravdu a krásu, ale praktickosť; pri svojej pragmatičnosti priam nenávidí jedinečnosť a keď sa chytá novôt a senzácií, nedbá o ich hodnotu a chytro na ne zabúda.⁶⁷⁴

Sme presvedčení, že každý človek, ktorý vstúpi do intímneho (viac ako blízkeho, múzického) kontaktu s umením, vystupuje z masy a v tej chvíli začína vytvárať kontrakultúru voči prevládajúcemu konzumu a materializmu. Tento vzťah medzi umením a jeho percipientom Strmeň formuluje ako „dotváranie už hotového umeleckého diela“, čím predchádza podstatne neskoršiu domácu literárnovednú tradíciu⁶⁷⁵ a stanovuje opozíciu medzi skutočnou a masovou (gýčovou) kultúrou.

Paul Claudel vo svojich *Improvizovaných pamätiach* (1954) píše: „V živote je všetko symbolické alebo, povedzme, parabolické. Ide o to, ten zmysel – ktorý má vždy do činenia s veľkosťou – nájsť.“⁶⁷⁶ Karol Strmeň svojim pozoruhodným životným osudom naplnil pôdorys klasickej antickej, resp. shakespeareovskej tragédie, na čo poukazujeme aj štruktúrou časti o jeho živote a tvorbe. Stáva sa takto vzorovým príkladom reálnej spätosti ustálených umeleckých foriem so skutočným životom. Jeho životný príbeh ukazuje opodstatnenosť klasickej členenia drámy na päť dejstiev (expozícia – kolízia – kríza – peripetia – katastrofa), dáva životnosť žánru a stáva sa unikátnym exemplom a jeho život jednou veľkou parabolou.

Koľko Slovákov sa môže nazvať svetoobčanom takým právom ako Karol Strmeň, ktorý bol doma – bez hyperbolizácie – naozaj na celom svete? Aj tu sa ukazuje opodstatnenosť poznania Strmeňovho osudu. Napriek tomu, že oprávnené mohol zatrpknúť a zanevrieť na Slovensko (a slovenčinu zvlášť), až do smrti mu ostal verný a aj v tomto smere sa ukazuje ako pozitívny príklad pre súčasného človeka – kozmopolitu bez reálnej ukotvenosti vo vlastnom národe, s ľahostajnosťou voči svojim koreňom a vlastnej národnej tradícii. Strmeň na jednej strane pripomína mnohými zabudnutú cestu „pútnika“ pre všetkých postmoderných „turistov, tulákov, hráčov a ponevieračov“,⁶⁷⁷ na druhej strane ponúka svetom a vzdelaním kultivované vlastenectvo, nie náš provinčný nacionalizmus. Mať pravdivé slovenské sebavedomie vo svete je jednou z veľkých úloh pre nastupujúce generácie, ktoré budú raz určovať, aké bude Slovensko.

⁶⁷⁴ KAROL STRMEŇ: Masový človek a kultúra. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 4, s. 31 – 32.

⁶⁷⁵ STANISLAV RAKÚS: *Hovoriť niečím iným*. Levoča : Modrý Peter, 2011. 109 s.

⁶⁷⁶ PAUL CLAUDEL: *Obejmout minulost*. Praha : Triáda, 2015, s. 297.

⁶⁷⁷ ZYGMUNT BAUMAN: *Úvahy o postmoderní době*. Praha : Sociologické nakladatelství, 1995. 164 s.

Ako sme uviedli, Strmeňova prekladateľská poetika (nielen) pri antológii *Návštevy* vychádza z rešpektovania poetiky a osobitého naturelu jednotlivých autorov. V tomto vidíme aj jej dodnes aktuálny neliterárny odkaz. V dobe krachu uniformnej multikultúrnosti ako konštruktu liberálnej demokracie nám návštevy u básnikov z viac než tridsiatich krajín ukazujú, že funkčná cesta vedie cez jednotu v zachovaní si svojej rozmanitosti, ale pri rešpektovaní ducha, ktorý je nositeľom jednoty (nie uniformity).

Nezanedbateľnou sa stáva aj lineárna orientácia *Návštev*, ktorá v čase „konca veľkých príbehov“, resp. minimálne radikálneho skepticizmu k týmto metanaráciám⁶⁷⁸ ukazuje, že zmysel sa dá nájsť len vtedy, ak človek/ľudstvo pozná začiatok aj cieľ svojho bytia, aby sa ono mohlo zmeniť na (zmysluplnú) existenciu. Nakoniec, svojím spôsobom aj *Návštevy* sú svojskou metanaráciou vo forme paraboly, ktorá čaká na vnímavého čitateľa.

V neposlednom rade nech je zmyslom tejto práce obrátenie pozornosti potenciálnych čitateľov k pôvodnej a prekladovej tvorbe Karola Strmeňa, onoho „krištáľu na zabudnutom ostrove“.

⁶⁷⁸ JEAN-FRANÇOIS LYOTARD: *O postmodernismu*. Praha : Filosofický ústav AV ČR, 1993. 206 s.

Obrazová příloha

Tomáš Bekényi, otec Karola Strmeňa

Mária Bekényiová Viteková,
matka Karola Strmeňa

1940, Šurany, Karol Strmeň,
maturitná fotka

V ostrihomskom seminári,
okolo roku 1940

1940, Ostrihom, seminarista Karol Strmeň s Vojtechom Králikom (v strede)

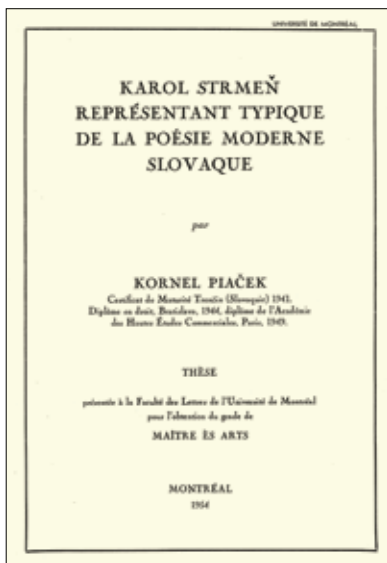
1946, Rím, novomanželia Karol a Oľga Strmeňovci po audiencii u pápeža Pia XII. v deň ich sobáša, ktorý uzavreli 28. novembra 1946 v Chráme sv. Petra vo Vatikáne

1947, manželia Strmeňovci a manželia Hrušovskí na lodi Saturnia, ktorá ich vezie z Talianska do exilu v USA. Zľava Karol, Oľga, Adela, František

1953, Montreal QC, pohreb Karola Sidora, Chrám sv. Cyrila a Metoda 24. októbra 1953. Zľava syn Peter, dcéra Angela, syn Stanislav, syn Andrej, manželka Angela Sidorová, rod. Tomčová, dcéra Oľga, zať Karol Strmeň, syn Karol

Titulný list tézy *Karol Strmeň typický predstaviteľ modernej slovenskej poézie*, ktorú v roku 1954 na Fakulte literatúr a umení Štátnej univerzity v Montreale predložil a obhájil Kornel Piaček

1954, Cleveland OH, založenie Slovenského ústavu pri Opátstve sv. Andreja-Svorada v Clevelande 15. septembra 1954. Zľava Andrej Pír, Karol Strmeň, František Hrušovský, Teodor J. Kojiš, Jozef G. Cincík a Mikuláš Šprinc

Znak Slovenského ústavu v Clevelande
(Návrh Jozef G. Cincík)

Znak Slovenského ústavu v Ríme
(Návrh Andrej Pauliny)

1970, Poughkeepsie NY. Zľava Karol Strmeň, Rudolf Dilong, Andrej Žarnov, Mikuláš Šprinc

1971, Montreal QC, Karol Strmeň s manželkou Oľgou Strmeňovou, rod. Sidorovou, v deň ich striebornej svadby (28. novembra 1971)

1972, Palárikovo, návšteva Angely Sidorovej z Montrealu. Zľava Pavol Čarnogurský, Angela Sidorová, Mária Bekéniová (Karolova matka), NN, Helena Bekéniová (Karolova švagríná), Ladislav Bekéni (Karolov brat), NN

1975, Cleveland OH, Karol Strmeň s rodinným priateľom otcom Andrejom Pírom OSB v Slovenskom ústave čítajú fraternalistický týždenník *Jednota*

1977, Cleveland OH. Zľava Mikuláš Šprinc, Karol Strmeň, Rudolf Dilong
(15. mája 1977)

1979, Cleveland OH, medaila „Bene Merenti Laurea“ Andrejovi V. Pírovi OSB. Zľava
Viliam Mihalovič, Mária Mihalovičová, Tibor Gašparík, Adela Hrušovská, Mikuláš
Šprinc, Andrej Vendelín Pír OSB, Karol Strmeň, Oľga Strmeňová, celkom vpravo
Kristína Strmeňová a i.

1984, 75. narodeniny opáta Teodora J. Kojiša OSB. Sediaci zľava Teodor J. Kojiš, Mikuláš Šprinc; stojaci zľava Viliam Mihalovič, Mária Mihalovičová, Adela Hrušovská, Oľga Strmeňová, Karol Strmeň, Andrej Pír (15. apríla 1984)

1990, Kráľová pri Senci, Karol Strmeň v lete na návšteve u Svetoslava Veigla na miestnej fare

1991, Cleveland OH, 70. narodeniny Karola Strmeňa. Zľava vnučka Alžbeta, dcéra Kristína, manželka Oľga, Karol Strmeň, nevesta Joyce, syn Peter a vnuk Štefan. Chýba starší vnuk Gary (apríl 1991)

Profesor Cleveland State University
Karol Strmeň

1992, Karol Strmeň s manželkou Oľgou
pred ich domom v Richmond Heights OH

1992, Bratislava, stretnutie u ministra kultúry SR 24. júla 1992. Zľava Teodor Križka, Viliam Turčány, Jaroslav Rezník, Ladislav Ťažký, Gustáv Valach, minister Dušan Slobodník, Magda Rúfusová, Milan Rúfus, Karol Strmeň, Oľga Strmeňová, NN

1993, Turčiansky Sv. Martin, 22. september 1993, Karol Strmeň a Jozef M. Rydlo na návšteve v Matici slovenskej

1992, Bratislava, Milan Rúfus a Karol Strmeň, prvé stretnutie dvoch básnikov

1993, Bratislava, redakcia *Slovenských pohľadov*. Zľava Milan Ferko, Karol Strmeň, Imrich Kružliak

1993, Karol Strmeň poslednýkrát na Slovensku

1994, hrob Karola Strmeňa na cintoríne v meste Chardon OH

1994, Cleveland OH, 22. september 1993, rakva s telesnými pozostatkami Karola Strmeňa

2001, Bratislava, Deň Karola Strmeňa 27. apríla 2001. Zľava Jozef M. Rydlo, Juraj Krajčírik, Jozef A. Mikuš, Oľga Strmeňová, Kristína Strmeňová

2001, Bratislava, Valné zhromaždenie ÚSSU 27. apríla 2001. Oľga Strmeňová a Jozef A. Mikuš

Na kým sa sa táto asi píše? kúdele? Hana končí káňof!
list spadolom a ja už začínam jsi pravni práce. Je si ešte
Zima? If Winter come, canst the spring on fahr bring?
(Shelley) keď Zima prichodí, či nie byt' prichod para, daleko?
Bude dobre, bude pekne. Učím sa hrať na klavír, ale už je
mi to. Veľa som preberal maďarský slovník: /aj, de szep,
aj ellet. Ah, je krásny život! Sľúbila len, že ma na kla-
vír nie je taká pekná. Lekma' ešte, ale nie tak ľahká!
Teraz už kúdelem že píšem tak doľna a husto, lebo už
rádym' naučím čo písať, ale pokúšim sa o dačo mušim.
Teu veľa tajomstva píšeš, tá prvá či' druhá, ktorá je vno-
vaniu Hane Jankovej, prvom uverymit' v rozvoji bez
verovania. Keď by sa Hana mohla napísať: Teu veľa by
sa dal a: inak chajpat, ako som ho ja chajpat. Ja som
celý celý celý, blázn. Väčšie verím, čo som napísal.
Pozdravujem tvoj pekne, pozdravuješ táto aj: Lučo štrijéwe,
pozdravuje aj Karol Klavír a Imro fajdóšik. Táto
dozaj dopisovajú pod mojimi sluchom. Ale ja som glé,
slucho; moje líce si' píše. Zľtam sa som teba: nie je
to poza? Ati nie.

Pozdravujem všetkých, ktorí sa vám dajú, všetkých, ktorí
poznám i nepoznám. Píšujujúmu svojí' rúce a svojí' veľa.

Karol Bekényi

P.S.

4. februára 1938. - kúdelem kúdelem v Zimnoch. Ešte raz
píšem domov. Bolom to už dávno na púťku. Píšujujúmu
som si uca, dačo. Veľa chlapce v rozvoji sa mi, táto
začínajú. Dve práce v rozvoji veľa Froje, oje / Bishop
kľá' či'apka a pľečo roobalgie. Bolom by to bolo rymu-

Rukopis a podpis Karola Bekényiho v liste Jankovi Silanovi z 3. novembra 1938

Labuť

Táto mača s námalou a prama
prehratá do všetko nepodane
sa len čerá labutínej rovne.

A keď ideš, je sa nenamie
srdok toho, po čom hráčine,
to je to jej človek sľubujúci --

do labutí ^{niek} ~~niek~~, čo je nejna reči
a nej čoko klacko plynúť bi,
húť in smúti voda belavá,
zabíť čo sa vltična a bica,
kypnebná a vätšni krdlijen
dole prídav reči mechdva.

Preložil Karol Strmeň

Z rukopisov Strmeňových preložených veršov nájdených
v pozostalosti Stanislava Mečiara (po roku 1939)

Bratislava, dňa 9. októbra 1943.

Veľvážení pán redaktor,

prešly už prázdniny a dovolenka je tiež koniec, treba pracovať. Z Tatier poslal som Vám verš o Šatrách; ak Vám je dosť široký a hlboký, ráčte ho prípadne uverejniť v SP.

Priložene posiadam svoju zbierku veršov Výšnok života; nevidel som vôbec korektúru a spravil som ju preto do hotového výtlačku. Mažarský cenzor zasiahol kruto, niektoré verše priamo sohydžil. Mám z toho poučenie pre budúce prípady. Redaktorovi SP nemohol som dosiaľ poslať výtlačok knihy, lebo len tento týždeň vo štvrtok som dostal autorské exempláre. Šprinc napísal kritiku z akéhosi pašovaného ~~výtlačku~~ výtlačku, ktorý som videl aj ja len po jeho kritike.

Ak by ste ráčili reflektovať na recenzie týchto kníh: Manus "Hoshľadenie", Zboril "Uznesní a jeho cíl" a Brázda "Vzbúrenec", mohol by som Vám ich ešte tento mesiac napísať.

Bol by som Vám tiež vďačný, keby ste mi oznámili, ako stojí vec môjho výberu z Rilkeho poézie.

So srdečným Na stráž!

Karol Strmeň

List Karola Strmeňa Stanislavovi Mečiarovi z 9. októbra 1943

Slovutný pán Lektor!

Tvoja Excelencia, ~~pán~~ Čitateľ!

Božskú Tragédiu, ktorúžto hrdinskú básň v ruke máš, veľmi si ^{už} váž, lebo z vynikajúcej ona vyšla hlavy. Jej napísaním zaoberal sa chýrny onen rodák z mesta talianskeho Florencie, ktorý rodák ^{rečeny} volá sa Dante. a na Slovensku dosiaľ snámy nie je. ^{Dokt. kraj a mesto} Tento ~~muš~~ veľa cestujúc, aj slovenskú krajinu sľiadol, kde zachvátený duchom prorockým, ako ~~pá~~ pútnikom často sa stáva, do vytrženeho sna upadol, čím jemu ako spiacemu mnohé zázračné veci ukázané byly. I povstane z sna, ako uvádzajú životopisci, zvolal: A jhľa, krajina krásna, o tebe budem písať. Aj písal. Toto je exodus čiže pôvodné započatie našej slávnej hrdinskej poémy ~~o~~ básne, ktorej veľkoleposť obecne už vo svete ohlásená je, čo je dobré. I tvrdia životopisci, že učiniac veľké spevy tejto básne, ^{dokt. kraj} dostal nový vytržený sen, kde uzrel seba vo večnej sláve, ~~jak~~ akožtjo Bohom oslávenú osobu. Tí, ktorí spali pri ňom blízko, videli veľkú žiaru a počuli tento hlas, ktorý hovoril: Božská tragédia je najlepšou básňou sveta a tým všetky iné básne pred ňou i po nej napísané na čítanie zbytočnými činí. Kto by ich predsa čítal, v to počítajúc aj istú ~~knihu~~ dotyčnému Dantemu pripisovanú Božskú Komédiu, pravý dar pekného ducha stratí a viacej nenalezne.

Tvoja Excelencia, slovutný Lektor! Keď teda toto Ti oznamujeme s pokorou, ber do rúk svojich dielo toto s úctou. A keby si neveril, že je pravda, čo o dotyčnom Dantem tu napísané stojí, ber sa i putuj. V slávnom ~~meste~~ meste, ktorého meno určené bolo ~~Erozre~~ ~~te~~ ~~in~~ ~~os~~ ~~ta~~ ako Modra, živá je veľká prorokyňa Gavorníková. Nech ona vydá svedectvo o pravde, ktorá nech je velebená a chválená až na veky vekov.

A m e n .

Strojopisná verzia predhovoru k Strmeňovej *Božskej tragédii* z roku 1945

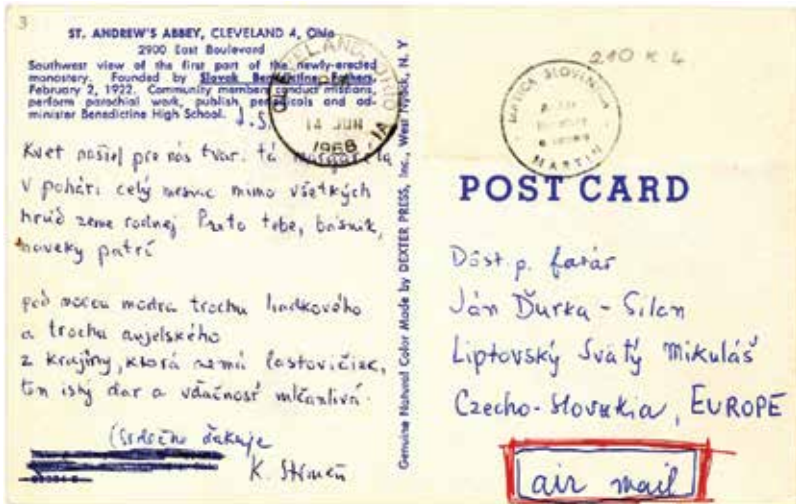
Obálka listu Jána Okála Karolovi Strmeňovi z 28. apríla 1950

Karolovi do denníka
 (Pamiatka na jednu smutnú noc)
 Hľadela do noci - na prázdno
 čakala svojho muža -
 až ten nuškát na oblohu
 tužiaci za briezdením
 nemo a odovzdane ...

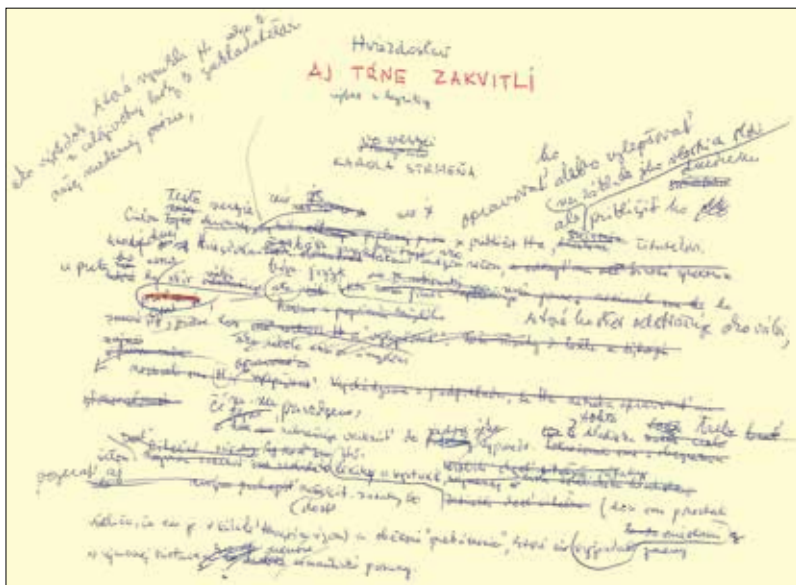
Na nebi chvel sa mesiac
 bolo mu asi zima
 od toľkých chvát v nad-
 priestrannej krásy
 akí ho hradby držia z
 zase a zase zase.

29. IV. 1961
 OLGA

Báseň Olgy Strmeňovej z 29. apríla 1961 nájdená v básnikovej pozostalosti

Pohľadnica Jankovi Silanovi zo 14. júna 1968

1968, rukopis Strmeňovho predslvu k prekladom z Hviezdoslava

20. apríla 1970

Milý, drahý milovaný priateľ,

navien, ako by som sa ti odovzdal aj za viacero kartín a pohľadov, ktoré vo mne vzbudilo mnoho nie zďaleka, ale už určite len drahými ľuďmi, a to za list, ktorý miš pred sebou. Som tak trochu v pozícii obľúbeného "ľakajúceho priateľa", ktorého hovorím "Tu Tu", keď prišiel M. Novák chcel by som reagovať na to, čo miš pred sebou. V mojom preklade svojho náčrtu nachádzam, čo miš pred sebou, a to sa dočíta až k záveru: ved som ho robil pre teba a robil som ho ako sväté osvetlenie v tme, keď som vnímal ľudskú slobodu, že ho som ty ľudský človek. (Všetko by som chcel zmeniť, vylepšiť, napraviť, ba ešte lepšie poslovením, zjednotiť. Hovorím si to všetko vďaka do svojho osobného exemplára.) Pošiel si mi M. s lístkom o Benikovi: mal som vari odpovedať krátkym, stručným pokračovaním. Keď som naraz niečo "krajšieho" somety pre teba a pre Valentína, a rozmysle sa, došiel M. s trvalou túžbou nasadiť. Keďže som stihol napísať ti pár slov, keď sa stihla strata manželky (Bože môj, ja Malco Mijem! Také straty jednoducho nemajúva!) a naraz strata mája (a viac, ako aj to bolo: dnes už i ja som dobra, ktorá sa nám vďak, a to sa nemajúva).

Keďže tu, ktorého do starého písacieho stroja, ktorý miš pred sebou a vďaka ti. MIE mačí. Preto sa tak veľmi dojala ošaha rukopis, ktorý by mal byť ošaha, aby dopadol až ku mne. Správa mačut. Malého "Mie" prišiel. Vec sama o sebe je radostná, a to mačutelná radostná. Ale to nebude máj definitívny

preklad "Mie". Čo tam treba zmeniť: Až sa mi hlava krúti. Keďže nemám náhľad na samého náčrtku. Prekladanie je nie každodenný úkon, že to ošaha následne, nepredvídané kríže dočasná sťažnosť, ktoré si po rokoch priradíme poriadku. T to hovorím pre dom som a teba, Mijem, sa to - s špičkatého úsmevu boveča - vonkajšou metkou. Ani tá kráť príky a desiatky v tvojom živote nevedeli zakráť tú, aby sa o obdiv (a obdiv to bol šermárské) nečítal v tomto meste, ktoré bolo vždy menej náročný šermársky štýl ako dnes, ktoré, kto vari v to nepočítajú, že spúšť len modlitba. Šlo, veľa šlo, že sa dom ošaha vidieť a tuže do tváre. Keďže tak o to, že by sme si povedali, visovanej všetko vime alebo inšpe; čo by len o MIE, keď sa nemajú hľadieť ani po božom tme a zrazu by videli, že sa nemajú hľadieť. Všetko má duša a lísky plávajú sa ošaha a sriedka sa vnieť ať sať bečei. Čas robí svoje, stina, má, vian. Vy sme na jake prišli. MIE Mijem, keď od neho šlo. V našej činnosti pravda je pravdou a máže osobné priateľstvo stelen našou lístku, a s potvrdením našej lístky.

Prečítan ti svoje preklady. Chcel som ich poslať stoli všetko vnieť, stále som so sebou nemohol. Prijal prišiel táto sloba, to som napochytrá mačpal. Každý poľen mačpal. Keď ti šlo, moje veľa prišlo, poslať miš, kartu (nie s pokračovaním - Bože, nie to! - Ino dôkaz potvrdenia). Keď si mi, Mijem, štody. Ale nehovaj sa s bez rozpakov prijaj moje pokračovanie: za tvoj život, za tvoj príklad, za tvoj celoživotný literárny prícu. Nežakujem len v svojom name: žakujem aj sa J. C. Hromádko. Veľa sme s teba hovorili v MIE.

Dve ruky vystieram z srdca je unostred. Tvoj

Karel

15

Bolna písanie v osobnej obilke.

List Karola Strmeňa Mikulašovi Gackovi z 20. apríla 1970

koncom apríla 1982

Milý Radko,

tvoje básne v próze sú prekrásne, si v nich celý. Ale ubližuješ si skratkami: každý, každú aby človek ľúbil. Mňa to veľmi teší --- ale čitateľky Ave Márie? Moja mamička staručká a svätá, nemocou bolestne a sužovaná, už ani do kostola neviádza --- ako by ich, pýtam sa, ona pochopila? Ave Máriu čítajú starí ľudia, tým treba kašičkym a pomocnej ruky; a ty, Radko, si gejzír. Poníť sa z lásky Bohu a napíš jednoducho, z duše rád ti to uverejním. Dve básne, čo si poslal, dám z bratskej lásky, ale čo-to musím vynechať, napr. "Svätých nikdy nebolelo brucho"; viem, čo si chcel povedať, veď som neo-modo básnik, a jednako ti to musím vynechať.

Poviem ti špinime, čo máš robiť, aj keď sam nam sľax nahneváš. Veľa som rozmýšľal o tom, čo ti teraz poviem. Mám pocit, že všetko svoje, čo je v tebe básnické, silné, fluidné

môžeš chceš vyjadriť ako básnik, pričom zabúdaš, že SI BĚSNIK a nebásnikom nikdy nebudeš a ani nemôžeš byť. NEVERÍŠ JEDNODUCHÉMU SLOVU , všetko chceš ~~maximálne~~ meniť (a meníš) na bretonovské metafory. Žijíš v pralese metafor, zamotávaš sa do zŕvojov. A to sú, Radko môj, modly. Orol boží, staň sa nám aspoň občas Skovránkom.

Tvoj

Karol

List Karola Strmeňa Rudolfovi Dilongovi z konca apríla 1982

2. mája 1984

Braký mój priateľ Rydlo,

Tae pactorační májor zanepríaduenosť
nestačí m loď za loďom odpovedať
na Vaš dlhý list, ktorý ma tak trochu
zmiatol. Že tlačiarne slov. jezuitov
v Gaete necher viac tlačit' Most pre jeho
dlžoly - to je nezmysel. Všetky účty
boli urované a mosti ide a pôjde
ďalej.

Medžosta li ste list od Jána Okála,
že predsedom Spolke Slov. spisova-
tel'ov je Dr. Karol Strmeň a tajom-
níkom na návrh Jána Okála
ste J. M. Rydlo. Súhlasím a
uach je ta! Amen!

Vo ocei J. Milučkého: Za roky
som mu všetko uverejňoval, lebo
je dobrý básnik. Ak chce ist' ide,
nech ide. Na rihu ho o Moste držet'
rebrden.

Dinjad' večiach pohovor'ne si uádjaj
na SKS v New Yorku v jan-júl 1984.

Este raz - všetko najlepšie a najkrajšie

Ušdy oddaný

Mikuláš Šprinc

List Mikuláša Šprince Jozefovi M. Rydlovi z 2. mája 1984 s informáciou, že „predsedom Spolku slovenských spisovateľov je Dr. Karol Strmeň a tajomníkom na návrh Jána Okála je J. M. Rydlo“

24. júne 1986.

Milá pani Blanka,
milý Kornel.

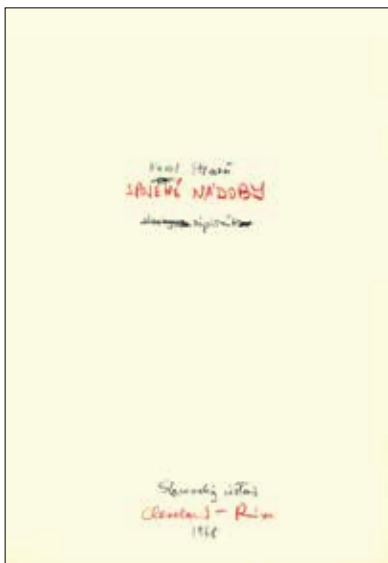
Začnem úctou. Tacitus (Annaly IV, 18) píše: "Dobrodencia
si mám milé, keď sa zdá, že sa za ne môžu ľudem odmanúť;
ale prevyšná tá miestu, namiesto vďačnosti nastupuje neúcta."
Z toho vyplýva, že Tacitus bol z času na čas veľký somár. Kornel môj,
Ja tvoji veľkí dobrodencia, ktoré prevýšili každú pozitívnu mie-
nu a ktorými dokazujú, čo mi si nepuknateľný, lebo stále a
stále pretvárajú sám seba, nenachýpila u mňa nijaká menšnosť,
ale obdiv - nie obdiv k tebe, ešte čo, obdiv ku samému, keď
už vo mne volalo byť, keď mám takého priateľa.

Predstavím Václava v katedrále sa podarilo jedinečne. Pôvodne
som Ti chcel napísať toto: "Ach, Bože, aký herc by bol z teba!"
nepráda, veľká nepráda! Učtívá nepráda. Veta má zmysel
takto: "Ach, Bože, aký si len veľký herc!" A aký organizátor,
akí duchovné dynamo, aký .. všetko ostatné si pridaj, Kornel
môj, sám! Cestou späť som Ťa toľko chválil, že som Ti pomaly
začal zavádzať chvály, ktorými som Ťa obšyľovali ako nevestu
kňazom, symbolom tu maničkovej kumpolky.

Urobil si ma veľkým šťastným. Ty mojich. Povedal som ti: kľučka
sa niekomu (tobí) mne) vyplakala nevyhľadateľná grafománia!
Pošli mi, prosím, akoby ľudí, ktorým sa mi patrí podarovať! (Ak
menáš čas, pover tým svojho archiepiskopského tajomníka.) Každé-
mu napíšem pár riadkov.

A teraz pikantná a vážnej čísl. Tohle krásneho listu. Teba
sa lyha, Blanka máš dráha. Grazie, grazie, grazie. Bude
aj po premiére si obsluhovala zástup ako obetava otrokyňa.

List Karola Strmeňa Kornelovi a Blanke Piačekovcom z 24. júna 1986

Titulný list nevydanej zbierky *Spojené nádoby* (1968)

Úvodná strana bulletinu k slovenskej premiére Eliotovej drámy *Vražda v katedrále* v Montreale QC 22. júna 1986

Pohľadnica z Ríma od Jána Okála a podpisom Kornela Piačeka zo 4. októbra 1988

MATICA SLOVENSKÁ
SLOVENSKÁ NÁRODNÁ
KNIŽNICA
LITERÁRNY TYŽDENNÍK

usporiadajú výstavu

Nikto tak nevie milovať rodnú zem
ako človek, čo sa od nej odtrhne
a zastane si na cizťom Trasuvičku ...
J. C. Hronský

SLOVENSKÁ
EXILOVÁ LITERATÚRA
1945 - 1990

VERNISÁŽ VÝSTAVY
27. novembra 1990 o 14.00 hod.
Vestibul Matice slovenskej
v Martine - Hostibore

Otvorená
pondelok - piatok 9.00 - 18.00 hod.

Výstava potrvá
do konca januára 1991

1990, Turčiansky Sv. Martin, pozvánka na vernisáž výstavy *Slovenská exilová literatúra 1945 – 1990* v Matici slovenskej 27. novembra 1990

PRIEVADEA
"SLOVAKIA"
OCHOTNICKÝ DIVADELNÝ KRÚŽOK
a 1.30 odpolednia
v Nedeľu, 26 Aprila
v Slovensko-Americkom Dome
North Avenue Auditorium
na 116 West North Ave., Milwaukee, Wis.
na ples
XXXIII KONGRESU
SLOVENSKEJ LIGY V AMERIKE

Osoby a Občianstvo:

Marta Hrivná p. Jolana Biváňová
Pavel, jej syn p. Rudi Marocki
Ján Bumbáči p. Janko Belák
Anička p. August Hrabar

* * *

Bela p. Rudi Marocki
Jasenko p. Jozef Fila
Bekár p. Pavol Urban

* * *

Prí predstavení bude zarezávaná večera pri kaštieľu
p. Jozefa Fila

O občianstve a Jofla je junaťat.

Cena vstupného: v predpredaji 60c
pri pokladni 70c

Vstupenky možno dostať u predstavení rôznych slovenských spolkov
v Milwaukee, alebo pri vstupě.

Telneň sa na Valo siet a zomazajete Vian, Že

Pozvánka na predstavenie
divadelnej hry Karola Strmeňa
Krvavý kríž, ktorú uviedol
ochotnícky divadelný krúžok
„Slovakia“ 26. apríla 1953
v Slovensko-americkom dome
v Milwaukee WI na počesť
XXXIII. kongresu Slovenskej
ligy v Amerike

Karolovi Strmeňovi
Cleveland

SLOVENSKÝ ÚSTAV

SLOVAK INSTITUTE · INSTITUT SLOVAQUE · SLOWAKISCHES INSTITUT
ISTITUTO SLOVACO · INSTITUTO ESLOVACO

CASELLA POSTALE 6175, 00100 ROMA, ITALIA

* A/DG 1
25. mája 1990
Róma

Karol,

Keď rád, že Ti môžem poslať autoroký výtlačok publikácie Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963-1988, ktoré vychádza ako dovoz 25. výročia založenia tejto slovenskej ustanovizne vo Večnom meste.

Ma rukopise tejto knihy som pracoval niekoľko rokov a ak som ho mohol zavŕšiť v tej forme, v akú sa Ti dostáva do rúk, je to aj Tvoja zásluha... Dovoľ si, aby som sa Ti aspoň týmto spôsobom poďakoval za pomoc, ktorú si mi poskytol. Bez Tvojej veľkorysej ochoty a nezištnej spolupráce by táto kniha asi nikdy nebola uzrela tlačiarenskú čerť.

Ma znas vždy, dovoľil som si v dôvere vstupnej štádie spomenúť aj Tvoje meno, pretože považujem za spravodlivé aj verejne sa Ti poďakovať za dobrú vôľu, s ktorou si mi vyšiel v ústrety.

Opätujúc svoju vôľu, priateľsky Ťa pozdravujem, želám Ti všetko najlepšie, najmä zdravia, a dúfam, že s Božou pomocou tento rok 1990 bude jedným z tých dejinných míľnikov, čo Slovensku a Slovákom, tak ako aj ostatným národom zhasujúcis sa jara kosmizmu, prinavrúti nielen desakraciu a smrť, ale aj zvrhovanosť a rovnoprávnosť.

Jozef M. Rydlo

J.-M. Rydlo

List Jozefa M. Rydla Karolovi Strmeňovi z 25. mája 1990 o knihe *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 - 1988*

31. augusta 1990.

Vážení pána doktora,

cesty, vakácie a niektoré práce, ktoré som musel
súrať domčič, takže som mal leto. Keď píše, že
si teraz odpovedám na váš ot. list.

"Vydavateľské dielo SSK. ústavu sv. Cyrila a
Metoda v Ríme" je záslužná - a čo viac, vzorná
práca, lípiť sa blahozelám. Myslite, že vybledí
veľká pozornosť aj na Slovensku, kde je ešte
vždy dosť ľudí, ktorí na všetko kresťanské
posledný knihový okruh a najradšej by to ude-
pali pod čiernu zem, ale činnosť nášho rímskeho
vydavateľstva už z dejín národa navytí.

Ďakujem vám za vzácne dielo a želám
vám zdravia, pokoja a radosti.

Váš

Karol Strmeň

List Karola Strmeňa Jozefovi M. Rydlovi z 31. augusta 1990 o knihe *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 - 1988*

1970, Paríž, dekrét ministerského predsedu z 3. júla 1970, ktorým francúzska vláda udelila Karolovi Strmeňovi štátne vyznamenanie *Palmes académiques* „za zásluhy o francúzsku kultúru“

1991, Toronto ON, «Záslužný diplom Svetového kongresu Slovákov» udelený Karolovi Strmeňovi pri príležitosti jeho sedemdesiatin

Spolok slovenských spisovateľov
udeľuje
Cenu Spolku slovenských spisovateľov
Karolovi Strmeňovi
za celoživotnú básnickú a prekladateľskú tvorbu.

Bratislava, február 1993

F. Plavák
Predseda poroty

Ján Ľudovík
Predseda SSS

Karolína Štefčíková
Čestný predseda SSS

21. Cena Spolku slovenských spisovateľov /1993/

1993, Bratislava, Cena Spolku slovenských spisovateľov Karolovi Strmeňovi
za celoživotnú básnickú a prekladateľskú tvorbu

ZAPOŽIČIAVAM

Karolovi Strmeňovi

IN MEMORIAM

ZA MIMORIADNE ZÁSLUHY V OBLASTI LITERATÚRY A UMENIA
A ZA ŠÍRENIE DOBRÉHO MENA SLOVENSKA VO SVETE

RAD BIELEHO DVOJKRÍŽA II. TRIEDY

V BRATISLAVE DŇA 31. AUGUSTA 1996

PREZIDENT SLOVENSKEJ REPUBLIKY

1996, Bratislava, štátne vyznamenanie SR Rad bieleho dvojkríža II. triedy in memoriam
udielil Karolovi Strmeňovi 31. augusta 1996 prezident republiky Michal Kováč

Č E S T N Ě O B Č I A N S T V O

bec Palárikovo. Obecně
zastupitelstvo Palárikovo
uznesením č. 05/961024
udeluje

Karolovi Strmeňovi
in memoriam

narodenému 9.4.1921 v Slovenskom Mebe-
ri, zomrelému 15.10.1994 v Clevelande USA
Básnikovi, prekladateľovi, novinárovi, pe-
dagógovi, literárnemu kritikovi, rečové-
mu fenoménu a vysokoškolskému pro-
fesorovi Čestné občianstvo obce Palá-
rikovo za celoživotné dielo.

Palárikovo, 27.10.1996

Karol Dvorník
starosta obce

1996, Palárikovo, čestné občianstvo in memoriam Karolovi Strmeňovi udelilo miestne zastupiteľstvo 27. októbra 1996

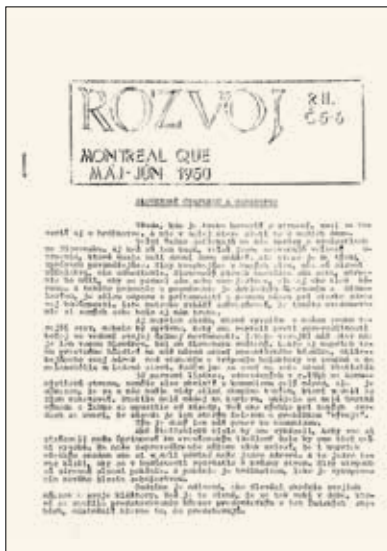
1996, Palárikovo, pamätná tabuľa pri príležitosti udelenia čestného občianstva obce Palárikovo a udelenia názvu Základná škola Karola Strmeňa (27. októbra 1996)

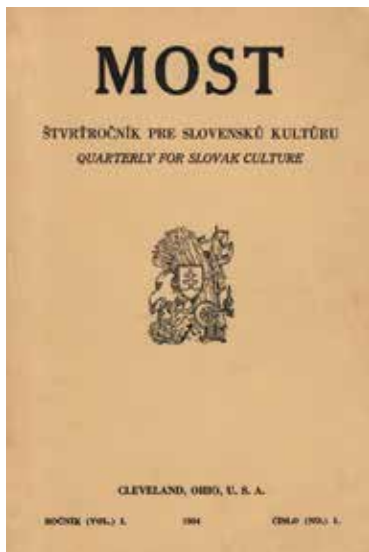
2011, Palárikovo, pamätná tabuľa pri príležitosti nedožitých 90. narodenín Karola Strmeňa

Rozvoj, č. 1 – 2, roč. 2, 1950

Rozvoj, č. 5 – 6, roč. 2, 1950

Most, č. 1, roč. 1, 1954 [prvé číslo]

Most, štvorčíslo, roč. 45, 2000 [posledné číslo]

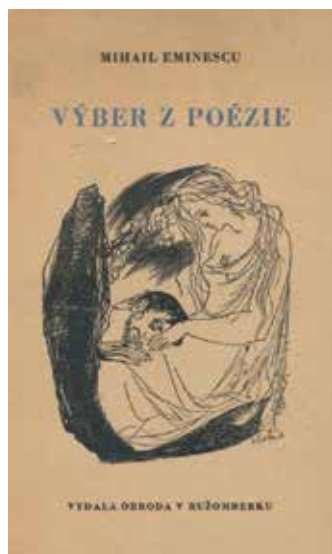
Ave Maria, č. 1, roč. 52, 1968

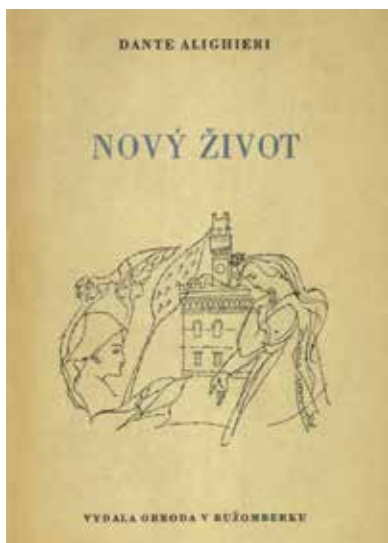
Slovenské noviny, č. 445, roč. 10, 1959

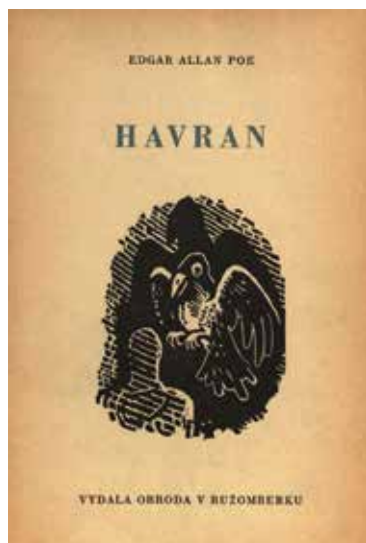
Košice 1943

Ružomberok 1943, ilustrácie Vincent Hložník

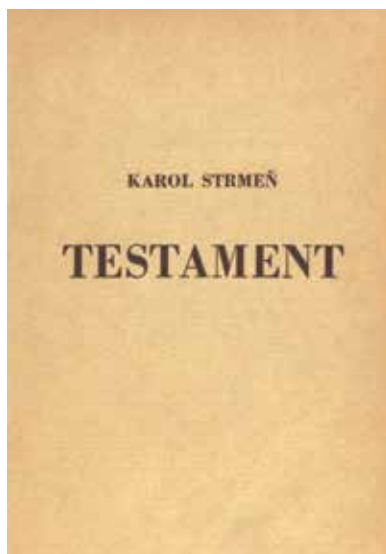
Ružomberok 1943, ilustrácie Vincent Hložník

Ružomberok 1944, obálka Ľudovít Fulla

Turčiansky Sv. Martin 1944,
obálka Emil Makovický

Bratislava 1944

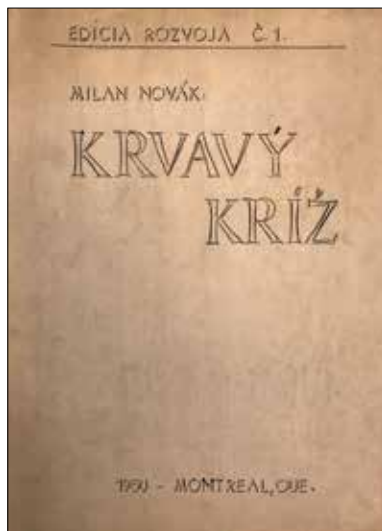
[Rím] 1946

Scranton PA 1947

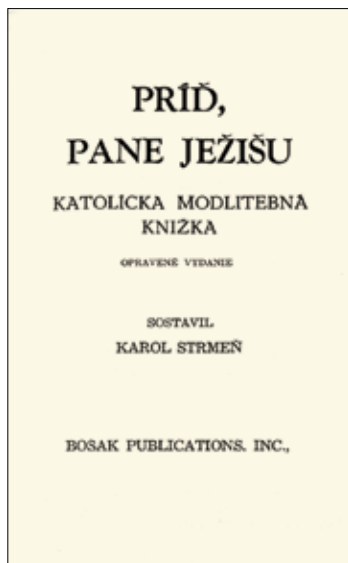
[Mníchov 1946]

Montreal 1950

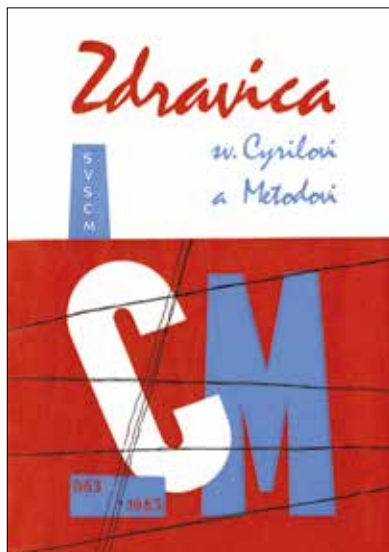
Scranton PA 1950, ilustrácia Ugo Graziotti

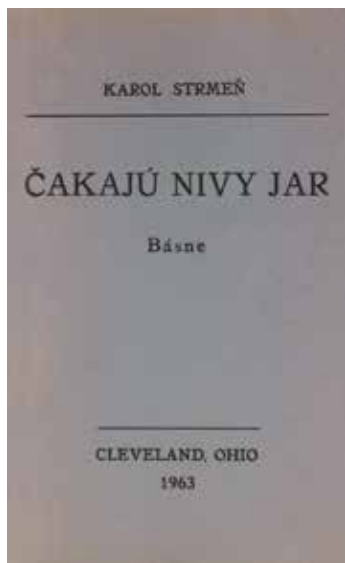
Scranton PA 1951 a 1955

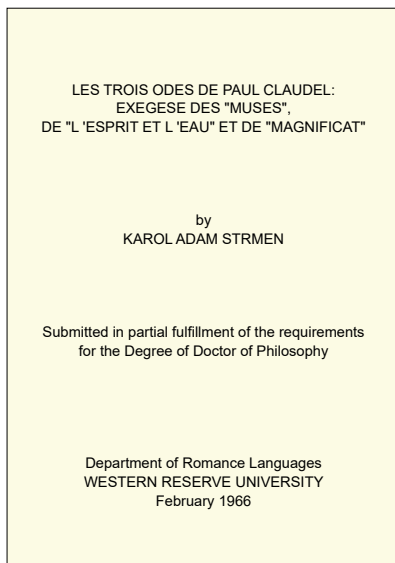
Scranton PA 1954

Rím 1963, obálka Félix J. Litva

Cleveland OH 1963

Cleveland OH 1966

Cleveland, Rím, Mníchov 1965, obálka a ilustrácie Jozef G. Cincík

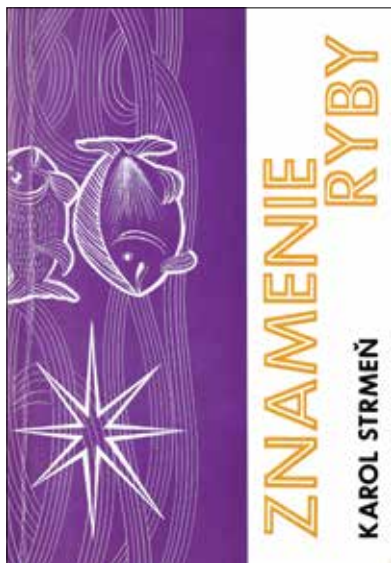

Rím 1968, obálka a ilustrácie Eva Melkovičová

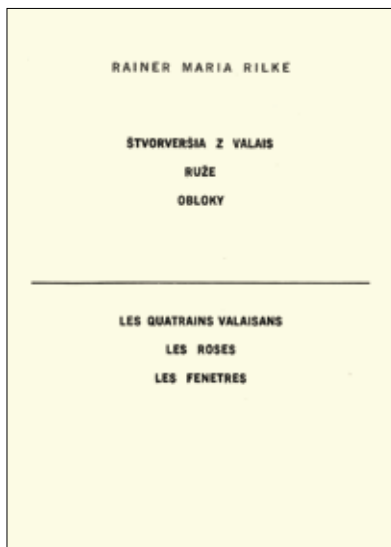

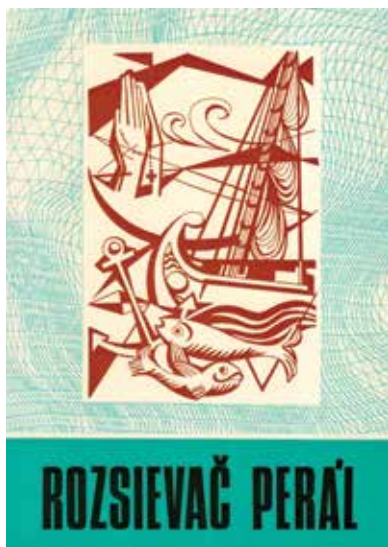
Rím 1969, obálka Andrej Pauliny

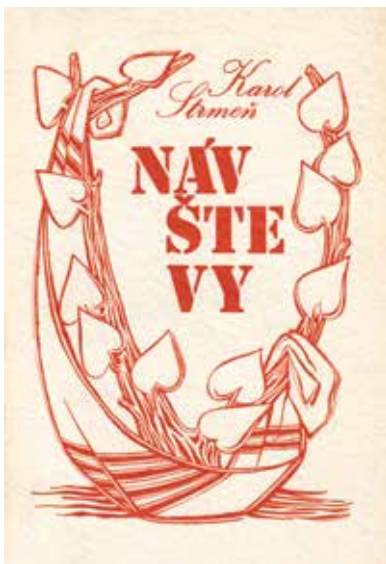
Odkaz, Hamilton ON 1971, obálka a ilustrácie Jozef G. Cincík

Cleveland, Rím 1972

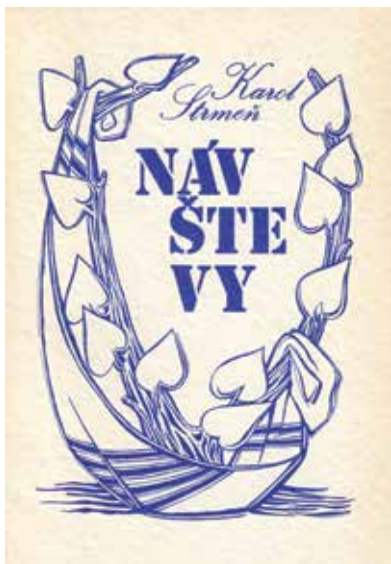

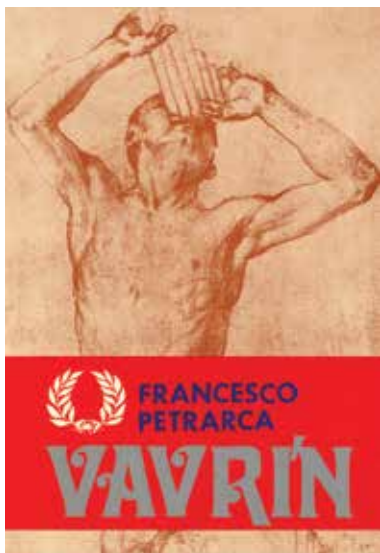
Rím 1973, obálka a ilustrácie Andrej Pauliny

Rím 1972, obálka a ilustrácie Andrej Pauliny

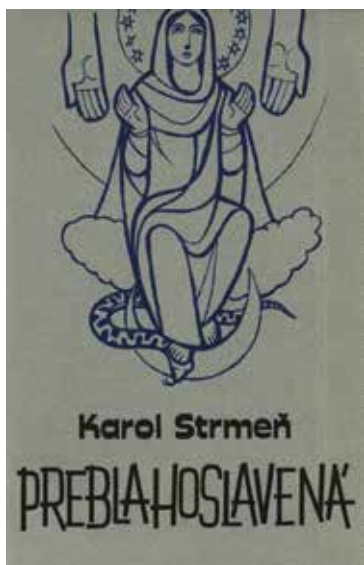

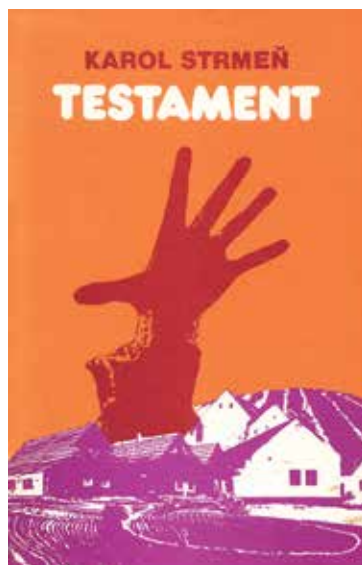

Rím 1974, obálka Andrej Pauliny, ilustrácie Andrea del Sarto, Filippo Lippi, Francesco Mazzola Parmigianino, Leonardo da Vinci, Michelangelo Buonarotti, Raffaello Sanzio

Rím 1977, obálka Andrej Pauliny,
ilustrácie Severino Fabris

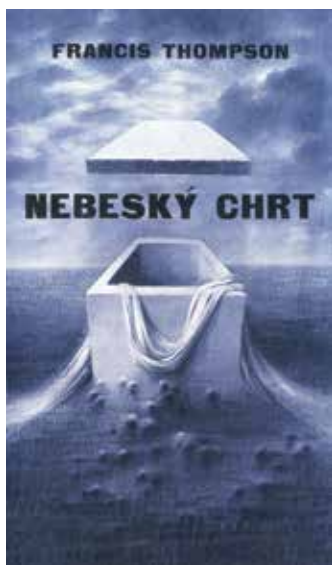
Detroit MI 1978, obálka Tibor Kovalik

Cambridge ON 1978,
obálka Tibor Kovalik

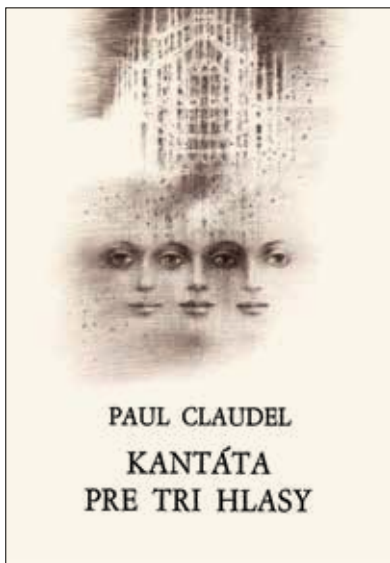

Rím 1979, obálka Andrej Pauliny

Rím 1982, obálka a ilustrácie Stano Dusík

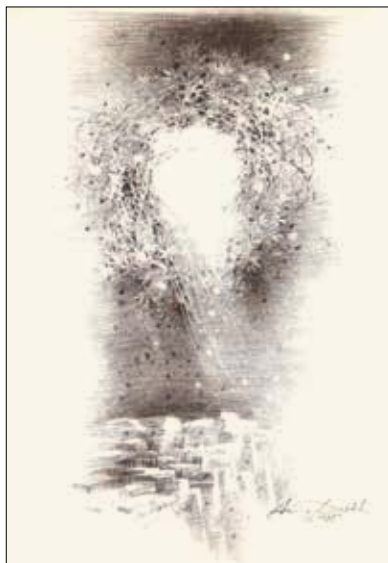

PAUL CLAUDEL
KANTÁTA
PRE TRI HLASY

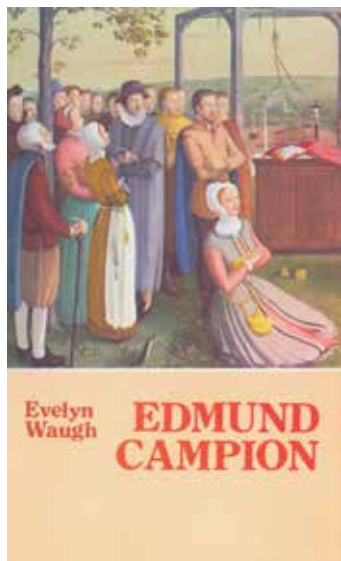

Rím 1986, obálka a ilustrácie Stano Dusík

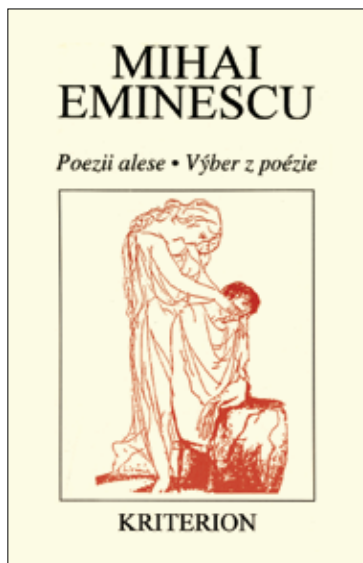
Bratislava 1991

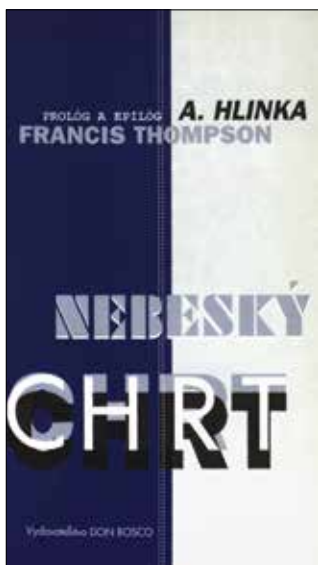
[Trnava] 1991

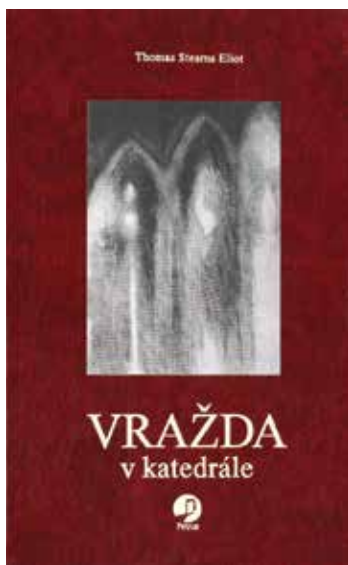
Trnava 1993

Bukurešť 1994, ilustrácie Vincent Hložník

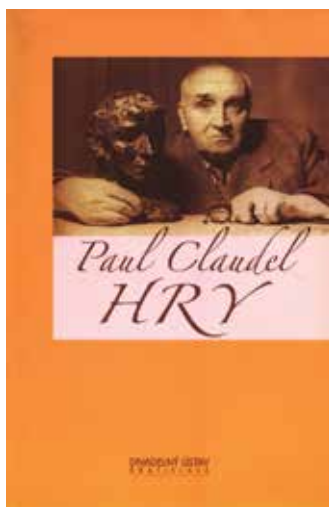
Bratislava 1996, obálka a ilustrácie Juraj Martiška

Bratislava 1996, obálka Igor Štrbík, ilustrácie Marcela Lovišková

Bratislava 1998, obálka Igor Štrbík, ilustrácie Paolo Zhang (Zhang Shuguang)

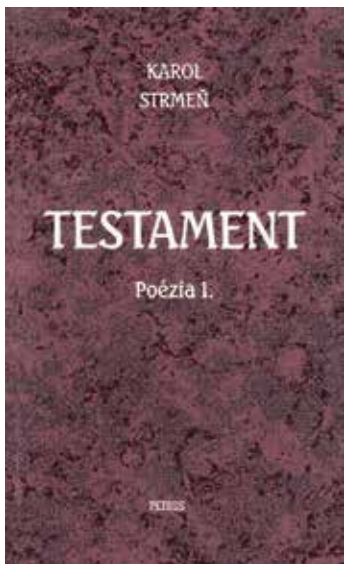

Bratislava 2007, obálka a grafická úprava Mária Rišková

Bratislava 1998, obálka Igor Štrbík, ilustrácie Stano Dusík

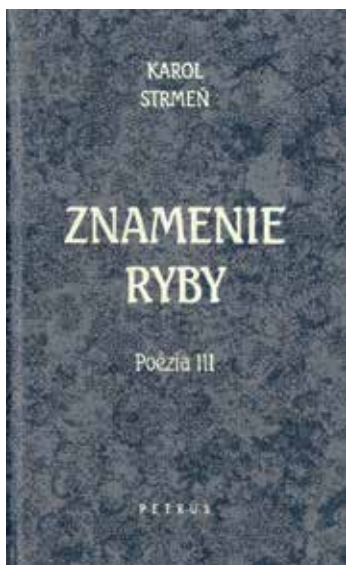

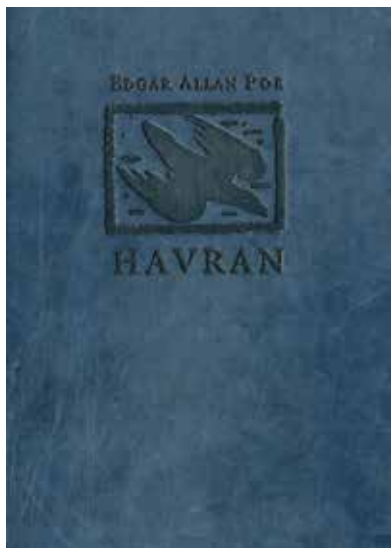
Bratislava 1999, grafická úprava Igor Štrbík, grafiky Ernest Zmeták

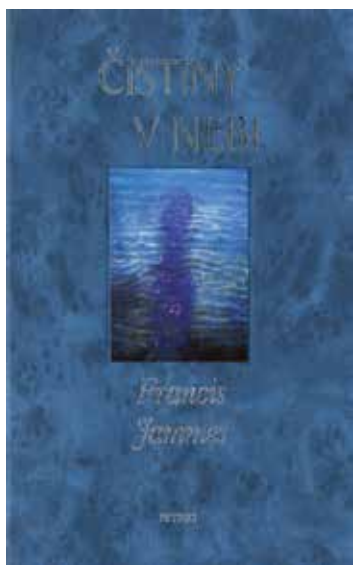
Bratislava 2000, grafická úprava Igor Štrbík, lepty Ernest Zmeták

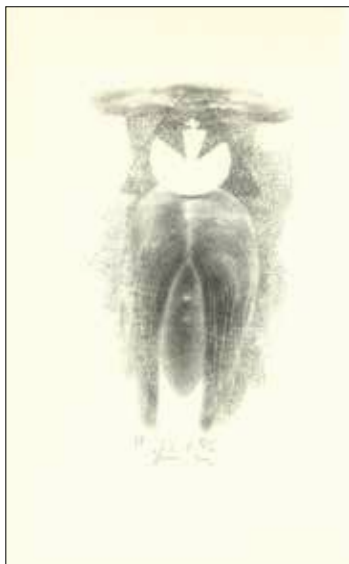
Bratislava 2001, grafická úprava Igor Štrbík, kresby Ernest Zmeták

Bratislava 2000 a 2004, grafická úprava Lubomír Krátky

Bratislava 1999, obálka Igor Štrbík, ilustrácie Viliam Loviška

Fintice 2021, obálka Mária Čorejová, ilustrácie Katarína Kvietiková-Bekéniová

Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych tvorcov
žijúcich mimo územia Slovenska
Union of Slovak Authors, Artists and Cultural Promoters Living Outside of Slovakia
Union des écrivains, artistes et promoteurs culturels slovaques vivant en dehors de la Slovaquie
Union der außerhalb der Slowakei lebenden slowakischen Schriftsteller, Künstler und Kulturschaffenden

*Predsedstvenstvo Únie slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych tvorcov
žijúcich mimo územia Slovenska*

zdvorilo pozýva na

Okruhly stôl o živote a diele Karola Strmeňa,

ktorý sa uskutoční pri príležitosti valného zhromaždenia ÚSSV

piatok 27. apríla 2001 o pol tretej popoludní

Katolícky dom evanjelizácie pri farsе Najsvätejšej Trojice

«Zuo vadis»

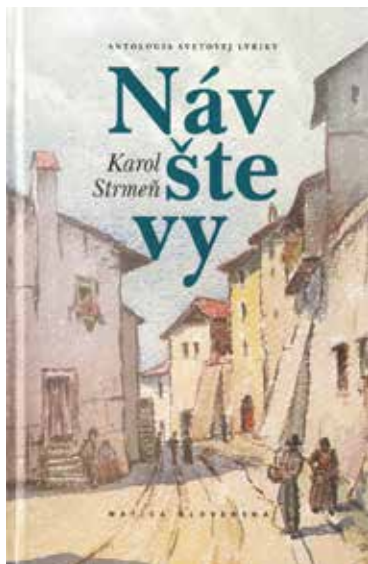
81103 Bratislava, Hurbanovo námestie

IČO 31755640

0905 158 991
e-mail: most@ulib.sk

Banka: SLOVENSKÁ SPORITELŇA, 811 03 Bratislava, Suchbát Myto 6
Bežný účet č. 474257-0180900
Devízový účet č. 0719543-9890900

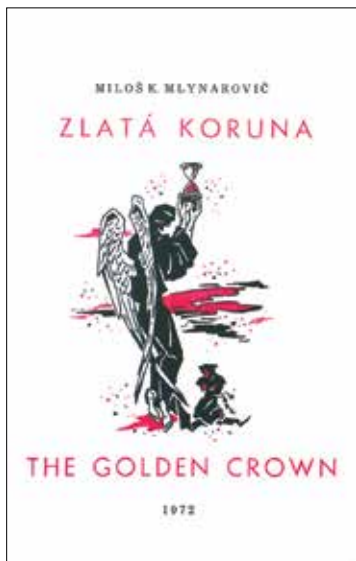
2000, pozvánka na kolokvium o živote a diele Karola Strmeňa, ktoré usporiadala v Bratislave 27. apríla 2001 Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych tvorcov žijúcich mimo územia Slovenska

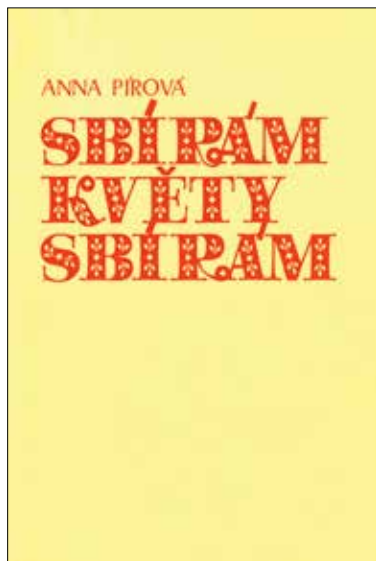
Turčiansky Sv. Martin 2008, obálka s kresbou Jozefa Cígera-Hronského Igor Štrbík

9. jún 2008, Univerzitná knižnica v Bratislave, slávnostné uvedenie 2. vydania antológie zo svetovej lyriky *Návštevy*, ktoré vydala Matica slovenská. Prvý rad zľava: nemecký veľvyslanec Jochen Trebesch, taliansky veľvyslanec Antonino Provenzano, španielsky veľvyslanec Miguel Aguirre de Cárcer, predseda MS Jozef Markuš, správca MS Miroslav Bielik, podpredseda Zahraničného výboru NR SR Jozef Rydlo, zástupca francúzskeho veľvyslanca Jacques Bortuzzo; druhý rad zľava: František Vnuk, Anna Kolková, Július Pašteka, Stanislava Moyšová, Anton Košťál; tretí rad zľava: Ján Motulko, Lýdia Galbičková, Darina Kubíková, Karol Kubík, NN, Tibor Trgiňa; štvrtý rad: Elena Šebová, Lubica Bartalská, Dušan Míkolaj, Štefan Vragaš; celkom vpravo: Zlatko Kubanović, Bystrík Šíkula, Miroslav Demko

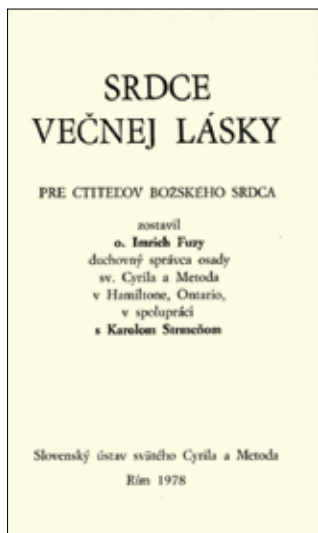

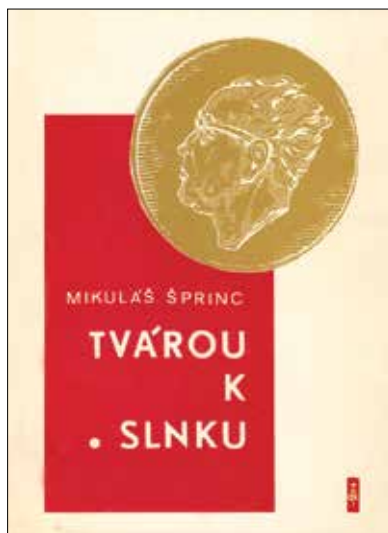
1972, obálka Jozef G. Cincík

1973, obálka Andrej Pauliny

1979

1975

Kalendárium života a diela

1921

- 9. apríla sa v Slovenskom Mederi (dnešnom Palárikove) narodil Karol Adam Bekényi ako prvé zo šiestich detí tesára Tomáša Bekényiho a jeho manželky Márie, rodenej Vitekovej;

1932 – 1938

- študuje na reálnom gymnáziu v Nových Zámkoch;

1935

- prvé básne publikuje v stredoškolskom časopise *Rozvoj*;

1938 – 1940

- po Viedenskej arbitráži prvýkrát uteká zo svojej vlasti a prestupuje na núdzové slovenské gymnázium v Šuranoch;

1940

- v máji ako absolvent VIII. triedy maturuje na Kráľovskom uhorskom štátnom slovenskom reálnom gymnáziu v meste Nagysurány – Šurany;

1940 – 1942

- začína bohoslovecké štúdiá v ostrihomskom seminári, ktoré však nikdy nedokončí;

1941

- v časopise *Slovenské pohľady* uverejňuje v letnom dvojčíslu prvýkrát už pod menom Karol Strmeň básneň *Za hranicu*;

1942

- po odchode z Ostrihoma prichádza do Bratislavy a pod vedením spisovateľa Mila Urbana začína pracovať ako redaktor kultúrnej rubriky denníka *Gardista*;

1943

- v okupovaných Košiciach vydáva svoj básnický debut *Výžinok života*;
- spolu s Ladislavom Hanusom, Jozefom Kútnikom Šmálovom a Belom Froncom zakladajú v Ružomberku časopis *Obroda* a s ním i rovnomenné vydavateľstvo;
- prvým knižne vydaným Strmeňovým prekladovým dielom sa stáva *Výber z poézie* rumunského básnika Mihaia Eminesca, v tom istom roku prekladá z taliančiny aj *Nový život* Danteho Alighieriho;
- na Filozofickej fakulte Slovenskej univerzity v Bratislave začína študovať slovenský jazyk a filozofiu;
- začína pravidelne spolupracovať s mesačníkom *Slovenské pohľady*, ktorý rediguje Stanislav Mečiar;

1944

- prvýkrát knižne uverejňuje svoju báseň *Testament* a zároveň i prvý zo svojich prekladov básne *Havran* amerického básnika Edgara Allana Poea. K tomu pridáva i výber z poézie nemeckého básnika Rainera Mariu Rilkeho *Obraz na vázach*;
- povstalecká Slovenská národná rada v Banskej Bystrici odporučila rozsudok smrti pre 38 popredných slovenských kultúrnych činiteľov, medzi nimi sa nachádza i meno Karol Strmeň;
- 2. októbra publikuje časť slovenskej literárnej obce *Oblas slovenských spisovateľov* ako reakciu na povstanie z augusta toho roka a zároveň i ako prejav politickej umiernenosti. Strmeň má zásadný podiel na jeho koncipovaní a vydaní;

1945

- v druhej polovici januára uteká zo Slovenska najprv do Čiech, potom do Bavorska a cez Rakúsko sa dostáva do Talianska a do Ríma;

1945 – 1947

- žije v Ríme ako utečenec, neprestáva literárne tvoriť a študovať;

1946

- v spolupráci s Rudolfom Dilongom a Jánom Okál'om v Ríme vydávajú zbierku ironických villonovských balád *Kumssty aneb we werssich vypsání jak se statky a hrdla uchrání azs do sweta skonání czili twuj pruwodce stále werny na den wssedny i nedelny jakosz i na Páne swátky pro dítky, otce i matky kroz werssowníka wyteczného Syna Piusa Horiczku nazwaného kazatele slowa Bozšího za temnoty nassistické trápeného, Drukowáno w Austrálii literami wdowwy Diogenesa Léta Páne MDCCCCXXXVI*;
- 28. novembra má v Chráme sv. Petra vo Vatikáne sobáš s Oľgou, dcérou prvého slovenského vyslanca pri Svätej stolici Karola Sidora;

1947

- do exulantského zborníka slovenských spisovateľov v emigrácii o literatúre, vede a umení *Nádej víťazná* prispieva viacerými básňami, prekladmi a článkami;
- 12. júna odchádza spolu s manželkou na lodi Saturnia z Neapola do Spojených štátov amerických. V USA sa usádzajú v Pensylvánii, kde začínajú žiť vo veľkej chudobe. Tu sa im v tomto roku narodí aj syn Peter Karol (1947 – 2020);

1948

- v Mníchove vychádza zbierka angažovanej poézie *Básne nepreverených*, v ktorej má viacero básnických textov uvedených pod pseudonymom XYZ;

1950

- v edícii Rozvoj, ktorú vydáva Ústredie slovenských katolíckych študentov v zahraničí (ÚSKŠvZ), vychádza v Montreale pod pseudonymom Milan Novák jeho dráma *Krvavý kríž*;

1951

- do tlače sa dostáva Strmeňom zostavená modlitebná knižka *Príď, Pane Ježišu*;
- Rádio Slobodná Európa začína svoje slovenské kultúrne vysielanie rozhlasovou dramatinizáciou Shakespearovej tragédie *Macbeth* v preklade Karola Strmeňa;

1952

- manželom Strmeňovcom sa narodí dcéra Kristína Monika (1952 – 2020);
- Karol Strmeň s rodinou sa sťahuje do metropoly Cleveland v štáte Ohio, kde sa mu v prostredí silnej slovenskej komunity začína lepší život;
- stáva sa učiteľom jazykov na vyššej benediktínskej škole;
- preberá slovenskú redakciu týždenníka „pre Cleveland a okolie“ *Slovenské noviny*, ktorý s P. Andrejom V. Pírom OSB rediguje až do jeho zániku v roku 1959;
- 15. septembra 1952 sa spolu s opátom Teodorom J. Kojišom OSB, Andrejom V. Pírom OSB, básnikom Mikulášom Šprincom a historikom Františkom Hrušovským stáva spoluzakladateľom a riadnym členom Slovenského ústavu pri Opátstve sv. Andreja-Svorada v Clevelande;

1953

- s Mikulášom Šprincom, Andrejom Žarnovom a Milošom Klimentom Mlynarovičom zakladajú štvrťročník pre slovenskú kultúru *Most*, ktorého prvé číslo vychádza na Vianoce s vročným 1954;
- na jezuitskej John Carroll University v Clevelande študuje pedagogické vedy;

1954

- prvýkrát knižne vydáva preklad Claudelovho básnického cyklu *Krížová cesta*;
- Bosákovo vydavateľstvo v Scrantone PA vydáva Strmeňov preklad *Nového zákona Pána nášho Ježiša Krista*;
- 1. novembra získava štátne občianstvo Spojených štátov amerických;

- na Université de Montréal (Kanada) Kornel Otto Piaček obhajuje tézu *Karol Strmeň représentant typique de la poésie moderne slovaque* [Karol Strmeň typický predstaviteľ modernej slovenskej poézie]; ide o prvú diplomovú prácu o literárnom diele Karola Strmeňa;

1956

- podieľa sa na založení *Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí*;
- ukončuje štúdium románskej filológie na Western Reserve University v Clevelande;

1957

- od roku 1957 sa systematicky podieľa na redigovaní náboženského mesačníka *Ave Maria* – bol založený v roku 1917 v Bridgeport CT a slovenskí benediktíni v Clevelande OH ho vydávali od roku 1929 – posledné číslo vychádza až po jeho smrti;

1959

- v júli zakladá česko-slovenská Štátna bezpečnosť na Strmeňa tzv. agentúrno-pátrací zväzok, v ktorom ho vedie pod krycím menom „Pustovník“;

1963

- vydáva ďalšiu básnickú zbierku *Čakajú nivy jar*;
- v tom istom roku v rímskom zborníku *Zdravica sv. Cyrilovi a Metodovi* uverejňuje básnický cyklus *Palmy a žalmy cyrilo-metodské*;

1965

- pri príležitosti sedemstého výročia narodenia Danteho Alighieriho Slovenský ústav v Ríme vydáva jeho preklad *Pekla*, prvej časti *Božskej komédie*;

1966

- na Western Reserve University v Clevelande (Ohio) obhajuje 2. februára doktorskú dizertáciu *Les trois odes de Paul Claudel : exégèse des Muses, de L'Esprit et l'eau, et le Magnificat* [Tri slávospevy Paula Claudela : rozbor diel Múzy, Duch a voda a Magnifikat];

1968

- pod názvom *Dobré slovo* vydáva výber z prekladov poézie Paula Claudela;

1969

- vydáva svoju vrcholnú zbierku *Znamenie Ryby*;

1970

- francúzska vláda mu udeľuje ocenenie *Chevalier des Palmes académiques* za zásluhy o francúzsku kultúru;

1971

- v diele *Odkaz* na počesť Jozefa G. Cincíka, do ktorého autorsky prispeli Rudolf Dilong, Ján Okál, Karol Strmeň a Mikuláš Šprinc a ktoré vydal Imrich Fuzy, farár slovenského kostola sv. Cyrila a Metoda v Hamiltone, publikuje cyklus básní *Tam, kde má duša rodný kraj*;

1972

- v dvoch zväzkoch mu v Slovenskom ústave sv. Cyrila a Metoda v Ríme vychádza unikátna antológia svetovej lyriky *Návštevy*;
- Slovenský ústav v Clevelande vydáva preklad výberu z básní Rainera Máriu Rilkeho *Štvorveršia z Valais, Ruže, Obloky*;

1973

- do jubilejného zborníka *Rozsievач perál*, ktorý redaktorovi edície „Lýra“ Gorzdovi Zvonickému venoval Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, prispieva siedmimi básňami;

1974

- šesťsto rokov od smrti talianskeho korunovaného básnika Francesca Petrarca vydáva až donedávna najrozsiahlejší slovenský výber z jeho *Spevníka* pod názvom *Vavrín*;

1975

- stáva sa univerzitným profesorom na Cleveland State University;

1976

- ako spoluprekladateľ, ale najmä autor úvodnej literárnohistorickej štúdie sa podieľa na vydaní reprezentatívnej americkej publikácie *An anthology of Slovak literature*;

1977

- vydáva zbierku mariánskej poézie *Preblahoslavená*, ktorá sa zároveň stala jeho poslednou básnickou zbierkou;

1978

- vychádza mu preklad esejí francúzskeho nositeľa Nobelovej ceny François Mauriac *V čo verím*;

1979

- v preklade vydáva divadelnú hru anglického básnika, dramatika a esejistu Thomasa Stearnsa Eliota *Vražda v katedrále*;

1982

- knižne vydáva báseň Angličana Francisa Thompsona *Nebeský chrt*;

1986

- v prekladaní Claudelových diel pokračuje vydaním jeho *Kantáty pre tri hlasy*;

- 22. júna sa s veľkým ohlasom v Montreale uskutočňuje premiéra divadelnej hry Thomasa Stearnsa Eliota *Vražda v katedrále* v preklade Karola Strmeňa, za jeho osobnej účasti;

1987

- Valné zhromaždenie SSSU v New Yorku ho volí za čestného predsedu Spolku slovenských spisovateľov a umelcov v zahraničí;

1990

- prvá cesta Karola Strmeňa na slobodné Slovensko, nasledujú ešte ďalšie dve (1992, 1993);

1991

- „V snahe oceniť prácu tých, ktorí vynakladajú svoje sily za dobro slovenského národa“, Svetový kongres Slovákov mu 9. apríla 1991 udeľuje Záslužný diplom „a pripomína si s úctou jeho celoživotnú činnosť na poli literárnom a kultúrnom, ktorou sa zaslúžil o povznesenie slovenského národa aj medzi príslušníkmi iných národov“;
- v redakcii Teodora Križku vychádza na Slovensku prvý výber Strmeňovej poézie pod názvom *Sfinga spieva pri jasličkách*;
- Strmeňovým prvým prekladovým dielom vydaným v jeho vlasti po páde komunizmu sa stáva životopisná kniha Evelyne Waugh *Edmund Champion*. Hlavný hrdina bol takisto exulant;

1993

- stáva sa emeritným profesorom na Cleveland State University;
- Spolok slovenských spisovateľov udeľuje Karolovi Strmeňovi Cenu za celoživotnú básnickú a prekladateľskú tvorbu;

1994

- 4. apríl je v meste Cleveland a v štáte Ohio vyhlásený za Deň Karola Strmeňa;

- v júli získava *Cervantesovu cenu* za preklady kastílskej poézie do slovenčiny;
- 15. októbra tragicky zahynie pri autonehode;

1996

- 31. augusta 1996 prezident Slovenskej republiky Michal Kováč udeľuje Karolovi Strmeňovi štátne vyznamenanie SR Rad bieleho dvojkríža II. triedy in memoriam „za mimoriadne zásluhy v oblasti literatúry a umenia a za šírenie dobrého mena Slovenska vo svete“;
- 27. októbra 1996 rodisko Karola Strmeňa, obec Palárikovo, predtým Slovenský Meder, mu uznesením č. 05/961024 udeľuje čestné občianstvo in memoriam;

1998

- posmrtné vychádza Strmeňovo životné prekladové dielo: výber z poézie staročínskeho básnika Tu Fua pod názvom *Stokvetá rieka*; v tom istom roku vychádza v jeho preklade prvýkrát aj výber zo zbierky starojaponskej poézie *Kokinšú*;

1999

- knižného vydania sa posmrtné dočkajú aj Strmeňove preklady z tvorby francúzskeho básnika a prozaika Francisa Jammesa pod názvom *Čistiny v nebi*;

1999 – 2001

- vo vydavateľstve Petrus vychádza v troch zväzkoch rozhodujúca časť Strmeňovej pôvodnej básnickej tvorby;

2001

- v Bratislave sa dňa 27. apríla 2001 koná kolokvium o živote a diele Karola Strmeňa, ktoré usporiadala Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych tvorcov žijúcich mimo územia Slovenska na záver svojho valného zhromaždenia, ktoré sa po prvý raz konalo v hlavnom meste Slovenskej republiky. Zúčastnili sa na ňom Mária

Bátorová, Viliam Jablonický, Imrich Kružliak, Jozef A. Mikuš, Augustín Nádaský, Július Pašteka, Pavel Rozkoš, Jozef M. Rydlo, Štefan Sandtner, Imrich Vaško a Ján Zambor;

2007

- v redakcii Michaely Jurovskej je v antológii Claudelových divadelných hier uverejnený Strmeňov preklad drámy *Saténová črievica*;

2008

- v redakcii Jozefa M. Rydlu Matica slovenská vydáva 2. vydanie unikátnej antológie svetovej lyriky *Návštevy*, ktorá vychádza po prvý raz na Slovensku, 36 rokov po prvom vydaní;

2021

- pri príležitosti stého výročia narodenia Karola Strmeňa Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania vydáva v redakcii Matúša Marcincina druhé vydanie básnickej zbierky *Preblaboslavená*; na Slovensku ide o prvé vydanie, ktoré vychádza 45 rokov po prvom vydaní v Ríme v roku 1977.

Doplňky

Z rukopisnej pozostalosti

Predkladaný súpis predstavuje iba výber najrozsiahljších zachovaných častí Strmeňovej rukopisnej pozostalosti, ktorá sa nachádza v Literárnom archíve Slovenskej národnej knižnice v Turčianskom Svätom Martine. Celkovo ide o viac než 1 800 jednotiek a vyše 8 000 strán pozostalosti (vrátane korešpondencie a iných dokumentov), ktorá sa zachovala prevažne vo fragmentárnej forme a nedokončenom stave. Uvádzané čísla strán prekladov často nerozlišujú samotné dielo a sekundárnu literatúru k nemu.

- Andrade, Jorge Carrera: *Úlohy svetla* (20 s.)
Catullus, Gaius Valerius: *Carmina – Catulli Veronensis liber (Verše)* (41 s.)
Dante Alighieri: *Očistec* (97 s.)
Dante Alighieri: *Raj* (14 s.)
Escrivá de Balaguer, Josemaría: *Cesta k Bobu* (72 s.)
Euripides: *Ifigénia v Aulide* (22 s.)
Goethe, Johann Wolfgang: *Faust* (52 s.)
Guardini, Romano: *Baránok, Cirkev, Nepriateľ, Požehnanie, Príchod Pánov, V duchu svätom, Večný veľkňaz, Veľkňazská modlitba, Zjavenie a zakrytie* (61 s.)
Chajjám, Omar: preklady básní (86 s.)
Ján z Kríža: *Veľpieseň* (15 s.)
Ján z Kríža: *Živý plameň, Tmavá noc* (93 s.)
Jawień, Andrzej (Karol Wojtyła): *Pred zlatníckym sklepom* (15 s.)
Lorca, Federico García: *Cigánske romance* (79 s.)
Mauriac, François: výber z prózy (47 s.)
Shakespeare, William: *Hamlet* (94 s.)
Shakespeare, William: *Othello* (40 s.)
Shakespeare, William: *Romeo a Júlia* (24 s.)
Shakespeare, William: *Z Shakespearových Sonetov* (40 s.)
Schiller, Friedrich: *Mária Stuartová* (49 s.)
Sofokles: *Elektra* (55 s.)
Vergilius Maro, Publius: preklady básní (12 s.)

Do zoznamu sme nezahrnuli rukopisy, ktoré sa síce nachádzajú v archíve a sú súčasťou Strmeňovej pozostalosti, no už boli publikované (Francesco Petrarca, Thomas S. Eliot, Paul Claudel, Tu Fu, Dante Alighieri...).

Okrem týchto rozsiahlejších fragmentov prekladov sa v tejto archívnej pozostalosti Karola Strmeňa nachádza množstvo vlastných i preložených básní, v prípade prekladov často nezistených autorov. Dlhý menoslov básnikov, spisovateľov a dramatikov len potvrdzuje prekladateľov mimoriadne široký záber. V archíve je uložených i veľa básní od rozličných autorov z čínskej, resp. východoázijskej poézie či európskej barokovej lyriky. Zaujímavosťou je 356 strán neúplného prekladu nezistenej divadelnej hry zo španielčiny, ale aj 34 strán torza Strmeňovej pôvodnej divadelnej hry *Knieža Pribina*.

Napriek všetkému uvedenému je opodstatnené predpokladať, že aj tak je veľká časť Strmeňovho nepublikovaného diela navždy stratená. Je možné, že časť z nej sa nachádza aj v knižnici Slovenského ústavu v Clevelande, kde bola po autorovej smrti presunutá celá jeho veľká súkromná knižnica a kde by sa mali nachádzať aj ďalšie písomné materiály a pramene/dokumenty týkajúce sa Karola Strmeňa.

Prehľad knižných vydaní Strmeňovej literárnej tvorby

SÚPIS PÔVODNEJ TVORBY

- 1943 – *Výžinok života*.
Košice : Wiko, 1943. 79 s.
- 1944 – *Testament*.
Bratislava : Hlavné veliteľstvo Hlinkovej mládeže, 1944. 13 s.
- 1946 – [Spoluautori: Rudolf Dilong, Ján Okál', Karol Strmeň]
Kumssty aneb we werssích wypsání jak se statky a brdla uchrání azs do sweta skonání czili twuj pruwodce stále werny na den wssedny i nedelny jakosz i na Páne swátky pro dítky, otce i matky krosz werssowníka wyteczného Syna Piusa Horiczku nazwaného kazatele slowa Bozsího za temnoty nassistické trápeného. Drukowano v Austrálii literami wadowy Diogenesa... Léta Páne MDCCCCXXXVI.
[Rím : b. v., 1946. 21 s.]
- 1947 – Cyklus básní, prekladov a článkov v zborníku
Nádej víťazná : sborník slovenských spisovateľov v emigrácii o literatúre, vede a umení.
Scranton PA : Obrana Press, 1947. 431 s.
- 1948 – *Básne nepreverených*.
[Mníchov, 1946]. 38 s. [Spoluautorstvo s neobjasnenou participáciou.]
- 1950 – *Krvavý kríž*.
Montreal : Rozvoj, 1950.
- 1950 – [Spoluautori: Karol Strmeň, Mikuláš Šprinc]
Strieborná legenda (v zbierke *Putovné piesne*).
Scranton PA : Obrana Press, 1950. 185 s.
- 1963 – *Čakajú nivy jar*.
Cleveland PA : Hrobák Publications, 1963. 63 s.
- 1963 – *Palmy a žalmy cyrilo-metodské* v zborníku
Zdravica sv. Cyrilovi a Metodovi.
Rím : Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, 1963. 73 s.

- 1969 – *Znamenie Ryby*.
Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1969. 138 s.
- 1971 – *Tam, kde má duša rodný kraj* v zborníku
Odkaz.
Hamilton ON : Imrich G. Fuzy, 1971. 152 s.
- 1973 – *Cyklus siedmich básní* v zborníku
Rozsieváč perál.
Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1973. 311 s.
- 1977 – *Preblaboslavená : verše*.
Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1977. 60 s.
- 1978 – *Testament*.
Detroit MI : Priatelia dobrej knihy, 1978. 15 s.
- 1991 – *Sfinga spieva pri jasličkách*.
Bratislava : Smena, 1991. 164 s.
- 1999 – *Testament : poézia I*.
Bratislava : Petrus, 1999. 212 s.
- 2000 – *Strieborná legenda : poézia II*.
Bratislava : Petrus, 2000. 302 s.
- 2001 – *Znamenie Ryby : poézia III*.
Bratislava : Petrus, 2001. 291 s.
- 2021 – *Preblaboslavená*.
Fintice : FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania,
2021. 99 s.

SÚPIS PREKLADATELSKEJ TVORBY

- 1943 – MIHAI EMINESCU: *Výber z poézie*.
Ružomberok : Obroda, 1943. 62 s.
- 1943 – DANTE ALIGHIERI: *Nový život*.
Ružomberok : Obroda, 1943. 116 s.
- 1944 – EDGAR ALLAN POE: *Havran*.
Ružomberok : Obroda, 1944. 21 s.
- 1944 – RAINER MARIA RILKE: *Obraz na vázach*.
Turčiansky Sv. Martin : Matica slovenská, 1944. 127 s.
- 1947 – ELISABETH BARRETTOVÁ-BROWNINGOVÁ: *Zo „Sonetov
z portugalciny“*.
In: *Nádej víťazná : zborník slovenských spisovateľov v emigrácii*

- o literatúre, vede a umení.* Scranton PA : Obrana Press, 1947, s. 69 – 76.
- 1951 – *Príd, Pane Ježišu.*
Scranton PA : Bosak Publications, 1951. 653 s.
- 1954 – PAUL CLAUDEL: *Križová cesta.*
Chicago MI : Slovák v Amerike, 1954. 16 s.
- 1954 – *Nový zákon Pána nášho Ježiša Krista.*
Scranton PA : Bosak Publications, 1954. 945 s.
- 1955 – *Príd, Pane Ježišu.*
Scranton PA : Bosak Publications, 1955. 653 s.
- 1961 – *Pán Ježiš z mŕtvych vstal : Ó, bratia, veľký div sa stal (O filii et filia...).* [Hudobnina]
Rím : Slovenské vydavateľstvo sv. Cyrila a Metoda, 1961. 2 s.
- 1965 – DANTE ALIGHIERI: *Peklo.*
Cleveland; Rím; Mníchov : Slovenský ústav, 1965. 291 s.
- 1968 – PAUL CLAUDEL: *Dobré slovo : poézia.* Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1968. 210 s.
- 1972 – *Návštevy : antológia svetovej lyriky, 1 – 2.*
Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1972. 2 zv.
- 1972 – RAINER MARIA RILKE: *Štvorveršia z Valais. Ruže. Obloky.*
Cleveland; Rím : Slovenský ústav, 1972. 85 s.
- 1974 – FRANCESCO PETRARCA: *Vavrín : výber z lyriky.*
Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1974. 215 s.
- 1976 – Slovak literature : a brief history.
In: *An anthology of Slovak literature.* Compiled by Andrew Cincura.
Riverside CA : University Hardcovers, 1976. 425 s.
- 1978 – FRANÇOIS MAURIAC: *V čo verím.*
Cambridge ON : Dobrá kniha, 1978. 111 s.
- 1979 – THOMAS STEARNS ELIOT: *Vražda v katedrále.*
Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1979. 117 s.
- 1982 – FRANCIS THOMPSON: *Nebeský chrt.*
Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1982. 55 s.
- 1986 – PAUL CLAUDEL: *Kantáta pre tri hlasy.*
Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1986. 97 s.
- 1991 – EVELYN WAUGH: *Edmund Campion.*
Trnava : Dobrá kniha, 1991. 159 s.
- 1993 – FRANÇOIS MAURIAC: *V čo verím.*
Trnava : Dobrá kniha, 1993. 111 s.

- 1994 – MIHAI EMINESCU: *Poezii alese : výber z poézie.*
Bukurešť : Kriterion, 1994. 76 s.
- 1996 – FRANCIS THOMPSON: *Nebeský chrť.*
Bratislava : Don Bosco, 1996. 55 s.
- 1996 – THOMAS STEARNS ELIOT: *Vražda v katedrále.*
Bratislava : Petrus, 1996. 117 s.
- 1998 – TU FU: *Stokvetá rieka.*
Bratislava : Petrus, 1998. 225 s.
- 1998 – *Kokinšú : piesne z Cisárskeho úradu pre poéziu.*
Bratislava : Petrus, 1998. 149 s.
- 1999 – FRANCIS JAMMES: *Čistiny v nebi.*
Bratislava : Petrus, 1999. 169 s.
- 1999 – MIHAI EMINESCU: *Ďaleko od teba.*
Bratislava : Petrus, 1999. 97 s.
- 2000 – EDGAR ALLAN POE: *Havran.*
Bratislava : Petrus, 2000. 154 s.
- 2004 – EDGAR ALLAN POE: *Havran.*
Bratislava : Petrus, 2004. 203 s.
- 2007 – PAUL CLAUDEL: Saténová črievica.
In: PAUL CLAUDEL: *Hry.* Bratislava : Divadelný ústav, 2007,
s. 189 – 443.
- 2008 – *Návštevy : antológia svetovej lyriky.* Martin : Vydavateľstvo
Matice slovenskej, 2008.

Z literatúry o Karolovi Strmeňovi

1949

PAŠTEKA, Július: V očakávaní prekladu Božskej komédie. In: *Lud*, roč. 2, 1949, č. 204, s. 4, a č. 205, s. 4.

1954

PIAČEK, Kornel: *Karol Strmeň représentant typique de la poésie moderne slovaque*. Montréal : Université de Montréal, 1954. VIII, 121 s.

VAVROVIČ, Jozef: Claudelova Krížová cesta. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 1, 1954, č. 2, s. 41.

1955

NÁHALKA, Štefan: Kniha kníh v slovenskej kultúre. Nad novým prekladom Písma svätého Nového zákona. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 2, 1955, č. 1, s. 30 – 35.

1957

ŠPRINC, Mikuláš: *Cesty a osudy*. Cleveland OH : Slovenský ústav, 1957. 111 s.

1959

PAŠTEKA, Július: *Básnik „sladkého nového štýlu“*. [Rukopis]

1964

KRUŽLIAK, Imrich: Karol Strmeň: Čakajú nivy jar. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 11, 1964, č. 1 – 2, s. 83 – 84.

KRUŽLIAK, Imrich: Shakespeare a Slováci. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 11, 1964, č. 3 – 4, s. 157 – 162.

1965

CRONIA, Arturo: Dôstojná úcta Slovákov k „vznešenému pevcovi“.
In: *Most* (Cleveland OH), 1965, roč. 12, č. 1 – 2, s. 1 – 4.

VNUK, František: Sedemnást' neúrodných rokov : náčrt dejín slovenskej literatúry v rokoch 1945 – 1962. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), roč. 13, 1965. 364 s.

1966

KRUŽLIAK, Imrich: Slovenská Festa di Dante. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 13, 1966, č. 1 – 2, s. 68 – 70.

VANTUCH, Anton: Ďalší slovenský preklad Danteho Pekla. In: *Slovenské pohľady*, roč. 82, 1966, č. 7, s. 134.

ZOBOR, Fero: Básnik, ktorý pretrvá. In: *Most* (Cleveland OH), 1966, roč. 13, č. 3 – 4, s. 101 – 114.

1967

DILONG, Rudolf: V našej užšej básnickej rodine. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 14, 1967, č. 1 – 2, s. 70 – 72.

VNUK, František: Predstavitelia slovenskej kultúrnej tvorby. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), 1967, roč. 16, s. 113 – 249.

1970

KRUŽLIAK, Imrich: Karol Strmeň: Znamenie Ryby. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 17, 1970, č. 1 – 2, s. 82 – 86.

1971

RYDLO, Jozef M.: K päťdesiatke Karola Strmeňa. In: *Hlasy z Ríma*, roč. 20, 1971, č. 4, s. 24.

1972

ZVONICKÝ, Gorazd: Predslov k Návštevám. In: KAROL STRMEŇ: *Návštevky : antológia svetovej lyriky, 1*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1972, s. 5 – 11.

1974

ĎURICA, Milan S.: Petrarca u Slovákov. In: PETRARCA, Francesco: *Cez pohľad k srdcu*. Prel. Gorazd Zvonický. Padova : Associazione di cultura ceca e slovaca „Arturo Cronia“, 1974, s. VII – XXII.

1975

ĎURICA, Milan S.: Slováci a Petrarca. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 22, 1975, č. 1 – 2, s. 38 – 49.

KRUŽLIAK, Imrich: *Živé stopy*. Cambridge ON : Priatel'ia dobrej knihy, 1975. 298 s.

OKÁL, Ján: Karol Strmeň a jeho prekladateľské dielo. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 22, 1975, č. 3 – 4, s. 45 – 52.

ŠPRINC, Mikuláš: Františkánske leto 1954. In: *Literárny almanach Slováka v Amerike* (Middletown PA), 1975, roč. 24, s. 172.

1977

A. Š. [ŠĀNDOR, Andrej]: Karol Strmeň: Preblahoslavená. In: *Hlasy z Ríma*, roč. 26, 1977, č. 5, s. 21.

LACKO, Michal: An Anthology of Slovak Literature. In: *Hlasy z Ríma*, roč. 26, 1977, č. 5, s. 22.

1978

Karol Strmeň and his poetry : the friends of poetry of the Slovak American Cultural Association present : April 9, 1978. [b. m.] : Slovak American Cultural Association, 1978. [2 s.].

1979

-fj]- [LITVA, Félix J.]: Karol Strmeň: Preblahoslavená. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 26, 1979, č. 3 – 4, s. 179.

1981

VISCO, Agostino: Slovenskí básnici v povojnovom Ríme. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 28, 1981, č. 1 – 2, s. 79 – 85.

1982

HLINKA, Anton: The Hound of Heaven v slovenčine. In: THOMPSON, Francis: *Nebeský chrt*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1982, s. 5 – 6.

OKÁL, Ján: Via Reno nove. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 29, 1982, č. 1 – 2, s. 75 – 94.

1988

PAŠTEKA, Július: Dlhá Danteho cesta k nám. In: *Slovenské pohľady*, roč. 104, 1988, č. 5, s. 112 – 119.

1989

OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*. Cambridge ON : Priatelia dobrej knihy, 1989. 439 s.

RYDLO, Jozef M.: *Vydavateľské dielo Slovenského ústavu sv. Cyrila a Metoda v Ríme 1963 – 1989*. Rím : Slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda, 1989. CLI, 581 s., [12] s. il.

1990

FARKAŠOVÁ, Etela: Karol Strmeň: Návštevy. In: *Romboid*, roč. 25, 1990, č. 11, s. 126 – 127.

LENČO, Ján: Dielo kľúčového významu. In: *Literárny týždenník*, roč. 3, 1990, č. 16, s. 5.

(sid). Posolstvo z exilu. In: *Život/La Vie* (Paríž), roč. 40, 1990, č. 45, s. 34.
SERVÁTKA, Marián – STRMEŇ, Karol: Človek veľkej pokory : na návšteve v rodnej zemi. In: *Slovenský denník*, roč. 1, 10. 7. 1990, č. 71, s. 5.
SVETOŇ, Ľuboš – STRMEŇ, Karol: Láska je väčšia ako nádej : hovoríme s básnikom a prekladateľom Karolom Strmeňom. In: *Literárny týždenník*, roč. 3, 1990, č. 32, s. 1 a 11.

1991

FULMEK, Alexej – STRMEŇ, Karol: Život jedného exulanta : hovoríme so slovenským spisovateľom Karolom Strmeňom. In: *Smena*, roč. 44, 25. 5. 1991, č. 121, s. 5.
HVIŠČ, Jozef – MARČOK, Viliam – BĀTOROVÁ, Mária – PETRÍK, Vladimír: *Biele miesta v slovenskej literatúre*. Bratislava : Slovenské pedagogické nakladateľstvo, 1991. 259 s.
HVIŠČ, Jozef: Karol Strmeň. In: *Slovenský jazyk a literatúra v škole*, roč. 37, 1990/1991, č. 8, s. 231 – 243.
HVIŠČ, Jozef: Básnik a prekladateľ Karol Strmeň : zabudnuté postavy? In: *Práca*, roč. 46, 23. 2. 1991, č. 46, s. 6.
KRIŽKA, Teodor: Poznávame po slzách. In: STRMEŇ, Karol: *Sfinga spieva pri jasličkách*. Bratislava : Smena, 1991, s. 153 – 157.
MELICHER, Jozef: Zem slovenská – ty zúbožená, chudobná a drahá. In: *Slovenský denník*, roč. 2, 11. 4. 1991, č. 85, s. 4.
MIKUTÍK, Pavol – HVIŠČ, Jozef: Srdcom vždy doma. In: *Rozhlas a televízia*, roč. 52, 1991, č. 47, s. 23.
PETRAŠKO, Ľudovít: Blízko rozumu a ústam. In: *Rozhlas a televízia*, roč. 52, 1991, č. 4, s. 21.
PETRAŠKO, Ľudovít: Národ v malom – slovenská literatúra v exile. In: *Romboid*, roč. 26, 1991, č. 10, s. 3 – 11.
STRAKA, Milan – STRMEŇ, Karol: Tri stretnutia (... so Slováckmi v USA) : stretnutie druhé : básnik z Clevelandu. Karol Strmeň. In: *Slovensko*, roč. 15, 1991, č. 4, s. 14 – 15.
TOMČÍK, Miloš: Kontúry prekladovej tvorby Karola Strmeňa. In: *Slavica slovaca*, roč. 26, 1991, č. 4, s. 267 – 279.

1992

- BARTALSKÁ, Ľubica – STRMEŇ, Karol: So Slovenskom v srdci. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 3 (7), 1992, č. 10, s. 9.
- fjl- [LITVA, Félix J.]: Karol Strmeň: Sfinga spieva pri jasličkách. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 39, 1992, č. 1 – 2, s. 107 – 108.
- FRÁTRIK, Janko: Karol Strmeň – básnik smerujúci cez všeludské k univerzu a k Bohu. In: *Zrno*, roč. 4, 1992, č. 5, s. 9 – 11.
- HVIŠČ, Jozef: Osobnosti (5) : Karol Strmeň. In: *Knižná revue*, roč. 2, 1992, č. 10, s. 3.
- KRIŽKA, Teodor: Nad poéziou a portrétom Karola Strmeňa. In: *Slovenská nedeľa*, roč. 2, 2. 1. 1992, č. 1, s. 5.
- MELICHER, Jozef: Poetický ontologizmus Karola Strmeňa. In: KOPÁL, Ján – SULÍK, Ivan: *O interpretácii umeleckého textu 14*. Nitra : Edičné stredisko Pedagogickej fakulty v Nitre, 1992, s. 217 – 230.
- MIHALKOVIČ, Jozef: Ako nepredvídateľný letový obrat roja škorcov. In: *Revue svetovej literatúry*, roč. 28, 1992, č. 6, s. 77 – 78.
- REZNÍK, Jaroslav: Vzácné stretnutie. In: *Literárny týždenník*, roč. 55, 1992, č. 32, s. 2.
- STANKOVSKÝ, Aloš: List Karolovi Strmeňovi (nielen o poézii). In: *Slovenské národné noviny*, roč. 3 (7), 25. 2. 1992, č. 8, s. 2 – 3.
- ŤAŽKÝ, Ladislav: Privítali sme Karola Strmeňa : miazga pre suchú národnú ratolesť. In: *Práca*, roč. 47, 30. 7. 1992, č. 178, s. 5.
- ZAMBOROVÁ, Marta – STRMEŇ, Karol: Preložiť báseň je ako obrátiť dýku proti sebe. In: *Revue svetovej literatúry*, roč. 28, 1992, č. 6, s. 72 – 76.

1993

- Básnici sa vracajú : výber z publikovanej i nepublikovanej exilovej poézie.* Zozbieral Andrej Brázda Jankovský, Rudolf Šandorfí. Toronto ON : Zahraničná Matica slovenská, 1993. 95 s.
- CABADAJ, Peter: Karol Strmeň. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 4 (8), 1993, č. 19 – 20, s. 16.
- CABADAJ, Peter: Karol Strmeň. In: *Knižnice a informácie*, roč. 25, 1993, č. 12, s. 529 – 531.

1994

- CHUDA, Michal: Vystúpil z tieňa svojho slova : za Karolom Strmeňom. In: *Literárny týždenník*, roč. 7, 1994, č. 45, s. 7.
- KIRSCHBAUM, Jozef Marián: Nad hrobom Karola Strmeňa. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 5 (9), 1994, č. 45, s. 8.
- KRUŽLIAK, Imrich: Deň Karola Strmeňa v Clevelande. In: *Literárny týždenník*, roč. 7, 1994, č. 18, s. 2.
- KRUŽLIAK, Imrich: Nenávratný Karol Strmeň. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 110, 1994, č. 11, s. 25 – 26.
- KRUŽLIAK, Imrich: Odišiel básnik : zomrel Karol Strmeň, jeden z najväčších slovenských literátov. In: *Slovenská republika*, roč. 1, 18. 10. 1994, č. 133, s. 3.
- Pocta Karolovi Strmeňovi : Cervantesova cena slovenskému básnikovi. In: *Republika*, roč. 2, 22. 4. 1994, č. 92, s. 3.
- SABOLOVÁ, Dagmar: Preklady Danteho Pekla na Slovensku a v exile. In: *K otázkam teórie a dejín prekladu na Slovensku II*. Zost. Katarína Kenížová Bednárová. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1994, s. 189 – 199.
- STANKOVSKÝ, Aloš: Výnimočný človek : za Karolom Strmeňom. In: *Slovenská republika*, roč. 1, 25. 10. 1994, č. 139, s. 5.
- ŠPETKO, Jozef: Odišiel významný Slovak i svetoobčan Karol Strmeň. In: *Listy*, roč. 7, 1994, č. 12, s. 15.
- VEIGL, Svetoslav: Za Karolom Strmeňom (16. 10. 1994). In: *Katolícke noviny*, roč. 109, 1994, č. 46, s. 1.
- VNUK, František: In memoriam... Karol Strmeň (1921 – 1994). In: *Katolícke noviny*, roč. 109, 1994, č. 44, s. 3.

1995

- BARTALSKÁ, Ľubica: Preciedzal cez vlastné srdce. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 6 (10), 1995, č. 2, s. 10.
- K odchodu veľkých – sú slová iba ozvenou trpkosti. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 40, 1995, č. 1 – 4, s. 28 – 29.
- POTEMRA, Michal: Za Karolom Strmeňom 1921 – 1994. In: *Verbum*, roč. 6, 1995, č. 1, s. 35 – 37.

1996

- BARTALSKÁ, Ľubica: Verš, čo zvonil... In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 112, 1996, č. 7 – 8, s. 264 – 265.
- CABADAJ, Peter: Karol Strmeň. In: *Slovensko*, roč. 20, 1996, č. 2, s. 60.
- GACEK, Mikuláš: *Surová býva vše pravda života : denníkové zápisky z rokov 1937 – 1944*. Dolný Kubín : Peter Huba, 1996. 346 s.
- HLEBA, Edmund: Modlitba poézie za lásku : návrat ku Karolovi Strmeňovi. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 7 (11), 1996, č. 17, s. 9.
- HLINKA, Anton: The Hound of Heaven v slovenčine. In: THOMPSON, Francis: *Nebeský chrt*. Bratislava : Vydavateľstvo Don Bosco, 1996, s. 5 – 6.
- PETROVSKÝ, Karol: Nikdy nezabudol na domov : pred 75 rokmi sa narodil Karol Strmeň. In: *Národná osveta*, roč. 6, 1996, č. 6, s. 7.

1997

- BORIK, Saša: Nikto nie je doma prorokom. In: *Učiteľské noviny*, roč. 47, 1997, č. 2, s. 11.
- CABADAJ, Peter (ed.): *Pošlem domov srdca kúsok : výber zo slovenskej exilovej poézie*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 1997. 143 s.
- FRANEK, Ladislav: *Štýl prekladu : vývinovo-teoretická a kritická analýza slovenských prekladov Paula Claudela*. Bratislava : Veda, 1997. 160 s.
- HAJKO, Dalimír: Básnik spolupatričnosti s blížnym. In: *Literika*, roč. 2, 1997, č. 1 – 2, s. 107 – 111.
- JENČÍKOVÁ, Eva: Karol Strmeň. In: *Čítame slovenskú literatúru II. (1956 – 1969)*. Bratislava : Ústav slovenskej literatúry SAV, 1997, s. 227.

1998

- BELÁK, Blažej: Poézia slovenského exilu po roku 1945. In: *Slovenský povojnový exil : zborník materiálov zo seminára Dejiny slovenského exilu po roku 1945*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 419 – 433.
- CABADAJ, Peter: Ako sa vážia motýlie krídla. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 9 (13), 1998, č. 13, s. 12.
- CABADAJ, Peter: Brat vôd, lesov a ľudí : dielo Karola Strmeňa konečne nachádza zaslúžené ocenenie aj v jeho rodnej vlasti. In: *Slovenská republika víkend*, roč. 5, 1998, č. 11/60, s. 15.

- CABADAJ, Peter: Krištál na zabudnutom ostrove : pred piatimi rokmi zomrel Karol Strmeň. In: *Národný kalendár 1999*. Martin : Matica slovenská, 1998, s. 207 – 209.
- CABADAJ, Peter: Podmanivá harmónia osobného ega. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 114, 1998, č. 4, s. 139 – 141.
- ČARNOGURSKÁ, Marina: Strmeňov preklad po dvadsiatich ôsmich rokoch. In: TU FU: *Stokvetá rieka*. Bratislava : Petrus, 1998, s. 218 – 221.
- ČARNOGURSKÁ, Marina: Tu Fu: Stokvetá rieka : Strmeňov preklad po dvadsiatich ôsmich rokoch. In: *Kultúra*, roč. 1, 1998, č. 3, s. 10.
- CHOVANCOVÁ, Mária: *Karol Strmeň*. Komárno : Komárňanské tlačiarne, 1998. 55 s.
- KRIŽKA, Teodor: Namiesto slamy postlať lásku : nezabudnutá poézia Hany Záhorskej a jej ohlas v dobovej korešpondencii a veršoch Karola Strmeňa. In: *Kultúra*, roč. 1, 1998, č. 6, s. 8 – 10.
- PETROVSKÝ, Karol: Slovník Slovákov v zahraničí : Karol Strmeň. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 43, 1998, č. 3 – 4, s. 177.
- STRMEŇOVÁ, Oľga: So slovenským srdcom v exile : na spoločný život v emigrácii spomína pani Oľga, manželka básnika Karola Strmeňa. In: *Slovensko*, roč. 22, 1998, č. 1, s. 18 – 20.
- VAŠKO, Imrich: „Hlásajte nový živý vek...“ : Strmeňov sen o slobode. In: *Most* (Cleveland OH), roč. 43, 1998, č. 1 – 2, s. 9 – 21.
- ZAMBOR, Ján: Udalosť básnického prekladu. In: *Knižná revue*, roč. 8, 1998, č. 10, s. 3.

1999

- ANDRIČÍK, Marián: Tvar ako problém (Nad štyrmi prekladmi Poeovho Havrana). In: MALITI, Eva a kol. (eds.): *Symbolizmus v kontextoch a súvislostiach*. Bratislava : Ústav svetovej literatúry SAV, 1999, s. 163 – 167.
- HIDVÉGHYOVÁ, Elena: Hĺbka vnútorného prežívania. In: *Literárny týždenník*, roč. 12, 1999, č. 8, s. 7.
- PAŠTEKA, Július: Predstavil nám Eminesca. In: EMINESCU, Mihai: *Ďaleko od teba*. Bratislava : Petrus, 1999, s. 64 – 95.
- PAŠTEKA, Július: Strmeňove rozlety a úteky. In: STRMEŇ, Karol: *Testament : poézia I*. Bratislava : Petrus, 1999, s. 7 – 17.
- VICEN, Jozef: *Vo víroch rokov 1938 – 1988*. Bratislava : Lúč, 1999. 488 s.

2000

- BELKOVÁ, Zuzana: Nechýbala mu energia trpezlivosti : spomienkový rozhovor s blízkymi básnika a prekladateľa Karola Strmeňa. In: *Knižná revue*, roč. 10, 2000, č. 1, s. 16.
- JUROVSKÁ, Michaela: Klaknúť si pri prameni čistom... In: *OS : Fórum občianskej spoločnosti*, roč. 4, 2000, č. 3, s. 79 – 80.
- PAŠTEKA, Július: Emigrácia ako údel a prístav. In: STRMEŇ, Karol: *Strieborná legenda : poézia II*. Bratislava : Petrus, 2000, s. 7 – 19.
- PAŠTEKA, Július: Tri preklady – tri podoby básne : zamyslenie nad strmeňovskými variáciami. In: POE, Edgar Allan: *Havran*. Bratislava : Petrus, 2000, s. 9 – 30.
- ŠTRASSER, Ján: Deväť slovenských havranov (a deväť poznámok k nim). In: *Romboid*, roč. 35, 2000, č. 7, s. 72 – 77.
- VEIGL, Svetoslav: Kvapky francúzskej poézie. In: *Katolícke noviny*, roč. 115, 2000, č. 4, s. 19.
- VISCO, Augustín: Vzájomná korešpondencia Andreja Žarnova, Mikuláša Šprinca a Karola Strmeňa s Augustínom Viscom. In: *Literárny archív 35/98*. Martin : Matica slovenská, 2000, s. 150 – 198.
- ZAMBOR, Ján: Básnik nevšednej citlivosti. In: *Práca*, roč. 55, 23. 3. 2000, s. 13.
- ZRUBEC, Laco: Karol Strmeň (1921 – 1994). In: *Slávni Slováci sveta*. Nitra : Garmond, 2000, s. 147 – 148.

2001

- BAJANIČ, Stanislav: Bard slovenskej emigrácie : k nedožitým osemdesiatinám Karola Strmeňa. In: *Katolícke noviny*, roč. 116, 2001, č. 15, s. 18.
- BARTALSKÁ, Ľubica: Deň Karola Strmeňa. In: *Slovenské zabraníčie : časopis Domu zabraníčnych Slovákov*, roč. 6, 2001, č. 5, s. 8 – 10.
- BARTALSKÁ, Ľubica: Strmeň, Karol, univ. prof., PhD. : jubileá slovenských spisovateľov a dejateľov v zahraničí. In: *Slovenské pohľady*, roč. IV. + 117, 2001, č. 4, s. 157 – 158.
- CABADAJ, Peter: Básnik Karol Strmeň, alebo ostala pravda v nedopitom víne : venované nedožitej básnikovej osemdesiatke. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 117, 2001, č. 7 – 8, s. 22 – 26.

- ČARNOGURSKÁ, Marina: V poézii ide o život. In: *Kultúrny život*, roč. 2, 2001, č. 49, s. 10.
- FERENČÍKOVÁ, Adriana: Básnik Karol Strmeň v mojej pamäti. In: *Kultúra*, roč. 4, 2001, č. 16 – 17, s. 16.
- JAVORKOVÁ, Monika: Putovanie nad neobjavenými priestormi : Karol Strmeň: Strieborná legenda. In: *Knižná revue*, roč. 11, 4. 4. 2001, č. 7, s. 5.
- KUBÁŇ, Ján – VÁLEK, Igor – STRMEŇOVÁ, Oľga: Pripomenuli sme si básnika a prekladateľa Karola Strmeňa. In: *Slovenské národné noviny*, roč. 12 (16), 2001, č. 11, s. 8.
- MAŤOVČÍK, Augustín: Život – to take sužeňe : mozaika z biografie Karola Strmeňa. In: *Literárny týždenník*, roč. 14, 2001, č. 16, s. 3.
- MORAVČÍK, Štefan: Smrteň : chvála preklepu. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 117, 2001, č. 7 – 8, s. 27.
- PAŠTEKA, Július: Všetky cesty vedú domov. In: STRMEŇ, Karol: *Znamenie Ryby : poézia III*. Bratislava : Petrus, 2001, s. 7 – 37.
- PETROVSKÝ, Karol: Knieža slovenskej poézie : k nedožitej osemdesiatke Karola Strmeňa. In: *Kultúra*, roč. 4, 2001, č. 11, s. 7.
- STRMEŇOVÁ, Oľga: So slovenským srdcom v exile. In: *Kultúra*, roč. 4, 2001, č. 11, s. 16.
- ŠTRAUS, František: Clevelandské „Návštevy“ : Karol Strmeň. In: MAŤAŠÍK, Andrej (ed.): *Umelecké hodnoty 20. storočia*. Bratislava : Združenie literátov Svojpomoc, 2001, s. 142 – 143.

2002

- CABADAJ, Peter (ed.): „Veď kto by chcel byť nemoderný“ : z korešpondencie Karola Strmeňa. In: *Literárny týždenník*, roč. 15, 2002, č. 34, s. 8.
- CABADAJ, Peter: Básnická tvorba Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 107 – 111.
- CABADAJ, Peter: *Slovenský literárny exil*. Martin : Vydavateľstvo Maticy slovenskej, 2002. 203 s.
- ČARNOGURSKÁ, Marina: Výnimočná hodnota Strmeňových básnických prekladov z klasickej čínštiny. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 120 – 130.
- GRÁFOVÁ, Jarmila: Karol Strmeň a jeho písomná pozostalosť v Archíve literatúry a umenia Slovenskej národnej knižnice. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 149 – 153.

- HAMRANOVÁ, Gabriela: Knižné vydania Karola Strmeňa v Slovenskej národnej knižnici v Martine. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 142 – 148.
- KRUŽLIAK, Imrich: „Jeden svätý je viac než masa“ : k nedožitým 80. narodeninám Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 112 – 119.
- MAŤOVČÍK, Augustín: Mozaika z biografie Karola Strmeňa. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 101 – 106.
- OKÁL, Ján: *Výpredaj ľudskosti*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2002. 393 s.
- PARENÍČKA, Pavol: Publicista Karol Strmeň. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 137 – 141.
- PAŠTEKA, Július: *Tvár a tvorba slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava : Lúč, 2002. 592 s.
- TUŽINSKÝ, Ján: Príhovor. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 99 – 100.
- VASKO, Imrich: Triptych Karola Strmeňa : Poézia I, II, III. In: *Biografické štúdie*, roč. 28, 2002, s. 131 – 136.

2003

- GUNDOVÁ-JERGOVÁ, Agneša: *Putovanie za dotykom*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2003. 163 s.
- LAUČEK, Anton: *Katolícka moderna*. Ružomberok : Katolícka univerzita, 2003. 144 s.

2004

- ANDRIČÍK, Marián: *K poetike umeleckého prekladu*. Levoča : Modrý Peter, 2004. 108 s.
- M. L.: List Karola Strmeňa. In: *Literárny (dvoj)tyždenník*, roč. 17, 2004, č. 34 – 35, s. 8.
- PAŠTEKA, Július: *Literatúra ako svetlo*. Bratislava : Lúč, 2004. 312 s.
- PAŠTEKA, Július: Tri preklady – tri podoby básne : zamyslenie nad strmeňovskými variáciami. In: POE, Edgar Allan: *Havran*. Bratislava : Petrus, 2004, s. 15 – 36.
- ŠPRINC, Mikuláš: *K slobodným pobrežiam*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2004. 276 s.

2005

AMAKIJO, Anami: Nad dvomi prekladmi starojaponske poézie. In: *Knižná revue*, roč. 15, 2005, č. 16 – 17, s. 5.

2006

JENČÍKOVÁ, Eva: Strmeň, Karol (vl. menom Karol Bekényi, 1921 – 1994) : Znamenie Ryby. In: *Slovník diel slovenskej literatúry 20. storočia*. Bratislava : Kalligram; Ústav slovenskej literatúry SAV, 2006, s. 392 – 395.

MAŤOVČÍK, Augustín (ed.): Ostávam pri tvojich múzach : z listov Rudolfa Dilonga Karolovi Strmeňovi. In: *Literárny (dvoj) týždenník*, roč. 14, 2006, č. 37 – 38, s. 8.

2007

JUROVSKÁ, Michaela: Edičná poznámka. In: CLAUDEL, Paul: *Hry*. Bratislava : Divadelný ústav, 2007, s. 601 – 604.

RYDLO, Jozef M.: *Doslov (k Návštevám)*. [b. m. : b. v., 2007]. 17 listov.

2008

CABADAJ, Peter: Karol Strmeň. In: BALÁŽ, Anton (ed.): *Medzi dvoma domovmi 1 : antológia slovenskej poézie v zahraničí*. Bratislava : Literárne informačné centrum; Svetové združenie Slovákov v zahraničí, 2008, s. 45 – 46.

HAMADA, Milan (ed.): *Poézia slovenskej katolíckej moderny*. Bratislava : Kalligram, 2008. 680 s.

MARKUŠ, Jozef: Návštevy Karola Strmeňa. In: *Slovenské pohľady*, roč. 4 + 124, 2008, č. 9, s. 141 – 142.

-mf-: Strmeňove Návštevy. In: *Knižná revue*, roč. 18, 2008, č. 14 – 15, s. 2.

MILLA, Michal: *Hlinkova mládež 1938 – 1945*. Bratislava : Ústav pamäti národa, 2008. 297 s.

PAŠTEKA, Július: Slovenské Peklá : Turčány/Felix, Strmeň, Žarnov. In: *Romboid*, roč. 43, 2008, č. 3, s. 26 – 30.

PROCHÁZKA, Peter: Slovenčina – predmet našej lásky. In: *Slovensko*, roč. 30, 2008, č. 2 – 3, s. 52 – 53.

RÁCOVÁ, Veronika: Prekladateľská cesta svetovou lyrikou : Karol Strmeň: Návštevy. In: *Knižná revue*, roč. 18, 5. 11. 2008, č. 23, s. 5.

RYDLO, Jozef M.: Doslov. In: STRMEŇ, Karol (ed.): *Návštevy*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2008, s. 507 – 531.

VÁLEK, Igor: Strmeňove Návštevy nás „navštívili“. In: *Národná osвета*, roč. 18, 2008, č. 6, s. 7.

VISCO, Augustín: Vzájomná korešpondencia Andreja Žarnova, Mikuláša Šprinca a Karola Strmeňa s Augustínom Viscom. In: VISCO, Agostino: *Literárne dielo*. Bratislava : Libri historiae Slovaciae, 2008, s. 127 – 163.

ZAMBOR, Ján: O troch slovenských prekladoch Danteho Pekla.

In: *Romboid*, roč. 43, 2008, č. 3, s. 30 – 42.

ZVONICKÝ, Gorazd: Predslov k Návštevám. In: STRMEŇ, Karol: *Návštevy : antológia svetovej lyriky*. Martin : Vydavateľstvo Matice slovenskej, 2008, s. 7 – 13.

2010

CABADAJ, Peter: Karol Strmeň. In: HARPÁŇ, Michal – CABADAJ, Peter – SKALSKÝ, Vladimír (eds.): *Medzi dvoma domovmi 3 : antológia slovenskej eseje v zahraničí*. Bratislava : Literárne informačné centrum; Svetové združenie Slovákov v zahraničí, 2010, s. 223 – 234.

2011

CABADAJ, Peter: Ponáranie sa do tajomných hlbín seba samého : pred 90 rokmi sa narodil Karol Strmeň. In: *Knižnica*, roč. 12, 2011, č. 4, s. 52 – 57.

GAVUROVÁ, Miroslava – GAVURA, Ján: *Karol Strmeň (1921 – 1994)*.

Bratislava : Rozhlas a televízia Slovenska, Slovenský rozhlas, 10. 10. 2011, 15 min.

GLEIMAN, Lubomir: *The maelstrom : a pilgrim's story of dissent and survival in the Twentieth Century*. Bloomington IN : AuthorHouse Publishing, 2011. 712 s.

2014

HIDVÉGHYOVÁ-YUNG, Elena: Zabudnutý klenot : Strmeňove preklady Tu Fuovej poézie. In: *Katolícke noviny*, roč. 129, 2014, č. 14, s. 12 – 13.

KEKELIAKOVÁ, Monika: Nemaskované hlbiny liturgickej poézie.

In: *Katolícke noviny*, roč. 129, 2014, č. 21, s. 12 – 13.

MARCINČIN, Matúš: K zámku Božích tajomstiev : ohlas Bremondovej koncepcie poézie pure v poetike Karola Strmeňa. In: *Cudzie a naše*. Banská Bystrica : Belianum, 2014, s. 77 – 85.

MARCINČIN, Matúš: Unikátne slovenské preklady Havrana E. A. Poea a ich vplyv na pôvodnú tvorbu Karola Strmeňa. In: *GranaSlavic 2014 Book of Abstracts*. Granada : University of Granada, 2014, s. 54 – 55.

2015

MARCINČIN, Matúš: Predo mnou v piesku znamenie Ryby : k vplyvu poetiky Stéphana Mallarmého na vrcholnú zbierku básní Karola Strmeňa. In: *Jazyk a kultúra*, roč. 6, 2015, č. 21 – 22, s. 39 – 47.

MARCINČIN, Matúš: Unikátne slovenské preklady Havrana E. A. Poea a ich vplyv na pôvodnú tvorbu Karola Strmeňa. In: *Trends in Slavic Studies*. Moskva : URSS, 2015, s. 237 – 247.

PAŠTEKA, Július: *Dotyky s básnikom Dantem*. Bratislava : Lúč, 2015. 168 s.

PAŠTEKA, Július: *Takto som ich poznal*. Bratislava : Literárne informačné centrum, 2015. 199 s.

2016

MARCINČIN, Matúš: Jazyk lásky ako kategória prekladu. In: *Jazyk a kultúra*, roč. 7, 2016, č. 27 – 28, s. 59 – 67.

MARCINČIN, Matúš: Kde sa končí dúha : antológia svetovej lyriky Návštevy. In: ŠUTOR, Lukáš (ed.): *Doktorandské miscelaneá 3*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2016, s. 167 – 184.

2017

MARCINČIN, Matúš: Slovenský Shakespeare v americkom exile.

In: *Slovenské divadlo : revue dramatických umení*, roč. 65, 2017, č. 1, s. 4 – 21.

2018

CABADAJ, Peter: Slovenská literatúra pred Februárom 1948. In: *Slovenské pohľady*, roč. IV. + 134, 2018, č. 11, s. 7 – 8, 14 – 16.

MARCINČIN, Matúš: Krištáľ na zabudnutom ostrove : dráma života Karola Strmeňa v súvislostiach. In: PAVELCOVÁ, Zuzana (ed.): *Slováci v zahraničí 35*. Martin : Matica slovenská, 2018, s. 8 – 42.

2019

CABADAJ, Peter: Solúnski bratia v súradniciach slovenskej literatúry : pred 1150 rokmi zomrel Konštantín Filozof. In: *Slovenské pohľady*, roč. IV. + 135, 2019, č. 7 – 8, s. 8 – 22.

2020

ČAKANEK, Ján – TEPLAN, Dušan: Goetheho Faust v preklade Karola Strmeňa : „Mení to mapu faustovských prekladov na Slovensku...“. In: *Fraktál*, roč. 3, 2020, č. 4, s. 65 – 69.

2021

CABADAJ, Peter: Integrálna súčasť našej kultúry – 30 rokov od začiatku sprístupňovania exilovej literatúry (Pokus o bilanciu). In: *Slovenské pohľady*, roč. IV + 137, 2021, č. 1, s. 8 – 17.

CABADAJ, Peter: ... láske učíš vŕveďiace nebo : storočnica výnimočného muža Karola Strmeňa. In: *Viera a život*, roč. 31, 2021, č. 4, s. 27 – 34.

ČAKANEK, Ján: Slovenský preklad Goetheho Fausta v rukopisnej pozostalosti Karola Strmeňa. In: *Slovenské divadlo*, roč. 69, 2021, č. 4, s. 388 – 402.

DANIŠKA, Jaroslav – MARCINČIN, Matúš: K2 – Karol Strmeň. Bratislava : Rozhlas a televízia Slovenska, Slovenský rozhlas, 28. 2. 2021.

-jg-, -mm- [GAVURA, Ján – MARCINČIN, Matúš]: Nová kniha: Pocta Strmeňovi i Preblahoslavenej. In: *Kanadský Slovák* (Mississauga ON), roč. 79, 2021, č. 22, s. 4.

HOLUBÍKOVÁ, Miroslava – BARTKOVJAK, Jozef: Storočnica prekladateľa a básnika Karola Strmeňa. In: *Vatikánsky rozhlas*, 27. 12. 2021, 9 min.

MARCINČIN, Matúš: Fenomenálny Karol Strmeň : sto rokov od narodenia básnika. In: *Život/La Vie* (Paríž), roč. 68, 2021, č. 3 – 4, s. 28 – 32.

MARCINČIN, Matúš: Magnifikat exulanta. In: STRMEŇ, Karol: *Preblahoslavená*. Fintice : FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania, 2021, s. 87 – 97.

- MARCINČIN, Matúš: Svet vidí v tebe skvost a ozdobu : Shakespeareove Sonety v preklade Karola Strmeňa. In: *Vertigo*, roč. 9, 2021, č. 1, s. 8 – 25.
- MARCINČIN, Matúš – ĎURICA, Ján: Predstavujeme osobnosti Palárikova: Karol Strmeň Bekéni. In: *Naše noviny*, roč. 23, 2021, č. 2, s. 4 – 5.
- TOLLAROVICH, Peter: Preblahoslavená je mariánskou veľpiesňou. In: *Katolícke noviny*, roč. 136, 2021, č. 46, s. 25.
- VNUK, František: *Slovakia and Slovaks in the Twentieth Century : Historical Essays and Studies*. Zost. Jozef M. Rydlo. Bratislava : Post Scriptum, 2021. 790 s.

2022

- CABADAJ, Peter: K. Strmeň: Preblahoslavená. In: *Viera a život*, roč. 32, 2022, č. 1, s. 93 – 96.

Pramene a literatúra

Súčasťou knihy sú upravené a rozšírené verzie nasledujúcich publikovaných textov autora:

- K zámku Božích tajomstiev : ohlas Bremondovej koncepcie poézie pure v poetike Karola Strmeňa. In: *Cudzie a naše*. Banská Bystrica : Belianum, 2014, s. 77 – 85.
- Unikátne slovenské preklady Havrana E. A. Poea a ich vplyv na pôvodnú tvorbu Karola Strmeňa. In: *Trends in Slavic Studies*. Moskva : URSS, 2015, s. 237 – 247.
- Predo mnou v piesku znamenie Ryby : k vplyvu poetiky Stéphanu Mallarmého na vrcholnú zbierku básní Karola Strmeňa. In: *Jazyk a kultúra*, roč. 6, 2015, č. 21 – 22, s. 39 – 47.
- Kde sa končí dúha : antológia svetovej lyriky Návštevy. In: ŠUTOR, L. (ed.): *Doktorandské miscelaneá 3*. Košice : Univerzita Pavla Jozefa Šafárika, 2016, s. 167 – 184.
- *Kontexty pôvodnej a prekladovej tvorby Karola Strmeňa* : rigorózna práca. Obhájaná 29. júna 2017 na Filozofickej fakulte Prešovskej univerzity v Prešove.
- Krištál na zabudnutom ostrove : dráma života Karola Strmeňa v súvislostiach. In: PAVELCOVÁ, Z. (ed.): *Slováci v zahraničí*, 35. Martin : Matica slovenská, 2018, s. 8 – 42.
- Magnifikat exulanta. In: STRMEŇ, Karol: *Preblahoslavená*. Fintice : FACE – Fórum alternatívnej kultúry a vzdelávania, 2021, s. 87 – 97.

Súhrny

[PO SLOVENSKY]

Pri príležitosti stého výročia narodenia významného slovenského básnika, prekladateľa, esejistu, žurnalistu, univerzitného profesora a jednej z najvýznamnejších osobností slovenského exilu po roku 1945 Karola Strmeňa vychádza monografia *Karol Strmeň : krištál na zabudnutom ostrove*, ktorá predstavuje doteraz najucelenejší pohľad na jeho dielo a život, ktorý sa odohrával na dvoch kontinentoch a vo viacerých štátoch.

Karol Strmeň sa narodil ako Karol Adam Bekényi 9. apríla 1921 v Slovenskom Mederi (dnešnom Palárikove). Po Viedenskej arbitráži (1938) sa stal prvýkrát emigrantom. Opustil pomaďarčené gymnázium v Nových Zámkoch, štúdiá ukončil na núdzovom slovenskom gymnázium v Šuranoch a potom vstúpil do katolíckeho seminára v Ostrihome, z ktorého bol v roku 1942 z národnostných dôvodov vylúčený. V tomto čase sa zo vzdoru vzdáva rodného priezviska Bekényi a prijíma meno Strmeň, ktoré sa malo Maďarom ťažko vyslovovať. Vo vysokoškolských štúdiách pokračoval na univerzite v Bratislave v odbore filozofia a slovenský jazyk.

Prvýkrát publikoval už ako stredoškolač, na univerzite malo naňho rozhodujúci vplyv katolíckeho intelektuálneho prostredia študentského domova Svoradov. Na začiatku štyridsiatych rokov 20. storočia naplno prispel k rozmachu slovenskej kultúry ako agilný žurnalista, básnik, prekladateľ, kritik a esejista. Zaradili ho k tzv. slovenskej katolíckej moderne, s čím sa však on sám nikdy nestotožnil.

Knižne mu v tom čase vyšli preklady Danteho, R. M. Rilkeho, E. A. Poea a M. Eminesca. V roku 1943 uverejňuje svoj básnický debut *Výžinok života*. V novembri 1944 knižne publikuje báseň *Testament*, ktorou sa rozlúčil so Slovenskom, pretože v januári 1945 z obáv o svoj život odchádza pred postupujúcou Červenou armádou z vlasti a druhýkrát – tentoraz ako dvadsaťštyriročný – prijíma neľahký osud exulanta.

Po nebezpečnej ceste cez územie Česka a Nemecka (o. i. prežil bombardovanie vlaku, počas ktorého mu zhorel preklad Danteho *Pekla*) sa dostal

do Talianska, kde sa ho spolu s ďalšími exulantmi ujal prvý slovenský vyslanec pri Svätej stolici Karol Sidor. Strmeň sa angažoval v pomoci utečencom, popritom stále písal básne a prekladal. Na konci roka 1946 v Bazilike sv. Petra vo Vatikáne uzatvoril manželstvo so Sidorovou dcérou Oľgou. Po obrade ich prijal vtedajší pápež Pius XII. a udelil im osobitné požehnanie. V januári 1947 sa konečne dočkali úradného povolenia a z Neapola emigrovali do USA.

V Spojených štátoch amerických žili zo začiatku vo veľkej chudobe v pensylvánskom meste Scranton. Ich situácia sa zlepšila až po presťahovaní sa do Clevelandu, metropoly štátu Ohio, kde žila silná slovenská komunita. Tu Karol Strmeň stelesnil svoju vlastnú verziu príbehu amerického sna, keď sa doslova z ničoho vypracoval na medzinárodne uznávanú osobnosť. Stal sa rešpektovaným univerzitným profesorom francúzskej literatúry, básnikom a prekladateľom. Angažoval sa v slovenskom exulantskom živote, okrem iného v roku 1952 spoluzakladal Slovenský ústav v Clevelande a neskôr aj Spolok slovenských umelcov a spisovateľov v zahraničí. Stál pri zrode a fungovaní najvýznamnejšieho kultúrneho časopisu slovenského exilu – štvrtročníka pre slovenskú kultúru *Most* a i.

V exile sa z neho stal fenomenálny prekladateľ, keď na vysokej úrovni prekladal z 25 svetových jazykov. Je zostavovateľom jedinečnej antológie svetovej lyriky *Návštevy*. Knižne vydal preklady Danteho *Pekla*, výber z Petrarcovej poézie *Vavrín*, Eliotovu drámu *Vražda v katedrále*, výbery z poézie Rilkeho a Claudela, Mauriacove eseje a i. V roku 1954 preložil celý *Nový zákon*. Posmrtno mu vyšiel aj preklad Claudelovej drámy *Saténová črievica*, preklady starojaponskej poézie *Kokinšú*, lyrika Francisa Jammesa a mnohé iné. Jeho životným dielom, na ktorom pracoval vyše tridsať rokov (jeho vydania sa však nedožil), je zbierka poézie *Stokvetá rieka*, ktorú tvorí výber z lyriky staročínskeho básnika Tu Fua v Strmeňovom kongeniálnom preklade.

Jeho vlastnú básnickú tvorbu zastupujú napríklad zbierky *Strieborná legenda* či *Čakajú nivy jar*, no predovšetkým vrchol jeho básnickej tvorby *Znamenie Ryby*. Strmeňov vlastný magnifikat tvorí zbierka duchovnej lyriky *Prebloslavená*.

Medzinárodne oceňovaný básnik a prekladateľ, člen Slovenského ústavu Karol Strmeň (*Chevalier des palmes académiques*, 1970; *Cervantesova cena*, 1994 a i.) tragicky zahynul pri autonehode 15. októbra 1994. Jeho smrťou sa zavŕšila zámorská exilová línia tzv. slovenskej katolíckej moderny.

V predkladanej monografii autor na pôdoryse piatich dejstiev klasickej drámy podáva príbeh Strmeňovho života, ktorý prepája s jeho pôvodnou

a prekladovou tvorbou. Zvolil si formu prehľadu, ktorý sumarizuje doterajšie hodnotenia, dáva ich do súvzťažnosti s jeho rukopisnou pozostalosťou a najnovším bádáním, v neposlednom rade ich ukazuje v kontexte a završeneosti celého jeho života. Napriek neprajným vonkajším okolnostiam Karol Strmeň aj v exile vytvoril pozoruhodné dielo, ktoré bolo na Slovensku až do „nežnej revolúcie“, pádu komunizmu v roku 1989, a do zmeny politického režimu prakticky neznáme. Rešpekt a uznanie si vydobyl v zahraničí aj napriek tomu, že aj v cudzine stále ostal predovšetkým tvorcom slobodnej slovenskej kultúry. Cieľom autorovho úsilia bolo vytvoriť východisko pre všetky ďalšie výskumy a reflexie Strmeňovho života a diela a uľahčiť tak prácu tým, ktorí sa touto veľkou osobnosťou slovenskej literatúry budú v budúcnosti zaoberať.

Monografia zároveň obsahuje sondy do vybraných problémov spätých s vlastnou alebo prekladateľskou tvorbou Karola Strmeňa. Kniha sa končí bibliografiou knižných vydaní jeho pôvodného a prekladového diela, súpisom vybraných rukopisných fragmentov z jeho archívnej pozostalosti i výberovou bibliografiou o autorovi. Strmeňov život a dielo sú zhrnuté v stručnom chronologickom prehľade. Devízou knihy je v neposlednom rade rozsiahla ikonografická príloha.

[FRANÇAIS]

La monographie intitulée *Karol Strmeň : un cristal sur une île oubliée* paraît à l'occasion du centenaire de la naissance de Karol Strmeň, éminent poète slovaque, traducteur, essayiste, journaliste et professeur d'université. Karol Strmeň est l'un des plus importants personnages de l'exil slovaque de la période après 1945. À ce jour, la monographie présente la vision la plus complète de son œuvre et de sa vie qu'il a vécue sur deux continents et dans plusieurs pays.

Karol Adam Bekényi est né le 9 avril 1921 à Slovenský Meder (aujourd'hui Palárikovo). Après l'arbitrage de Vienne (1938), il émigre pour la première fois. Il quitte le lycée magyarisé de Nové Zámky, termine ses études au lycée slovaque établi d'urgence à Šurany. Il entre au séminaire catholique d'Esztergom mais il en est expulsé en 1942 pour des motifs nationalistes. À cette époque, par désir de rupture, il abandonne son nom de famille, Bekényi, et adopte le nom de Strmeň, difficile à prononcer pour les Magyaes. Il poursuit ses études universitaires de philosophie et de langue slovaque à l'Université de Bratislava.

Alors qu'il est encore lycéen, il publie ses premiers ouvrages. Durant ses études universitaires, il est influencé de manière décisive par l'environnement intellectuel catholique de la résidence universitaire de Svoradov. Au début des années 1940, il contribue à l'épanouissement de la culture slovaque en tant que journaliste, poète, traducteur, critique et un brillant essayiste. Il a été rattaché au groupe dit « du modernisme catholique slovaque », auquel il ne s'est toutefois jamais identifié.

À cette époque, il publie ses traductions des ouvrages de Dante Alighieri, Rainer Maria Rilke, Edgar Allan Poe et Mihai Eminescu. En 1943, il publie son premier ouvrage poétique, *La moisson de la vie*. En novembre 1944, il publie son poème *Testament*, avec lequel il fait ses adieux à la Slovaquie, car en janvier 1945, craignant pour sa propre vie face à l'avancée de l'Armée Rouge, il quitte sa patrie et accepte pour la deuxième fois – à vingt-quatre ans - le difficile destin d'exilé.

Après un voyage dangereux à travers la Tchéquie et l'Allemagne (il a survécu au bombardement du train au cours duquel sa traduction de l'*Enfer* de Dante a été brûlée), il entre en Italie où, avec d'autres exilés, il est accueilli par Karol Sidor, le premier ambassadeur slovaque auprès du Saint-Siège. Strmeň a participé à l'aide aux réfugiés tout en continuant à écrire des poèmes et à traduire. À la fin de 1946, dans la basilique Saint-Pierre du Vatican, il épouse Olga, la fille de Sidor. Après la cérémonie de mariage, le pape de l'époque, Pie XII les a reçus en audience et leur a donné une bénédiction particulière. En janvier 1947, ils obtiennent enfin une autorisation officielle et émigrent de Naples aux États-Unis.

Aux États-Unis d'Amérique, ils vivent d'abord dans une grande pauvreté dans la ville de Scranton en Pennsylvanie. Leur situation s'améliore après leur déménagement à Cleveland, la métropole de l'Ohio, où se trouvait une grande communauté slovaque. Karol Strmeň y a incarné sa propre version du rêve américain, parti de rien pour devenir une personnalité de renommée internationale.

Poète et traducteur, il est également devenu un professeur universitaire de littérature française respecté.

Il s'est impliqué dans la vie des expatriés slovaques. En 1952, il a notamment cofondé l'Institut slovaque à Cleveland, puis l'Association des artistes et des écrivains slovaques à l'étranger. Il a assisté à la naissance et à la mise en place du plus important magazine culturel de l'exil slovaque – le trimestriel *Most*.

En exil, ce traducteur hors du commun travaille à partir de 25 langues et ses traductions représentent la perfection de la langue slovaque.

Il a établi une anthologie de la poésie lyrique mondiale, *Visitation*, un ouvrage unique. Il a notamment publié ses traductions de : l'*Enfer* de Dante, d'une sélection de poésies de Pétrarque intitulée *Laurier*, du drame d'Eliot *Meurtre dans la cathédrale*, également d'une sélection de poésies de Rilke et de Claudel, ainsi que la traduction d'essais de Mauriac et d'autres travaux. En 1954, il a traduit le texte intégral du *Nouveau Testament*. À titre posthume ont été publiés : sa traduction du drame de Claudel *Le Soulier de satin*, des traductions de poésie japonaise ancienne de *Kokinshū*, des textes de Francis Jammes, et bien d'autres encore. Tout au long de sa vie, il a traduit des poésies chinoises ; cependant, il n'a pas vécu assez longtemps pour voir leur publication. Après sa mort, paraît le recueil de poésie *Rivière aux Cent fleurs* ; il s'agit d'une sélection de textes du poète de la Chine ancienne Du Fu, dans la superbe traduction qu'en a faite Strmeň.

Sa propre création poétique est représentée par des recueils tels que *Légende d'argent* et *Les prés attendent le printemps*, mais surtout par son chef-d'œuvre, *Le signe des Poissons*. L'opus magnum de Strmeň est le recueil de poésie lyrique spirituelle *Bienheureuse*.

Poète et traducteur de renommée internationale, membre de l'Institut slovaque, Karol Strmeň (*Chevalier des palmes académiques*, 1970 ; *Prix Cervantes*, 1994, etc.) est décédé tragiquement dans un accident de voiture le 15 octobre 1994. Sa mort a marqué la fin du modernisme catholique slovaque en exil.

Dans la monographie présentée, l'auteur nous plonge dans la vie de Strmeň en cinq actes de théâtre classique, en faisant référence à ses œuvres originales et traduites. Il a choisi la forme d'un résumé d'articles critiques précédemment parus qu'il met en relation avec l'héritage manuscrit de Strmeň et les recherches ultérieures.

L'auteur les place dans le contexte de la vie entière de Strmeň. Malgré un contexte défavorable, Karol Strmeň a créé même en exil, une œuvre remarquable, restée pratiquement inconnue en Slovaquie jusqu'à la « révolution de velours », puis la chute du communisme en 1989, qui a entraîné le changement de régime politique. Respecté et apprécié à l'étranger, il est un ardeur défenseur de la culture slovaque libérée. L'objectif de l'auteur était de créer une base de travail pour toutes les recherches et réflexions ultérieures concernant la vie et l'œuvre de Strmeň, et de faciliter ainsi le travail de ceux qui continueront l'étude de ce grand personnage de la littérature slovaque.

La monographie contient également des approfondissements sur certaines questions concernant l'œuvre de Karol Strmeň lui-même ou ses tra-

ductions. L'ouvrage se conclut par une liste des éditions de ses œuvres originales et traduites, un inventaire de fragments de manuscrits sélectionnés dans son fonds d'archives et une bibliographie sélective. La vie et l'œuvre de Strmeň sont résumées dans un bref aperçu chronologique. Enfin, une annexe iconographique complète apporte un complément utile à ce livre.

[DEUTSCH]

Aus Anlass des hundertsten Geburtsjahrs von Karol Strmeň, des bedeutenden slowakischen Dichters, Übersetzers, Essayisten, Journalisten, Universitätsprofessors und einer der wichtigsten Persönlichkeiten des slowakischen Exils nach 1945, erscheint die Monographie *Karol Strmeň: Kristall auf vergessener Insel*. Es handelt sich um die bis anhin umfassendste Darstellung seines Werks und seines Lebens, das sich auf zwei Kontinenten und in mehreren Staaten abspielte.

Karol Strmeň kam am 9. April 1921 als Karol Adam Bekényi in Slovenský Meder (heute Palárikovo) zur Welt. Nach dem Wiener Schiedsspruch von 1938 wurde er zum ersten Mal zum Emigranten. Er verliess das madjarisierte Gymnasium in Nové Zámky und schloss seine Studien auf dem notmässig errichteten slowakischen Gymnasium in Šurany ab. Danach trat er ins katholische Seminar in Esztergom ein, aus dem er 1942 aus nationalen Gründen ausgeschlossen wurde. Als Zeichen des Widerstandes gibt er in dieser Zeit seinen Familiennamen Bekényi auf und nimmt den für die Ungarn nur schwer aussprechbaren Namen Strmeň an. Sein Studium setzt er an der Universität Bratislava in Philosophie und slowakischer Sprache fort.

Bereits als Gymnasiast war Strmeň zum ersten Mal schriftstellerisch tätig. Während seines Studiums in Bratislava hat ihn das katholische intellektuelle Milieu des Studentenwohnheims Svoradov entscheidend beeinflusst. Zu Beginn der 1940er Jahre hat er als agiler Journalist, Dichter, Übersetzer, Kritiker und Essayist massgeblich zum Aufschwung der slowakischen Kultur beigetragen. Dabei wurde er in die sogenannte slowakische katholische Moderne eingereiht; eine Einordnung, mit der er sich nicht identifizieren konnte.

In diesen Jahren übersetzt Strmeň Bücher von Dante Alighieri, Rainer Maria Rilke, Edgar Allan Poe und Mihai Eminescu. 1943 erscheint sein dichterisches Debut *Výžinok života* (Die Mahd des Lebens). Im November 1944 publiziert er in Buchform das Gedicht *Testament* und nimmt danach Abschied vor der vorrückenden Roten Armee von der Slowakei. Aus Angst

um sein Leben verlässt er zum zweiten Mal seine Heimat und nimmt als 24-jähriger das nicht leichte Schicksal eines Exilanten an.

Nach dem gefährlichen Fluchtweg über deutsches und tschechisches Gebiet – er überlebt unter anderem das Bombardement seines Zuges, bei dem seine Übersetzung von Dantes *Hölle* verbrannt wird – kommt er in Italien an, wo er wie auch andere Exilanten von Karol Sidor, dem ersten slowakischen Gesandten beim Heiligen Stuhl, aufgenommen wird. Er engagierte sich in der Flüchtlingshilfe, verfasste daneben weiterhin Gedichte und übersetzte. Ende 1946 schloss er in der Basilika Sankt Peter im Vatikan die Ehe mit Oľga, der Tochter von Karol Sidor. Nach der Trauungszeremonie wurde das Ehepaar vom damaligen Papst Pius XII empfangen, der ihm einen persönlichen Segen erteilte. Im Januar 1947 erhielt es die ersehnte behördliche Erlaubnis zur Emigration in die USA.

In den Vereinigten Staaten lebte das Ehepaar zunächst in grosser Armut in der Stadt Scranton im Bundesstaat Pennsylvania. Seine Situation verbesserte sich erst nach Übersiedlung in die Metropole Cleveland im Bundesstaat Ohio, wo eine starke slowakische Diaspora lebte. Hier realisierte Karol Strmeň die eigene Version des amerikanischen Traums, indem er sich praktisch aus dem Nichts zu einer international anerkannten Persönlichkeit emporarbeitete. Er wurde zu einem anerkannten Universitätsprofessor für französische Literatur, zum Dichter und Übersetzer. Er engagierte sich im slowakischen Exilleben, war 1952 unter anderem Mitbegründer des Slowakischen Instituts in Cleveland und später der Vereinigung slowakischer Künstler und Schriftsteller im Ausland. Er war Mitbegründer und Autor der bedeutendsten Kulturzeitschrift des slowakischen Exils – der Vierteljahresschrift für slowakische Kultur *Most* (Brücke).

Im Exil wurde Strmeň zu einem hervorragenden Übersetzer, der auf hohem fachlichem Niveau Werke aus 25 Weltsprachen übersetzte. Er ist Herausgeber der einzigartigen Anthologie von Weltlyrik *Návštevy* (Besuche). In Buchform publizierte er Dantes *Hölle*, eine Auswahl von Petrarca's Poesie *Vavrín* (Lorbeer), Eliots Drama *Mord im Dom*, eine Auswahl von Gedichten Rilkes und Claudels, Mauriacs Essays u. a. 1954 übersetzte er das *Neue Testament*. Posthum erschienen die Übersetzungen von Claudels Drama *Der seidene Schuh*, der altjapanischen Poesie *Kokinshu*, der Lyrik von Francis James und vieler anderer. Sein Lebenswerk, an dem er über dreissig Jahre lang arbeitete und dessen Erscheinen er allerdings nicht erleben sollte, bildet die Poesiesammlung *Stokvetá rieka* (Hundertblumiger Fluss), eine Lyrik-Auswahl des altchinesischen Dichters Du Fu – in Strmeň's kongenialer Übertragung.

Für sein eigenes dichterisches Schaffen stehen die Sammlungen *Strieborná legenda* (Silberne Legende) oder *Čakajú nivy jar* (Den Frühling erwarten die Fluren), aber insbesondere der Höhepunkt seines dichterischen Schaffens *Znamenie Ryby* (Das Zeichen des Fisches). Strmeň's eigentliches Meisterstück bildet die Sammlung geistlicher Lyrik *Preblahoslavená* (Allerseelige).

Karol Strmeň, der international anerkannte Dichter und Übersetzer, (*Chevalier des palmes académiques*, 1970; *Cervantes Preis*, 1994 u.a.), Mitglied des Slowakischen Instituts, kam am 15. Oktober 1994 bei einem Autounfall auf tragische Art und Weise ums Leben. Mit seinem Tod erreichte die Exil-Strömung der sogenannten slowakischen katholischen Moderne in Übersee ihren Höhepunkt.

In der vorliegenden Monographie stellt der Autor auf der Grundlage von fünf Akten des klassischen Dramas den Verlauf von Strmeň's Leben dar, das er mit dessen dichterischem und übersetzerischem Schaffen verbindet. Dafür hat er die Form eines Überblicks gewählt. Darin fasst er die bisherigen literarischen Beurteilungen zusammen, stellt sie in eine Wechselbeziehung mit Strmeň's handschriftlichem Nachlass und neuesten Forschungsarbeiten und nicht zuletzt im Kontext und als Vollendung von dessen ganzem Leben dar. Trotz widriger äusserer Umstände hat Karol Strmeň auch im Exil ein beachtenswertes Werk geschaffen, das in der Slowakei bis zur « Samtenen Revolution », dem Fall des Kommunismus im Jahr 1989 und dem Wechsel des politischen Systems faktisch unbekannt geblieben ist. Respekt und Anerkennung hat er dabei trotz des Umstandes erlangt, dass er auch im Ausland stets der Schöpfer einer freien slowakischen Kultur geblieben ist. Das Ansinnen des Autors der Monographie war es, die Grundlage für weitere Forschungen und Reflexionen zu Strmeň's Leben und Werk zu schaffen und dadurch die Arbeit für jene zu erleichtern, die sich in Zukunft mit dieser grossen Persönlichkeit der slowakischen Literatur beschäftigen werden.

Die Monographie enthält zugleich Hinweise auf ausgewählte Themen, die in Zusammenhang mit Strmeň's dichterischem oder übersetzerischem Schaffen stehen. Sie schliesst mit einer Bibliographie seiner Werke und der übersetzten Bücher, einem Verzeichnis ausgewählter handschriftlicher Fragmente aus seinem Archivnachlass sowie einer Bibliographie-Auswahl zum Autor ab. Strmeň's Leben und Werk werden in einer knappen chronologischen Übersicht zusammengefasst. Nicht zuletzt stellt eine umfangreiche ikonographische Beilage einen Mehrwert der Publikation dar.

La monografia *Karol Strmeň: krištál na zabudnutom ostrove* (Karol Strmeň: un cristallo su un'isola dimenticata) esce in occasione del centenario della nascita di Karol Strmeň, insigne poeta, traduttore, saggista, giornalista, professore universitario, personalità fra le più importanti dell'esilio slovacco dopo il 1945, e rappresenta l'immagine finora più completa dell'opera e della vita, svoltasi in due continenti e in diversi stati, di questo autore.

Karol Strmeň, nato Karol Adam Bekényi il 9 aprile 1921 nel comune di Slovenský Meder (oggi Palárikovo), conobbe per la prima volta la condizione di emigrante in seguito all'Arbitrato di Vienna (1938), quando lasciò il liceo magiarizzato di Nové Zámky e portò a termine gli studi presso il liceo slovacco fondato in situazione di emergenza nella non lontana cittadina di Šurany, per poi entrare nel seminario cattolico di Esztergom – da cui però, nel 1942, fu espulso a causa della sua appartenenza etnica. Fu allora che, in segno di ribellione, rinunciò al proprio cognome di nascita Bekényi, per acquisire quello di Strmeň, difficile da pronunciare per gli ungheresi. A Bratislava proseguì gli studi universitari in filosofia e lingua slovacca.

Le sue prime pubblicazioni risalgono al periodo liceale. Durante gli studi universitari ebbe un'influenza determinante su di lui l'ambiente intellettuale cattolico del Collegio Universitario Svoradov. All'inizio degli anni '40 del XX secolo egli già contribuiva in modo sostanziale allo sviluppo della cultura slovacca, come operoso giornalista, poeta, traduttore, critico e saggista. È stato collocato nella corrente letteraria del cosiddetto modernismo cattolico slovacco, con la quale, però, non si è mai identificato.

In quegli anni furono pubblicate le sue traduzioni di Dante, Rainer Maria Rilke, Edgar Allan Poe e Mihai Eminescu. Il 1943 è l'anno del suo vero e proprio debutto poetico, con la raccolta intitolata *Výžinok života* (Il nutrimento della vita). Nel novembre 1944 pubblica la poesia *Testament* (Testamento), con cui si accomiata dalla Slovacchia, perché nel gennaio 1945, temendo di perdere la vita davanti all'Armata Rossa che continua ad avanzare, decide, per la seconda volta, di espatriare – questa volta all'età di 24 anni – accettando il non facile destino di esule.

Dopo un viaggio pericoloso attraverso i territori della Boemia-Moravia e della Germania (sopravvisse, fra l'altro, al bombardamento del treno, durante il quale la sua traduzione dell'*Inferno* di Dante andò bruciata), raggiunse l'Italia, dove, insieme ad altri esuli, beneficiò dell'aiuto e della protezione di Karol Sidor, il primo diplomatico slovacco presso la Santa Sede. Strmeň si impegnò nel prestare soccorso ai rifugiati, non trascurando però mai la

poesia e la traduzione. Alla fine del 1946, nella basilica di S. Pietro in Vaticano, contrasse matrimonio con Oľga, figlia di Sidor. Dopo la cerimonia fu accolto dall'allora Papa Pio XII, che impartì alla giovane coppia la sua personale benedizione. Nel 1947 arrivò finalmente l'autorizzazione ufficiale per i coniugi a salpare dal porto di Napoli ed emigrare negli USA.

Nel Continente Nuovo i giovani sposi vissero inizialmente a Scranton, città della Pennsylvania, in condizioni di estrema povertà. La loro situazione migliorò soltanto dopo il loro trasferimento a Cleveland, metropoli dell'Ohio, dove viveva una consistente comunità slovacca. Qui Karol Strmeň realizzò la sua personale versione del sogno americano, quando si elevò letteralmente dal nulla a personalità riconosciuta a livello internazionale. Divenne un rispettato professore universitario di letteratura francese, poeta e traduttore. Partecipò attivamente alla vita di esule slovacco; tra l'altro fu nel 1952 cofondatore dell'*Istituto Slovacco* a Cleveland e, successivamente, anche dell'*Associazione degli artisti e scrittori slovacchi all'estero*. Assistette alla nascita e prese parte allo sviluppo della più importante rivista culturale degli esuli slovacchi, *Most: štvrtročníka pre slovenskú kultúru* (Il ponte: trimestrale per la cultura slovacca) e di altre iniziative.

Durante l'esilio perfezionò le sue sensazionali doti di traduttore, arrivando a tradurre ad alto livello da ben 25 lingue. Curò l'edizione dell'opera, unica nel suo genere: *Návštevy. Antológia zo svetovej lyriky* (Visite. Antologia della lirica mondiale). Fra le traduzioni pubblicate figurano: *Peklo* (L'Inferno) di Dante, *Vavrín* (Lauro) – selezione di poesie del Petrarca, il dramma *Vražda v katedrále* (Assassinio nella cattedrale) di Eliot, selezioni di poesie di Rilke e Claudel, alcuni saggi di Mauriac, ed altre. Nel 1954 tradusse l'intero Nuovo Testamento: *Nový zákon*. Post mortem sono state pubblicate anche le seguenti sue traduzioni: *Saténová črievica* (La scarpetta di raso) – dramma di Claudel; *Kokinšú: piesne z Cisárskeho úradu pre poéziu* (Kokinshū: canti dall'ufficio imperiale per la poesia) – raccolta di poesie giapponesi antiche; composizioni liriche di Francis Jammes, e molte altre. L'opera della sua vita, cui dedicò oltre trent'anni (purtroppo senza riuscire a vederla coi propri occhi pubblicata) è la raccolta di poesie *Stokvetá rieka* (Il fiume dai cento fiori), costituita da una selezione di liriche dell'antico poeta cinese Tu Fu nell'eccellente traduzione di Strmeň.

La sua personale produzione poetica è rappresentata da raccolte come *Strieborná legenda* (La leggenda d'argento), oppure *Čakajú nivy jar* (Attendo i prati la primavera), ma l'apice della sua creazione poetica è *Znamenie Ryby* (Il segno dei pesci). La raccolta di liriche spirituali *Preblahoslavená* (La Beatissima) costituisce il Magnificat personale di Strmeň.

Poeta e traduttore apprezzato in ambito internazionale, membro dell'*Istituto Slovacco*, Karol Strmeň (*Chevalier des palmes académiques*, 1970; *Premio Cervantes*, 1994 e altri riconoscimenti) morì tragicamente in un incidente stradale il 15 ottobre 1994. Con la sua scomparsa è terminata la linea degli esuli d'oltreoceano del cosiddetto modernismo cattolico slovacco.

Nella presente monografia l'autore racconta la storia della vita di Strmeň in cinque atti, come nel dramma classico, connessa alla sua produzione letteraria e alla sua attività di traduttore. La forma scelta è una rassegna delle valutazioni finora espresse sul poeta, messe in correlazione con l'eredità dei suoi manoscritti e con le più recenti ricerche e, cosa non meno importante, presentate nel contesto e nel compimento della sua intera vita.

Nonostante le circostanze esterne poco favorevoli, anche nell'esilio Karol Strmeň ha creato un'opera ragguardevole, che in Slovacchia è rimasta praticamente sconosciuta fino alla "Rivoluzione di velluto" del 1989, con la caduta del comunismo e il cambiamento di regime politico. È riuscito a guadagnarsi rispetto e riconoscimenti all'estero, pur restando fondamentale un autore della libera cultura slovacca anche in territorio straniero. L'autore della monografia ha voluto creare un punto di partenza per tutte le ulteriori ricerche e riflessioni sulla vita e sull'opera di Strmeň, facilitando il lavoro a coloro che in futuro intenderanno occuparsi di questa grande personalità della letteratura slovacca.

Nella monografia sono anche stati esaminati alcuni argomenti selezionati, relativi alla produzione personale o tradotta. Il libro termina con la bibliografia delle pubblicazioni di cui Strmeň è stato autore e traduttore, con un elenco di frammenti manoscritti selezionati provenienti da materiale d'archivio e una bibliografia speciale sull'autore. La vita e l'opera di Strmeň sono riassunte in una concisa cronologia. L'ampio apparato iconografico attribuisce ulteriore valore al libro.

[По-русски]

К столетию со дня рождения видного словацкого поэта, переводчика, эссеиста, журналиста, университетского профессора и одного из выдающихся деятелей словацкой эмиграции после 1945 года Карола Стрменья выходит монография «Карол Стрмень: кристалл на забытом острове». Монография отражает самый полный на сегодня взгляд на его творчество и жизнь, которая разворачивалась на двух континентах и в нескольких государствах.

Карол Стрмень (Карол Адам Бекени) родился 9 апреля 1921 года в Словацком Медери (ныне Палариково). После венского арбитража 1938 г. он в первый раз оказался в эмиграции. Он покинул мадьяризованную гимназию в Новых Замках и закончил учебу в запасной словацкой гимназии в Шуранах. Затем Карол поступил в католическую семинарию в Остригеме, откуда в 1942 г. по национальному признаку был исключен. В это время в знак протеста он меняет свою фамилию Бекени на Стрмень, которая с трудом поддается венграм в произношении. Высшее образование он продолжил в университете в Братиславе по специализации «Философия и словацкий язык».

Впервые Карол публикуется еще будучи гимназистом. В университете на него оказала влияние католическая интеллектуальная среда студенческого общежития «Сворадов». В начале 40-х годов XX века он в полной мере способствовал подъему словацкой культуры, будучи активным журналистом, поэтом, переводчиком, критиком и эссеистом. Его причислили к т.н. словацкой католической модерне, с чем он сам себя никогда не отождествлял.

В тот период появились книги переводов Данте, Р. М. Рильке, Э. По и М. Эминеску. К 1943 г. относится поэтический дебют Стрменя «Сноп жизни». В ноябре 1944 г. выходит книгой его произведение «Завещание», которым К. Стрмень прощается со Словакией, поскольку в январе 1945 г. из опасений за свою жизнь покидает родину в связи с приближением Красной Армии, и во второй раз – в 24 года – наступают для него трудные времена эмиграции. После опасного путешествия по территории Чехии и Германии (он пережил, например, бомбардировку поезда, во время которой сгорел перевод «Ада» Данте) он оказался в Италии, где его вместе с другими изгнанниками встретил первый словацкий посол в Ватикане Карол Сидор. Стрмень активно участвовал в помощи беженцам, при этом продолжал писать стихи и делал переводы. В конце 1946 г. в базилике Св. Петра в Ватикане он заключил брак с дочерью К. Сидора Ольгой. После церемонии они были удостоены аудиенции тогдашнего папы Пия XII и его личного благословения. В январе 1947 г. после получения официального разрешения они из Неаполя эмигрировали в США.

В США вначале они жили в большой бедности в Пенсильвании в городе Скрентон. Ситуация улучшилась после их переезда в Кливленд, столицу штата Огайо, где находилась влиятельная словацкая колония. Здесь К. Стрмень воплотил в жизнь свою собственную версию «американской мечты», когда он дословно: из некоего неизвестного пре-

вратился в международно признанную личность. Он стал уважаемым университетским профессором французской литературы, поэтом и переводчиком. Стрмень принимал активное участие в жизни словацкой эмиграции, в том числе в 1952 году он стал одним из основателей «Словацкого института» в Кливленде, а позднее – «Общества словацких деятелей культуры и писателей за границей». К. Стрмень стоял у основ создания и участвовал в деятельности известного журнала словацкой эмиграции – ежеквартальника словацкой культуры «Мост» и др.

В эмиграции Стрмень стал феноменальным переводчиком, на высоком уровне он переводил с 25 языков мира. К. Стрмень стал составителем уникальной Антологии мировой лирики под названием «Визиты». Вышли его переводы «Ада» Данте, избранное из поэзии Петрарки «Лавр», драмы Элиота «Убийство в кафедральном соборе», избранное из поэзии Рильке и Клоделя, эссе Мориака и т.д. В 1954 г. он перевел целиком Новый Завет. Посмертно вышли его перевод драмы П. Клоделя «Атласный башмачок», переводы древнеяпонской поэзии кокинсю, перевод лирики Франсиса Жамма и мн. др.

Делом всей жизни Стрменя, над которым он трудился более 30 лет (но до его издания не дожил), является собрание поэзии «Стоцветная река», в которое вошла избранная лирика древнекитайского поэта Ту Фуа в конгениальном переводе Стрменя.

Его собственное поэтическое творчество, представлено, например, собраниями стихов «Серебряная легенда», «Нивы ждут весны», и прежде всего вершиной его поэзии – «Знак Рыбы». Собственный магнатизм Стрменя – это собрание духовной лирики «Преблагословенная».

Признанный в международном плане поэт и переводчик, член «Словацкого института», лауреат различных премий (кавалер Ордена Академических пальм, 1970; Премия Сервантеса, 1994 и др.) Карол Стрмень трагически погиб в автокатастрофе 15 октября 1994 года. Его смертью прервалась заокеанская эмигрантская линия так называемой словацкой католической модерны.

В представленной монографии автор в пяти действиях классической драмы представляет жизнь Стрменя и его поэтическое творчество и переводы. Автор избрал форму обзора, чтобы подытожить существующие оценки, сопоставляя их с его рукописным наследием, с новейшими исследованиями и представляя их в контексте и комплексе всей жизни К. Стрменя. Несмотря на неблагоприятные внешние обстоятельства, даже в эмиграции Карол Стрмень смог создать и оставить выдающееся наследие, которое в Словакии вплоть до «бархатной революции» (падение

и смена политического режима в 1989 г.) было практически неизвестным. Признание и уважение за границей Стрмень завоевал несмотря на то, что на чужбине он оставался прежде всего творцом свободной словацкой культуры. В цели автора монографии входило создать предпосылки для всех последующих исследований и восприятия жизни и творчества Карола Стрменя, и таким образом облегчить задачу тем, кто в будущем займется изучением этой выдающейся фигуры словацкой литературы.

Монография также включает анализ отдельных избранных проблем, касающихся как собственного поэтического творчества, так и переводческой деятельности Карола Стрменя. Книгу завершает библиография изданий его оригинального и переводческого наследия. В книге опубликованы избранные рукописные фрагменты из архивного фонда Стрменя, прилагается избранная библиография. Краткий хронологический обзор в конце подводит итог жизни и творчества Стрменя. Особую ценность монографии придает иллюстративное приложение.

[ENGLISH]

Karol Strmeň : krištál na zabudnutom ostrove (Karol Strmeň: Gemstone on a Remote island) is published on the centenary of the birth of this important Slovak poet, translator, essayist, journalist and university professor, who was one of the most significant personalities of the Slovak exile after 1945. To date, this monograph is the most complete survey of his life and writings on two continents and in several countries.

Karol Strmeň was born Karol Adam Bekényi on 9 April 1921 in Slovenský Meder (today's Palárikovo). He became an emigrant for the first time after the First Vienna Arbitration in 1938. Leaving the Hungarianised secondary school in Nové Zámky, he completed his studies at the alternative Slovak school in Šurany. He then entered the Catholic seminary in Ostrihom, from which he was expelled in 1942 because of his Slovak nationality. In defiance, he renounced his surname of Bekényi and assumed the name Strmeň, which was difficult to pronounce for Hungarians. He continued his post-secondary studies in philosophy and the Slovak language at the university in Bratislava.

Strmeň had already begun publishing during his high school years, and at university he was influenced by the Slovak Catholic atmosphere of the Svoradov student residence. In the early 1940s he dedicated himself to the

advancement of Slovak culture as a versatile journalist, poet, translator, critic and essayist. He was associated with the so-called Slovak Catholic Moderna movement, though he personally never identified with it.

His translations at that time included Dante, Rainer Maria Rilke, Edgar Allan Poe and Mihai Eminescu. In 1943 he published his first collection of poems, *Výžinok života* (Mown from Life). Also in 1943 he published the narrative poem *Testament*, which was his literary farewell to Slovakia: in January 1945, fearing for his life as the Red Army advanced, he left Slovakia for the second time, at the age of twenty-four accepting the fate of an exile.

After a dangerous journey through the Czech lands and Germany (among other calamities, the train he was travelling on was bombed; Strmeň survived, but his translation of Dante's *Inferno* was burned in the fire), he arrived in Italy where he and other exiles were looked after by Karol Sidor, the first Slovak ambassador to the Holy See. Strmeň became involved in helping other refugees, while continuing to write and translate. In late 1946 he married Sidor's daughter Oľga in St. Peter's Basilica in the Vatican. After the ceremony, the couple were received and blessed by the pontiff, Pope Pius XII. In January 1947 they finally obtained visas and sailed from Naples to the USA.

In the United States they first lived in Scranton, Pennsylvania, practically in poverty. Their situation improved only after they moved to Cleveland, the metropolis of the state of Ohio with a strong Slovak community. Here Karol Strmeň realised his own "American dream": literally from nothing, he became an internationally recognised figure as a respected professor of French literature, poet and translator. He became involved in the Slovak immigrant community, and among other achievements in 1952 he co-founded the Slovak Institute in Cleveland, and later the Association of Slovak Artists and Writers Abroad. He was present at the inauguration and production of the quarterly *Most* ("Bridge" – the most important cultural periodical in the Slovak exile community), and other initiatives.

With an advanced knowledge of twenty-five languages, Strmeň became a prolific translator. He compiled a unique anthology of world lyrical poetry, *Návštevy* (Visitations). He also published translations of Dante's *Inferno*, a selection of poetry by Petrarch, *Vavrin* (Laurel), T. S. Elliot's play *Murder in the Cathedral*, a selection of poetry by Rilke and Claudel, Mauriac's essays, and other works. In 1954 he translated the entire *New Testament*. Published posthumously were his translations of Claudel's play *The Satin Slipper*, old Japanese poetry *Kokinshū*, the lyrical poetry of Francis Jammes, and many others. His life-long undertaking was the creative translation of a collection

of poems from the ancient Chinese poet Du Fu, under the title *Stokvetá rieka* (River of a Hundred Flowers), which he worked on for over thirty years, and which was published only after his death.

Strmeň's own literary output is represented, for example, by the collections *Strtieborná legenda* (The silver legend) and *Čakajú nivý jar* (The fields await spring), but especially the climax of his poetic creativity, *Znamenie Ryby* (The Sign of the Fish). His own magnificat is found in a collection of spiritual lyrical poems *Preblahoslavená* (The Most Blessed One).

The internationally acclaimed poet and translator, and member of the Slovak Institute, Karol Strmeň (*Chevalier des palmes académiques*, 1970; recipient of the *Miguel de Cervantes Prize* 1994, and other awards), died tragically in an automobile accident on 15 October 1994. With his death the exile line of the so-called Slovak Catholic Moderna came to an end.

The book also features examinations of selected topics related to Karol Strmeň's literary creativity and issues of translation. It ends with a bibliography of his own book-length publications and translations, a list of selected manuscript fragments from his archives, and a select bibliography of works about him. His life and work are summarised in a chronological overview. Finally, the texts in the book are accompanied by an extensive array of illustrations and photographic reproductions.

O autorovi

Matúš Marcinčin sa narodil 1. septembra 1985 v Prešove. Stredoškolské štúdiá absolvoval v roku 2004 na Gymnáziu sv. Mikuláša v Prešove. V rodnom meste pokračoval vo vzdelávaní na Prešovskej univerzite v odbore učiteľstvo akademických predmetov s aprobáciou slovenský jazyk a literatúra a občianska náuka, ktoré ukončil v roku 2009. Interné doktorandské štúdium na Univerzite Pavla Jozefa Šafárika v Košiciach v odbore literárna veda absolvoval v období rokov 2013 až 2016. V roku 2017 obhájil rigoróznú prácu v odbore slovenský jazyk a literatúra opäť na Prešovskej univerzite v Prešove.

Od roku 2009 pracuje ako učiteľ na Základnej škole v Petrovanoch.

Vo svojej odbornej a publicistickej činnosti osciluje medzi literatúrou a divadlom.

Publikoval viacero literárnovedných štúdií, odborných a iných článkov v domácich časopisoch (*Vertigo, Jazyk a kultúra, Revue svetovej literatúry, Slovenčínár, Knihy na dosah...*) a zborníkoch (*Trends in Slavic Studies, Slováci v zahraničí...*).

Je autorom niekoľkých desiatok divadelných recenzií, s ktorými začínal ešte ako vysokoškolský študent v mesačníku *Prešovský magazín*. V oblasti divadla participoval ako recenzent na internetovom projekte *Monitoring divadiel*. V Divadelnom ústave v Bratislave je členom autorského kolektívu *Slovníka divadelných kritikov a publicistov*. Jeho texty sa nachádzajú v českom časopise *Svět a divadlo* a v domácich periodikách *Slovenské divadlo*, resp. *kod – konkrétne o divadle*.

Dlhodobo spolupracuje s košickým štúdiom RTVS – Rádiom Devín ako autor prevažne krátkych rozhlasových žánrov (od roku 2013). Do biografického cyklu *Poslanie mali v úcte* napísal pre rádio Lumen dve rozhlasové dramtizácie (2018). Pri príležitosti stého výročia narodenia Karola Strmeňa sa v roku 2021 podieľal ako editor a autor doslovu na reprezentatívnom vydaní Strmeňovej zbierky *Preblahoslavená*.

S manželkou Zuzanou vychovávajú syna Martina a dcéry Máriu, Lauru a Annu. Žijú v obci Záborské neďaleko Prešova.

PodĎakovanie

Úprimné poĎakovanie za nezištnú spoluprácu a pomoc pri vzniku tejto knihy patrí Mariánovi Andričíkovi, ktorý v roku 2012 inicioval autorov študijný a profesionálny záujem o osobu a dielo Karola Strmeňa a ktorý spolu s Jánom Gavurom umožnil autorovi pracovať s touto témou a rozvíjať ju v akademickom prostredí. Obom vysokoškolským pedagógom patrí vĎaka aj za dobroprajné sprevádzanie autora pri jeho odbornom raste a ich ochotu byť kedykoľvek nápomocní.

Osobitné poĎakovanie patrí lektorovi Jozefovi M. Rydlovi, členovi Slovenského ústavu, za ponuku zaradiť moju monografiu do edície LIBRI HISTORIÆ SLOVACIÆ, za stálu ochotu pomôcť a nenahraditeľné sprostredkovanie reálií slovenského exilu z pozície jedného z aktérov. Spolupráca s ním sa autorovi stala ďalšou vysokou školou.

Autor vyjadruje svoju vĎačnosť i Fondu na podporu umenia, ktorý formou tvorivého štipendia podporil napísanie tejto knihy.

V neposlednom rade srdečná vĎaka autora patrí jeho manželke Zuzane a deťom za trpezlivosť, podporu a jedinečné rodinné zázemie.

Na záver nech je za všetko Bohu vĎaka.

Edičná poznámka

Autor a vydavateľ ďakujú za spoluprácu a pomoc, ktorou prispe-
li k vydaniu tejto knihy, týmto osobám a ustanovizniám: Marián Andričík,
Dagmar Anoca (Bucuresti), Július Behúl (Toronto ON), Ladislav Bekéni,
Vladimír Bekéni, Blažej Belák, Helena Belláková, Adriana Brázdová, Vladi-
mír Bublín (Toronto ON), Peter Cabadaj, Ján Čarnogurský, Pavol Čarnour-
ský (Black Diamond AB), Mirella De Martini (Vicenza), Jarmila Dollerová,
Evgenij F. Firsov (Moskva), Ján Gavura, Jiří Gruntorád (Praha), Boris Ho-
lič, Emília Hrabovcová, Juraj Hurný (Graz), Martin Jančuška (Wien), Peter
Jašek, Ľubica Karasová, Beáta Katrebová Blehová, Stanislav J. Kirschbaum
(Toronto ON), Teofil Klas, Libuša Klučková, Milan Kobulský (Cleveland
OH), Ivona Kollárová, Ján Košiar, Anna Krajcerová-Sikorová, Teodor Križ-
ka, Martin Kučera, Katarína Kundračíková, Miloslav Kútik (Wien), Filip
Lašut, Róbert Letz, Anna Maglioni (Torino), Zuzana Marcinčinová, Franti-
šek Mikloško, John Minahane (Dublin), Gary Moneysmith (Wheaton IL),
Stanislava Moyšová, Ján Mráz (München), Štefan Paráček (Liestal), Anna Pa-
rigalová, Véronique Paris (Ottawa ON), Zuzana Pavelcová, Pavol Pipka, Pe-
ter Procházka, Lenka Regrutová, Jozef M. Rydlo, Renáta Rydlová, Rastislav
Sitár, Oľga Slivková, Slavomíra Slivoňová, František Sočufka, Joyce Strmen
(Burton OH), Eva Šichtová, Karin Šišmišová, Jozef Škoda, Martina Šlucho-
vá, Jozef Šoltés (München), Bohuš Šťastný (Genève), Marián Šťastný (Saint
Nicolas QC), Roman Štefánik, Jana Tináková, Ján Tkáč, Peter Tollarovič,
Dušan Tóth (Toronto ON), Imrich Tóth (Paris), Ladislav Vančo, František
Vnuk (Adelaide SA), Pavol Zvara (Roma), Bibliothèque cantonale et uni-
versitaire (Lausanne), Bibliothèque nationale suisse (Berne), Gymnázium
v Šuranoch, Saleziáni Don Bosca – Slovenská provincia, Slovenská národ-
ná knižnica v Turčianskom Svätom Martine, Slovenský ústav pri Opát-
stve sv. Andreja-Svorada (Cleveland OH), Štátna vedecká knižnica v Ban-
skej Bystrici, Štátna vedecká knižnica v Košiciach, Štátna vedecká knižnica
v Prešove, Pápežský slovenský ústav sv. Cyrila a Metoda v Ríme, University
of Minnesota Libraries v Minneapolis MN, Univerzitná knižnica Katolíc-

kej univerzity v Ružomberku, Univerzitná knižnica v Bratislave, Únia slovenských spisovateľov, umelcov a kultúrnych tvorcov žijúcich mimo územia Slovenska, Ústav dejín kresťanstva na Slovensku, Ústav pamäti národa v Bratislave, Ústredná knižnica Slovenskej akadémie vied v Bratislave, Základná škola Karola Strmeňa v Palárikove.

Menný register

A

Ady, Endre 214, 218
Afas 218
Achmatovová, Anna 220
Achterberg, Gerrit 217
Alberti, Rafael 221
Alexy, Janko 67
Alkaios 217
Alkman 217
Alolaguirra, Manuel 221
Amakijo, Anami 159, 347
Ambróz 220
Ambruš, Ján 94
Ambruš, Jozef 50, 67
Anakreón 217
Anders, Władysław Albert 77
Andrade, Jorge Carrera 216, 329
Andrea del Sarto 302
Andričik, Marián 140, 228, 230, 232,
343, 346, 373, 375
Angelus Silesius 219
Annenskij, Innokentij 220
Anoca, Dagmar 375
Apollinaire, Guillaume 25, 37, 217
Arghezi, Tudor 220
Archilochos 217
Arneberg, Per 219
Attila, József 218
Auden, Wistan Hugh 216
Augustín 172, 229

B

Babits, Mihály 218, 226
Bajaník, Stanislav 344
Bakoš, Mikuláš 65
Baláž, Anton 24, 347
Bálint, Balassi 218
Barbu, Ion 220
Barretová Browningová, Elizabeth
79, 216, 332
Bartalská, Ľubica 101, 103, 107, 145,
152, 158, 315, 340-342, 344
Bartek, Henrich 59, 65
Bartkovjak, Jozef 350
Bátorová, Mária 19, 101, 326, 339
Baudelaire, Charles 174, 217, 228
Bauman, Zygmunt 252
Beda Ctihodný 216
Behúl, Július 375
Bekényi (Bekéni), Tomáš 256, 317
Bekényiová (Bekéniová) Viteková,
Mária 41, 256, 262, 317
Bekéni, Ladislav 262
Bekéni, Ladislav (synovec Karola
Strmeňa) 375
Bekéni, Vladimír 375
Bekéniová, Helena 262
Belková, Zuzana 344
Belláková, Helena 375
Bellay, Joachim du 217
Benedikt XVI. 209

Beneš, Edvard 82, 84
Beniak, Valentín 19, 25, 35, 38, 40,
47-50, 52, 54, 59, 61, 64, 67, 89, 123,
128, 136, 214, 228
Benko, Ivan 142, 143
Bielik, Miroslav 315
Bielyj, Andrej 220
Björnson, Björnstjerne 219
Blake, William 216
Blok, Alexander 214, 220
Bloy, Leon 57
Bobák, Ján 72
Bodenek, Ján 64
Boëthius 220
Bonaventúra 172, 222
Bonifačić, Antun 78
Bor, Ján Elen (Ernest Žatko) 26, 27,
37, 49, 61, 62, 67, 174
Borgiáš, František 38
Borik, Saša 342
Borka Kelényi (Karol Strmeň) 37
Borodáč, Janko 49, 64
Bortuzzo, Jacques 315
Bosák, Michal 80, 93, 94, 96, 320
Boscán, Juan 221
Branický, Jozef 67
Brătescu-Voinești, Alexandru Ioan
309
Brázda Jankovský, Andrej 149, 340
Brázdová, Adriana 375
Bremond, Henri 25, 139, 173-178,
184, 190, 196, 349, 353
Breton, André 27
Brtáň, Rudo 20
Bruno z Kolína 129
Bubrin, Vladimír 375
Bunin, Ivan 220
Buosoño, Carlo 221
Buzássy, Ján 148, 150

C

Cabadaj, Peter 30, 73, 81, 149, 168,
179, 340, 342-345, 347-351, 375
Campanella, Tomasso 222
Campert, Remco 217
Camus, Albert 55
Cankar, Ivan 220
Cárcer, Miguel Aguirre de 315
Cardenal, Peire 217
Carpelan, Bo 222
Carvalho, Ronaldo 216
Catullus, Gaius Valerius 220, 329
Cavalcanti, Guido 222
Cazamian, André 220
Cendrars, Blaise 211
Ceppéde, Jean de la 217
Cernuda, Luis 221
Cesarić, Dobriša 218
Cieker, Jozef 50
Cíger-Hronský, Jozef 50, 63, 67, 71,
80, 86, 102, 315
Cinatti, Ruy 219
Cincík, Jozef 49, 50, 67, 75, 78, 85,
100, 114, 117, 125, 126, 186, 260,
296, 299, 316, 322
Claudel, Paul 25, 94, 104, 105, 115,
126, 128-133, 138, 155, 176, 177,
195, 217, 242, 245, 247, 252, 320,
322, 323, 330, 333-335, 342, 347,
356, 359, 361, 364, 367, 369
Claudius, Matthias 219
Cocteau, Jean 115, 217
Crainic, Nichifor 54, 220
Cronia, Arturo 114, 115, 135, 336
Czaykowski, Bogdan 219

Č

Čakanek, Ján 104, 350
Čarnogurská, Kristína 111

Čarnogurská, Marina 99, 156, 157,
158, 343, 345
Čarnogurský, Ján 375
Čarnogurský, Pavol 111, 262, 375
Činčura, Andrej (Cincura, Andrew)
31, 135, 137, 140, 333
Čorejová, Mária 313
Čulen, Konštantín 37, 50, 67, 71

D

Damiani, Peter 172
Daniška, Jaroslav 350
Dante Alighieri 37, 49, 51-53, 62-65,
69, 74, 75, 78, 79, 104, 114-118, 120,
127, 134, 135, 137, 151, 153, 161,
222, 278, 318, 321, 329, 330, 332,
333, 336, 338, 348, 349, 355, 356,
358-361, 363, 364, 366, 367, 369
Daxner, Ivan 87
Dávid, kráľ 132, 172, 218, 222, 223,
225
De Martini, Mirrela 375
Debeljak, Tine 78
Dedinský, Móric Mittelmann 105
Demko, Miroslav 315
Deml, Jakub 25
Dickinsonová, Emily 221
Dilong, Rudolf 19, 20, 22, 23, 25-29,
37, 38, 47, 50, 67, 71, 78, 80-82, 100,
113, 118-120, 125, 126, 135, 140,
156, 157, 185, 239, 242, 247, 261,
263, 279, 319, 322, 331, 336, 347
Dollerová, Jarmila 375
Donne, John 216
Doránsky, Ján 38, 113, 150
Drblík, Jozef 143
Droppa, Vladimír 67
Droste-Hülshoff, Annete von 219
Duboš, František 80
Dusík, Stano 304, 305, 308

Ď

Ďurčanský, Ferdinand 80, 152
Ďurica, Ján 351
Ďurica, Milan Stanislav 116, 135, 337
Ďuriš, Jozef 113

E

Eberhart, Richard 221
Ekelöf, Gustaf 222
Eliot, Thomas Stearns 104, 142, 144,
221, 248, 282, 323, 324, 330, 333,
334, 356, 359, 361, 364, 367, 369
Emerson, Ralph Waldo 221
Eminescu, Mihai 52, 54, 161, 211,
220, 318, 332, 334, 343, 355, 358,
360,
363, 366, 369
Engelmann, Alfréd 50
Enzensberger, Hans Magnus 219
Escrivá de Balaguer, Josemaría 329
Euripides 329
Ezop 92

F

Fabris, Severino 303
Fabry, Rudolf 19, 26, 37
Faguľa, Gejza 67
Farkašová, Etela 213, 338
Feldek, Lubomír 228
Felix, Jozef 27, 49, 114, 116, 118, 347
Ferenčíková, Adriana 345
Ferienčík, Ján Adolf 228
Ferko, Milan 267
Figuli, Margita 64
Firsov, Evgenij F. 375
Fleming, Paul 218
Florit, Eugenio 221
Fodor, József 218
Follain, Jean 217

Fortunatus, Venantius 220
Foscolo, Ugo 222
Franeek, Ladislav 131, 342
František z Assisi 164, 222
Frátrik, Ján 46, 340
Freud, Sigmund 27
Friedrich, Hugo 127, 181, 196-198,
202, 205
Fronc, Belo 52, 62, 318
Frost, Robert 221
Fulla, Ľudovít 52, 292
Fulmek, Alexej 155, 156, 159, 161, 339
Fuzy, Imrich G. 110, 322, 332

G

Gacek, Mikuláš 48-50, 57-60, 67, 102,
109, 125, 134, 276, 342
Galbičková, Lýdia 315
Gallik, Ján 101
Gašpar, Tido Jozef 50, 58, 65, 67
Gašparík, Július 113
Gašparík, Tibor 263
Gašparovič Hlbina, Pavol 19-21, 25-
29, 38, 46, 131, 173, 174, 190, 213
Gatto, Alfonso 222
Gavenda, Marián 209
Gavorníková, Mária 67
Gavura, Ján 25, 176, 348, 350, 373, 375
Gavurová, Miroslava 348
Gazdík, Teofil 40, 41
George, Stefan 45, 51, 115, 219
Geraldini, Koloman 64, 67
Giotto di Bondone 137
Gleiman, Lubomir 47, 48, 68, 95, 348
Goethe, Johann Wolfgang 104, 105,
174, 219, 329, 350
Góngora, Luis de 196, 221
Gradnik, Alojz 220
Gráfová, Jarmila 37, 61, 62, 178, 179,
345
Gray, Thomas 216

Graziotti, Ugo 294
Grebáč Orlov, Ignác 24
Gruntorád, Jiří 375
Gryphius, Andreas 218
Guardini, Romano 106, 329
Guillén, Jorge 221
Gumiľov, Nikolaj 220
Gundová-Jergová, Agneša 35, 36, 41,
346

H

Hagelstange, Rudolf 219
Hajko, Dalimír 342
Haľamová, Maša 38
Halas, František 37
Hamada, Milan 23, 347
Hamar, M. 176
Hamranová, Gabriela 346
Hanus, Ladislav 24, 47-52, 54, 57, 67,
148, 318
Haranta, Ján 19, 25, 26, 29, 38, 131,
242
Harpán, Michal 348
Hečko, František 38
Heine, Heinrich 127
Herakleitos z Efezu 233
Heym, Georg 219
Hidalgo, José Luis 221
Hidvéghyová-Yung, Elena 158, 343,
348
Hildegarda von Bingen 218
Hilský, Martin
Hitler, Adolf 159
Hleba, Edmund 342
Hlinka, Anton 141, 338, 342
Hložník, Vincent 292, 306
Hodža, Fedor 94
Hodža, Milan 94
Hoffmann, Ferdinand 47, 67
Hohoš, Ladislav 38
Hölderlin, Friedrich 219

Holeštiak, Pavol 86
Holič, Boris 375
Höllner, Walter 219
Hollý, Ján 20, 24, 140
Holstein, Ludwig 216
Hölty, Ludwig 219
Holubíková, Miroslava 350
Hooft, Pieter Cornelisz 217
Hopkins, Gerald Manley 55, 216
Horatius Flaccus, Quintus 220
Horov, Pavol 38
Hrabanus Maurus 218
Hrabovcová, Emília 375
Hrtus Jurina, Pavol 113
Hrušovská, Adela 257, 263, 264
Hrušovský, František 50, 67, 86, 99,
100, 102, 103, 108, 257, 260, 320
Hrušovský, Ján 67
Hugo, Victor 127
Hurban Vajanský, Svetozár 52
Hurný, Juraj 375
Hviezdoslav, Pavol Országh 20, 25,
36, 105, 127, 140, 152-155, 275
Hvišč, Jozef 19, 53, 213, 339, 340

CH

Chajjám, Omar 329
Chajma, František 69
Chesterton, Gilbert Keith 15
Chladný-Hanuš, Maximilián 92
Chodasevič, Vladimír 220
Chorváth, Michal 49, 55, 214
Chovancová, Mária 99, 142, 162, 343
Chrappa, Alexander 80
Chrobák, Dobroslav 59, 67
Chuda, Michal 341

I

Ibykos 217
Ivanov, Georgij 220

J

Jablonický, Viliam 101, 152, 326
Jacob, Max 217
Jamabo no Akihito 218
Jammes, Francis 25, 51, 131, 132, 217,
325, 334, 356, 359, 361, 364, 367,
369
Jamnický, Ján 64
Ján Pavol II. 251, 329
Ján z Kríža 175, 177, 221, 329
Jančuška, Martin 375
Jašek, Peter 375
Javor, Viliam Ries 67
Javorková, Monika
Jawień, Andrzej (pozri Ján Pavol II.)
Jenčíková, Eva 342, 347
Jesenin, Sergej 37, 214
Jesenská, Zora 64, 106
Jesenský, Janko 20, 38, 58, 64, 214
Jiménez, Juan Ramón 221
Jörgensen, Johannes 216
Juhász, Gyula 218
Jukl, Vladimír 47
Jurčák, Peter 86, 94, 101
Jurovská, Michaela 131, 326, 344, 347

K

Kacková, Miroslava 309
Kačala, Ján 59
Kakimoto no Hitomaro 218
Kantorová-Báliková, Jana 228
Karasová, Ľubica 375
Karpowicz, Tymoteusz 219
Karvaš, Imrich 64
Kasanická, Emília 111
Katrebová Blehová, Beáta 80, 94, 375
Kavec, Matúš 67
Keats, John 216
Kekeliaková, Monika 24, 132, 349
Kenížová Bednárová, Katarína 118,
341

- Kirschbaum, Jozef Marián 48, 65,
 121, 140, 141, 151, 152, 341, 375
 Kiss-Jánsky, Ladislav 67
 Klas, Teofil 6, 375
 Klonowski, Henryk T. 108
 Kloos, Willen 217
 Klopstock, Friedrich Gottlieb 219
 Klučková, Libuša 375
 Kobajaši no Issa 218
 Kobulský, Milan 375
 Kocbek, Edvard 220
 Koch, Christopher 216
 Kochanowski, Jan 219
 Kochik, John Michael 121
 Kojiš, Teodor Juraj 99, 100, 108, 260,
 264, 320
 Kolaković, Tomislav Poglajen 47, 72
 Kolková, Anna 315
 Kollár, Ján 136
 Kollárová, Ivona 375
 Kona, Viliam 73
 Konštantín (Cyril) 24, 113, 140, 350
 Kopál, Ján 340
 Korec, Ján Chryzostom 161
 Kostra, Ján 38, 50, 55, 61, 67
 Košiar, Ján 375
 Košťál, Anton 315
 Kováč, Michal 287, 325
 Kovalik, Tibor 303
 Kovár, Viliam 50, 102, 125
 Krajcerová-Sikorová, Anna 375
 Krajčírik, Juraj 269
 Král, Fraňo 38
 Král, Janko 166
 Králik, Vojtech 257
 Kramerová, Zora 48, 50, 57, 58, 59
 Krasko, Ivan 20, 25, 54, 128, 153
 Krátky, Ľubomír 311
 Krčméry, Silvester 47
 Krčméry, Štefan 213, 214
 Kretch, Robert 105
 Križka, Teodor 149, 266, 324, 339,
 340, 343, 375
 Krusoe, Viliam 108
 Kružliak, Imrich 35, 46, 106, 111,
 114, 115, 126, 127, 142, 148, 150,
 151, 160, 167, 176, 195, 212, 267,
 326, 335-337, 341, 346
 Kubáň, Ján 345
 Kubanovič, Zlatko 315
 Kubica, Peter 86
 Kubík, Karol 315
 Kubík, Petr 152
 Kubíková, Darina 315
 Kubina, Andrej 114
 Kučera, Martin 6, 375
 Kundračíková, Katarína 375
 Kupec, Ivan 214
 Kútik, Miloslav 375
 Kútnik Šmálov, Jozef 26-28, 47, 49,
 50, 52, 54, 67, 153, 318
 Kuzmány, Karol 38
 Kuzmin, Michail 220
 Kvietiková-Bekéniová, Katarína 313

L

- Lacko, Michal 140, 151, 337
 Laforgue, Jules 217
 Lagarde, André 20
 Lach, Ján J. 100, 101, 102
 Lajčiak, Ladislav 110
 Lajčiak, Milan 214
 Lamartine, Alphonse de 217
 Langton, Stephen 216
 Lašut, Filip 375
 Lauček, Anton 346
 Lenčo, Ján 213, 338
 Leonardo da Vinci 302
 Leopardi, Giacomo 222
 Lermontov, Michail 220
 Lettrich, Jozef 94
 Letz, Róbert 59, 375

Li Tchaj-po 216
Lichardus, Branislav 160, 162
Lima, Jorge de 216
Lippi, Filippo 302
Litva, Félix Jozef 247, 295, 338, 340
Lorca, Federico García 103, 221, 329
Loviška, Viliam 312
Lovišková, Marcela 307
Lowell, Robert 221, 224, 225
Lukáč, Emil Boleslav 20, 25, 38, 50,
58, 59, 67, 95, 131, 213, 214
Lukáčová, Eva 228
Lusseyran, Jacques 120
Lyotard, Jean-François 241, 253

M

Macanek, Rudolf 97
MacLeish, Archibald 221
Macuo no Baš 218
Maglioni, Anna 375
Mach, Alexander 47-50, 56, 59, 64, 69
Machado, Antonio 221
Majakovskij, Vladimir 171
Makovický, Emil 293
Maliti, Eva 343
Mallarmé, Stéphane 39, 115, 127, 174,
181, 195-200, 202, 205, 207-210, 217,
228, 349, 353
Mandefštam, Osip 220
Manicová, Sláva 38
Marcinčin, Jozef 9
Marcinčin, Martin 371
Marcinčin, Matúš 29, 106, 107, 326,
349, 350
Marcinčinová, Anna 371
Marcinčinová, Laura 371
Marcinčinová, Mária 371
Marcinčinová, Zuzana 371, 373, 375
Marčok, Viliam 19, 339
Maritain, Jacques 19, 25, 45
Markuš, Jozef 315, 347

Martiška, Juraj 307
Masaoka no Šiki 218
Masaryk, Tomáš Garrigue 92
Matoš, Anton Gustav 218
Maťašík, Andrej 345
Maťovčík, Augustín 126, 345-347
Mattise, Henri 69
Matuška, Alexander 64
Mauriac, François 132, 189, 323, 329,
333, 356, 359, 361, 364, 367, 369
Mečiar, Stanislav 41, 44, 45, 47, 50,
52, 53, 55, 60, 62, 67, 80, 102, 271,
272, 318
Meidži 218
Melicher, Jozef 339, 340
Melkovičová, Eva 298
Meng Chao-žan 216
Metod 113
Meyer, Conrad Ferdinand 221
Mickiewicz, Adam 127, 219
Mihálik, Vojtech 29, 37, 76, 152, 154
Mihalkovič, Jozef 46, 340
Mihalovič, Viliam P. 83, 103, 263,
264
Mihalovičová, Mária 263, 264
Michalovič, František 71
Michard, Laurent 209
Michelangelo Buonarotti 222, 241,
302
Mikloško, František 48, 375
Mikolaj, Dušan 315
Mikuš, Jozef A. 94, 100, 101, 269, 325
Mikutík, Pavol 339
Milkin, Tichomír 24, 242
Milla, Michal 68, 72, 347
Milosz, Czeslaw 142
Milton, John 216
Mináč, Vladimír 214
Minahane, John 375
Minkiewicz, Janusz 219
Mlýnarovič, Miloš K. 100-102, 108,
113, 133, 320

Moneysmith, Andrew 133
Moneysmith, Gary 72, 165, 265, 375
Moneysmith, Nicole 72
Montale, Eugenio 222
Morales, Rafael 221
Moravčík, Štefan 345
Motulko, Ján 26, 29, 47, 315
Moyšová, Stanislava 315, 375
Mráz, Andrej 214
Mráz, Ján 6, 375
Mrlian, Rudolf 49

N

Nádaský, Augustín 155, 326
Náhalka, Štefan 109, 114, 137, 139,
277, 335
Nazor, Vladimír 218
Negri, Ada 222
Neuwirth, Anton 47
Newman, John Henry 33
Nezval, Vitězslav 25, 37
Nietzsche, Friedrich 179
Nora, Eugenio de 221
Norwid, Cyprian 219
Notker Balbulus 218
Novák, Milan (Karol Strmeň) 96, 97,
319
Novalis 219
Novomeský, Laco 15, 22, 38, 64
Nyirő, József 50

O

Ocampová, Silvina 216
Okál, Ján 26, 50-52, 56, 73, 75, 77,
78, 81, 85, 87, 95, 98, 100, 107, 115,
125, 126, 138, 142-144, 156, 228,
232, 274, 280, 282, 319, 322, 331,
337, 338, 346
Okál, Miloslav 48
Ondrejov, Ľudo 38

Ono no Komači 218
Osuský, Štefan 106
Osvald, František Richard 24
Ótomo no Jakamoči 218
Ovídius 37, 127

P

Pallazeschi, Aldo 222
Panero, Leopoldo 221
Papinius Statius, Publius 220
Parák, Štefan 375
Parenička, Pavol 346
Parigalová, Anna 375
Paris, Véronique 375
Parmigianino, Francesco Mazzola
302
Pascal, Blaise 177
Pašteka, Július 20, 24, 27-29, 46, 51,
54, 55, 58, 61, 66, 79, 95, 97, 99, 111,
114, 116-118, 126, 150, 173, 177, 195,
228-230, 232, 242, 244, 315, 326,
335, 338, 343-347, 349
Paučo, Jozef 65, 82
Pauliny, Andrej 260, 299, 300, 302,
303, 316
Pavelcová, Zuzana 350, 353, 375
Pavlovský, Viliam 108
Pažitka, Mikuláš 114
Péguy, Charles 25
Perceľ, Štefan 36
Perréal Mikuš, Renée 100
Pessoa, Fernando 219
Petöfi, Sándor 37
Petrák, Rudolf 163
Petarca, Francesco 35, 36, 75, 79,
126, 134-137, 213, 222, 245, 278,
323, 330, 333, 337, 356, 359, 361,
363, 367, 369
Petraško, Ľudovít 339
Petrík, Vladimír 214, 339
Petrovský, Karol 342, 343, 345

Piaček, Kornel 31, 37, 55, 70, 72, 77,
83, 95-98, 102, 108, 110, 142-144,
248, 259, 281, 282, 321, 335
Piačeková, Blanka 108, 281
Pillat, Ion 220
Pindaros 182, 217
Piontek, Heinz 219
Pipka, Pavol 375
Pír, Andrej 100, 103, 108, 133, 164,
247, 260, 262-264, 320
Pírová, Anna 132, 133
Pistorius, Jiří 54
Pius X. 21
Pius XII. 80, 241, 257, 356, 358, 361,
364, 366, 369
Platón 202
Po Tú-ji 216
Pockody, Alexander 38
Podolínsky-Izakovič, Karol 59
Poe, Edgar Allan 51-53, 79, 174, 221,
227-239, 243, 318, 332, 334, 343,
344, 346, 349, 353, 355, 358, 360,
363, 366, 369
Polakovič, Štefan 65, 67
Poľský, Dlhomír 24
Poničan, Ján 38, 59, 64, 214
Pöstenyi, Ján 67
Potemra, Michal 341
Prešeren, Anton 80
Prexta, Boris 309
Prídavok, Anton 38, 67
Príhodová, Edita 25
Procházka, Peter 347, 375
Provenzano, Antonino 315
Pružinský, Mikuláš 65
Pustovník, Peter (Karol Strmeň) 76,
110, 321
Puškin, Alexander Sergejevič 214, 220

Q

Quasimodo, Salvatore 222

R

Rácová, Veronika 348
Raffaello Sanzio 302
Rakús, Stanislav 252
Raleigh, Walter 216
Ransom, John Crowe 221
Rapoš, Gabriel 49
Rašla, Anton 87
Ratzinger, Joseph (pozri
Benedikt XVI.)
Regrutová, Lenka 375
Reisel, Vladimír 84
Rezník, Jaroslav 266, 340
Rigan, Ľudovít 87
Richter, Milan 105
Rilke, Rainer Maria 25, 37, 40, 45, 46,
53, 55, 115, 136, 137, 153, 219, 229,
242, 278, 318, 322, 332, 333, 355,
358-361, 363, 364, 366, 367, 369
Rimbaud, Arthur 25, 28, 37, 51, 174,
217
Rišková, Mária 307
Rolko, Vladimír 38
Ronsard, Pierre de 217
Roy, Vladimír 20, 214, 228
Rózewicz, Tadeusz 219
Rozkoš, Pavel 326
Rúfus, Milan 35, 127, 128, 147, 148,
150, 266, 267
Rúfusová, Magda 266
Rusko, Emil 67
Rydlo, Jozef M. 6, 59, 69, 81, 82, 100,
101, 114, 122, 126, 128, 135, 137,
139, 151, 155, 157, 212, 266, 269,
278, 280, 284, 285, 315, 326, 336,
338, 347, 348, 351, 373, 375, 390
Rydlová, Renáta 375

S

Sabolová, Dagmar 117, 118, 341
Saigó 218

- Salinas, Pedro 221
 Salvini, Luigi 78
 Sandburg, Carl 221
 Sandtner, Štefan 326
 Sapfo 172, 217
 Sartre, Jean Paul 172
 Scève, Maurice 217
 Sedlák, Imrich 25
 Sedlák, Ján 37, 67
 Seifert, Jaroslav 25, 142
 Sekera, Ján (Jozef Paučo) 82
 Seneca, Publius Annaeus 48
 Senghor, Léopold-Sedar 220
 Servátka, Marián 339
 Shakespeare, William 37, 76, 79, 104,
 106, 107, 216, 320, 329, 349
 Shelley, Percy Bysshe 216
 Schiller, Friedrich 329
 Si Kúan 216
 Sidor, Andrej 259
 Sidor, Karol 72, 76, 78, 80, 81, 98,
 111, 151, 152, 167, 241, 259, 319,
 356, 358, 361, 363, 366, 369
 Sidor, Karol (syn Karola Sidora) 259
 Sidor, Peter 259
 Sidor, Stanislav 259
 Sidorová, Angela (dcéra Karola Sidora)
 259
 Sidorová, Angela (manželka Karola
 Sidora) 259, 262
 Sidorová, Oľga (pozri Strmeňová,
 Oľga)
 Silan, Janko 25, 26, 29, 38, 39, 46, 47,
 58, 61, 76, 80, 89, 93, 100, 101, 139,
 140, 149, 213, 242, 270, 275
 Simonidés z Keosu 217
 Sinisgalli, Leonardo 222
 Sirovič, Ján (John Sirovic) 157
 Sitár, Matúš 24
 Sitár, Rastislav 375
 Sivák, Jozef 65
 Skalský, Vladimír 348
 Slávik, Juraj 38
 Slivková, Oľga 375
 Slivoňová, Slavomíra 375
 Slobodník, Dušan 266
 Smrek, Ján 20, 43, 50, 59, 64, 67, 84,
 95, 239
 Sočufka, František 375
 Sofokles 329
 Spender, John Humphrey 172
 Staff, Leopold 219
 Stalin, Josif Visarionovič 84
 Stankovský, Aloš 340, 341
 Stano, Július 65
 Stevens, Wallace 221
 Stodola, Ivan 49, 50
 Straka, Milan 36, 118, 140, 150, 160,
 178, 211, 339
 Strauss, Pavol 148, 149
 Strindberg, August 104
 Strmeň, Peter Karol 72, 95, 166, 265,
 319
 Strmeň, Štefan 265
 Strmeňová, Alžbeta 265
 Strmeňová, Joyce 265, 375
 Strmeňová, Kristína Monika 72, 99,
 151, 161, 166, 263, 265, 269, 320
 Strmeňová, Oľga 77, 79, 80, 86, 95,
 103, 107, 108, 110-112, 119, 151,
 161, 162, 165-168, 241, 257, 258,
 261, 263-266, 269, 274, 319, 343,
 345, 356, 358, 361, 364, 366,
 369
 Stuckenberg, Viggo 216
 Su Tung-pcho 216
 Sukeníková, Mária 23
 Sulík, Ivan 340
 Supervielle, Jules 217
 Sutoku 218
 Sveton, Ľuboš 339
 Szalatnai, Rezső 214

Š

Šalda, František Xaver 25, 41, 127, 173, 214
 Šandorfi, Rudolf 149, 340
 Šebová, Elena 315
 Šichtová, Eva 375, 390
 Šikula, Bystrík 315
 Šišmišová, Karin 375
 Škoda, Jozef 375
 Šluchová, Martina 375
 Šoltés, Jozef 375
 Špetko, Jozef 106, 341
 Šprinc, Mikuláš 25, 26, 29, 47, 49, 50, 55, 57, 61, 66, 67, 71, 74-76, 78-80, 85, 89, 95, 99-101, 103, 107-110, 113, 120, 125, 126, 131, 138, 144, 145, 149, 150, 156, 158, 177, 184, 242, 243, 247, 260, 261, 263, 264, 280, 320, 322, 331, 335, 337, 344, 346, 348
 Štefánik, Roman 375
 Štípala, Ivan 143
 Štrasser, Ján 344
 Štraus, František 345
 Štrbík, Igor 307, 308, 310-312, 315
 Šťastný, Bohuš 375
 Šťastný, Marián 375
 Šubík, František (pozri Žarnov, Andrej)
 Šujan, Juraj 87
 Šutor, Lukáš 349, 353
 Švantner, Ján 131, 199, 200
 Švec Slavkovian, Janko 47

T

Tablic, Bohuslav 53
 Tadijanović, Dragutin 218
 Taira no Kanemori 218
 Tanaguči no Buson 218
 Tasso, Torquato 86, 151

Tatarka, Dominik 53, 64
 Tauler, Johanes 218
 Tennyson, Alfred 216
 Teplan, Dušan 104, 350
 Teplická, T. 46
 Terézia z Avily 35, 175, 246
 Thákur, Rabíndranáth 218
 Thompson, Francis J. 126, 141, 323, 333, 334, 338, 342
 Thoreau, Henry David 221
 Tiberianus 220
 Tieck, Johann Ludwig 174
 Timmermans, Felix 216
 Tináková, Jana 375, 390
 Tiso, Jozef 50, 65, 72, 86, 97
 Tiso, Štefan 65, 73
 Tkáč, Ján 375
 Todi, Iacoppone da 222
 Tollarovič, Peter 6, 351, 375
 Tolstoj, Lev Nikolajevič 35
 Tomáš Akvinský 172, 222
 Tomáš z Celana 222
 Tomčík, Miloš 55, 213, 230, 339
 Tóth, Dušan 375
 Tóth, Imrich 6, 375
 Trakl, Georg 219
 Trebesch, Jochen 315
 Trgiňa, Tibor 315
 Tu Fu 137, 151, 155-158, 216, 278, 325, 330, 334, 343, 348, 356, 359, 361, 367, 370
 Turčány, Viliam 29, 54, 114, 116-118, 148, 239, 266, 347
 Tuwim, Juljan 219
 Tužinský, Ján 346
 Tybor, Martina M. 133

Ť

Ťažký, Ladislav 148, 266, 340
 Ťuťčev, Fiodor 220

U

Uedžima no Onicura 218
 Ujević, Tin 218
 Ungaretti, Giuseppe 222
 Urban, Jozef 228
 Urban, Milo 47, 49-51, 67, 318
 Ušák Oliva, Pavol 26, 101, 242

V

Vajda, Jaroslav J. 140
 Valach, Gustáv 148, 266
 Válek, Igor 345, 348
 Válek, Miroslav 37,
 Valéry, Paul 37, 45, 59, 60, 115, 151,
 174, 217
 Valko, Dominik 113
 Vallejo, César 219
 Vančo, Ladislav 152, 375, 390
 Vanovič, Július 214
 Vantuch, Anton 116, 336
 Varinský, Vladimír 72
 Vaško, Imrich 326, 343, 346
 Vavrovič, Jozef 129, 335
 Veigl, Svetoslav 26, 28-30, 264, 341,
 344
 Vega, Garcilaso de la 221
 Vega, Lope de 221
 Vergílius 37, 62, 64, 65, 329
 Verlaine, Paul 25, 217
 Viana, António Manuel Couto 219
 Viater, Jozef Ján 133
 Viau, Théophile de 217
 Vicen Jozef 68, 78, 343
 Viest, Rudolf 64
 Villon, Francois 217
 Vinea, Ion 220
 Visco, Agostino 69, 78, 79, 86, 114,
 338, 344, 348
 Vnuk, František 48, 54, 69-71, 82, 83,
 93, 97, 121, 122, 151, 315, 336, 341,
 351, 375

Voinovich, George V. 160
 Vojtaššák, Ján 113
 Vragaš, Štefan 315
 Vrchlický, Jaroslav 51

W

Wagner, Arnošt 151
 Wang Wej 216
 Waugh, Evelyn 324, 333
 Weckherlin, Georg Rudolf 218
 Weinheber, Joseph 219
 Weöres, Sándor 218
 White, Michael R. 160
 Whitman, Walt 221
 Wierzyński, Kazimierz 219
 Wittgenstein, Ludwig 202
 Wojtyła, Karol (pozri Ján Pavol II.)
 Wordsworth, William 216

X

XYZ (Karol Strmeň) 82-84, 87, 319

Y

Yeats, William Butler 218

Z

Zabolockij, Nikolaj 220
 Záborský, Jonáš 62
 Záhorská, Jana 343
 Zahradníček, Jan 25
 Zambor, Ján 117, 326, 343, 344, 348
 Zamborová, Marta 340
 Zborovjan, Julo 29, 37
 Zemanová, Petra 19, 24, 26
 Zhang, Paolo (Shuguang) 307
 Zmeták, Ernest 148, 310, 311
 Zobor, Fero 112, 113, 336
 Zrubec, Laco 344
 Zúbek, Ludo 59, 67

Zvara, Pavol 375
Zvonický, Gorazd 26, 29, 30, 113,
114, 134, 138, 186, 212, 215, 223,
242, 247, 322, 337, 348
Zvonár-Tieň, Jožo 113

Ž

Žalko, Peter (Karol Strmeň) 59

Žarnov, Andrej 19, 20, 25, 38, 47,
50, 64, 67, 100-102, 113, 114, 117,
118, 138, 140, 150, 214, 261, 320,
344, 347, 348
Žáry, Štefan 38
Žiar, Marián 113
Žiar, Stanislav 242
Žuffa, Cyril 144
Župančič, Oton 220

Matúš Marcinčin

Karol Strmeň –
krištál' na zabudnutom ostrove

Edícia LIBRI HISTORIÆ SLOVACIÆ,
ktorú založil a rediguje Jozef M. Rydlo,
VIII. zväzok série *Artes & Litteræ*

Jazyková redakcia Eva Šichtová
Prebal, väzba a grafická úprava Ladislav Vančo
Sadzba Jana Tináková
Vydalo vydavateľstvo Post Scriptum, s. r. o.
Rajecká 36, 821 07 Bratislava v spolupráci
s Občianskym združením Libri Historiæ
ako 58. publikáciu edície LHS

Prvé vydanie
Bratislava 2022
394 strán

www.postscriptum.sk

Made in Slovakia

ISBN 978-80-8218-041-4

Vo vedeckej edícii

LIBRI HISTORIÆ SLOVACIÆ / LIBRI HISTORIÆ EUROPÆ,

ktorú v jubilejnom roku 2000 založil Jozef M. Rydlo

a ktorej odbornými garantmi sú

Slovenský ústav v Ríme

a Katedra slovenských dejín

Filozofickej fakulty Univerzity Komenského v Bratislave,

vyšli doteraz v 7 sériách (SCRIPTORES, MONOGRAPHIÆ, MEMORIÆ,

ARTES & LITTERÆ, ECCLESIA, FONTES, JUDAICA)

tieto zväzky:

SCRIPTORES

- Štefan Vragaš: *V službe ducha*. 2001.
- Jozef Špirko: *Dejiny a umenie očami historika*. 2001.
- Róbert Letz – Ivan A. Petranský [Zost.]: *Biskup Michal Buzalka. Zborník príspevkov z vedeckej konferencie pri príležitosti 40. výročia úmrtia*. 2002.
- Ladislav Hanus: *O kultúre a kultúrnosti*. 2003.
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Renovatio spiritualis. Jubilejný zborník k 70. narodeninám arcibiskupa Jána Sokola, prvého metropolitu Slovenska*. 2003.
- Vševlad Jozef Gajdoš: *V tichu kláštorov a knižníc*. 2004.
- Celestín Lepáček: *Františkánsky prínos do slovenskej kultúry*. 2005.
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Fidei et Patriae. Jubilejník na počesť 80. narodenín Františka Vnuka*. 2008.
- Agostino Visco: *Literárne dielo. [1]. Slovakistické state slovenského exulanta v Taliansku*. 2008.
- Agostino Visco: *Opera letteraria. [2]. Gli scritti di slovachistica dell'esule slovaco in Italia*. 2008.
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Bzovík. Jubilejník k 75. narodeninám veľkodušného človeka Jána Hnilicu, člena Slovenského ústavu*. 2011.
- Matúš Kučera: *State a články k slovenskému stredoveku*. 2012.
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *In verbo autem tuo. Jubilejník k 70. narodeninám slovenského biblistu Jána Ďuricu SJ*. 2013.
- Richard Marsina: *Ku koncepcii a vývoju slovenskej historiografie*. 2013.
- Jozef M. Rydlo: *Parlamentné prejavy. Národná rada Slovenskej republiky 2006 – 2010*. 2016.

- Ján Kačala – Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Henrich Bartek v slovenskej jazykovede a kultúre. Súbor štúdií*. 2017.
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Scripti vobis I, II, III, IV, V. – Výber z celoživotného diela slovenského historika Milana S. Ďuricu*. 2017 – 2020.

MONOGRAPHIÆ

- Martin Homza: *Mulieres suadentes – Presvedčajúce ženy*. 2002.
- František Vnuk: *Stopäťdesiat rokov v živote národa*. 2004.
- Lubomír Bosák – Patrik Kýška: *Svätý Gorazd – učený muž našej zeme*. 2004.
- Jozef Haľko: *Rozbiť Cirkev – Rozkolnícka Katolícka akcia*. 2004.
- Jozef Kútnik Šmálov: *Kresťanská kultúrna orientácia*. 2005.
- Jozef Kútnik Šmálov: *Kresťanský stredovek Slovenska*. 2005.
- Ladislav Hanus: *Princípy kresťanskej morálky*. 2007.
- Bystrík Bugar: *Svätý Bystrík*. 2007.
- Ján Hnilica: *Literárne a gramatické dielo Jozefa K. Viktorina*. 2009.
- Walter Brandmüller: *Šoa na Slovensku a Katolícka cirkev*. 2013.
- Martin Homza: *Svätopluk v európskom písomníctve*. 2013.
- Veronika Kucharská: *Ducissa. Život kňaznej Hedvivy v časoch Jagelovcov*. 2014.
- Eva Frimmová: *Rok 1515 v premenách času (na pozadí Bartolinoho diela Odeporicon)*. 2015.
- František Vnuk: *Po úsvite súmrak : Slovensko 1945 – 1948*. 2020.
- Jozef M. Rydlo: *Kresťanská filozofia dejín : katolík a história*. 2021.
- Justín Dudáš – Monique Gay-Šmondrková – Ladislav Vančo: *Liberté et Patrie : mélanges offerts à Jozef M. Rydlo, membre de l'Institut slovaque*. 2021.

MEMORIÆ

- Ladislav Hanus: *Pamäti svedka storočia*. 2006.
- Karol Sidor: *Šesť rokov pri Vatikáne*. 2012.
- Viliam P. Mihalovič: *Oživené spomienky*. 2003.
- Eva Jankovičová-Joštiaková: *Môj život s Lacom. Vo vyhnanstve v Argentíne*. 2009.
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Testimonium hoc verum est. Kytica vďaky, obdivu*

a úcty slovenskému historikovi Milanovi S. Ďuricovi, čestnému členovi Slovenského ústavu, k jeho 90. narodeninám. 2015.

- Dominik Hrušovský: *Roztratených zbrozažďovať. Rozprávanie o mojom živote.* 2018.

ARTES & LITTERÆ

- Paľo Oliva [1]: *Torzo literárneho diela.* 2004.
- Július Pašteka: *Literatúra ako svetlo.* 2004.
- Jozef Kúttnik-Šmálov: *Literárna kritika ako poznávanie a hodnotenie.* 2004.
- Paľo Oliva [2]: *Tak umieral a žije básnik Paľo Oliva.* 2004.
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Andrej Žarnov (1903 – 1982). Zborník o živote a diele univerzitného profesora MUDr. Františka Šubíka.* 2008.
- Jozef M. Rydlo [Zost.]: *Rudolf Dilong (1905 – 1986). Zborník o živote a diele básnika k jeho storočnici.* 2009.
- Teofil Klas: *Z ozvukov krásy. Výber z kultúrnej publicistiky.* 2016.

ECCLESIA

- František Vnuk: *Katolícka cirkev v 20. storočí na Slovensku a vo svete. S krátkym prehľadom cirkevných dejín do roku 1900.* 2006.

FONTES

- Martin Homza: *Uhorsko-poľská kronika.* 2009.
- Martin Homza – Nora Malinovská: *Haličsko-volyňská kronika.* 2019.

JUDAICA

- Carol Iancu: *Mýty, na ktorých stojí antisemitizmus.* 2014.

PRIPRAVUJEME:

- Jozef A. Mikuš: *Železné kruhy slovenskosti, 1 – 2.*
- Štefan Paráček: *Švajčiarsko a prvá Slovenská republika.*
- Štefan Nábhalka, *perla slovenského kňazstva.*
- Viliam Jablonický – Ladislav Vančo: *Sloboda a vlasť, I – II.*
- Lisa Guardová Nardiniová: *Tiso : tretia propozícia.*
- Matúš Marcinčin: *Slovenský Shakespeare v americkom exile.*